

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

ПРОУЧВАНЕ И АНАЛИЗ НА ПОЛИТИКИ, ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПРАКТИКИ В БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, СВЪРЗАНИ С УЧАСТИЕТО НА ГРАЖДАНИТЕ В УПРАВЛЕНИЕТО НА НЕДВИЖИМИТЕ КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ

2022 г.

www.eufunds.bg

Проект №BG05SFOP001-2.025-0190 "Гражданско участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в областта на управлението на недвижимото културно наследство", осъществяван с финансовата подкрепа на оперативна програма „Добро управление“ 2014 – 2020 г, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Съдържание

Въведение	3
I. ЧАСТ 1: ПРОУЧВАНЕ И АНАЛИЗ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, СВЪРЗАНИ С УЧАСТИЕТО НА ГРАЖДАНИТЕ В УПРАВЛЕНИЕТО НА НЕДВИЖИМИТЕ КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ	5
1. Международна правна рамка за управлението и опазването на недвижимото културно наследство	5
2. Характеристики на системата (политиките и практиките) за опазване на недвижимото културно наследство в Европейския съюз	16
3. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в избрани държави-членки на ЕС	19
4. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство във Великобритания	69
5. Начини за участие на обществеността в държавите от Европейския съюз при вземането на решения по отношение на управлението на недвижимите културни ценности	83
6. Преглед на международни политики и харти в областта на управлението на културните ценности и участието на гражданите в тези процеси	100
7. Идентифициране и оценка на добри практики на ниво Европейски съюз по отношение на процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики/законодателство при взаимоотношенията между публичните власти и заинтересованите страни в сферата на опазването на недвижимите културни ценности	113
8. Характеристики на системата (политиките и практиките) за опазване на недвижимото културно наследство в България	136
9. Оценка и сравнение между политиките на ниво Европейски съюз и националната политика за опазване на недвижимото културно наследство	162
II. ЧАСТ 2: ПРОУЧВАНЕ, АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ТЕКУЩОТО НИВО НА УЧАСТИЕ НА ГРАЖДАНИТЕ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА НЕДВИЖИМИТЕ КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ В БЪЛГАРИЯ	168
10. Методология на анализа	168
11. Анализ на текущото ниво на участие на гражданите при управлението на недвижимите културните ценности в България	170
12. Оценка на текущото ниво на участие на гражданите при управлението на недвижимите културните ценности в България	205
III. ЧАСТ 3: ЗАКЛЮЧЕНИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ	207
13. Заключение	207

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

14. Предложения	209
15. Препоръки.....	214
IV. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ	228

Въведение

Настоящото проучване и анализ са извършени в рамките на Дейност 1 по проект №BG05SFOP001-2.025-0190 „Гражданско участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в областта на управлението на недвижимото културно наследство“, финансиран по оперативна програма „Добро управление“ 2014 – 2020 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Основната цел на проекта е да се повиши гражданско участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в областта на управлението на недвижимите културни ценности.

Проектът се изпълнява в партньорство между две неправителствени организации:

1. Сдружение „Българска национална федерация по металдетектинг“ (Бенефициент и Възложител по настоящия договор)
2. Сдружение за младежка култура и съвременни изкуства „Радар“ (Партньор)

Специфичните цели на проекта са:

1. Подобряване на механизмите на гражданско участие в управлението на недвижимите културни ценности в България и обединяване на усилията на гражданите и администрацията в процеса на вземане на решения
2. Подобряване на прозрачността, откритостта и ефективността на управление, включително административното обслужване и осигуряването на достъп до информация, свързани с недвижимите културни ценности в България
3. Повишаване на обществената осведоменост и насърчаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в областта на управлението на недвижимите културни ценности

Целевите групи на проекта са:

1. Държавна администрация, работеща в сферата на управлението на недвижимите културни ценности
2. Бизнес
3. Общественост

С реализацията на проекта ще се удовлетворят нуждите на целевите групи от активен диалог и партньорство в процеса на вземане на решения относно управлението на недвижимите културни ценности. В резултат от изпълнението на проекта се очаква да бъде изграден механизъм за извършване на гражданско участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в областта на управлението на недвижимото културно наследство.

Недвижимите паметници на културата и пълната информация за тях са фактори, от които може да се възползват конкретни общности и могат да бъдат от ключово значение за местното развитие, като допринасят за подобряване на качеството на живота на тази общност и в крайна сметка произвежда интеграция, социално сближаване и усещане за принадлежност. Обектите на културното наследство могат да послужат и като „двигател“ за регионалното развитие и туризма. Повишаването на осведомеността за паметниците на културата от местно значение увеличава потенциала не само за секторите култура и туризъм, но и засилва икономическото състояние на регионално и местно ниво, подпомага местните и регионалните органи и неправителствени организации да разработват интегрирани стратегии и проекти. Признак за идентифициране на обект като недвижима културна ценност са първични данни за наличие на културна и научна стойност и обществена значимост.

Извършеният анализ на политики и практики в Европейския съюз, свързани с участието на гражданите в управлението на недвижимите културни ценности дава информация за добри практики, които ще бъдат представени пред заинтересованите страни в България, по този начин спомагайки за повишаването на капацитета на сектора на културното наследство да се ангажира ефективно с тези въпроси. Съща така, дава информация за идентифицирани иновативни подходи към многостепенното управление на недвижимото културното наследство, в които участват обществения сектор, частните заинтересовани страни и гражданското общество.

I. ЧАСТ 1: ПРОУЧВАНЕ И АНАЛИЗ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, СВЪРЗАНИ С УЧАСТИЕТО НА ГРАЖДАНИТЕ В УПРАВЛЕНИЕТО НА НЕДВИЖИМИТЕ КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ

Законодателството за недвижимото културно наследство, защитаващо археологически обекти, сгради, зони и културни пейзажи, продължава да варира в целия свят. В рамките на различните държави основната власт по отношение на наследството може да бъде от компетентността на национални, регионални или местни власти или комбинация от тях. На национално ниво опазването на наследството обикновено се контролира от правителствата с правомощия за определяне и защита на обектите. В други случаи за това може да отговаря едно министерство. Опазването на градската среда често е от компетентността на агенциите, отговорни за градоустройството. Други агенции, като тези, отговарящи за околната среда, транспорта или енергията, също могат да повлияят на защитата на културното наследство. В някои страни има отделна система за регулиране на религиозните сгради. На местно ниво опазването на наследството често е част от процесите на планиране и развитие на земеползването, които се разглеждат като основен инструмент за опазване. В допълнение към регулирането на културните ценности, други закони, занимаващи се с туризма, строителните закони, безопасността и вътрешните работи, достъпа за хора с увреждания и правата на човека също оказват влияние върху опазването на културното наследство. Изменението на климата е една от най-големите заплахи за световното културно наследство и справянето с тази критична ситуация се превръща в неотложен приоритет. Настоящите законодателни рамки често са неадекватни за справяне с нарастващите предизвикателства.

1. Международна правна рамка за управлението и опазването на недвижимото културно наследство

Всеобщата декларация за правата на човека¹ е изготвена от Комисия по правата на човека към Организацията на обединените нации и е приета от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 г. в Париж. Европейският парламент, както и ЕС като цяло, призова всички държави да

¹ Всеобща декларация за правата на човека.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/blg.pdf

прилагат Всеобщата декларация за правата на човека. Член 27 гласи, че „всеки човек има право свободно да участва в културния живот на обществото, да се наслаждава на изкуствата, да участва в научния напредък и да се ползва от неговите достижения”.

Конвенция от Хага за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт на ООН²

Според конвенцията, в случай на въоръжен конфликт, културните ценности се ползват със специална закрила от международното право. Освен че враждебните действия срещу културните ценности са забранени, забранено е и тези ценности да бъдат използвани за подпомагане на военните операции или като обект на репресивни мерки. Единственото изключение е предвидено за случаите на абсолютна военна необходимост. Закриляните обекти се обозначават с отличителен знак. Отнасянето с културните ценности е регламентирано в Хагската конвенция за закрила на културните ценности в случай на въоръжен конфликт от 1954 г. и в нейните два Допълнителни протокола. Първият протокол засяга закрилата на културните ценности по време на окупация (окупирана територия), докато вторият увеличава закрилата, като я разширява върху немеждународни въоръжени конфликти, както и определя индивидуалната наказателна отговорност.

Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО³ е успешен глобален инструмент за опазване на културното наследство. Приета е от Генералната конференция на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) на нейната 17-та сесия в Париж на 16 ноември 1972 г. и влиза в сила през 1975 г. Конвенцията за световното наследство има за цел да насърчи сътрудничеството между нациите за защита на наследството по целия свят, което е от такава изключителна универсална стойност, че опазването му е важно за настоящите и бъдещите поколения. Конвенцията установява система за идентификация, представяне и регистрация в международен списък на културни ценности и природни обекти с изключителна универсална стойност. За 50 години съществуване Конвенцията претърпява широко тълкуване и еволюция в обхвата си на приложение. Оперативните насоки и правилата за прилагането ѝ са преработени основно. Създадени са нови институции като Центъра за

² Хагската конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт.
https://mc.government.bg/images/docs/Microsoft%20Word%20-%20155_10.6.KONVENCIA_3.pdf

³ Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО.
<https://mc.government.bg/images/docs/Microsoft%20Word%20-%20C6694F14.pdf>

световно наследство. Развиват се нови връзки със Световната банка и Организацията на обединените нации, за да се вземе предвид икономическото и политическото измерение на опазването и управлението на световното наследство. Много правни въпроси обаче остават да бъдат изяснени. Например, какво е значението на „изключителна универсална стойност“ в контекста на културното и природно наследство? Докъде можем да тълкуваме термина „универсална стойност“ по отношение на суверенитета на териториалната държава? Изисква ли се съгласието на държавата, на чиято територия е обектът, за вписването му в Списъка на световното наследство в опасност?

Европейската културна конвенция, подписана в Париж през 1954 г.⁴

Целта на конвенцията е да развие взаимното разбирателство между народите на Европа и реципрочното оценяване на тяхното културно многообразие, да защити европейската култура, да насърчи националния принос към общото културно наследство на Европа, зачитайки същите основни ценности и да насърчи по-специално изучаването на езиците, историята и цивилизацията на страните по Конвенцията. Конвенцията допринася за съгласувани действия чрез насърчаване на културни дейности от европейски интерес. Съгласно нея договарящите се страни утвърждават факта, че обектите, подчинени на техните компетенции и представляващи европейска културна ценност, са неделима част от „общото културно наследство“ и те трябва „да вземат необходимите мерки за опазването им и за улесняване на достъпа до тях“. Това е първият документ, в който се появява терминът „достъп“ до културно наследство и представлява крачка напред от изолацията на хора и общности от наследството към приобщаването им.

България е ратифицирала конвенцията на 09.02.1991 г. и е влязла в сила на 02.09.1991 г.

Европейската харта на архитектурното наследство (COE, Charter 1975)⁵, приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 26 септември 1975 г. Според нейните принципи: „Архитектурното наследство предоставя богат материал за обясняване и сравняване на форми и стилове и техните приложения... Оцеляването на тези доказателства ще бъде гарантирано само ако най-голям брой хора разбират нуждата от неговата

⁴ Европейска културна конвенция, Париж, 1954 г. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=018>

⁵ Европейската харта на архитектурното наследство, COE, Charter 1975. <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>

защита, особено по-младото поколение, което ще е бъдещият му пазител“. Интегрираното опазване не може да бъде успешно без сътрудничеството на всички. Въпреки че архитектурното наследство принадлежи на всички, всяка от неговите части е зависима от отношението на всеки индивид. Обществеността трябва да бъде надлежно информирана, защото гражданите имат право да участват в решения, засягащи тяхната околна среда. Всяко поколение има жизнен интерес към това наследство и отговаря за предаването му на бъдещите поколения. Документът ясно подчертава, че обществеността трябва да бъде информирана, защото „гражданите имат право да участват в решения“, засягащи заобикалящата ги среда, както и че „всяко поколение е отговорно за предаването на наследството на бъдещите поколения“. Хартата поставя акцент върху участието, като отбелязва, че „оцеляването на наследството може да бъде осигурено само ако най-голям брой хора разбират нуждата от неговата защита“, и продължава: „Интегрираното опазване не може да бъде успешно без сътрудничеството на всички“. Този документ е ранен пример за отчитане на социалната интеграция по отношение на наследството. В този документ се посочва необходимостта от включването на по-голям брой хора, които да участват в решенията по неговото опазване.

Европейската декларация за културните цели⁶, приета на Конференцията на европейските министри, отговарящи за културната дейност, в Берлин през 1984 г. Декларацията приканва страните членки, гражданите на Европа и засегнатите европейски организации да действат съвместно за „повишаване на обществения достъп до наследството и спомагане по този начин за осъзнаването на европейската културна идентичност“.

Конвенцията за опазване на архитектурното наследство на Европа, подписана в Гранада през 1985 г.⁷

Основната цел на Конвенцията е да подсили и насърчи политиките за опазване и подобряване на европейското архитектурно наследство. Също така потвърждава необходимостта от европейска солидарност по отношение на опазването на наследството и е предназначена да насърчи практическото сътрудничество между страните. Конвенцията установява принципите на „европейската координация на политиките за опазване“, включително

⁶ Европейската декларация за културните цели, Берлин, 1984.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b23f1>

⁷ Конвенцията за опазване на архитектурното наследство на Европа, Гранада, 1985.

<https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=147&sp=0&t=0&z=0>

консултации относно насоките на политиките, които трябва да бъдат приложени. Конвенцията от Гранада приканва всяка страна членка да: „...Създаде на различните етапи на вземане на решение структури за информация, консултация и сътрудничество между държавата, местните органи на управление, културните институции и асоциации и обществеността; благоприятства развитието на меценатството и на асоциациите с идеална цел, действащи в тази област, както и към: „Събуждане и увеличаване на обществения интерес още от училищна възраст към опазването на архитектурното наследство, качеството на застроената околна среда и архитектурата“. В Конвенцията прави впечатление, че има интегриран процес на вземане на решения, който включва „държавата, местните органи на управление, културните институции и асоциации и обществеността“. Тя насърчава взаимодействието с аргумента, че ще бъдат разработени политики за опазване, ако публичните власти, частните организации и широката общественост участват в решенията относно защитата на архитектурното наследство. Също така в нея се апелира към утвърждаване в общественото съзнание на важността от опазването на архитектурното наследство. „Обществеността“ е конкретно спомената като заинтересована в процесите на вземане на решения, което е ранен пример в контекста на международните и дори националните законодателства.

България е ратифицирала конвенцията на 31.01.1991 г. и е влязла в сила на 01.05.1991 г.

Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство приета на 16 януари 1992 г. във Валета, Малта и влиза в сила на 25 май 1995 г., ревизирана⁸

Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство (ревизирана) замени и актуализира Лондонска конвенция от 1969 г. Тя отразява промяната в естеството на заплахите за археологическото наследство, които днес са по-малко от неразрешени разкопки и повече от големите строителни проекти, извършвани в цяла Европа. Ревизираната конвенция се основава на двадесет и две години опит в прилагането на лондонската. Конвенцията създаде набор от нови основни правни стандарти за Европа, които трябва да бъдат изпълнени от националните политики за защита на археологически активи като източници на научни и документални доказателства, в съответствие с принципите на интегрираната консервация. Ревизираният текст прави опазването и обогатяването на археологическото

⁸ Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство. Валета, 1992.

<https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=147&sp=0&t=0&z=0>

наследство една от целите на политиките за градско и регионално планиране. Конвенцията определя насоки за финансиране на разкопки и изследователска работа, както и публикуване на резултатите от изследванията. Също така се занимава с публичния достъп до археологическите обекти и образователните действия, които трябва да бъдат предприети, за да се развие общественото съзнание за стойността на археологическото наследство. Конвенцията представлява институционална рамка за общоевропейско сътрудничество в областта на археологическото наследство, което включва систематичен обмен на опит и експерти между различните държави. Този документ уточнява ролята и мястото на обществеността, като всяка от страните участнички се ангажира, както следва: „да провежда просветни действия с цел да привлече общественото внимание и да запознае общественото мнение със значението на археологическото наследство за осмислянето на миналото и със заплахите за това наследство; да разширява обществения достъп до важни елементи от нейното археологическо наследство, особено до обектите, и да насърчава представянето пред обществеността на подходящо подбрани археологически находки“.

България е ратифицирала конвенцията на 06.02.1993 г. и е влязла в сила на 25.05.1995 г.

Европейската конвенция за ландшафта, приета във Флоренция на 20.10. 2000 г.⁹

Конвенцията поставя изискването към публичните власти да приемат политики и мерки на местно, регионално, национално и международно ниво за защита, управление и планиране на ландшафта в Европа. Тя касае всички видове ландшафт в Европа както обикновения, така и уникалния които определят качествата на човешката околна среда. Текстът дава възможност за гъвкаво отношение към проблемите на ландшафта, чиито специфични характеристики изискват различни типове действия: от консервация и защита до управление и подобрене на състоянието и дори създаване.

Конвенцията акцентира върху важноста на гражданското участие във вземането на решения в сферата на защитата на ландшафта, особено на местно ниво, и предлага правови и финансови мерки на национално и европейско ниво, насочени към оформяне на политики в сферата на ландшафта и утвърждаване както на сътрудничество между местната и централна власт, така и на трансгранично сътрудничество. Конвенцията представя възможни решения, които държавите могат да прилагат съобразно специфичните си нужди.

⁹ Европейската конвенция за ландшафта, Флоренция, 2000. <https://rm.coe.int/16802f3f6d>

Европейската конвенция за ландшафта се смята за допълващ документ към Конвенцията на ЮНЕСКО за защита на световното културно и природно богатство (Париж, 16 ноември 1972 г.)

Конвенция за стойността на културното наследство за обществото на Съвета на Европа¹⁰ (по известна като **Конвенция от Фаро**) е приета през 2005 г.

Текстовете на тази Конвенция имат значение за по-широкото включване на гражданското общество в процесите на опазване на културното наследство и по-конкретно за създаването на възможности за директното, а не чрез посредници, участие на широката общественост. Приемането на Конвенцията е кулминация на провежданата политика на Съвета на Европа за включване на общностите в процеса на опазване и социализация на културното наследство. В нея правото на културно наследство се подчертава още в Преамбюла: „Признавайки, че всяка личност има право да се ангажира с културното наследство по свой избор“. Конвенцията от Фаро преминава от право на достъп към участие във всички процеси на опазване, социализация и валоризация на културно наследство. Тя е най-значимият документ в контекста на прехода на общностите от „право на достъп“ към „участие във всички процеси“ на опазване, социализация и валоризация на културно наследство. Според нея упражняването на правото на културно наследство може да бъде подчинено само на ограниченията, които са необходими в едно демократично общество за защита на обществения интерес и на правата и свободите на другите. Една от основните ѝ идеи е да се защити правото на индивида да участва в процесите на вземане на решения относно културното наследство като част от правото на участие в културния живот при зачитане на правата и свободите на другите хора. Конвенцията от Фаро се позовава на правата на човека и по-конкретно на културните права, посочени в два члена на международни актове – чл. 27 от Всеобщата декларация на ООН за правата на човека (ООН, Всеобща декларация 1948) и чл. 15 от Международния пакт за икономически, социални и културни права (Международен пакт 1966). Въз основа на чл. 27 в международното право се счита, че следните елементи трябва да бъдат включени в концепцията за културните права: правото на образование, правото на участие в културния живот, правото на участие в научния прогрес, правото на научни изследвания и изграждане на творческа среда, както и авторското право, свързано с културното/научното творчество. Конвенцията от Фаро добавя друг аспект –

¹⁰ Конвенция за стойността на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005.
<https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

правото на културно наследство като част от правото на участие в културния живот, изразено във Всеобщата декларация на ООН за правата на човека. Конвенцията се основава на идеята, че правото на участие в интерпретирането на културното наследство е равно на правото на гражданите да участват в културния живот на обществото. Заявлението в преамбюла, че всеки човек има право да се ангажира с културното наследство по свой избор, е от изключително значение. Правото на културно наследство е развито в няколко разпоредби от Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото. Текст от чл. 1 гласи, че страните се задължават „да признават индивидуалната и колективна отговорност по отношение на културното наследство“. По този начин процесът на опазване и социализация на културното наследство започва да се разглежда като колективен, включвайки общностите, а не както досега само правителства. Променена е парадигмата в управлението на културното наследство. Страните по тази конвенция признават „правото на всеки, самостоятелно или колективно, да се ползва от културното наследство и да допринесе за неговото обогатяване“. По-точно, дава се право на индивида да интерпретира какво е наследство. Член 12 от Конвенцията от Фаро поставя необходимостта от **включване на всички членове на обществото по смисъла на демократично управление във всички процеси, свързани с културното наследство**. Правителството и местната власт се разглеждат като лидери при изграждането на партньорства. Те следва да развият правната, финансовата и професионалната рамки, които да дават възможност за съвместни действия на публични органи, експерти, собственици, инвеститори, предприятия, неправителствени организации и гражданското общество. Също така следва да насърчават доброволческите инициативи, които да допълват ролята на публичните власти и неправителствените организации, занимаващи се с опазване на наследството, да действат в обществен интерес. Обвързването на правата на човека с правото на културно наследство в Конвенцията ясно подчертава, че е от изключително значение всички членове на обществото да се включат в процеса на опазване и социализация на културно наследство. Основен момент в нея е ролята и значението, което се приписва на общностите в този процес и по-специално на „общностите с наследство“. Конвенцията от Фаро въвежда концепцията за „общност с наследство“, като посочва, че тя „се състои от хора, които ценят специфични аспекти на културното наследство, и които те желаят, в рамките на предприети обществени действия, устойчиво да съхранят и да предадат на бъдещите поколения“. Централен момент в този документ е значението, което се придава на общностите с наследство. Оттук идва и призивът да се установят управленски практики, които зачитат и отчитат ценностите, които

хората придават на културното наследство. Конвенцията от Фаро определя индивидуални и колективни отговорности към наследството. Тя също препоръчва насърчаване на обществеността да се ангажира по-активно в процеса на развитие на наследството и подчертава значението на обществената дискусия при определяне на националните приоритети за културното наследство и неговото устойчиво използване. Подписана е от Република България на 27.10.2005 г., но понастоящем не е ратифицирана от страна на нашата държава.

Заклучения на Съвета от 21 май 2014 г. относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа¹¹

С този документ се призовава държавите-членки да насърчават дългосрочните модели на политики за наследство, които са основани на доказателства и се ръководят от обществото и гражданите; да насърчават работата в мрежа и партньорствата между културното наследство и други области на политиката, между публичните и частните участници във всички съответни области и на различни нива на управление; да продължат да насърчават образованието относно културното наследство, да повишават обществената осведоменост относно потенциала на културното наследство за устойчиво развитие и да насърчават общественото участие, особено на деца и млади хора, в сътрудничество с гражданското общество; по-нататъшна подкрепа на ниво ЕС за изграждане на мрежи и обединяване на ресурси между експерти и практики в областта на наследството от публичния и частния сектор, както и организации на гражданското общество.

Заклучения на Съвета на ЕС относно основано на участието управление на културното наследство от 2014 г.¹²

Съветът на Европейския съюз призовава за участие на публичния и частния сектор на всички равнища при вземането на решения и приканва Комисията да насърчава прилагането на подход към управлението на културното наследство, който се основава на участието. Също така Съветът призовава за засилено сътрудничество между държавите — членки на ЕС, с цел да се установят и разпространят най-добри практики относно подходите

¹¹ Заклучения на Съвета от 21 май 2014 година относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа. Официален вестник на Европейския съюз. 2014/С 183/08. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614(08))

¹² Заклучения на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство. Официален вестник на Европейския съюз. 2014/С 463/01. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG1223%2801%29&lang1=BG&from=EN&lang3=choose&lang2=choose&csrf=f47a453c-a9f4-45a2-aaf2-6291d2ee4f56>

„отдолу нагоре“ за съвместно приобщаващо управление на културното наследство.

С този документ се отчита, че „основаното на участието управление на културното наследство: предоставя възможности за укрепване на демократичното участие, устойчивостта и социалното сближаване и за посрещане на социалните, политическите и демографските предизвикателства на днешния ден; има за цел активното участие на съответните заинтересовани страни в рамките на публичните действия — т.е. публичните органи и власти, частния сектор, организациите на гражданското общество, неправителствените организации, доброволческия сектор и заинтересованите лица — във вземането на решения, планирането, изпълнението, наблюдението и оценката на свързаните с културното наследство политики и програми с цел повишаване на отчетността и прозрачността на инвестираните публичните ресурси, както и с цел изграждане на обществено доверие в политическите решения; допринася за повишаването на осведомеността относно ценностите на културното наследство като споделен ресурс, което води до намаляване на опасността от злоупотреби и увеличаване на социалните и икономическите ползи; спомага за стимулирането на нови възможности, възникнали вследствие на глобализацията, цифровизацията и новите технологии, които променят начина на създаване, достъп и използване на културното наследство.”

Със заключенията се приканват всички държави членки: „да разработят рамки за управление на много равнища и с участието на множество заинтересовани страни, които отчитат културното наследство като споделен ресурс, чрез засилване на връзките между местните, регионалните, националните и европейските равнища на управление на културното наследство, при надлежно спазване на принципа на субсидиарност, така че се предвиждат ползи за хората на всички равнища; да насърчават включването на съответните заинтересовани страни, като направят необходимото тяхното участие да е възможно на всички етапи от процеса на вземане на решения”.

Декларацията от Намюр на Съвета на Европа¹³ е приета през 2015 г. по време на Шестата среща на европейските министри в която се определят целите на Стратегията за европейско наследство през XXI в. В самата Стратегия общностите заемат важно място, като се подчертава, че те трябва да бъдат овластени. Препоръчва се създаване на подходяща рамка, която да позволи на местните власти и общности да предприемат действия в полза на тяхното наследство и управлението му. Задава се и курс на изготвяне на

¹³ Декларацията от Намюр на Съвета на Европа, 2015. <https://rm.coe.int/16806a89ae>

харти за включване на общности с наследство в обществени действия. В стратегията се описва и процедура за оценка и използване на показатели за интегриран подход към културното наследство. В нея се посочва, че социалният приоритет на наследството се осъществява чрез „насърчаване на разнообразието, овластяване на общностите с наследство и насърчаване на основаното на участие управление (participatory governance)“.

Резолюция на Европейския парламент от 8 септември 2015 г. за интегриран подход към културното наследство на Европа ¹⁴

С Резолюцията се отправя искане към държавите членки да гарантират разработването на правни инструменти, които да позволяват алтернативни модели на финансиране и администриране, като например участие на общността, участие на гражданското общество и публично-частни партньорства с цел осъществяване на действия, свързани с културното наследство (консервация, реставрация, опазване и популяризиране). Резолюцията признава културното наследство за основен компонент на демократичното общество и отразява идеята, че участието на общността става все по-важно при определяне на начините, по които културното наследство се опазва и социализира. Също така се отправя искане към държавите членки на ЕС да гарантират разработването на правни инструменти, които да позволяват алтернативни модели на финансиране и администриране, например участие на общността и гражданското общество с цел осъществяване на действия, свързани с културното наследство, като консервация, реставрация, опазване и популяризиране.

Стратегия 21 за европейското културно наследство ¹⁵

Стратегията е първият документ, в който на общностите не се гледа само като на част от заинтересованите страни, които трябва да участват в процеса на взимане на решения, но ясно се подчертава, че тяхната позиция трябва да има тежест. В документа на няколко места се говори за овластяване на общностите. Това е от голямо значение за включването на общностите и в промяната на подхода на опазване и социализация на културното наследство. Те вече не само имат право на глас, но има реални действия да бъдат чути и тяхната позиция да се вземе под внимание.

¹⁴ Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe: European Parliament resolution of 8 September 2015 towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, Official Journal of the European Union, 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0293&rid=6>

¹⁵ European Heritage Strategy for the 21st Century. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/strategy-21>

През 2018 г. ЕС публикува Доклад за „отворен метод на координация“ (Report OMC 2018), който представя добри практики и иновативни подходи за многостепенно управление на културното наследство, които включват публичния сектор, частните заинтересовани страни и гражданското общество. Докладът за „отворен метод на координация“ се стреми да пренесе концепцията за основаното на участие управление (participatory governance) на културното наследство от абстрактно понятие към конкретни действия. Документът представлява наръчник как участието на общностите може да бъде използвано на практика в ежедневното управление на културното наследство. В него се подчертава предизвикателството за организациите за културно наследство да променят своите институционални навици и да се научат да работят в партньорство с хората, за да изградят силни общности, като преминават от лидери към фасилитатори на процеса. ЕС очертава конкретни планове, осигурява инструменти и механизми за реализиране на новия подход в управлението на културното наследство, като стимулира държавите членки в прилагането му.

2. Характеристики на системата (политиките и практиките) за опазване на недвижимото културно наследство на международно ниво и в Европейския съюз

Културната политика на Европейския съюз има за цел да популяризира политиката на принадлежност на ЕС, като използва културата за популяризиране тези цели. Понятията като „идентичност“, „участие“ и „гражданство“ имат ключова роля в политиката на принадлежност на ЕС, като всички са вплетени в реториката на културната политика на ЕС. В документите на ЕС участието на гражданите се възприема като начин за задълбочаване на принадлежността на гражданите към Съюза. Културните програми са инструментите, предложени за засилване на участието на гражданите в Съюза и по този начин се засилва подкрепата им за интеграция в ЕС.

Бяла книга за европейското управление (ЕС 2001) изигра значителна роля в разпространението на идеята за участието на гражданите в управлението като основен принцип на доброто управление¹⁶. Управлението с участие на гражданите става все по-популярно в различни контексти и в

¹⁶ European governance - A white paper. Official Journal 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52001DC0428>

програмите на ЕС с акцент върху многостепенното сътрудничество и може да се разглежда като част от това участие. Управлението с гражданско участие изисква участие на различни нива като партньори в създаването, поддържането и прилагането на политики. Използването на местни участници и техните проекти и мрежи е типично за културата на европейската политика. В новия европейски културен дневен ред, участието на гражданите в културата е свързано с благосъстоянието и социалното сближаване и особено с идеята за европейска принадлежност.

Участието се разглежда все повече в някои културни събития в политически дискурс. В своето съобщение относно културното наследство Комисията призовава за „модели на управление [на културното наследство], които са по-подходящи за съвременна Европа, чрез по-голямо участие на частния сектор и гражданското общество“¹⁷. Подчертава се значението на диверсификацията на публиката и дигитализацията като начин да се даде възможност на гражданите за достъп и ангажираност с културното наследство.

Според **Стратегията за европейско наследство на Съвета на Европа за 21 век от 2017 г.**, има спешна нужда от препозициониране на културното наследство и политики, поставяйки ги в основата на интегриран подход, фокусиран върху опазване, защита и популяризиране на наследството от обществото като цяло – както чрез националните власти, така и общностите, които са пазители на това наследство, така че всички, от най-тясно ангажираните до тези с по-далечна връзка, да могат да го оценят и да изпитват чувство за отговорност.

В **„Призива за действие от Берлин“**¹⁸ от 13 юни 2018 г., изготвен от Europa Nostra¹⁹, Германския комитет за опазване на паметниците на културата (Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz) и Пруската фондация за културно наследство, се призовава за „амбициозен европейски план за действие в областта на културното наследство като траен плод от Европейската година [...], цялостен и взаимосвързан с други ключови политически програми и приоритети на ЕС“. Планът за действие следва да

¹⁷ За интегриран подход към културното наследство на Европа. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0477&from=en>

¹⁸ Призив за действие, Берлин, 13 юни 2018, Europa Nostra. <https://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/09/Berlin-Call-Action-Eng.pdf>

¹⁹ Europa Nostra е общоевропейска федерация на неправителствени организации, работещи в областта на културното наследство.

бъде съгласуван с Конвенцията на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото („Конвенцията от Фаро“) и Европейската стратегия за културното наследство за XXI век на Съвета на Европа²⁰.

В документа на Европейската комисия **„Европейска рамка за действията в областта на културното наследство“ от 2018 г.** се подчертава за „подход към участие на гражданите в управлението на културното наследство“²¹. Първият от петте му стълба засяга участието и достъпа до културното наследство, което е свързано с изграждането на „приобщаваща Европа“. Съобщението не само подчертава „участието и ангажираността на гражданите със споделеното наследство на Европа“, но желае „насърчаване на културното наследство като ключов фактор за участието на гражданите и средство за споделени ценности като диалог и многообразие“.

След Европейската програма за култура от 2007 г. Комисията прие **Новата европейска програма за култура**²² през 2018 г., за да вземе предвид развитието на сектора на културата. С Новата програма и придружаващия я работен документ на службите на Комисията се осигурява рамката за сътрудничество в областта на културата на равнището на ЕС. Акцентът е върху положителния принос на културата за обществото, икономиката и международните отношения в Европа.

Новата програма се състои от три стратегически области с конкретни цели, съответстващи на социалното, икономическото и външното измерение.

Програмата е насочена към оползотворяване на потенциала на културата и културното многообразие за целите на социалното сближаване и благосъстоянието и една от целите е насърчаване на културния капацитет на всички европейци чрез предоставяне на широк спектър от културни дейности и осигуряване на възможности за активно участие. В Новата програма се посочва, че „Комисията приканва държавите членки да вземат под внимание следните теми за съвместна работа: **Основано на участието управление на културното наследство в сътрудничество със Съвета на Европа...** Комисията планира да разшири настоящия структуриран диалог, като излезе извън темите, разглеждани в рамките на отворения метод на координация,

²⁰ Berlin Call to Action. 2018. <http://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/09/Berlin-Call-Action-Eng.pdf>

²¹ European framework for action on cultural heritage. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission,) 2018. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1>

²² Нова европейска програма за култура. Европейска комисия, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>

използва оптимално възможностите за онлайн сътрудничество и направи възможно сътрудничеството с подходящи организации извън секторите на културата и творчеството, в зависимост от всеки конкретен случай. Освен това тя ще предложи **поемането на по-активна роля на гражданското общество** при подготовката на провеждания на всеки две години Европейски културен форум.²³

3. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в избрани държави-членки на ЕС

3.1. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в Германия

Правни основи за защита на паметниците

Германският национален комитет за защита на паметниците, основан през 1973 г., е ангажиран с опазването на недвижимите културни ценности и културния пейзаж. В сътрудничество с различни институции изготвят политическите документи за опазване на паметниците. Законодателството, заедно с международно признатите харти, са крайъгълния камък в опазването на археологическите и историческите недвижими обекти.

Законът за защита на паметниците в някои провинции се отнася единствено за недвижимите обекти, като за движимите е създаден отделен закон. Законът варира в различните провинции, но по същество има една и съща цел - да гарантира, че обектите, достойни за защита, са запазени, обезпечени и трайно запазени в дългосрочен план и не са фалшифицирани, повредени или унищожени. Опазването на паметниците като суверенна задача на държавата, преследва целта за трайно запазване на възможно най-много паметници и доколкото е възможно в оригиналния им вид. Това гарантира, че оригиналният вид се запазва след обновяването на паметника.

²³ A New European Agenda for Culture. COM(2018) 267 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1527241001038&uri=COM:2018:267:FIN>

Законодателство в отделните провинции

Провинция Бавария

Закон за защита и грижа за паметниците BayDSchG24

Провинция Бранденбург

Закон за опазването и грижата за паметниците в провинция Бранденбург
Brandenburg Monument Protection Act - BbgDSchG25

Провинция Берлин

Закон за защита на паметниците в Берлин Berlin Monument Protection Act - DSchG
Bln26

Провинция Бремен

Закон за грижата и защитата на паметниците на културата на Бремен Bremen
Monument Protection Act - BremDSchG27

Провинция Баден-Вюртемберг

Закон за защита на паметниците на културата DSchG28

Провинция Хамбург

Закон за защита на паметниците Denkmalschutzgesetz DSchG29

Провинция Хесен

Закон за защита на паметниците Denkmalschutzgesetz30

Провинция Мекленбург-Предна Померания

Закон за защита на паметниците31

Законодателство в отделните провинции

²⁴ Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler. (Bayerisches Denkmalschutzgesetz – BayDSchG).

<https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayDSchG>

²⁵ Gesetz über den Schutz und die Pflege der Denkmale im Land Brandenburg (Brandenburgisches Denkmalschutzgesetz - BbgDSchG). <https://bravors.brandenburg.de/de/gesetze-211719#11>

²⁶ Gesetz zum Schutz von Denkmalen in Berlin (Denkmalschutzgesetz Berlin - DSchG Bln).

<https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-DSchGBE1995rahmen>

²⁷ Bremisches Gesetz zur Pflege und zum Schutz der Kulturdenkmäler, (Bremisches Denkmalschutzgesetz - BremDSchG). https://www.transparenz.bremen.de/metainformationen/bremisches-gesetz-zur-pflege-und-zum-schutz-der-kulturdenkmaeler-bremisches-denkmalschutzgesetz-bremdschg-vom-18-dezember-2018-124518?asl=bremen203_tpgesetz.c.55340.de&template=20_gp_ifg_meta_detail_d

²⁸ Gesetz zum Schutz der Kulturdenkmale (Denkmalschutzgesetz - DSchG). https://www.landesrecht-bw.de/jportal/portal/t/5me/page/bsbawueprod.psm!pid=Dokumentanzeige&showdoccase=1&js_peid=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=1&fromdoctodoc=yes&doc.id=jlr-DSchGBW1983pG5&doc.part=X&doc.price=0.0#jlr-DSchGBW1983pG5

²⁹ Denkmalschutzgesetz (DSchG). <https://www.landesrecht-hamburg.de/bsha/document/jlr-DSchGHA2013rahmen>

³⁰ Hessisches Denkmalschutzgesetz (HDSchG). <https://www.rv.hessenrecht.hessen.de/bshe/document/jlr-DSchGHE2016rahmen>

³¹ Denkmalschutzgesetz (DSchG M-V). <https://www.landesrecht-mv.de/bsmv/document/jlr-DSchGMVrahmen>

Провинция Долна Саксония

Закон за защита на паметниците на Долна Саксония³²

Провинция Северен Рейн-Вестфалия

Закон за опазването и грижата за паметниците в провинция Северен Рейн-Вестфалия (Закон за защита на паметниците — DSchG)³³

Провинция Рейнланд-Пфалц

Закон за защита на паметниците (DSchG) Рейнланд-Пфалц³⁴

Провинция Саксония-Анхалт

Закон за защита на паметниците на провинция Саксония-Анхалт³⁵

Провинция Шлезвиг-Холщайн

Закон за защита на паметниците Шлезвиг-Холщайн³⁶

Провинция Саарланд

Закон за защита на паметниците на Саарланд³⁷

Провинция Саксония

Саксонски закон за защита на паметниците³⁸

Провинция Тюрингия

Закон на Тюрингия за грижата и защитата на паметниците на културата ThürDSchG³⁹

Всички изброени недвижими единични, групови обекти и защитени зони, са вписани в **публични регистри**.

³² Niedersächsisches Denkmalschutzgesetz <https://voris.wolterskluwer-online.de/browse/document/6ea9911d-8e0c-3f75-b9aa-baff076c753c>

³³ Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler im Lande Nordrhein-Westfalen (Denkmalschutzgesetz - DSchG).

https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_bes_text?anw_nr=2&gld_nr=2&ugl_nr=224&bes_id=4488&menu=0&sg=0&aufgehoben=J&keyword=Gesetz%20zum%20Schutz%20und%20zur%20Pflege%20der%20Denkm%20E4ler#det0

³⁴ Denkmalschutzgesetz (DSchG). <https://landesrecht.rlp.de/bsrp/document/jlr-DSchPflGRPrahen>

³⁵ Denkmalschutzgesetz des Landes Sachsen-Anhalt. <https://www.landesrecht.sachsen-anhalt.de/bsst/document/jlr-DSchGSTrahen>

³⁶ Gesetz zum Schutz der Denkmale (Denkmalschutzgesetz). <https://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/bssh/document/jlr-DSchGSH2015rahmen>

³⁷ Saarländisches Denkmalschutzgesetz. <https://recht.saarland.de/bssl/document/jlr-DSchGSL2018rahmen>

³⁸ Sächsisches Denkmalschutzgesetz. <https://www.revosax.sachsen.de/vorschrift/5198-Saechsisches-Denkmalschutzgesetz>

³⁹ Thüringer Gesetz zur Pflege und zum Schutz der Kulturdenkmale (Thüringer Denkmalschutzgesetz - ThürDSchG -). <https://landesrecht.thueringen.de/bsth/document/jlr-DSchGTH2004rahmen>

Собствениците на недвижими културни ценности и други имоти, разположени в защитени зони, се ползват с еднакви **данъчни предимства**. За това има отделни параграфи в Закона за данъка върху доходите, съгласно които могат да се поискат данъчни облекчения, свързани с приспадането на разходите за обновяване на сградите. Всичко това прави инвестирането в недвижими културни ценности доходоносна капиталова инвестиция и бизнес. С това правно основание държавата създава яснота и сигурност за инвеститорите.

Мерките за обновяване се съгласуват с органа за опазване на паметниците. По-конкретно, органът определя защитата на съществуващите сгради и прави предписание със съответните изисквания към собствениците на паметника. Защитата на паметниците обаче не означава, че се използва стара строителна технология и материали. Напротив, съответните органи имат силен интерес да се работи по най-новите строителни технологии, защото целта на защитата на паметниците е да съхрани паметника възможно най-дълго. Затова в почти всички случаи реновираните паметници са оборудвани с изцяло нови тръби, енергийно ефективна изолация, изолирана дограма и др.

Граждани и доброволци в опазването на археологическите паметници в Германия

Според официалният доклад „Доброволчеството в Германия: Проучване на германските доброволци през 2019 г.”⁴⁰, през 2019 г. 39,7 процента от хората на 14 и повече години в Германия са участвали поне в една доброволческа дейност. Това съответства на около 28,8 милиона доброволци. Между 1999 г. и 2019 г. дялът на доброволците като цяло се е увеличил. През годините 1999, 2004 и 2009 степента на ангажираност е била 30,9%, 32,7% и 31,9%. През 2014 г. нивото на ангажираност се повишава до 40,0%. През 2019 г. степента на ангажираност остава стабилна на 39,7%. Нивото на ангажираност през 2019 г. в областта на културата и музиката е 8,6%. Следователно дялът на доброволците е около два пъти по-висок, отколкото преди двадесет години, а процентът на доброволците през 2019 г. също леко се е увеличил в сравнение с 2014 г. През 1999 г. около 2,9 милиона души на възраст 14 и повече години са били ангажирани в областта на културното наследство, а до 2019 г. броят им е нараснал до около 6,3 милиона. На фона на обществените промени, като напр. прогресивната

⁴⁰ Freiwilliges Engagement in Deutschland. Der Deutsche Freiwilligensurvey 2019. Deutsches Zentrum für Altersfragen (DZA), Berlin, Deutschland. 2022. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-658-35317-9#about-this-book>

дигитализация в различни области на живота или повишеният брой на сдруженията и клубовете, **тенденцията за увеличаването на доброволния ангажимент** през последните двадесет години се запазва.

Почти 4 милиона души в провинция Бавария работят доброволно и без заплащане, за да служат на обществото, като много от тях в областта на археологията и опазването на археологическите паметници. В свободното си време те отделят много време и пари за регионална, местна история и археология с една обща цел: защита на баварското културно наследство.⁴¹

В свой доклад д-р Сабине Майер /Sabine Mayer/ от **Баварска държавна служба за опазване на паметниците**, консултант и компетентно лице за контакт при надзора и обучението на доброволците, обобщава, че „в сферите, в които все повече липсват държавни средства, изначално държавни задачи често се извършват от доброволци. Доброволците се превърнаха в незаменим помощник в опазването на археологическите паметници.”

В Бавария множество лица, **любители на археологията и историята, археологически асоциации и работни групи, участват по различни начини в управлението на местната археология и опазването на археологическите паметници.** Широката гама от интереси, мотиви и области на действие предлага огромен потенциал. Фокусът често е върху откриването и изследването на недвижими археологически паметници от доброволци-геодезисти и практикуващи металдетектинг, които по този начин дават незаменим принос за регистрирането на недвижими археологически обекти. В допълнение към желанието да придобият знания, доброволците се занимават и с други важни задачи като мониторинг и контрол на паметници (напр. чрез наблюдение на строителни обекти) или участват в мерки по опазването и грижата за застрашени обекти. Засилените контакти между професионалните археолози и любителите, повишават приемането на археологията и опазването на археологическите паметници сред населението и сред вземащите политически решения.⁴² В Бавария няма предварително обучение на любителите или нужда от сертификат, както е в някои други федерални провинции. По-скоро едно лице се счита за доброволец, ако съответното лице е в многократен или редовен контакт с институциите за защита и опазване на паметниците и има някакъв принос. Различни са широко разпространените наименования за тези граждани, в зависимост от представата за себе си на отделния човек или група, например „хоби

⁴¹ Mahnkopf, G., Faszination Vergangenheit, Archäologie und Ehrenamt, aviso extra "40 Jahre Denkmalschutzgesetz", 2013, S. 158 ff.

⁴² Mayer, Sabine. Der Blick zurück – Ehrenamtliches Engagement für Bodendenkmalpflege und Landesarchäologie in Bayern. Archäologie und Ehrenamt Anlass, Verlauf und Bilanz eines Modellprojektes. Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege. 2012, №3.

археолог”, „хоби изследовател”, „археолог лаик”, „колекционер”, „приятел на античната история” и др. Доброволните помощници в археологията и опазването на археологическите паметници са организирани в клубове или работни групи, особено в Южна Бавария. В регионите около Мюнхен и Аугсбург съществуват отдавна установени и исторически развиващи се клубове. Голям брой граждани не могат или не искат да се събират в групи, особено в Северна Бавария. Сдружението **„Общество за археология в Бавария”** се възприема като основната организация за всички, които участват в опазването на археологическите паметници и археологията. Членовете му се състоят главно от заинтересовани хора и доброволци. **„Баварската държавна асоциация за грижа за родния край”** работи като организация - покровител. Няма наличен надежден метод за установяване на броя на тази група хора, но оценките са за над 10 000 заинтересовани граждани, включително 3000 души, членове на **„Дружеството за археология в Бавария”**.

Доброволният ангажимент за защита и опазване на паметниците не е изобретение от последните няколко десетилетия, а датира от 19 век. От този период датират първите полезни опити за документиране на находки с описания и чертежи - разбира се в най-разнообразно качество, в зависимост от нивото на познанията и възможностите. В различните региони за първи път, с така осигурените находки, са изградени научноизползваеми колекции. С установяването на държавната власт през 1908 г. общите условия се променят. Институцията носи сегашното си име от 1917 г.: Баварска държавна служба за опазване на паметниците. Оттогава сътрудничеството между доброволците и властите е в тясна зависимост от структурата и съответните възможности на държавната институция. Разпоредбите, съдържащи се в него, засягат и доброволните служители. В хода на основаването на държавната служба със седалище в Мюнхен, във Вюрцбург е създаден клон за опазване на археологическите паметници. Но с оглед на кадровия и финансовия ресурс на отдела, новата власт единствено формира организационната и научната схема за опазване на археологическите паметници, която продължава да бъде силно подкрепяна от доброволен ангажимент. През 50-те години на миналия век постепенно са създадени допълнителни клонове в другите административни области, като **Държавната служба за опазване на паметниците на Бавария е организирана по децентрализиран начин**. Създадени са нови офиси в Регенсбург (1952), Аугсбург (1960–1996; след това Тиерхауптен и Нюрнберг (1965), в Ландсхут (1973), Бамберг/Шлос Зеехоф (1976) и Инголщад (офис за разкопки, 1980). Децентрализираната структура дава възможност за бърза и лесна работа с доброволците. **Правните основи са окончателно положени**

през 1973 г. с баварския Закон за защита на паметниците. Освен всичко останало, законът изисква поддържането на **регистър на паметниците, който трябва да бъде обществено достъпен**. Днес това е възможно онлайн: информация за всички архитектурни и археологически паметници в Бавария е достъпна чрез **Баварския атлас на паметниците**⁴³. Снимки от въздуха, различни карти и фотографии допълват текстовете.

Държавната служба вижда себе си днес като ориентиран към услугите и приятелски настроен към гражданите орган с повече от 350 служители и общо шест офиса в Бавария.⁴⁴

Сферите на дейност на доброволците, работещи в опазването на археологическите паметници, са до голяма степен еднакви в немските федерални провинции. Извън Бавария, това включва регистриране, проучване и контрол на паметници чрез работа на терен, наблюдения на строителни площадки, случайно аварийно спасяване или участие в разкопки. В допълнение, доброволците навсякъде правят фундаментално важния принос чрез публичното съобщаване на археологически находки. Доброволците допринасят също чрез оказване на помощ в музеи и архиви, в обиколки с екскурзовод, лекции, публикации и др. Доброволците често също допринасят с доста необичайни приноси, като например снимки от въздуха.⁴⁵

В резултат на културния суверенитет на федералните провинции, сътрудничеството между официалните служби за опазване на паметниците и гражданската ангажираност понякога е доста различна. Предизвикателството се крие в изграждането и поддържането на основа на **доверие**, насочване на **ангажимента** и предоставяне на **подкрепа**, която е разнообразна и винаги индивидуално проектирана. Законът за защита на паметниците в отделните провинции е различен за всяка една от тях и съдържа повече или по-малко подробни разпоредби относно участието на доброволците в опазването на културните ценности. В някои провинции работата на доброволците е засегната в държавни наредби или в коментара на закона за защита на паметниците. Правният статут и съответната терминология понякога се различават значително. По този начин доброволците могат да извършват своята доброволческа дейност с **различна степен на официална легитимност**, но също така в някои провинции трябва да докажат своята годност.

⁴³ Bayerischer Denkmal-Atlas. <https://geoportal.bayern.de/denkmalatlas>

⁴⁴ <https://www.blfd.bayern.de/blfd/geschichte/index.html>

⁴⁵ Schmuck, Annelie. Über den Tellerrand: Ehrenamt und Bodendenkmalpflege im Ländervergleich. Archäologie und Ehrenamt Anlass, Verlauf und Bilanz eines Modellprojektes. Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege. 2012, №3.

Германската фондация за защита на паметниците /Deutsche Stiftung Denkmalschutz/

Германската фондация за защита на паметниците /Deutsche Stiftung Denkmalschutz/⁴⁶ насърчава рехабилитацията на паметници от всякакъв вид в цялата страна - от цели сгради до отделни градински паметници. Фондацията **има за цел да подкрепи гражданското общество във връзка с ангажимента му за паметниците** и осигурява балансирана подкрепа във всички региони на Германия. Общественото осъзнаване на стойността на културните ценности и опазването им се подкрепя от фондацията чрез множество събития и финансиране на малки и големи проекти. За насърчаване на гражданския ангажимент Германската фондация за защита на паметниците инициира и поддържа активен обмен на мнения и опит, както и създаване на мрежи за опазване на исторически, художествени, градски и археологически паметници.

Финансиране: Германската фондация за защита на паметниците е частна организация, която се подкрепя от гражданите и финансира работата си предимно чрез частни дарения и от приходи от лотария.

Финансират се проекти за паметници от всички категории.

Фондацията използва средствата си, когато собствениците не могат сами да осигурят средства за опазването на паметници частна собственост. Следователно, популяризира предимно паметници, собственост на частни институции, асоциации, църкви, физически лица или общини.

Организацията полага **специални усилия за силно застрашени от разпадане паметници и за подпомагане на собственици**, които полагат постоянни грижи за паметника и неговата поддръжка.

Всяка безвъзмездна помощ се предоставя за конкретно планирани мерки. От момента на кандидатстване до края на акцията проектите се подпомагат от архитекти и специалисти на Германската фондация за защита на паметниците. Те проверяват подадените документи, сключват договорите за финансиране и извършват контрол на качеството на дейностите на място.

Връзки с гражданите и обществеността: Германската фондация за защита на паметниците се стреми да привлече колкото се може повече хора. Развива **широк спектър от дейности за насърчаване на гражданското участие** и образованието. Разпространява информация на щандове на търговски панаири и изложения, както и чрез пътуващи изложби. Информацията, която се разпространява, дава представа за работата на Фондацията. Всяка година през втората неделя на септември, повече от 7500

⁴⁶ Deutsche Stiftung Denkmalschutz. <https://www.denkmalschutz.de/aktuelles.html>

недвижими културни обекта, отварят вратите си и предоставят на заинтересованите посетители да надникнат в сгради, които обикновено са затворени.

Интензивен поглед върху работата на Германската фондация за защита на паметниците и финансираните от нея проекти се предоставя на участниците в програмата „Пътуване до паметниците“. По време на учебните обиколки в продължение на няколко дни в различни региони на Германия, туристите преживяват от първа ръка какво постига Фондацията.

Печатат се книги, календари, бележници, като продажбата им подпомага работата на фондацията. Провеждат се благотворителни концерти за обекти, нуждаещи се от подкрепа, а приходите се използват директно за тяхното възстановяване. Младите хора могат да придобият практически опит на различни места в Германия, като прекарат една година като доброволци в опазването на паметници и се запознаят със стари практики и традиции в строителството и ремонтирането. Специалисти, заинтересовани аматьори, частни строители, архитекти, студенти, собственици на недвижими културни ценности могат да се образуват по различни теми в семинарите „Академия за паметници“.

Федерация за родния край и околната среда в Германия (Bund Heimat und Umwelt in Deutschland - BHU)

Федерацията за родния край и околната среда в Германия (Bund Heimat und Umwelt in Deutschland - BHU)⁴⁷ е организация, обединяваща сдруженията на гражданите за опазване на родния край. От основаването си през 1904 г. тя е ангажирана с културните пейзажи и хората, които живеят в тях. Сдружението се отличава с интердисциплинарния си подход. BHU обединява хората с интереси за опазването на природата, околната среда, паметниците и обичаите. Тя се грижи не само за запазването на съществуващите ценности, но и за **активното участие на гражданите в оформянето на съответната среда на живот**. BHU е източник на идеи, партньор и посредник. Чрез своите асоциирани сдружения на държавно ниво тя обединява около половин милион членове и следователно е най-голямото културно гражданско движение от този вид във Федерална република Германия. BHU е тясно свързана и с други местни асоциации в Европа, като тези във Финландия, Швеция, Холандия, Белгия, Швейцария и Италия. Един от акцентите в работата на федерацията е събирането, поддържането и по-нататъшното развитие на културните ценности в различните региони. С оглед на това

⁴⁷ Der Bund Heimat und Umwelt in Deutschland. <https://bhu.de>

организацията многократно е заемала позиция в обществения дебат за опазване на културните ценности. От 2019 г. ВНУ получава институционално финансиране от федералното правителство въз основа на решение на германския Бундестаг.

Интердисциплинарната и ориентирана към практиката работа на ВНУ включва следните теми: **гражданска ангажираност**, културен пейзаж, архитектура и паметници, природата и околната среда, нематериално културно наследство, език и диалекти и роден край. ВНУ създаде Германския форум за културни пейзажи, информационна мрежа с повече от 60 национални организации в областта на културния пейзаж.

Една от ключовите теми, по които работи ВНУ е строителната култура /Baukultur/ и опазването на паметниците и материалните културни ценности. Местните асоциирани сдружения за културно наследство насърчават строителната култура и опазването на паметниците чрез награждаване на добрите примери, чрез финансиране, конкурси, чрез закупуване на паметници на културата, семинари, обмяна на информация, дискусии, публикации, консултации относно международните конвенции, насърчаване на участието на гражданите в управлението на културното наследство.

Алоис Глюк, баварски политически деец и визионер за гражданската ангажираност пише, че „**Именно чрез активиране на гражданския ангажимент могат да бъдат постигнати много по-добри решения, отколкото чрез държавата или публичния сектор...** Политиката трябва да оформи рамкови условия по такъв начин, че да се насърчава и признава отговорното поведение.“⁴⁸

Граждански инициативи за защитата на недвижими културни ценности

През 80-те години в Източна Германия нараства недоволството от унищожаването на исторически квартали в градовете. Всъщност падането на Берлинската стена е събитието, което в последния момент носи спасение за голяма част от стария жилищен фонд на Източна Германия. Протестните действия в умиращата ГДР по-късно водят до граждански инициативи на много други места за опазване на паметниците на местно ниво. Преломът и началото на 90-те години се характеризират с еуфория и дух на оптимизъм. По същото време обаче в Източна Германия започват нежелани тенденции като съкращения на работни места, емиграция, спад на раждаемостта,

⁴⁸ Glück, Alois. Verantwortung übernehmen: Mit der Aktiven Bürgergesellschaft wird Deutschland leistungsfähiger und menschlicher. Deutsche Verlags-Anstalt, München 2001.

субурбанизация поради обширна строителна дейност в периферията, обезлюдяване на много стари квартали. Шокът от над един милион празни апартаменти в Източна Германия, липсата на кандидати за живеене в старите къщи - културни ценности, слепите медии за рушащите се фасади на архитектурни „скъпоценни камъни”, получават **силен отпор от гражданските инициативи и готовността за протести.**

Пример за това е Лайпциг. През ноември 1989 г. телевизията на ГДР излъчва стряскащия филм „Лайпциг все още трябва да бъде спасен?“, който представя драматичното състояние на историческите сгради във втория по големина град в ГДР. През януари 1990 г. известната Лайпцигска народна конференция обявява края на разрушителната строителна политика на ГДР. От Лайпциг тръгва сигнал към цяла Източна Германия. През следващите десет години е постигнато нещо, на което дори и най-смелият оптимист не би посмял да се надява: реновирането на две трети до три четвърти от очевидно обречените преди това сгради във вилхелмински стил в Лайпциг. Преди всичко, благодарение на съживяването на гражданския ангажимент и критиките в медиите, разрушителната политика постепенно е коригирана и след няколко години Лайпциг се превръща в забележителна работилница за идеи и за опазване на паметниците. Централното събитие за тази корекция на курса е основаването на „**Градски форум за градско преструктуриране**“⁴⁹ през ноември 2004 г., асоциация на граждани и сдружения, ангажирани със защитата на паметниците и устойчивото градско развитие. Градският форум първоначално е предимно платформа за дискусии, която обединява протестите срещу необузданото разрушаване на паметници. След упоритата работа на гражданите, някои предполагаемо неизбежни проекти за разрушаване, за които вече е било решено, са оттеглени.⁵⁰

⁴⁹ Stadtforum Leipzig. <https://stadtforum-leipzig.de>

⁵⁰ Bartetzky, Arnold. Denkmalschutz von unten – Bürgerinitiativen und Stadtforen als Impulsgeber. Informationsdienste Städtebaulicher Denkmalschutz 36, 2011.

3.2. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в Дания

Международни инструменти за опазване на недвижимото културното наследство, приети от Дания

Приета от Дания	Дата на приемане
Конвенция на ЮНЕСКО от 1970 г	26 март 2003 г
Конвенция за световното наследство от 1972 г	25 юли 1979 г
Конвенция за нематериалното наследство от 2003 г	30 октомври 2009 г.
Конвенция за многообразието на културното изразяване от 2005 г	18 декември 2006 г.

Европейски инструменти за опазване на недвижимото културното наследство, приети от Дания

Приета от Дания	Дата на приемане
Европейска културна конвенция	7 май 1955 г.
Европейска конвенция за опазване на архитектурното наследство	23 юли 1987 г.
Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство (ревизирана)	16 ноември 2005 г.
Европейска конвенция за ландшафта	20 март 2003 г.

Национално законодателство на Дания относно недвижимото културно наследство

2011 г.	Закон №685 за опазване на сградите, включени в списъка на защитени културни ценности
2011 г.	Изпълнителна заповед №826 относно Съвета за исторически сгради.
2010 г.	Изпълнителна заповед №1442 относно делегирането на задачи и правомощия на Агенцията за наследството на Дания.
2006 г.	Изпълнителна заповед №1514 от 14 декември 2006 г. относно управлението на древни реликви или паметници
2006 г.	Изпълнителна заповед №1510 от 14 декември 2006 г. относно отчетите и одита на музеите, субсидирани от държавата
2006 г.	Изпълнителна заповед № 729 от 27 юни 2006 г. за надзор на каменни зидове и валове и древни реликви или паметници

2006 г.	Изпълнителна заповед №1511 от 14 декември 2006 г. относно защитени каменни зидове, валове и други подобни
2006 г.	Изпълнителна заповед №1512 от 14 декември 2006 г. относно музеите
2003 г.	Изпълнителна заповед № 707 от 12 август 2003 г. относно Съвета за исторически сгради
2002 г.	Изпълнителна заповед №838 относно определянето на сгради, достойни за запазване на местно ниво
2001 г.	Закон №480 относно регистриране и опазване на сгради и градска среда
2001 г.	Закон за музеите № 473
1987 г.	Изпълнителна заповед №.404 относно защитата на културните ценности в Дания
1986 г.	Закон № 332 за защита на културните ценности в Дания
1965 г.	Закон за опазване на сградите

Повечето защитени сгради в Дания са частна собственост и не се изисква да бъдат отворени за посещение от обществеността. Обществените сгради-недвижими културни ценности са достъпни поради функцията им на музеи, кметства, плувни басейни, железопътни гари и др. Замъците и именията са частично отворени за обществеността срещу входна такса.

Запазените сгради представят датската строителна култура и свидетелстват за това как човек е строил, работил и живял в исторически план. Общините в страната преценяват дали дадена сграда има определена архитектурна или културно-историческа стойност. Сградата, включена в списъка със защитени обекти, трябва да се поддържа в подходящо състояние, не трябва да се променя или преустройва отвън или отвътре без специално разрешение.

Собственикът на защитена сграда може да получава финансова подкрепа от държавата, да бъде освободен от данък върху собствеността и някои други данъчни облекчения.

В списъка на недвижимите антични обекти са включени древни паметници и археологически обекти в Дания, които са важни за ранната част от историята и археологическото наследство на Дания. Това могат да бъдат както древни паметници, които се виждат в пейзажа, така и скрити в земята, и известни само от археологически проучвания.

Всяка година се прави актуализиране на регистрите, като някои от защитените недвижими културни ценности се премахват като такива, а други се добавят като новорегистрирани.

Статистиката относно защитените сгради и археологически обекти се съдържа в онлайн-бази данни в следните публични списъци:

- Защитени сгради по район, тип сграда и година на построяване;

- Включени нови обекти под защита и премахнати от защита обекти по вид, регион и време;
- Защитени древни паметници по регион, категория и време.

Исторически сгради в Дания

Историческите сгради дават както архитектурна, така и културна представа за различни периоди от историята на Дания. Най-добрите образци от тези сгради са защитени, за да се гарантира, че те се променят възможно най-малко. Изброените сгради са не само грандиозни замъци и имения, но и ферми, къщи на граждани и търговци, складове, вили, кметства, училища, плувни басейни, затвори, железопътни гари и фабрики, дори много малки сгради като телефонни кабинки и павилиони.

Всички изброени сгради са сред най-добрите или най-характерните за своя тип и период. Те имат национално, а в някои случаи международно значение. Общо в Дания има около 9 000 защитени сгради, включени в регистъра.⁵¹ В допълнение, около 400 000 сгради са оценени като „достойни за опазване“.⁵²

Датската агенция за култура е отговорна за **защитените сгради**, а **местните власти** са отговорни за **сградите „достойни за опазване“**. Когато дадена сграда е определена като „достойна за опазване“, защитена е само нейната фасада, докато вписването на сграда в списъка на защитените, защитава цялата сграда – фасада и интериор.

Както Датската агенция за култура, така и местните власти могат да определят сгради като „достойни за опазване“. Тази възможност се използва във връзка с местното планиране, за да се защитят сгради с голямо регионално или местно значение.

Повечето сгради са определени като „достойни за защита“ въз основа на **метода SAVE - проучване на архитектурните ценности в околната среда**.⁵³ Методът се основава на оценка на пет различни аспекта на сграда: архитектурна стойност, културно историческа ценност, екологична стойност, оригиналност и състояние.⁵⁴

Обикновено една сграда трябва да е на повече от 50 години, за да бъде включена в списъка за защита, но в специални случаи могат да бъдат

⁵¹ Fredede og bevaringsværdige bygninger.

<https://www.kulturarv.dk/fbb/index.htm;jsessionid=222BB790B56FDEAC79BBFCD0AF23F465>

⁵² Cultural Heritage. Listed Buildings. <https://slks.dk/english/work-areas/cultural-heritage/listed-buildings/register>

⁵³ International Survey of Architectural Values in the Environment.

https://slks.dk/fileadmin/publikationer/Kulturarv/InterSave_english.pdf

⁵⁴ Survey of Architectural Values in the Environment. <https://www.kulturarv.dk/fbb/bevaringsvaerdier.htm>

включени и по-нови сгради с изключително качество. Последната вписана сграда е от 1974 г. Всички средновековни сгради в Дания, т.е. сгради отпреди Реформацията през 1536 г., автоматично са включени в защитения регистър.

Всеки гражданин може да подаде предложение за вписване на конкретна сграда в Датската агенция за култура. След това Агенцията преценява дали въпросната сграда отговаря на критериите. В списъка се изисква сградата да е с особена архитектурна или културна стойност. Агенцията също предлага сгради по своя инициатива, след което трябва да получи одобрение от консултативния орган Съвета за исторически сгради. **Преди Датската агенция за култура да може да включи или заличи сграда, случаят трябва да бъде представен за обществено обсъждане.** В срок от три месеца всяко частно лице, сдружение или орган може да коментира предложението, след което Агенцията взема решение. Това решение може да се обжалва пред министъра на културата, който взема окончателното решение.

Приблизително 2000 църковни сгради на Датската национална евангелска лютеранска църква, повечето от които са средновековни, са защитени със специален закон. Църквите са извън обхвата на Датската агенция за културно наследство.

Една сграда може да бъде заличена от списъка на защитените недвижими културни ценности, ако вече няма смисъл да бъде включена. Такъв може да е случаят, ако сградата е изгоряла до основи или е била преустроена толкова много, че е загубила стойността си като архитектурно и културно наследство.

Недвижими археологически обекти и паметници в Дания

Дания е богата на древни места и антични паметници. Тя е малка, равнинна и плодородна страна, като повечето региони имат лесен достъп до вода. Поради това е населявана през вековете от поколения хора, които са оставили след себе си различни следи от своето съществуване. Древни обекти и паметници се намират в цялата страна: гробни могили, скални изсичания, рунически камъни, пътни следи, крепостни могили, руини на замъци, военни укрепления и т.н. Разкопките често разкриват древни селища и гробни находки, а много градове имат културни слоеве от средновековието до наши дни. В морското дъно има останки от корабокрушения и уникални останки от селища от каменно-медната ера.

Всички археологически обекти са защитени от унищожаване от Закона за датските музеи, който се администрира от Датската агенция за култура. Самата агенция не притежава археологическите обекти и паметници, но

ръководи реставрацията на избрани мегалитни гробници и средновековни руини.

Поддържа се интернет базиран публичен национален регистър на недвижимите археологическите обекти. Регистърът съдържа както паметници от миналото, които се виждат в пейзажа, така и такива, които са скрити под земята и са известни само от археологически проучвания.⁵⁵

В регистъра е предоставена възможността да се търси по следните критерии:

По основни групи: Погребение; Селище; Различни съоръжения и обекти; Временно запазен тип; Военни обекти; Обекти, свързани с прехраната; Обекти, свързани с определени професии; Обекти, свързани със социалния и обществен живот; Транспорт; Вяра, култове и традиции. От своя страна основните групи се делят на подгрупи.

По основни подгрупи:

Погребение: Гробища; Погребални могили; Купчина кости; Каменен ковчег; Дървен ковчег; Огнище; Място за изгаряне; Погребения в лодка или кораб; Животински гробове; Надгробни обекти; Гробни параклиси; Надгробни плочи; Гробен ров; Земна анкерна стая; Камерна гробница; Крематориум; Гроб на воин; Крипта; Място за кремация, Гробен параклис; Зазидана гробница; Ковчег; Саркофаг; Каменен гроб; Каменен ковчег; Наредени камъни; Огнище на урна и др.

Селище: Яма за отпадъци; Работнически жилища; Фурна; Настилки; Сгради; Диги; Единични находки; Езерце за риболов; Склад; Ваканционен дом; Хладилно помещение; Служебно жилище; Езеро; Ямно жилище; Канавка, дренаж; Ров; Ферма; Вътрешен двор; Градина; Ограда; Имение, замък; Главна сграда; Къща; Къща с плевня; Чифлик; Пожарна; Яма за готвене; Пеш за сушене на зърно; Културен слой; Сутеренна система; Тоалетна; Светлинна инсталация; Паркинг; Платформа за къща или ферма; Купчина черупки; Имот; Ферма за временно живеене; Отоплителна система и др.

Различни съоръжения и обекти: Яма за отпадъци; Сграда; Строителен камък; Диги; Растения и предмети; Животински кости; Язовир; Единична находка; Яма с неуточнена функция; Канавка, дренаж; Ограда; Яма за готвене; Културен слой; Находка от монета; Скелет и т.н.

Военни обекти: Административна сграда; Укрепление; Система за защита; Замък; Сграда; Официална резиденция; Единична находка; Пристанище; Затвор; Гараж; Бойно съоръжение; Бойно поле; Казарма; Командно съоръжение; Комуникационна система; Тоалетни и бани; Място за лагер;

⁵⁵ Fund og Fortidsminder. <https://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder>

Военен склад; Мобилизационен район; Аварийно съоръжение; Система за наблюдение; Редут; Изкоп; Морска крепост и т.н.

Обекти, свързани с прехраната: Капанна яма; Щанд за риба; Рибна ферма; Масто за риболов; Ловна хижа; Маркировка за пътя на дивите животни и т.н.

Обекти, свързани с определени професии: Фурна; Сондажна платформа; Лигнитно легло; Гориво; Зона за наблюдение на животни; Място за рязане на кремък; Кремъчна мина; Помещение за замразяване; Служебно жилище; Градинарство; Ферма; Конска мелница; Сушилник за лен; Желязно находище; Керамика; Инсталация за сушене на зърно; Кожа и козина; Метал; Минерално масло; Черупки от миди и стриди; Мелнично езерце; Мелничен язовир; Мелничен канал; Природен газ; Склад; Хартия; Изработка на мъниста; Плантация; Добив на сол; Горско стопанство; Кариера; Тухли; Текстил; Дървени въглища; Изделия от дърво; Торф; Воденица; Отоплителна система; Вятърна мелница; Работилница и т.н.

Обекти, свързани със социалния и обществен живот: Административна сграда; Дренажен улей; Баня; Система за защита; Библиотека; Граждански аварийни съоръжения; Диги; Съдебна палата; Официална резиденция; Фонтан; Актова зала; Монтажна площ; Дом за грижи; Затвор; Ферма; Вътрешен двор; Болница; Кръчма; Тоалетни; Място за лагер; Паметник; Музей; Училище; Скулптура; Спортни съоръжения; Театър; Митница; Станция за спешна помощ; Водна кула и резервоар за вода и т.н.

Транспорт: Котва; Баластна купчина; Мост; Пътни настилки; Навес за лодки; Пристан за лодка; Лодка; Корабостроителница; Акостиращ кол; Гараж; Пристанище; Следи от колела; Превозно средство; Пътека; Фар; Транспорт на стоки; Пътен сандък; Пътен знак и т.н.

Вяра, религия, култове и традиция: Танцов хълм; Къща на мъртвите; Официална резиденция; Скален камък с изображение; Свещен източник; Параклис; Църква; Църковни мебели; Църковна плевня; Църковна конюшня; Камбанария и кула; Манастирски комплекс; Кръст; Крипта; Култово съоръжение; Култов комплекс с палисади; Дърво на легендите; Хвърляне на камъни и клони; Тролов хълм; Оброчна находка и т.н.

Други критерии за извличане на информация от базата данни за исторически и археологически недвижими културни ценности: Местоположение; Консервационен номер; Системен номер; Епоха – Каменна ера, Бронзова ера, Желязна ера, Епоха на викингите, Средновековие, Възраждане, Ново време.

Освен за защитените недвижими културни ценности, може да се извлече информация и за незащитени обекти, които биха представлявали интерес.

Към базата данни е интегрирана кадастрална карта с възможност за промяна на картата като пътна, топографска и снимка от въздуха.

На страницата на публичния регистър за недвижими културни ценности се актуализира официалната информация за археологическите проучвания през съответната година. За 2022 г. са публикувани 446 открития на недвижими културни обекти, като всеки от тях е описан по следните критерии: Място /адрес/ на проучването и евентуалната причина /напр. някои недвижими обекти са описани, че са открити при полагане на кабели или открити от хоби археолози с металдетектори/; Тип на съоръжението; Епоха на откритието; Институция, която води проучването. При избиране на определен обект, се отваря топографската карта с конкретното местонахождение на обекта. Потребителят има възможност да намери точното местоположение, като е създадена опция за планиране на маршрут как да се стигне до обекта. Под картата е краткото наименование на недвижимия обект и кратко описание на историята на проучването. Ако вече съществуват научни публикации, има препратка към тях.

FUND OG FORTIDSMINDER

Последни археологически находки

Находки и реликви от миналото

Находи и датирани публикации в национален регистър на археологически места, водят музеев да направи археологически находки. Публикатор създава ново вентилатор от вентилатор, който се изваждат от пробата, така и вентилатор от вентилатор, който са скрити под земята и са известни само от археологически проучвания.

Ексклузивни дестинации

Душер
Показва ни на Показва сайт

Замъри и укрепителни
Показва ни на Показва сайт

Надгробни
Показва ни на Показва сайт

Ужаси

Дигици
Показва ни на Показва сайт

Монитор
Показва ни на Показва сайт

Ресторанти
Показва ни на Показва сайт

Талогодишните разкопки

Общо 446 разкопки тази година

Място на мястото	Тип на съоръжението	Законодателство	Институция
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Яма за горене	Древна епоха	Музей в Ютландия Ютландия
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Ограда	Последно време	Музей в Ютландия Ютландия
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Ферма	Последно време	Музей в Силдереборг
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Селище, нощен лагер	Бронзова епоха	Музей в Ютландия Ютландия
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Къща (възможно с люкове)	Средна възраст	Музей в Силдереборг
Полагане на кабели 150 KV Ribe-Holsted	Пещеренска къща	Последно време	Музей в Ютландия Ютландия
S2.6 H Dyrhøvejvej, името Sverdrup	Селище, нощен лагер	Железната ера	Музей Ютландия Дания
Aldor Østergård II	Къща (възможно с люкове)	Железната ера	Музей в Калдингус
Ферия Агтви	Яма (неуточнена функция)	Железната ера	Музей в Вейле

Тествайте Томас

Билевоизпитвателна информация

Отговорен музей
Лабюр Музей

Областен избор

Местонахождение и местонахождение: NR, 1300-1300

Страница за посетител

Страници и публикации (2)

Е, железната епоха (от 500 г. пр. н. е. - 1000 г. сл. н. е.)
Ирландия, железна епоха (от 550 - 749 г. сл. Хр.)
Равнина, железна епоха (датирани 1 - 2 г. сл. Хр.)

История на разкопването (3)

2001 Датирание в епохата: 24
KUS, Селище от миналото

2022 г. Предварително проучване на музеи
Журнал 10: 1408-1528
Датирание вентилатор на култура
Датирание вентилатор: открити три ранни метални и археологически находки

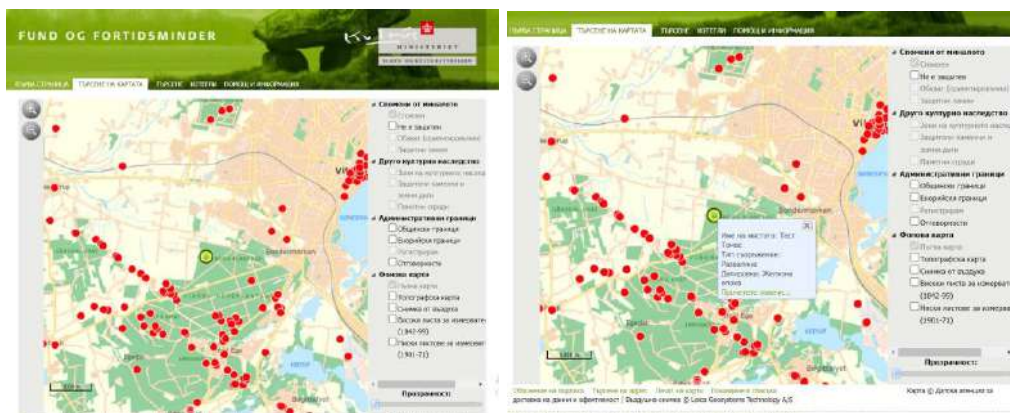
2022 г. Използване на метален детектор
Журнал 10: 1529-1534
Датирание вентилатор на култура

2022 г. Планиране, проучване на гроби и кабели
Журнал 10: 1403-1408
Музей Lolland Falster
Супер проучване от Ebbel de Anker

2022 г. Дания, реставрация на вентилатори
Журнал 10: 1787-1792
Музей на вентилатор

Препратки към публикации (0)

Ваша история: | Тестирате и дестинации: | Публикуване на съоръжението: | Страница за посетител

Закон за опазване на сградите и градската среда

Законът има за цел да защити по-старите сгради в страната с архитектурен, културно-исторически или екологичен характер, включително сгради, които хвърлят светлина върху условията на живот, работа, производство и други основни характеристики на общественото развитие на Дания. Законът се отнася за сградите, които са защитени и в същото време са функциониращи, като целта е тяхното дългосрочно поддържане. Законът се прилага за сгради и самостоятелни ландшафтно-архитектурни произведения от значително архитектурно или културно-историческо значение на възраст над 50 години. Независимо от тяхната възраст обаче са защитени и тези, за които това е оправдано от изключителната им стойност или при други специални обстоятелства.

През 2012 г. се приемат **изменения на закона, които съдържат административни облекчения в полза както на собствениците, така и на самата администрация.** Определени строителни дейности върху защитените сгради, могат да бъдат започнати въз основа на писмено уведомление, а не се изисква предварително разрешение. Преди изменението в закона, всяка строителна дейност, която надхвърля обикновената поддръжка, е изисквала разрешение. Това са определени строителни работи, които не засягат основните консервационни ценности. Целта на промяната в закона е да се **опростят някои административни процедури по разглеждане на консервационните и строителни дела съгласно Закона за защита на сградите.** Също така е прието публикуването на обявления за предстоящи консервации, реставрации и др., да се извършва изключително дигитално. До този момент е трябвало да бъдат публикувани чрез местните вестници. В мотивите за изменението е отчасти целта за дигитализиране на

комуникацията между гражданите и публичния сектор, и отчасти инициативата за ефективна администрация в държавата. Преценката на Министерството на културата е, че предложението може да намали разходите на Министерството на културата и същевременно да повиши качеството на информацията за гражданите, тъй като информацията ще бъде много по-пълна, отколкото е в рекламите, публикувани в местната преса.

Тези промени са част от **цялостната стратегия на Министерството на културата в областта на рационализиране и приоритизиране на работните задачи**. В същото време се говори за минимизиране на бюрократизация и опростяване на правилата, което ще облекчи собствениците на защитените сгради. До извършените изменения в закона, Датската агенция за култура обработва годишно приблизително 1500 нови дела за разрешение за строителни работи, които изискват индивидуално разглеждане. Установено е, че около 200-300 от тези случаи не засягат консервационните дейности и следователно могат да бъдат заменени единствено с писмено уведомление. Промените в закона намаляват административните разходи в Датската агенция за култура и в други публични органи, а административните опростявания водят до икономии за държавата.

Заповед за специалната строителна инспекция

Администриращ орган е Датската агенция за култура. Специализираната строителна инспекция се състои от 13 члена. 12 члена се назначават по предложение съответно на: Съвместно от Училището по архитектура в Орхус и училищата за архитектура, дизайн и консервация на Кралската датска академия за изящни изкуства; Кралската академия за изящни изкуства, Съветът на Академията; Асоциацията на архитектите академици; Музейният комитет за културна история към Датската агенция за дворци и култура; Националният музей; Датската лаборатория по градско планиране; Министерството на икономиката; Националната асоциация за сградна и ландшафтна култура; Датската неправителствена организация ВУФО; Организацията на датските ландшафтни архитекти; Асоциацията на датските общини и местно управление; Организацията на датските музеи. Министърът на културата сам назначава 13-тия член. За членовете трябва да бъдат представени **професионални компетенции в областта на архитектурата и културната история**.

Делегиране на задачи и правомощия на Агенцията за култура на Дания

Агенцията отговаря за разрешенията за извършване на строителни работи на сгради-паметници, за предстоящи и отменени консервации на сгради, за разрешения за промяна на състоянието на защитените исторически паметници, одобряване на археологически проучвания.

През януари 2010 г. тогавашният министър на културата инициира **проучване за бъдещата визия на музейното дело в Дания**. Проучването съдържа редица препоръки за развитие на музеите и опазването на културните ценности, които наложиха промени в Закона за музеите и други подзаконовни актове. **Проучването е направено в открит процес с принос от широк кръг заинтересовани страни**. Препоръките са разработени чрез срещи с референтна група от общините, музеите и бизнеса, както и чрез тематични срещи със заинтересованите страни. В проучването се уточнява, че „Отговорностите и задачите на Датската агенция за култура ще продължат, но трябва да има затягане на изпълнението на задачите около националните стратегии, оценките на качеството и сътрудничеството между основните музеи, останалите музеи и общините за развитието на цялата музейна област.”⁵⁶

През 2012 г. е създадена Датската агенция за култура чрез сливането на Датската агенция за изкуствата, Датската агенция за културно наследство и Датската агенция за библиотеки и медии.

През 2013 г. Oxford Research извършва анализ на потребителите и заинтересованите страни за Датската агенция за култура. Целта на анализа е да се разкрие връзката между Агенцията и нейните най-важни външни заинтересовани страни и оценката им за работата и възможностите за развитие на институцията. Основните резултати са обобщени в следната матрица:

- Силни страни: харесван и отзивчив работен партньор; високо професионално ниво;
- Слаби страни: лични взаимоотношения на сътрудничество; липса на ясна роля и профил;
- Потенциални възможности: по-голям и проактивен диалог; улесняване на сътрудничеството със заинтересованите страни; изграждане на база от знания; стандартизиране на работните процеси;
- Заплахи: икономическа рецесия; необходимост от намиране на устойчиви модели за цифровизация;

⁵⁶ Udredning om fremtidens museumslandskab. 2011.

https://silks.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/museer/udredning_museer_2011.pdf

През 2020 г. Агенцията за културата провежда потребителско проучване. Общо 14104 потребители са получили покана за участие в анкетата, като от тях са отговорили 3504, или 25% са получените отговори. Основните изводи са следните:

- 88% от потребителите имат положително впечатление от агенцията;
- 84% от потребителите смятат, че агенцията е професионално компетентна и ефективна при обработката на различните случаи;
- 75% от потребителите намират, че агенцията е ориентирана към потребителите и успешно е обработила случаите;
- Съществува ясна тенденция за времето, необходимо за обработка на случаите. Тези, които са получили своя отговор до 3 месеца са по-доволни от тези, които са чакали 4 или повече месеца за решение;
- 78% от потребителите смятат, че е било лесно да разберат написаната обосновка.

Закон за музеите

През 2013 г. Законът за музеите е актуализиран с акцент върху професионалната и финансова устойчивост на музеите, осъвременяване на разпоредбите за задачите и ролята на музеите в обществото, опростяване на структурата на безвъзмездната помощ и преразпределение на някои държавни безвъзмездни средства. Целта на Закона на музеите⁵⁷ е да насърчава дейностите и сътрудничеството на музеите с оглед на опазването на културното и природното наследство на Дания и осигуряването на достъп и знания за това наследство. Задачите на музеите са чрез събиране, регистриране, опазване, изследване и разпространение, да актуализират знанията за културното и природното наследство и да ги направят достъпни за всички; да разработват използването на културното и природното наследство за гражданите и обществото.

Част. 8 от Закона се отнася за опазването на културното и природното наследство във връзка с физическото планиране и подготовката на строителните работи, селскостопанските и горските дейности и др., включително археологически и природонаучни изследователски задачи във връзка с тях. Глава 8 а се отнася за опазването на каменни и земни диги и антични паметници.

Съгласно новият член 29, не може да се прави промяна в състоянието на историческите паметници, освен ако промяната е от второстепенно значение съгласно правилата. Незначителните промени се характеризират с

⁵⁷ Bekendtgørelse af museumsloven. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/358>

това, че са малки, временни и обратими; трябва да имат минимален визуален ефект и не трябва да увреждат конструкцията. Промени в състоянието на античните паметници, които изискват земни работи и съответно физическа намеса в античния паметник, не се считат за маловажни промени.

За незначителни промени се считат: подмяната на законно поставени съобщително-информационни табели, които нямат историческа връзка с културната ценност; пътна маркировка; временни бариерни ленти; пейки и кошчета на обществено достъпни площи; отстраняване на повреди по каменна, асфалтова или чакълена настилка; временно поставяне на оборудване, инсталации и шатри; почистване на графити върху камък и бетон, почистване и пребоядисване на историческите надписи; поставяне на временно осветление; изграждане на скеле в непосредствена близост до защитена културна ценност във връзка с дейности по поддръжката на сгради, които не са защитени, но само ако скелето се издига за максимум една година и не е прикрепено към сгради, руини или структури, които са защитени.

Грижа и надзор върху недвижимите културни ценности

Всеки собственик на недвижима културна ценност има право да кандидатства чрез Агенцията за култура за разрешение и безвъзмездна помощ за строителни работи.

Агенцията за култура е изготвила професионални насоки за различни строителни дейности при недвижимите културни ценности. В насоките са описани практиките на Агенцията за осигуряване на единна и прозрачна администрация. Насоките са помощен инструмент при разглеждане на различни казуси от служителите на агенцията. Освен това са адресирани и до специалисти, местните и централните власти, собственици на недвижими културни ценности и всички заинтересовани страни. Някои от тях са: професионални насоки по строителни въпроси за реконструкция на традиционни сгради; професионални насоки по строително – археологически проучвания; професионални насоки по строителни въпроси за почистване и възстановяване на зидария тухлени или дървени фасади, стени или основи; покриви, врати и прозорци, стълбища, комини и камини; материали – бронз, бетон, естествен камък; вътрешна и външна повърхностна обработка; вътрешни конструкции и покрития; влага и гниене, гъбички и насекоми; Инсталации – водни, отоплителни, електрически инсталации, вентилация, осветление; Насоки за кухня и баня; Енергийна оптимизация и изолация; Звукоизолация и акустика; Външни площи и озеленяване; Застраховане и защита от пожар; Защита от вандализъм; Насоки за табели, надписи, декорация и сенници.

Агенцията за култура е изработила информационни листовки за поддръжка и ремонт, които съдържат съвети за собствениците и занаятчиите как могат да поддържат и обновяват по подходящ начин защитените сгради. Темите, както при професионалните насоки, са изключително разнообразни и обхващат всички възможни случаи за ремонт и поддръжка на недвижимите културни ценности.

Според Наредбата за грижата и надзора върху недвижимите културни ценности, **за сгради, които не са собственост на държавата, а са частна собственост, може да се грижат областните съвети.**⁵⁸ Грижата трябва да се извършва така, че да не води до разход, значително неудобство или загуба за собственика или ползвателя. Преди областният съвет да приложи предписание за поддръжка, собственикът трябва да бъде уведомен и да се знае, че той може сам да извърши въпросните мерки за поддръжка в рамките на определения период. Крайният срок се определя, като се вземе предвид естеството на мерките. Ако собственикът или потребителят иска сам да извърши поддръжката, той трябва да уведоми областния съвет в рамките на 4 седмици от получаване на уведомлението. В рамките на същия срок, собственикът може да повдигне възражения срещу мерките. Областният съвет трябва да уведоми писмено за решенията си собственикът на имота, за който се отнася решението, Датската агенция за култура и публичните органи, за които се предполага, че имат интерес. **Тези решения също така трябва да бъдат съобщени писмено на следните асоциации и организации, ако те са поискали от областния съвет да направи това: местни сдружения и организации, които имат значителен интерес от решението, общонационални сдружения и организации, чиято основна цел е опазването на културните ценности, природата и околната среда.** Областният съвет трябва да публикува решенията си от всяка изпълнителна заповед, ако решенията се считат за по-важни или са от обществен интерес.

3.3. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в Италия

В Италия четирите нива на управление – държава, региони, провинции и общини – споделят отговорности в областта на културата, въпреки че най-важните административни и законодателни функции все още са на

⁵⁸ Bekendtgørelse om pleje af og tilsyn med fortidsminder. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2004/1027>

държавата. Културата в италианската конституция е представена в чл. 9, който гласи: „Републиката насърчава развитието на културата, научните и технически изследвания. Тя защитава ландшафта, историческото и художественото наследство на нацията”.⁵⁹

„Културното наследство“ традиционно е основен фокус на културната политика на Италия. Първото културно министерство в средата на 70-те години е наименовано Министерство на културното наследство (Ministero per i Beni Culturali e Ambientali). По този начин е подчертано значението на наследството като крайъгълен камък на италианската културна политика: „опазването“ и „възстановяването“ са ключовите функции, поглъщащи повечето финансови ресурси, предназначени за култура. Подкрепата за съвременното творчество и по-широкия достъп и участие, продължават да бъдат с по-нисък приоритет, както е посочено от Съвета на Европа през 1995 г.: „при конфликтът между „защитата“ и „публичния достъп“, публиката неизменно е губеща“.

Културната политика на Италия до 90-те години

В Доклад на Европейска комисия през 1995 г. за културната политика в Италия се твърди, че „Италия несъмнено е страната с най-обширно законодателство в областта на културата в Европа. В същото време не може да се твърди, че ефективната културна политика изисква силна законодателна основа (срв. скандинавските страни), а също така не е вярно, че многобройните закони осигуряват културно развитие. В резултат на италианската склонност да добавя към правилата и хоризонталното, и вертикално разделение на компетенциите, съществува постоянен процес на допълнително добавяне, което води до допълнителни нива на сложност. Регионите, от своя страна, се стремят да компенсират липсата на яснота в областта на културното наследство на национално, регионално и местно ниво чрез допълнително добавяне към законодателната тежест в опит за по-ефективно определяне на ролите.”⁶⁰

В доклада на Съвета на Европа от 1995 г. се твърди: ”Формално погледнато, италианският живот е изключително регулиран от държавата, но едно от най-успешно усъвършенстваните умения на италианския народ е да заобиколи установените системи. Идеята, че държавата е там, за да контролира (и следователно да бъде контролирана и използвана), а не да

⁵⁹ Constitution of Italy. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b59cc.html>

⁶⁰ Cultural Policy in Italy. Report by a European panel of Examiners prepared by Christopher Gordon. Culture Committee Strasbourg, 1995.

предоставя благоприятна рамка въз основа на свободно дадено съгласие, е силна [.....] Законите, изискващи опазване на материалното наследство (и регулиращи потенциални щети на обекти или паметници от дейности, като напр. полагане на тръби или разполагане на електрически стълбове), не предлагат гаранции и културните ценности изчезват преди да могат да бъдат записани и документирани [...] Страхотна отговорност е да поддържаш огромното богатство на италианското културно наследство и не е изненадващо да откриеш, че това често се изразява колкото като тежест, толкова и като предимство. Независимо от това, нежеланието да се установи политика, която може да започне да категоризира това безкрайно наследство по начин, който след това да направи възможно да се борави с него отговорно, изглежда самоунищожително. Ключовият въпрос от гледна точка на управлението е спешната необходимост от избор и определяне на приоритети. От нашия прочит на италианския доклад не беше лесно да разберем общите цели и приоритети на културна политика. Структурата и тонът на италианския доклад изглежда подсказват имплицитно, че не може да има последователна културна политика в Италия, докато не бъдат направени радикални стъпки към по-добра координация. Сякаш властите пасивно приемат възгледа на ЮНЕСКО за Италия като най-големия музей в света и просто реагират на кризите, без да има политическа рамка или приоритети. Дори сценичните и съвременни визуални изкуства се третирали почти като част от музейната култура. Никой не пита каква е целта на музея [...] Въпреки, че е очевидно, че самите италиански публични власти никога не биха могли да притежават необходимите ресурси на ниво, съизмеримо с огромната задача за опазване, за външния наблюдател изглежда, че политическите услуги, архаичните бюрократични навици, липсата на сътрудничество между отделите и нивата на управление и неуспехът да се определят приоритети, съвсем изострят реалните трудности и често осигуряват доста ниска добавена стойност спрямо изразходените пари на данъкоплатеца [...] Декларираното намерение на последните италиански правителства беше да се постигне значителна промяна от преобладаващото публично към частно обезпечаване в някои ключови области на обществената политика. Има много дебати за ролята на частния сектор и „комерсиализацията“ по отношение на културното наследство. Поради големия обем на културното наследство на Италия и невъзможността то да бъде съхранено – да не говорим за споделяне – в рамките на наличните публични ресурси, някои реформи за прехвърляне на отговорността, се смятат за необходими. Истинският фокус на вниманието трябва да бъде насочен към добавената стойност, получена от използването на големите суми пари. Поляризацията на нагласите и страховете за това, къде трябва да

бъде начертана линията между държавното и частното, доведоха до това, че някои природозащитници почти напълно отхвърлиха перспективата за предприемачески дух в рамките на културното наследство. Понастоящем състоянието на културното наследство е такова, че основният фокус се поставя върху опазването, като представянето пред публиката е второстепенно съображение. Именно по тази причина, както и заради начина на управление на финансите и персонала, наличната експертиза от частния сектор е много необходима. Вместо италианските власти да действат отбранително, сякаш вестготите са пред портата, трябва да се намерят подходящи начини за разширяване на сътрудничеството между публичния и частния сектор. В повечето случаи, както е видно от останалата част от Европа, най-ефективното решение може да бъде чрез независими сдружения с нестопанска цел. [...] При толкова много несъответствия в системата, плюс гъстата джунгла от често противоречащи си закони и неясни компетенции, не е трудно да се намери алиби за бездействие или някой друг да бъде обвинен. [...] Вместо законът да се използва като регулаторна, но позволяваща рамка, той често се използва, за да създаде илюзията за разрешени проблеми, а всъщност утвърждава ситуацията. **Законодателството само по себе си не е решение, особено когато изглежда, че никой не поема отговорност за последващи действия, когато то не се спазва. [...] Поради липсата на ефективен мониторинг, порочният кръг се задълбочава. Широкото погрешно разбиране за ролята на законодателството, обикновено води до трудности.** [...] Наблюдавани общи характеристики [в италианската политика за културното наследство] са: липса на стратегическо планиране; липса на стратегически финансов контрол; нежелание за адаптиране към напредналата управленска практика; липса на задълбочена оценка; правно и законодателно изобилие и прекаляване; липсата на пари и правна компетентност са двете най-чести оплаквания от работещите в сферата на културното наследство; липса на независима оценка на качеството; негъвкави модели на финансиране.”

Промени и реформи в културния сектор от края на 90-те години насам

Министерство на културата в Италия през годините е приемало различни наименования: Министерство на културното и екологично наследство, Министерство на културното наследство и дейности, Министерство на културното наследство, дейности и туризъм. Настоящото наименование е Министерство на културата. Това се дължи на многократните модификации на организационната структура.

В Италия няколко неправителствени организации, принадлежащи към икономическата и социалната система, изпълняват важни функции в подкрепа на системата за културно предлагане, като понякога също оказват влияние върху културната политика. Например 86-те италиански банкови фондации („Fondazioni di origine bancaria“), работещи с цел социална полза и насърчаване на икономическото развитие на територията, правят значителни инвестиции в културния сектор. Въпреки, че тези фондации са частноправни субекти, родени в началото на 90-те години от трансформацията на банковата система, като организации с нестопанска цел, те могат да подписват споразумения с публични институции, за да подкрепят интервенции за подобряване на културното наследство. Все пак трябва да се отбележи, че тъй като тези образувания са концентрирани в северните региони, те допринасят за увеличаване на териториалната разлика с южните райони. Важни функции на субсидиарност и многостепенно управление в системата на културно предлагане на местно ниво се изпълняват от организации от неправителствения сектор. **Процесът на реформа на третия сектор, стартиран в Италия през 2017 г. и продължаващ все още**, постави иновативни структурни промени пред голяма част от нестопанските културни организации, а също пред малките и средните частни предприятия, работещи в културния и творчески сектор. Дейностите, разрешени от закона, включват и такива, свързани със „защита и валоризация на културното наследство и ландшафта“.

Институции в областта на културното наследство в Италия

Област	Културни институции	Публичния сектор		Частния сектор	
		2019 година	Тенденция за последните 5 години (в %)	2019 година	Тенденция за последните 5 години (в %)
Културно наследство	За признати обекти на културното наследство	3 074	-3,64%	1 689	-4,79%
	За археологически територии и паркове	292	12,31%	28	55,56%
Музеи	Музейни институции	2 386	-7,34%	1 446	
Други	За паметници	396	11,55%	215	21,47%

Законодателството от края на 90-те години води до съществени промени в системата за културна администрация. Основната тенденция е на неправителствения сектор да се дава статут на публични културни институции, да им се даде повече автономия и да се насърчат към публично-частно партньорство. Логиката зад тези организационни промени е първо, да се преследва по-ефективно управление на тези институции, традиционно парализирани от бюрокрация и второ, за облекчаване на тежестта, която те представляват за обществената бюджет чрез улесняване на набирането на средства от частния сектор.

Основният закон за културните ценности в Италия е **Кодексът за културното наследство и ландшафта от 2004 г.**, като последните изменения са от 22.03.2022 г.⁶¹

През 2020 г. Парламентът на Италия ратифицира Конвенцията на Съвета на Европа от Фаро за стойността на културното наследство за обществото (2005 г.), важна стъпка напред за ролята на гражданите и общностите при вземането на решения и управлението на културната среда.

В доклада на Interreg Europe – програмата за междурегионално сътрудничество, съфинансирана от Европейския съюз, „Оценка на системата за управление на застроените исторически региони в Италия” се посочва: „Освен това, традиционно елитарният подход на дисциплината за опазване на културното наследство натежава силно върху взаимоотношенията между участниците: включването на населението в процеса на признаване на стойността на наследството означава сблъскване с различни нива на знание и преценка, както „експертни“, така и "профански", генериращи противоречия. Следователно ролята на населението често се оказва пасивна: към него са насочени действия за повишаване на осведомеността, които колкото и важни да са, не са достатъчни, за да се гарантира, че опазването се прилага ефективно и че се спазват изискванията за качество при интервенциите. Освен това, често се използват комуникационни стратегии, които се опитват да убедят, вместо да започнат разискване и преговарящ диалог между страните. Съпоставката между индивидите и различните групи предполага умения за посредничество, което не е типично за професията в сектора. От друга страна, решението да се използва „научна“ и еднопосочна комуникация за мотивиране на необходимостта от опазване на наследството е често прилагана стратегия, защото е ефективна за предаване на решения, които не позволяват ревизии. Очевидно е обаче, че за да се предизвика реална трансформация на консервационната практика и да се получи достъп до

⁶¹ Codice dei beni culturali e del paesaggio. <https://www.normattiva.it>

подценени икономически и социални ресурси, ролята на общностите в консервационните интервенции не може да се ограничи до поредица от „промоционални“ инициативи, а трябва да бъде насочено и към конкретни действия. За да могат частните собственици, предприятията и други възможни заемодатели да са готови да поемат разходите за дейности по опазване, целите също трябва да бъдат споделени. Възможността за конструиране на споделени сценарии, например чрез механизми за неформални консултации, може също така да **създаде условия за легитимиране на действията на вземащите решения и намаляване на риска от конфликти, свързани с проблемите на ценностите.**[...] Ролята на населението в процесите на опазване и управление може да се изрази и в пряко участие в реставрационните интервенции. Прякото участие в опазването на наследството и неговите ценности може да се осъществи на две нива: може да бъде участие в дейности, насочени към обекта, в контекста на реставрационни интервенции или в разработването на дейности за мониторинг и поддръжка, или може да включва участие при набиране на средства и управление на обществените блага. И накрая, гражданското общество може да поеме активна роля в дейностите по набиране на средства и в управлението на публична или частна собственост за обществено ползване: собственикът да може напр. да сключва договори за ползване на сгради на по-ниски цени в сравнение с пазарните, установявайки че изпълнителят поема тежестта на възстановителната интервенция и гарантирайки, че се извършва необходимата поддръжка.”⁶²

Адаптивна повторна употреба на културното наследство, изоставени сгради и участие на гражданите в управлението на културното наследство

Италия е пълна с исторически руини и стари сгради, обекти на недвижимото културно наследство. Франческо Тортори, от Департамента по архитектура в Университета в Болоня казва, че поради огромния си брой забележителности и исторически паметници, Италия е разработила строг и претенциозен подход към опазването на наследството и правителственият отдел за културно наследство налага ограничения за обновяване на много исторически сгради. В комбинация с легендарната бюрокрация в страната, казва Тортори, по-лесно е строителството на нови сгради, отколкото реновирането на защитени обекти. **В резултат на това безброй недвижими**

⁶²Assessment of HBA Governance System in Italy. Detailed assessment of HBA governance system at national level. Interreg Cental Europe. <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/ITALY-ASSESSMENT.pdf>

обекти остават бедстващи и занемарени. Няма точна статистика, но италианските медии изчисляват, че в страната има между 2 и 14 милиона изоставени сгради. Те са изоставени по различни причини: корупция, война, културни промени, внезапна смърт или постановени закони и наредби. Зад процесът по изоставянето, според Тартори, най-често стоят икономически сили.

Само в региона Романя - област, която обхваща около 22 000 кв. км, са идентифицирани няколкостотин „места на ръба“, като някои наистина е по-добре да бъдат изоставени или разрушени, но други заслужават втори живот, а трети да се превърнат в обект на културното наследство.

Много от тези места днес са част от база данни, която се хоства в уеб сайта www.spaziindecisi.it, а някои от тях, поради своята история, историческа и културна ценност, са станали част от **IN LOCO**, широко разпространеният „Музей на изоставянето“.⁶³ Картографирането на тези места започва от 2010 г. Откриването и преброяването се извършва чрез проучвания, фотографии, търсения и доклади от фотографи, ентузиастични граждани, които събират снимки, видеоклипове и информация за местата. Музеят се превръща в платформа, която стимулира временни и постоянни проекти за реактивиране, създавайки прототипи за бъдеща употреба заедно с гражданските общности и асоциации. Думата „музей“ е предназначена, поне отчасти, като провокация. Колекцията на музея е сгради, а не предмети и обхваща голям радиус между северните италиански градове Равена и Форли и Апенините и Адриатическо море. In Loco няма никакви права върху много от предметите в колекцията си, които често са частна собственост, оградени със стени и оборудвани с видеонаблюдение, за да обезсърчат нарушителите. Те се виждат само от разстояние.⁶⁴ In Loco наистина прилича на музей по начина, по който е подбрал, документирал, картографирал и курирал изоставени места и сгради в района – резултат от 10-годишна изследователска фаза, включваща краудсорсинг и снимки от общността и гражданите. От стотици предложения музея избира 68 места и ги организира в седем тематични маршрута, достъпни в печатни карти и чрез уеб-приложения, които предоставят на потребителите снимки, исторически описания на всяко място и в някои случаи интервюта с хора, живели или работили там. Всеки маршрут се фокусира върху ключови аспекти от най-новата история на района, като например бума на туристическата индустрия, деиндустриализацията и фашисткото минало. Франческо Тортори, ръководител на проекта, казва: „Вместо да се чака властите да намерят

⁶³ IN LOCO. <https://inloco.eu>

⁶⁴ A Tour Through Italy's Massive 'Museum of Abandonment'. <https://www.atlasobscura.com/articles/italy-museum-of-abandonment>

милиони за реновиране на тези остарели изоставени сгради, проектът беше замислен като начин да се помогне на общността да ги възстанови. Увеличавайки осведомеността, организаторите се надяват, че местните могат да се заинтересуват повече от изоставеното наследство около тях. Това от своя страна може да повиши стойността и да даде на общността дял в бъдещето на тези пространства.” Тортори се надява, че този процес може да ускори подмладяването, включително може би повторното отваряне на някои забележителни места, дори и без големи бюджети за обновяване. „Това е политически проект“, казва Тортори.

Друг подобен проект е културният проект „**ReUse Italy**”⁶⁵. Позицията на екипа за своя проект е подобна на „Музеят на изоставянето”, а именно, че Италия с най-големия брой обекти на световното наследство на ЮНЕСКО, липсата на безгранични ресурси и земя, безброй забравени исторически сгради в италианския пейзаж, трябва да прегърне идеята за повторна употреба, ремонта и възстановяването на изградената вече среда. Една от основните цели на организацията е да популяризира дебата около изоставените сгради както в Италия, така и в чужбина, да повиши обществената осведоменост по отношение на проблема и да направи този въпрос по-важен в обществения дебат. „Повторното използване на забравените руини е нашата крайна амбиция. **Ние твърдо вярваме, че подходът отдолу нагоре е мощен процес за активиране на истинска промяна, особено когато политическите институции преди това са се провалили.** Консенсусът на общността около бъдещето на една изоставена руина е основна движеща сила, тя винаги трябва да бъде повратната точка за започване на каквато и да е дейност, а предложенията за дизайн на креативни умове от цял свят са доказали, че могат да вдъхновят общественото въображение. Всички дейности се основават на крайната цел да се помогне положително на местните общности. Ето защо организацията винаги установява партньорства с местни заинтересовани страни, с които се координират всички дейности. Например, замък близо до Пиза, който заедно с местна асоциация на граждани, се превърна от частен в обществен. Друг пример е археологическия парк Campi Flegrei, близо до Неапол и римски резервоар, изгубен сред пейзажа и спекулациите за собственост от 70-те години на миналия век. След векове, сега отново е отворен за посещения и събития. След това работихме по предизвикателството на кризата с обезлюдяването - често срещан факт в малките градове на Южна Италия -

⁶⁵ ReUse Italy. <https://www.reuseitaly.com>

като насърчихме повторното използване на църква и отворихме отново изоставени къщи за изложби.”⁶⁶

Независимите инициативи - индивидуални или колективни, свидетелстват за обществена нужда от децентрализация на властта и потребността на гражданите да си възвърнат правата и да имат думата в управлението на културното наследство. Въпреки, че повечето инициативи са по-скоро неформално изразяване на обществена воля, тези доброволни и аматьорски начинания често имат успех за установяване на диалог със своята общност, а понякога са открито подкрепени от местните власти.

Впечатляващ пример за **изискванията за опазване** на културното наследство е **Венеция**. Политиките и стремежа за запазване на историческия град и усилията за поддържане на високи нива на туризъм, **се отразява отрицателно на населението на града, обезлюзяването и влошеното качество на живот.** Местен мозъчен тръст е изчислил, че всяка година общината е принудена да харчи 41 милиона евро повече от „обикновена“ италианска община със същата големина. Само основните исторически сгради, които са включени в маршрутите на туризма, имат шанс да бъдат консервирани и реновирани, ако държавният бюджет или частни дарения позволяват това. **Всички останали сгради, които преди са приютявали по-голямата част от венецианското население, са изоставени.** Кодексът за културното наследство и околната среда упълномощава властите на държавно и местно ниво да поставят сгради или цели площи под специална обществена защита. Частният собственик на сграда, обект със специална защита, се нуждае от публично разрешение, преди да започне всякакви работи по въпросната сграда. Демографският спад масово се приписва на икономическите и логистичните ограничения на венецианския живот. Паркингите, които могат да бъдат открити само около Римския площад, са много скъпи, както и акостирането на лодките. Основните стоки също са повече от скъпи, тъй като трябва да се носят с лодка и пеша. Същото важи за строителството и дори ремонтните работи, без да се броят законовите ограничения и процедури. Архитектурната и градоустройствена статичност на града забранява или ограничава създаване на съоръжения, които са често срещани в градовете: кина, фитнес зали и т.н. За да живеете във Венеция, трябва да ходите пеша, което може да не искате или да не можете да направите. Италианските власти са наясно с критичните проблеми, засягащи Венеция. Въпреки известния успех в областта на културата, като цяло политиките, които са предприети за спиране или намаляване на

⁶⁶ Re-activating Heritage. The Experience of ReUse Italy. <https://www.koozarch.com/interviews/re-activating-heritage-the-experience-of-reuse-italy>

обезлюдяването на Венеция, са се провалили.⁶⁷ Според Jasna Cizler, доктор по архитектура и градско планиране със специализация по градско възстановяване от Архитектурния факултет на Белградския университет и Stefano Soriani, професор по икономика от Университета Ка Фоскари във Венеция, **инициативите, предприети от гражданското общество, а не от институциите, имат капацитет да повлияят и подобрят резултатите във Венеция и подобни други градове.** Те твърдят, че гражданските инициативи могат да осигурят необходимите иновации, както в опазването на недвижимите културни ценности, така и в повторната употреба на изоставените сгради.⁶⁸ **Резултатите от проучването им показват, че неинституционалните участници играят значителна роля в стимулирането на институциите да решават проблемите, като в същото време се създават иновативни решения и стимулиране на сътрудничеството между институции и граждани.** Проучването показва, че дейностите на неинституционалните участници, в частност групите събрани около асоциацията FFA във Венеция, са инициативи **отдолу нагоре**, които са успели да решат някои проблеми чрез повишаване на осведомеността. Изследването подчертава важността на тези инициативи и **необходимостта от по-активното им включване в официалната обществена политика**, като това би било принос за намаляване на конфликтите и подобряване на процеса на вземане на решения.

3.4. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в Румъния

Румъния започва да създава първите си институции, предназначени да управляват и представят културното наследство, през 19-ти век. Първият публичен музей, Музеят на естествената история и антиките, е създаден през 1834 г., последван от Музея на антиките в Букурещ през 1864 г. За недвижимото наследство първите разпоредби за защита на недвижимите исторически паметници идват от Императорската кралска централна комисия за проучване и опазване на архитектурните паметници на Австро-Унгария, изследваща регионите, които тогава са били част от Хабсбургската империя.

⁶⁷ Casagrande, Marco. Heritage, Tourism, and Demography in the Island City of Venice: Depopulation and Heritagisation. *Urban Island Studies*, 2016, 2, 121-141.

⁶⁸ Cizler, Jasna; Stefano Soriani. The Role of Bottom-up Initiatives in Waterfront Development in Venice, Italy Case Study: The Venetian Arsenal. *Sociologija i prostor*, 57 (2019) 215 (3): 229-251.

През 1892 г. е приет първия румънски закон за опазване и реставрация на обществени паметници. Тези институционални и правни рамки се обединяват след 1918 г. и претърпяват промени през 20-ти век. Понякога тези промени са били драматични, когато политическите системи също са се променяли драматично: веднъж с идването на комунизма след Втората световна война, и отново през 1989 г. с румънската революция. И двата момента означават радикални трансформации в обществото, които се отразяват сериозно върху цялата система на културното наследство. **Тези, които се занимават с културно наследство преди 1989 г., предимно архитекти, историци и археолози, продължават да го правят и след това, без последователна дискусия кое е добро и кое трябва да се промени.**

Настоящата румънска правна рамка е създадена в началото на 21-ви век и се занимава поотделно с три основни вида културно наследство: недвижимо, движимо и нематериално, като установява отделни категории във всеки от тях. Изпълнението на политиките за културно наследство зависи до голяма степен от Националния институт за наследство на Румъния. За всяка категория наследство има специални консултативни органи и специфични институции.

По отношение на знанията, **публичният сектор е изправен пред намаляващ обем от знания и персонал, способен да създава и управлява знания. В неправителствения сектор се смесват както професионалисти, така и аматьори, а партньорствата с държавни институции стават все по-чести.** За академичния сектор загубата на следдипломни програми по опазване на архитектурното наследство доведе до криза на знанието в тази област.

В Румъния постепенно се възприема подход към културното наследство с по-голямо участие на гражданите, идвайки от система, базирана на теорията и практиката от средата на 20-ти век, която е ръководена от експерти, отгоре надолу, институционализирана и централизирана. Преминава се постепенно към по-децентрализирана и гъвкава система, способна да отговори на нуждите и приоритетите на общностите.⁶⁹

⁶⁹ Get To Know The Cultural Heritage Ecosystem In Romania. Cultural Heritage Actions to Refine Training, Education and Roles (CHARTER). <https://charter-alliance.eu/cultural-heritage-ecosystem-in-romania>

Законодателство в областта на недвижимите културни ценности

- Закон №120 от 4 май 2006 г. за обществените паметници
- Закон № 422/2001 относно опазването на историческите паметници
- Наредба на правителството № 47/2000 за установяване на мерки за опазване на исторически паметници, които са част от Списъка на световното наследство
- Наредба №43/2000 относно опазването на археологическото наследство и обявяването на някои археологически обекти за зони от национален интерес.
- Закон №5/2000 за одобряване на Националния териториално-устройствен план – раздел III – защитени територии.
- Закон №150/1997 относно ратифицирането на Конвенцията за защита на археологическото наследство, приета във Валета на 16.01.1992 г. и подписана от Румъния на 22.06.1996 г.
- Наредба №2043/2002 относно одобряването на Правилника за организацията и функционирането на Националната комисия за историческите паметници.
- Закон №462/2003 за изменение на Наредба на правителството №43/2000 относно защитата на археологическото наследство и обявяването на някои археологически обекти за зони от национален интерес.
- Решение №1430/2003 за одобряване на методологичните норми относно ситуациите, в които Министерството на културата и съответните органи на местната администрация, допринасят за покриване на разходите за защита и интервенции на исторически паметници, съотношението на приноса, процедурите, както и условията, на които трябва да отговаря собственикът, различен от държавата или общината.
- Закон №451/2002 за ратифицирането на Европейската конвенция за ландшафта, Флоренция на 20.10. 2000 г.
- Решение №1258/2001 относно организацията на Националната служба за исторически паметници.
- Наредба №118/2006 относно създаването, организацията и функционирането на културните институции.

Както се вижда, в Румъния не липсва законодателство, което покрива специфичните нужди на културното наследство, като нито един от основните закони не е на повече от 25 години. Въпреки това, многобройните

инициативи за изменение на тези закони, неефективността им при защитата на наследството, липсата на ясни правила за прилагане на някои законови разпоредби, **поставят идеята за кодификация.** В процеса на присъединяване към Европейският съюз е подчертана необходимостта от коригиране на вътрешната законодателна рамка, за да се закрепят ефективно приетите международни конвенции във вътрешната практика. Процесът е подкрепен през 2009 г. чрез създаването на президентска комисия за анализ на състоянието на националното наследство, която изготвя доклад в тази насока.

През последните години, въз основа на съществуващото финансиране от Европейския съюз, в серия от проекти, разработени за привличане на средства за дейности по историческите паметници, са свързани с качеството на интервенциите. Ефектите от подобни финансови политики бяха опустошителни за някои културни ценности чрез изкривяване на автентичността или дори чрез тяхното унищожаване.

Въпреки, че Румъния е една от първите страни, ратифицирали **Европейската конвенция за ландшафта**, приета във Флоренция на 20 октомври 2000 г., **не са предприети никакви мерки, произтичащи от тази конвенция.** Игнорирането на проблема с ландшафта като основен елемент от националното културно наследство, но и като основен механизъм за устойчиво развитие, обуславя **унищожаването на много уникални територии.** В този смисъл ландшафтът може да представлява интегриращ инструмент на политиките за опазване на културното и природното наследство с политиките за развитие. Неговото значение обаче до този момент остава само на декларативно ниво, тъй като на територията не са предвидени механизми за оперативна реализация. Националната стратегия и Планът за действие за опазване на биологичното разнообразие 2014-2020 г. подчертават значението на ландшафта като част от националното наследство и като елемент от балансираното планиране на развитието, но не определят конкретен инструмент. Наблюдава се увеличаване на антропогенните намеси в защитените територии, проявяващи се най-вече чрез действия, противоречащи на мерките за защита и игнориране на проблемите на ландшафта и селския живот в процеса на развитие. Този факт обуславя необходимостта от интегриран подход към проблема като интегративен елемент на секторните политики, включващи опазването на наследството и културния ландшафт.

За съгласуван и предвидим подход към въпросите на културното наследство е абсолютно необходимо да се постигне национален консенсус по отношение на принципите, които следва да ръководят публичните политики, насочени към защита и подобряване на културно наследство. Въпросът за

опазването на културното наследство неизбежно включва сервитути върху правата на собственост по отношение на културните ценности, обхванати от конкретното законодателство. Това предполага като цяло по-високи разходи по отношение на поддръжката или текущото използване на тези блага. Това положение води до мерки, които предполагат, повече или по-малко, тежестта на участието на държавата чрез: фискални улеснения, субсидии или директно финансиране, директни намеси чрез собствени специализирани институции, както и система за принуда. Следователно очертаването на границите, в които би могло да се осъществява действието на публичните политики според новата законодателната рамка, трябва да има възможно най-широко приемане в обществото.

Най-важните аспекти, които не са изяснени и е необходим политически консенсус, са:

а) нивата, на които може да се регулира упражняването на правата на собственост върху защитени културни ценности;

б) степента, до която частните собственици могат да бъдат подкрепени от публичните бюджети за защита и подобряване на активите, които са част от културното наследство;

в) суровост или толерантност на системата към санкции;

г) възможността или задължението на държавата да се намесва в специални ситуации;

д) превес на обществения интерес над частния, както и факта, че опазването на наследството (културно или природно) е дейност от обществен интерес;

е) нивото на децентрализация, така че да има баланс между компетенциите на местната администрация и тези на централната администрация;

ж) определяне на най-подходящата система за финансиране за опазване и обогатяване на културното наследство, като се има предвид, че системата за пряко бюджетно разпределение е незадоволителна;

з) да се реши какъв ще бъде моделът за финансиране.

Според националния доклад за законодателството и състоянието на културното наследство от 2016 г., в Румъния е налице рязко повишаване на обществения интерес към състоянието му, но същевременно намален административен капацитет на вземащите решения.⁷⁰ Това може да доведе до промяна на смисъла по опазване чрез

⁷⁰ Elaborarea proiectului de Cod pe baza raportului de analiză și a Tezelor prealabile ale Codului Patrimoniului Cultural. (HG 905/2016).

крайности и излишество в действията за подобряване на недвижимото наследство, както и недостатъчно контролирани от гледна точка на качеството интервенции. Също така **липсва оценка за икономическия и социалния потенциал от наследството**. Следователно предложението за кодифициране на законодателството в областта на културното наследство е насочено основно към:

- изясняване на определението за културното наследство и целите, за които се предприемат административните мерки, свързани с това наследство;
- опростяване и прозрачност на механизмите, които управляват дейностите по опазване и обогатяване на културното наследство;
- въвеждането на мерки, които биха допълнили много по-широка законодателна рамка от вече изрично посочената, предвид високата степен на намеса на проблемите на опазването и оценяването на културното наследство с други области (като образованието, професионалното обучение; други въпроси, регулирани от други кодекси, като тези относно трудовото право или данъчния режим);
- освещаване на набор от основни правила, разглеждани като „декалог на наследството“, така че те да могат да бъдат основата на всяка обществена политика в тази област;

Според анализа на законодателството за културното наследство други проблеми са:

- липса на стратегически програми по отношение на придобиването на културни ценности и недостатъчната регламентация на упражняването на правото на предимство на държавата при публична продажба на културни ценности, което води до блокиране на извършването на някои покупки, както и до значителна административна тежест, която от своя страна, причини забавяне и вреди на гражданите;
- недостатъчни финансови източници и постоянна липса на средства за финансиране на конкретни дейности по опазване на културното наследство;
- липса на централизиран регистър на национално ниво на активите на националното културно наследство, както на тези, които са публична собственост, така и на тези, които са частна собственост;
- неефективна система за одобряване на интервенции върху недвижимото наследство;
- недостатъчна прецизност на действащите разпоредби относно режима на публичната собственост на археологически ценности;
- тревожното намаляване на мерките и добрите практики за превантивна консервация на наследството;

На 11.02.2022 г. Министерството на културата публикува за обществено обсъждане законопроекта за Кодекса за културното наследство, акт, насочен към създаване на единна и модерна нормативна уредба, с цел рационализиране на административния акт и капитализиране на националното културно наследство, привеждайки румънската култура с всички нейни области, до европейските стандарти. Разработването на Кодекса е поето от Звеното за управление на проекти към Министерството на културата, в рамките на проект „Исторически паметници – стратегическо планиране и оптимизирани публични политики“, изпълняван между 2018 г. и 2021 г.⁷¹ Инициативата е оценена положително по онова време от представителите на специализираните институции.

Решението за модернизиране и реформиране на съществуващото законодателство за културното наследство в Румъния се свързва и с увеличаването на обществения натиск поради погрешни административни практики. Първите, които се обявяват за нов закон са множество неправителствени организации, създадени с цел опазване и обогатяване на културното наследство. На свой ред общественият натиск се формира в резултат на увеличаване на натиска от развитието на инфраструктурата - пътна, железопътна и промишлена, понякога с пряко разрушително въздействие върху недвижими археологически обекти, големи градски и селски райони и ландшафта на някои природни резервати.

3.5. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство в Естония

През 20-ти век Естония преживява редица ключови моменти и събития. Те включват създаването на независима държава в края на Първата световна война, две окупации по време на Втората световна война и унищожаването на социални и културни структури от съветския режим. Петдесет и една-годишният период на съветско управление продължава от 1940 г. до възстановяването на независимостта през 1991 г. Важен крайъгълен камък в историята на Естония е влизането в Европейския съюз и в НАТО през 2004 г. и в еврозоната през 2011 г. През 90-те години естонското правителство и

⁷¹Monumente istorice - planificare strategică și politici publice optimizate.

<https://www.umpcultura.ro/monumenteistorice>

неговите граждани изградиха демократично и либерално общество с отворена икономика. Държавата и местните власти закриха, реструктурираха или създадоха нови институции, включително и в областта на културата.

През 90-те години законодателството в културния сектор се развива с голяма скорост. Основни финансови инструменти в областта на културата са държавния бюджет и Естонския културен фонд. Естония става член на ЮНЕСКО през 1991 г. и се присъединява към Европейската културна конвенция през 1992 г.

Фондът за култура получава месечно фиксирана част от акциза върху алкохола и тютюна (3,5%) и данъка върху хазарта (7,8%), от които 60,6% се разпределят за финансиране на сгради с национално културно значение, 35,6% са разпределени за отпускане на безвъзмездни средства и за административни разходи и 3,8% чрез държавните университети за преподаватели по изкуства и култура за развитие и насърчаване на творческата работа в областта на изкуствата.

Законодателство в областта на недвижимото културно наследство

2013 година е обявена от Министерството на културата на Естония за година на културното наследство. През същата година Министерството на културата, в сътрудничество с представители от областта на опазването на културното наследство, започва изготвянето на проект за изменение и допълнение на Закона за опазване на културното наследство. По време на преговорите относно стратегията за държавния бюджет, през пролетта на 2017 г. правителството се съгласява да финансира допълнително изпълнението на реформата за опазване на наследството със сума от 1,4 милиона евро годишно, започвайки от 2019 г. Тази сума е предвидена за **изплащане като директни безвъзмездни средства за собственици, които желаят да обновят наследствени имоти.**

През февруари 2019 г. парламентът приема новия Закон за опазване на културното наследство. Новото законодателство балансира правата и задълженията на държавата с тези на собствениците на паметници на културата, като за първи път **създава система за компенсирание на собствениците на паметници.** Съвета за национално наследство (ННВ) е компетентната институция, както за опазване на културното наследство, така и за музеите и техните колекции. Задачите на ННВ включват надзор, съвети за собствениците на паметници, подкрепа за обновяване и поддържане на национален регистър на културното наследство. ННВ има служители във

всичките 15 окръга и големи градове. Информация за паметниците е достъпна в уеб регистъра register.muinas.ee.⁷²

ННВ подкрепя популяризирането на музейната дейност, стратегическото развитие и сътрудничеството между музеите, както и провежда обучения на музейните работници. Всичко това се извършва чрез подкрепящата програма „Развитие в областта на културното наследство”.

Държавата осигурява финансиране за международни проекти за културно наследство чрез програмата за подкрепа „Естонската култура в света“. Проектите се финансират също и от Културния фонд на Естония и Естонския център за национална култура.

Съветът за опазване на културното наследство работи към Министерството на културата, прави законодателни предложения и съдейства за формирането на политики за опазване на културното наследство. Министерството на културата в Естония помага за прилагането на Европейската конвенция за ландшафта по отношение на културното наследство и застроената среда.

С реформата в областта на културното наследство държавата започва да обръща **по-голямо внимание на консултациите и превантивните дейности**. Компетентността на инспекторите по опазване на наследството е насочена към консултиране и ННВ помага на собствениците да станат информирани клиенти. Въвежда се повече гъвкавост в реставрационните и строителните дейности. В резултат на реформата държавата става по-активна като партньор, който привлича около 135 000 собственици на обекти под закрила на наследството (вкл. физически и юридически лица).

Естония е присъединена към редица международни конвенции, чиито принципи са в основата на работата по опазване на наследството, като конвенциите на ЮНЕСКО, Първи и Втори протокол към Хагската конвенция, конвенции на Европейския съвет. В момента тече подготовка за присъединяване към Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на подводното културно наследство.

Основни неправителствени участници в областта на културата

През 1996 г. Парламентът одобри Закона за организациите с нестопанска цел и фондациите, който дава ясна законодателна рамка на неправителствените организации, сдруженията и фондациите. С приемането през 2002 г. на документа „Концепция за развитие на гражданското общество в Естония“ се очаква да се доведе до по-прозрачни практики за финансиране

⁷² Kultuurimälestiste register. <https://register.muinas.ee>

на проекти и отпускане на безвъзмездни средства от централните и местните власти и по този начин да се намали възможността за произволни решения. Законът изисква НПО да има поне двама учредители или членове. От 2000-та година броят на неправителствените организации започва да расте бързо и неправителствената организация е най-популярната форма в областта на културата. През последните 15 години неправителствените организации спечелиха доверие и видимост в естонското общество.

Общите принципи на културната политика гласят, че формирането и реализирането на културната политика е открито и прозрачно, с участието на артистични асоциации, центрове за развитие и други партньорски организации. Целите в областта на културата са формулирани като сътрудничество между отделните културни области и държавата, базирано на стратегии, които редовно се актуализират.

Дигитална политика в областта на културното наследство

Общите принципи на културната политика до 2020 г. разглеждат цифровите политики в различни глави. В областта на културно наследство по-ценните обекти от културното наследство са дигитализирани, за да се гарантира дългосрочното му оцеляване в съответствие с международните стандарти и изисквания за качество. Оперативната съвместимост на информационните системи, свързани с културата, се осигурява с хармонизирани описания и уеб услуги. Произведенията, дигитализирани от институции, финансирани и управлявани от държавата, по правило се предоставят свободно, ако има такива права. Насърчава се използването на дигитализирано културно наследство в електронното обучение и в предоставянето на електронни услуги в областта на медиите и творческите индустрии. Държавата подкрепя интерпретацията на знанията, натрупани в музеите, за да бъдат достъпни за обществено ползване чрез съвременни електронни решения и чрез дигитализиране на колекциите, наред с традиционните начини. В Естония обектите на културното наследство са дигитализирани от години, но в момента все още не всички са достъпни за обществеността.

Общи принципи на културната политика

В областта на опазването на културното наследство, „Общите принципи на културната политика до 2020 г.” гласят, че:

- оценяването на културното наследство като цяло е национален приоритет; материалното и нематериалното наследство не са

- отделени едно от друго и защитата на недвижимите културни ценности се разширява до оценяването на околната среда и контекста;
- други важни аспекти включват уточняване на стратегията и мерките за опазване на културното наследство (какво, защо и как се опазва), инвентаризация и анализ на списъка на паметниците и въз основа на резултатите от анализа актуализиране на списъци и съответното законодателство;
 - държавата подпомага собствениците на недвижими културни ценности, за да гарантира опазването на важни обекти;
 - държавата създава възможности за презентирание на паметници на културата, в резултат на което се повишава общественото съзнание за опазване на наследството;
 - **държавата признава ролята на НПО в опазването на наследството и насърчава сътрудничеството с частния сектор в опазването, поддържането и представянето на националното наследство;**
 - при определянето и реализирането на целите за опазване на наследството е важно да се увеличи сплотеността на различните области (вкл. музеи, опазване на околната среда, пространствено планиране) и съответните министерства и институции.

Областта на културното наследство е тясно свързана с музеите, за които Общите принципи гласят следното:

- целта на музеите е да се развиват в съответствие със съвременните очаквания и нужди като институции на паметта, които освен събиране, съхраняване и изследване на местното културно наследство, ще допринесе за образованието, като в същото време ще бъде привлекателно за посетители от и извън Естония. В допълнение към историческото наследство, държавата счита за важно природното наследство да бъде изследвано и представено на обществеността чрез природните музеи, ботаническите и зоологическите градини;
- въз основа на принципа на цялост на културното наследство, държавата улеснява сътрудничеството и координираните действия между различните музеи и изследователски институти;

През последното десетилетие опазването на културното наследство преминава от отделни обекти към цели територии – комплекси от сгради, градски квартали и селища. За да защити околната среда, държавата е

създаде дванадесет зони за опазване на наследството, които включват предимно историческите центрове на естонските градове.

Естонски национален регистър на паметниците на културата

В Естония са регистрирани 26 492 културни ценности под държавна защита, които могат да бъдат категоризирани, както следва:

- повече от 13 000 паметника на изкуството (повечето са църковни имоти, но има и физически паметници, произведения на изкуството и др.);
- почти 7000 археологически обекта (селища, гробове, култови камъни, гиганти, останки от кораби и др.);
- повече от 5000 недвижими културни ценности (сгради, мостове, имение паркове и др.);
- повече от 1000 исторически паметника (места, свързани с важни хора или исторически събития, паметници на войната за независимост, гробища и др.).

Базата данни на Националния регистър на паметниците на културата предоставя безплатна информация за всички паметници под държавна закрила в Естония (състояние, снимки, описания, препратки към архивни материали и др.).⁷³ Има възможност за търсене на паметници по вид, име, регистрационен номер, адрес или кадастрална единица. Регистърът също така предоставя преглед на основните изследвания в областта (опис на архитектурното наследство от XX век, база данни за селско архитектурно наследство, регистър на останки и др.).

Координация на проекти и планове за действие

За извършване на консервационни, реставрационни и строителни работи на недвижима културна ценност или сграда в защитена зона е необходимо планираните дейности да се съгласуват със Съвета за защита на наследството.⁷⁴

При ремонтни дейности на защитени недвижими културни ценности съгласуване не е необходимо, но се препоръчва консултация с агенцията и в този случай. Под ремонтни дейности се има предвид следните действия:

⁷³ Kultuurimälestiste register. <https://register.muinas.ee/public.php>

⁷⁴ Muinsuskaitseametis kooskõlastatav dokumentatsioon. <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/kooskolastamine-ulevaade>

- Подмяна на отделни ступени керемиди и амортизирани части от покривното покритие със същия материал;
- При аварийна ситуация изкъпване на покрива с временно покритие или поставяне на временни покривни покрития без премахване на съществуващото покривно покритие;
- Ремонт на неносещи покривни конструкции, например подмяна на повредени обшивки и ако е необходимо, временно поддържане на носещи конструкции. Мащабни ремонтни работи, например протезиране на повредени греди, изискват консултация с инженер-конструктор и изготвяне на проект.
- Ремонт на комини и коминни накрайници със същия вид камък, монтаж или подмяна на покривни ламарини въз основа на съществуваща оригинална част или съществуващ работен чертеж, одобрен от Комитета за опазване на културното наследство.
- Подмяна на отделни основи и цокли със същия вид камък и фугиране със същия вид мазилка;
- Поддържане на носещите конструкции и монтиране на спомагателни конструкции, необходими за отстраняване на аварийната ситуация;
- Извършване на ремонт на мазилка със същата мазилка като съществуващата; Забранено е премахването на стара мазилка както в интериора, така и в екстериора без предварително съгласуване. Ако изглежда, че мазилката е опасно разхлабена, трябва да се направи консултация с окръжния инспектор по наследството относно по-нататъшни действия;
- Поддържащо боядисване на дървени части със същата боя като съществуващата, без промяна на цветовия нюанс и без премахване на предишните слоеве боя;
- Уплътняване на прозорци и смяна на ступени стъкла;
- Тапициране на предварително тапетирани вътрешни стени без премахване на съществуващите финишни слоеве;
- Боядисване на вътрешните стени със същия тип цветове като съществуващите без премахване на предишните слоеве боя;
- Поддържащо боядисване на подови настилки без премахване на предишни слоеве боя, лакиране и омасляване;
- Подмяна на амортизирани части от дъждовни системи и изработка и монтаж на липсващи части на база съществуваща оригинална част. Преди ремонт на ръчно изработени декорирани улуци за дъждовна вода, е необходима консултация с окръжния инспектор по наследството;

- Подмяна на капака на цокъла на базата на съществуваща оригинална част;
- Ремонт на фурни и печки. Преди ремонт на фурни и печки, е необходима консултация с грънчар /за тухлени печки/ и коминочистач. Ако е необходимо напълно разглабяне и пренареждане на тухлената камина или комина, е необходима предварителна консултация със съответния окръжен съветник;
- Ремонт на съществуващи технически системи вътре в сградата, ако това не води до конструктивни промени или инсталиране на устройства, които променят външния вид на недвижимата културна ценност;

Документите, необходими за координация, трябва да бъдат представени на съветника на съответния окръг на Съвета за защита на наследството в градовете Талин, Тарту и Нарва. В случай на по-прости искания, окръжният съветник сам дава обратна връзка на базата на план за действие (подмяна на покрив със същия материал, изграждане на комини, възстановяване на детайли и др.). По-сложните въпроси отиват за разглеждане в координационния комитет. Координационният комитет включва ръководители на терени и съветници за всички видове паметници и комитетът обикновено заседава всеки втори вторник. Кандидатът може да участва в комисията, ако желае, като времето трябва да бъде съгласувано предварително по имейл със съветник на градското наследство.

Проектите и дейностите върху паметници и защитени територии могат да се извършват само от квалифицирани лица, като списъкът е публично достъпен в Националния регистър на паметниците на културата. При художествени и археологически паметници планове за действие и доклади могат да се подават и директно до областния управител на съответния вид паметник.

Изискванията към документите, необходими за съгласуване, се основават на:

- Закон за опазване на културното наследство⁷⁵;
- Закон за устройство на територията⁷⁶ и Закон за застрояването⁷⁷;
- Наредба на министъра на културата „Условия и ред за изготвяне на проекти за консервация, реставрация и строителство на недвижими паметници и сгради, намиращи се в защитената зона за културно

⁷⁵ Muinsuskaitseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013?leiaKehtiv>

⁷⁶ Planeerimiseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003?leiaKehtiv>

⁷⁷ Ehitusseadustik. <https://www.riigiteataja.ee/akt/105032015001?leiaKehtiv>

- наследство, както и за извършване на предварителни проучвания в тях⁷⁸;
- Наредба на министъра на културата „Процедурата за изготвяне на специални условия за опазване на наследството на недвижим паметник на културата и сграда, разположена в защитена зона на наследството”⁷⁹;
 - Наредба на министъра на културата „Ред за изготвяне на специални условия за опазване на наследството на общия план и подробния план”⁸⁰;
 - Наредба на министъра на икономиката и инфраструктурата „Изисквания към строителната документация, съхраняване и предаване на строителна документация и изисквания към ръководството за поддръжка, нейното съхранение и представяне”⁸¹.

Информационна система на естонските музеи (MuIS)

MuIS е онлайн среда за следене на музейни колекции, тяхното управление и предоставяне на информация на професионалисти и всеки заинтересован. Към MuIS са се присъединили около 60 музея и в системата са въведени описания със снимки на близо 3,5 милиона музейни предмета.⁸²

Наръчник за извършване на ремонтни дейности и поддръжка на недвижими културни ценности

Наръчникът за извършване на ремонтни дейности и поддръжка на недвижими културни ценности е публикуван на интернет-страницата на Съвета за защита на културното наследство.⁸³ Той е изключително ценен и практичен помощник, както за собствениците на недвижими културни ценности, така и за всички хора, които се интересуват от поддръжката на исторически сгради. Наръчникът съдържа практически съвети и препоръки

⁷⁸ Kinnismälestiste ja muinsuskaitsealal paiknevate ehitiste konserveerimise, restaureerimise ja ehitamise projektide koostamise ning neis eelnevate uuringute tegemise tingimused ja kord.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011027?leiaKehtiv>

⁷⁹ Kinnismälestiste ja muinsuskaitsealal paikneva ehitise muinsuskaitse eritingimuste koostamise kord.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011026?leiaKehtiv>

⁸⁰ Üldplaneeringu ja detailplaneeringu muinsuskaitse eritingimuste koostamise kord.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129042019001>

⁸¹ Ehitamise dokumenteerimisele, ehitusdokumentide säilitamisele ja üleandmisele esitatavad nõuded ning hooldusjuhendile, selle hoidmisele ja esitamisele esitatavad nõuded.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/109092015003?leiaKehtiv>

⁸² Museums Public Portal. https://www.muisee/en_GB

⁸³ Restaureerimise käsiraamat. <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/kasiraamat>

относно традиционните техники за строителство, довършителни работи и поддръжка. Всяка тематична страница предоставя кратък преглед на историята, типологията, поддръжката и ремонта на строителната част или материал.

Освен това наръчникът съдържа и тематични страници, които представят различни археологически паметници в провинцията и в града и дават указания, които трябва да се имат предвид, когато гражданите се сблъскат с археологическото наследство. Всички страници с теми са налични като PDF файлове и в печатен вид.

Търсене с металдетектор като хоби

Търсенето на находки с металдетектор е популярно хоби, което изисква разрешение за използване на инструмента от Съвета за национално наследство.⁸⁴ Забранява се търсене с металдетектор върху недвижими културни ценности и тяхната охранителна зона и археологически обекти, освен за извършване на работни задачи или проучвания, съгласувани със Съвета за опазване на културното наследство. За 5-годишното разрешение може да кандидатства лице, което е навършило 18 години и е преминало обучение, по време на което се придобива способност да разпознава археологическа находка и да не поврежда обекта.

Информация за всички археологически културни ценности под защита могат да бъдат намерени в Регистъра на паметниците на културата⁸⁵. За да се кандидатства за разрешение, е нужно да се изпрати заявление до Съвета за защита на наследството, цифрово подписано, на хартиен носител или подадено през интернет-страницата на Националния регистър на паметниците на културата; удостоверение за завършено обучение; информация за плащането на държавната такса. Държавната такса е 50 евро. За претърсвания на терен е необходимо съгласието на собственика на земята. Съветът за опазване на културното наследство разглежда заявлението и взема решение не по-късно от един месец от датата на подаване на заявлението. Разрешение за търсене с металдетектор не се издава, ако заявителят не отговаря на изискванията на Закона за опазване на наследството или е нарушил съществено изискванията от същия закон.

Недвижимо градско културно наследство в Естония

⁸⁴ Otsinguvahendi luba ja teavitus. <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/otsinguluba>

⁸⁵ Kultuurimälestiste register. <https://register.muinas.ee>

В Естония опазването на недвижимото градско културно наследство в жилищните зони понякога е проблематично. Историческите сгради понякога се реновират с неподходящи материали от собствениците и екстериорът им се променя с нови детайли (напр. подмяна на детайлни дървени прозорци с прости пластмасови или замяна на ръчно изработени декорирани входни врати с опростени фабрични продукти). Кадри Каласт, докторант от Естонската академия на изкуствата в Естония твърди, че в повечето случаи това може да бъде преодоляно, ако има по-висока мотивация за предпочитане на традиционните методи за реставрация.⁸⁶ Една от причините, според Каласт, е липсата на знания за ползите от традиционните строителни материали. Също така общества, които са претърпели политически режими с наложени промени във физическата среда, веднъж освободени, желаят да реорганизират бързо обстановката. Ограниченията по отношение на собствеността, в случая с опазването на наследството, често са нежелани или игнорирани. За да запазят историческата среда, без да разчитат единствено на ограничения за строителство, естонските граждани трябва да я разпознаят като значима и ценна част от техния живот и идентичност. Положена е много работа в изследването на историческите градски пейзажи и в създаването на зони за защита на местното наследство, **но много предстои да се направи по отношение на комуникацията между общностите и институциите, опазващи недвижимите културни ценности. За да припознае наследството като свое, твърденията относно ценностите трябва да произлизат и от общността, а не само от експертите по наследство.** Общностите трябва да бъдат насърчавани да работят върху своята колективна идентичност и да намират смисъл и стойност в околната среда от собствената си гледна точка.

⁸⁶ Kallast, Kadri. Unclaimed heritage: The Historical Urban Landscapes of Residential Areas in Estonia. Heritage for the Future, Science for Heritage, A European Adventure for Research and Innovation 15th and 16th March 2022, European symposium “Heritage for the Future, Science for Heritage: A European Adventure for Research and Innovation”. Musée du Louvre and the National Library of France.

4. Политики и практики за опазване на недвижимото културно наследство във Великобритания

Обединеното кралство се състои от четири нации – Англия, Уелс, Шотландия и Северна Ирландия, всяка със своя собствена култура и история. Три от тях – Англия, Уелс и Шотландия – заедно съставляват Великобритания. Населението на Англия е значително по-голямо от трите други нации взети заедно. Въпреки, че следващият текст се отнася за Обединеното кралство, акцентът е върху Англия и Уелс.

Въпреки, че през 19-ти и първите 40 години на 20-ти век е имало ad hoc законодателство, уреждащо например музеите и библиотеките, а през 1931 г. е създадена Постоянна комисия за музеите и галериите, която да съветва правителството, сегашната система за финансиране на Обединеното кралство възниква през 1940 г. През 1963 г. Постоянната комисия по музеите и галериите получава отговорността да предоставя помощ на националните музеи и през 1987 г. се превръща в Комисия по музеите и галериите със собствени документи. През 80-те години на 20. век политическият и икономически натиск водят до фундаментална преоценка на финансирането и управлението на изкуството и културата във Великобритания. Въпреки, че остава ангажирано да подкрепя публичния сектор, правителството изисква от организациите за изкуство и култура да търсят нови източници на приходи, за да допълнят своите. През следващите години финансирането на изкуствата и културата до голяма степен се превръща в смесен модел на финансиране. През 1992 г. преизбраното консервативно правителство създава за първи път координирано министерство, което да се занимава с изкуства, музеи, библиотеки, културно наследство, медии, спорт и туризъм, наречено Министерство на националното наследство. Значително развитие е въвеждането на Националната лотария в средата на 90-те години, която носи нов поток от приходи за културния сектор. От 1994 г. насам лотарията е събрала над 40 милиарда британски лири за добри каузи в подкрепа на изкуствата, наследството, спорта, общността и доброволческите групи. Новата лейбъристка администрация, избрана през 1997 г., преименува отдела за национално наследство на отдел за култура, медии и спорт, а от 2017 г. е известен като отдел за цифрови технологии, култура, медии и спорт. Комисията за музеи и галерии и Комисията по библиотеки и информация се сливат, за да станат нов орган, по-късно известен като Съвет за музеите, библиотеките и архивите (MLA). Кралската комисия за историческите паметници на Англия е обединена с Английското наследство. През 2016 г. правителството на Обединеното кралство издава „Бяла книга за културата“.

Наред с други неща, това потвърждава принципа, че всеки трябва да може се наслаждава на възможностите, предлагани от културата, но също така, че всяка публично финансирана културна организация трябва да увеличи възможностите за достъп до култура за гражданите в неравностойно положение. Също така се казва, че културата трябва да подобри международната позиция на Обединеното кралство и се признава необходимостта от културни инвестиции, устойчивост и реформи.

Международни конвенции, договори и харти за наследство, ратифицирани от Великобритания

- Парижката конвенция от 1954 г. Официално известна като Европейска културна конвенция. Основни задължения по нея са: Развитие на националния принос към общото културно наследство на Европа (член 1); Опазване на обекти с европейска културна стойност, поставени под правителствен контрол (член 5); Осигуряване на разумен достъп до такива обекти (член 5)
- Конвенцията за опазване на архитектурното наследство на Европа (Конвенцията от Гренада) от 1985 г. Дефинира термина „архитектурно наследство“. Всеки подписал обещава да поддържа регистър, да предприеме законови мерки за защитата му, да осигурява финансиране в рамките на бюджетните ограничения. Подписалите обещават да приемат интегрирани политики за опазване в своите системи за планиране и други сфери на правителствено влияние, които насърчават опазването и подобряването на архитектурното наследство и насърчаването на традиционни умения.
- Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство /Конвенцията от Валета от 1992 г./ първоначално е подписана в Лондон през 1969 г., но е ревизирана във Валета през 1992 г. Подписалите се обещават да поддържат регистър на археологическото наследство и да приемат закони за защита. Акцентът е върху опазването на обекти за бъдещо проучване, докладването на случайни находки, контрол на разкопките и използването на металдетектори.
- Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство. Приета от Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) през 1972 г. Конвенцията дефинира „природното наследство“ и определя рамка за идентифициране и обозначаване на обекти на културно или

- природно наследство с изключителна универсална стойност като обекти на световното наследство.
- Хагската конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт от 1954 г. е приета в резултат на масовото физическо унищожение по време на Втората световна война. Призовава за система за обща и засилена защита на културните ценности в случай на международен или немеждународен въоръжен конфликт. Конвенцията е последвана от два протокола (1954 и 1999). Обединеното кралство подписа Конвенцията през 1954 г. и я ратифицира на 12 септември 2017 г.
 - Конвенция за мерките, насочени към забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на правото на собственост на културни ценности. Конвенцията е подписана в Париж през 1970 г. Подписалите я обещава да приемат закони за предотвратяване на търговията с незаконно придобити културни ценности. Обединеното кралство подписа конвенцията през 2002 г. и през 2003 г. прие Закона за търговията с паметници на културата.
 - Европейска конвенция за ландшафта – Флорентинската конвенция от 2000 г. Подписалите я страни (включително Обединеното кралство) се задължават законово да определят ландшафта като съществен компонент от жизнената среда на хората, израз на разнообразието на споделяното от тях културно и природно наследство и основа за тяхната идентичност. След това признатите ландшафти трябва да бъдат предмет на политики за тяхното управление. Обединеното кралство стана страна през 2007 г.

Национално законодателство за опазване на недвижимите културни ценности във Великобритания

- National Heritage Act, 1983⁸⁷ – Закон за националното културно наследство
- Historic Buildings and Ancient Monuments Act, 1953⁸⁸ - Закон за историческите сгради и древните паметници
- Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1990⁸⁹ - Закон за планиране (Сгради и защитени зони)
- Museums and Galleries Act 1992⁹⁰ - Закон за музеите и галериите

⁸⁷ National Heritage Act, 1983. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/47/2021-02-11>

⁸⁸ Historic Buildings and Ancient Monuments Act, 1953. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/49/introduction>

⁸⁹ Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1990. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/9>

Ключови правителствени и неправителствени организации, отговорни за управлението на недвижимото културното наследство

Министерство за цифрови технологии, култура, медии и спорт (Department for Digital, Culture, Media and Sport - DCMS) носи цялата отговорност за правителствената политика относно идентифицирането, записването, защитата, опазването, подобряването и тълкуването на активи на културното наследство и за тяхното популяризиране като част от съвременната култура. Държавният секретар по цифровите технологии, културата, медиите и спорта има редица отговорности, свързани с културното наследство, включително:

- Вземане на решение за вписване на защитени сгради, недвижими паметници, археологически обекти, исторически и културни пейзажи.
- Упражняване на права по отношение на спешни дейности, задължително придобиване на някои активи на наследството и определяне на зони за опазване.
- Спазване на Конвенцията за световното наследство и номиниране на нови обекти за статут на обект на световното наследство .
- Следване на текущата програма за реформа на системата за опазване на наследството.
- Предоставяне на безвъзмездна помощ на фонда „Historic England” /официално наименование „Historic Buildings and Monuments Commission for England”/.
- Предоставяне на безвъзмездна финансова помощ на фонда “Мемориал на националното наследство” /National Heritage Memorial Fund/ .
- Наблюдение на разпределението на Фонда за лотария за наследство /Heritage Lottery Fund/ от Мемориалния фонд на националното наследство /National Heritage Memorial Fund/.
- Надзор на Схемата за преносими антики /Portable Antiquities Scheme/.

Министерство за повишаване на нивата, жилищното строителство, общностите и местното управление (Department for Levelling Up, Housing and Communities DLUHC) носи отговорност за системата за планиране и строителство, за развитието на национално значими инфраструктурни обекти, разглежда проекти на местни планове и издава указания относно подготовката или приемането им.

⁹⁰ Museums and Galleries Act 1992. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/44>

Министерството на околната среда, храните и селските райони (Department for Environment, Food and Rural Affairs DEFRA) създава политика и законодателство относно природната среда, устойчивото развитие, храните и земеделието, хуманното отношение към животните, опазването на околната среда и проблемите на селските райони. Неговите политики и практики имат значително въздействие върху опазването на наследството. По-конкретно, чрез Natural England, то отговаря за агроекологичните схеми - споразумения между фермери и управители на земя относно използването и поддръжката на земята, които често включват опазването на наследствени активи.

Historic England - Комисия за исторически сгради и паметници на Англия

Официално известната като Комисията за исторически сгради и паметници на Англия, е изпълнителен извънведомствен публичен орган, финансиран от Министерството на цифровите технологии, културата, медиите и спорта (DCMS). Нейните правомощия и отговорности са основно определени в Закона за националното наследство от 1983 г. Тя се отчита пред парламента чрез държавния секретар по цифровите технологии, културата, медиите и спорта. Historic England работи с редица правителствени министерства, за да помогне за реализирането на потенциала на историческата среда. Финансира се отчасти от правителството и отчасти от приходи, спечелени от други услуги, които предоставя. Работата на Historic England се наблюдава от председател и борд от 16 комисари. Комисията от своя страна се съветва от консултативни комитети и групи, съставени от експерти, избрани от Комисията и извън организацията. Комисията управлява списъка на защитените сгради, списъка на археологическите паметници, регистъра на парковете и градините и регистъра на бойните полета. Всички те са достъпни за обществеността чрез Списъка на националното наследство на Англия⁹¹. Списъкът на националното наследство на Англия обединява всички защитени недвижими културни ценности, паметници, сгради, регистрирани пейзажи, бойни полета, археологически обекти и защитени останки. Съдържа над 400 000 записа, като непрекъснато се актуализира. От юни 2016 г., Historic England кани всички граждани да споделят своите знания и снимки на защитените места в Списъка на националното наследство на Англия⁹². Това означава, че в записите на официалния регистър, всеки гражданин може да добавя свои стари или нови снимки, информация за историческите събития и социалната история на

⁹¹ The National Heritage List for England (NHLE). <https://historicengland.org.uk/listing/the-list>

⁹² Share Your Knowledge to Enrich the List. <https://historicengland.org.uk/listing/enrich-the-list>

защитения обект, информация за архитектурата или археологията и линкове към полезни онлайн ресурси. Обогащването на регистъра от гражданите се извършва по определени правила и условия, публикувани на страницата⁹³.

Historic England поддържа порталът Heritage Gateway⁹⁴, който също предоставя достъп до всички национални и някои местни онлайн източници на информация за историческата среда на Англия. Съдържа разнообразни критерии за търсене, като към всеки критерий е създаден тезаурус на възможните термини.

Друг онлайн-портал, който се поддържа от Historic England е порталът на Дните на отворените врати за наследството /Heritage Open Days/⁹⁵. През 1991 г. Съветът на Европа и Европейската комисия учредиха Дни на европейското наследство, за да се повиши информацията за културните ценности в Европа и нуждата от грижа и защита за тях. Принципът е да се отворят вратите на исторически паметници и сгради, особено тези, които обикновено са затворени за обществеността. Дните на европейското наследство се провеждат ежегодно през септември в 50 държави, подписали Европейската културна конвенция. Всяка държава провежда инициативата по свой начин. Създаден през 1994 г., Heritage Open Days е приносът на Англия към Европейските дни на наследството и оттогава се превръща в най-големия фестивал на общественото наследство в страната.

National Heritage Memorial Fund – Мемориален фонд за националното наследство⁹⁶

Мемориален фонд за националното наследство е изпълнителен извънведомствен публичен орган, финансиран от Министерството за цифрови технологии, култура, медии и спорт и подкрепен от публичния орган Фонд за наследство на Националната лотария - The National Lottery Heritage Fund.

Мемориалният фонд на националното наследство (NHMF) е създаден през 1980 г., за да спасява най-забележителните части от британското национално наследство и заменя Националния поземлен фонд, който изпълнява същата функция от 1946 г. Между 1980 и 2020 г. NHMF е похарчил 368 милиона английски лири. Близко една трета (над 106 милиона) са похарчени за сгради и паметници, а близо 194 милиона са похарчени за картини, мебели и други предмети. Фондът се финансира от безвъзмездна

⁹³ Enriching the List - Contribution Terms and Conditions <https://historicengland.org.uk/terms/website-terms-conditions/enriching-the-list-contribution-terms>

⁹⁴ Heritage Gateway. <https://www.heritagegateway.org.uk/gateway>

⁹⁵ Heritage Open Days. <https://www.heritageopendays.org.uk>

⁹⁶ The National Heritage Memorial Fund. <https://www.nhmf.org.uk>

помощ от правителството на Обединеното кралство чрез Министерството на културата, медиите и спорта. Мемориалният фонд на националното наследство се управлява от настоятелство и контролира цялостното управление на дейностите на фонда. Попечителите се назначават от министър-председателя и работят в рамките на законите, приети от парламента, както и от указанията, дадени от правителството. Екип от служители работи по оценката на кандидатурите и предлага подкрепа и съвети на потенциалните бенефициенти. NHMF може да помогне за финансиране на проекти за културното наследство от всякакъв мащаб. Няма ограничение в процента на финансиране, за което може да се кандидатства. Въпреки това, тъй като NHMF работи като фонд от последна инстанция, трябва да се докаже, че са проучени всички други възможни източници на финансиране. NHMF може да помогне за закупуването на всичко, което е от изключително значение за националното наследство и е в риск или е с мемориален характер, напр. произведения на изящното и декоративно изкуство, музейни колекции, архиви, ръкописи, предмети от транспортната и индустриалната история и исторически сгради и земя. Могат да кандидатстват благотворителни организации, организации с нестопанска цел и публични органи. Не могат да кандидатстват частни лица и търговски предприятия.

The National Lottery Heritage Fund - Фонд за наследство на Националната лотария⁹⁷

Фондът за наследство на Националната лотария е най-големият специализиран дарител на безвъзмездни средства за културното наследство на Обединеното кралство. Откакто е създаден през 1994 г., е предоставил 8,6 милиарда британски лири от Национална лотария и друго финансиране на повече от 50 000 проекта в Обединеното кралство. Осигурява финансиране за проекти за наследство от 3000 до милиони паунда. Съществуват различни програми за финансиране. Проектите за финансиране могат да бъдат свързани с природата; подобряването и опазването на историческите пейзажи като обществени паркове, исторически градини и ботанически градини; пейзажите в провинцията; културните традиции; археологията на общността, включваща активно участие на доброволци в археологически дейности; исторически сгради, паметници и историческа среда – от къщи и мелници до пещери и градини; области, които са свързани с история и наследството; индустриални, морски и транспортни места и обекти и др.

⁹⁷ National Lottery Grants for Heritage. <https://www.heritagefund.org.uk>

Институции за местно управление

Местната власт носи най-голямата част от отговорността за грижата и опазването на историческа среда, до голяма степен поради нейното значение за системата за планиране. Местните органи за планиране вземат повечето от решенията относно промените в активите на наследството. Те имат правомощия да се справят с наследството в риск и често са собственици на някои от най-важните активи на наследството в своя район. Местните органи за планиране са отговорни за изготвянето на политики за планиране, развитие и използване на собствеността, така, както е подходящо за техните райони. Всеки орган за местно планиране е длъжен да гарантира, че разполага с доказателства за историческата среда и активите на наследството в своя район и че те са публично документирани. Всеки местен орган трябва да поддържа архив на историческата среда. Местните органи за планиране наемат специализиран персонал по опазване, за да съветва относно политиката за планиране и решенията по заявления за одобрение за строителство и други подобни. Те са отговорни за даване разрешение и одобрение за строеж. Също така те решават дали една зона да бъде определена за защитена или не. Местните органи за планиране носят основната отговорност за предприемането на мерки при нарушения в планирането, сградостроителството и защитените зони. Те могат да заведат наказателно преследване, да връчват известия за изпълнение или разпореждания. Много местни власти имат свои собствени регистри на застрашеното наследство като средство за съсредоточаване на стратегиите за планиране и мерките за прилагане върху нуждаещите се активи на наследството.

Органи на частните собственици

Преобладаващата част от активите на културното наследство в Англия са в частни ръце. Съществуват няколко органа, които представляват такива собственици, имащи интерес към опазването на наследството и предоставящи съвети и помощ на своите членове.

Country Land and Business Association⁹⁸ (CLA) е членска организация за собственици на земя, имоти и бизнеси в селските райони на Англия и Уелс.

Historic Houses Association⁹⁹ (ННА) – Асоциацията на историческите къщи е създадена през 1973 г., за да помага на собствениците да запазят имотите си. Сдружението представлява над 1600 частни собственици, музеи,

⁹⁸ Country Land and Business Association. <https://www.cla.org.uk>

⁹⁹ Historic Houses Association. <https://www.historichouses.org>

благотворителни организации, които са собственици на исторически къщи, замъци и градини в Обединеното кралство.

British Property Federation Британска федерация за собственици на недвижими имоти се занимава с разработването на закони, политики и насоки относно опазването на активите на наследството в интерес на своите членове.

Национален тръст за обекти с историческа и природна стойност National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty¹⁰⁰

Организацията е основана през 1895 г. и работи според специален закон от 1907 г. насам, като основната му цел е да опазва и предоставя публичен достъп до обектите, които стопанисва.

Националният тръст е собственик на много значими обекти, например исторически домове и градини, исторически паметници и общественозначими обекти. Към края на ХХ век той е един от най-големите собственици на земи в Обединеното кралство и на 350 забележителни имения, сгради, градини, антични и природни паметници, резервати и паркове. Това е най-голямата членска организация във Великобритания с над 2 000 000 члена, както и една от най-богатите благотворителни организации в страната. Мотото на Стратегията на Националния тръст до 2025 г. е „За всеки, завинаги“ и определя стратегическата цел за предоставяне в обществена полза чрез популяризиране и защита на красиви места завинаги, за да могат всички да се наслаждават.

Обществени организации

Historic Buildings & Places – Исторически сгради и места¹⁰¹

Известно е още с името Дружество за античните паметници. Сдружението е благотворителна организация, подкрепяща историческите сгради и места от всички възрасти и видове, като работи, за да осигури устойчивото им бъдеще. Също така е едно от националните дружества за благоустройство и като такова има ролята на консултант по заявления за одобрение за строеж. Съгласно Закона за планиране и във връзка със защитените сгради и територии, от 1990 г. местните органи за планиране в Англия и Уелс се консултират с дружеството относно всички заявления за одобрение за строеж, включващи елемент на разрушаване. Освен работа по казуси и провеждане на спасителни кампании за исторически сгради и места от всички епохи и видове, дружеството издава годишника „Journal of Historic

¹⁰⁰ National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty. <https://www.nationaltrust.org.uk>

¹⁰¹ Historic Buildings & Places. <https://hbap.org.uk>

Buildings & Places” и списанието „Heritage Now”, с които популяризират знания за областите на архитектурната история и опазване на недвижимото културно наследство.

The Council for British Archaeology (CBA) – Съвет за британска археология¹⁰²

Дружеството е основано през 1944 г. с благотворителна цел, за помощ при опазването на археологията и подкрепа на гражданите да участват в опазването ѝ. Организацията обединява обществени групи, търговски звена, учени и организации за културното наследство, създава и споделя възможности за вдъхновение и участие в археологията. Издава двумесечното списание „British Archaeology”, фокусирано върху археологическите начинания в Обединеното кралство. Организира Клубове на младите археолози за младежи на възраст 8-16 години и ежегодния Фестивал на археологията, за да насърчи всеки да открие местата и пространствата около себе си.

The Society for the Protection of Ancient Buildings - Обществото за защита на старинните сгради¹⁰³

Занимава се главно със структури, датиращи от преди 1700 г., но също и с философски и технически аспекти на консервацията. От вили до замъци и от църкви до катедрали, организацията помага на сградите и хората, които се грижат за тях. Подходът на дружеството за консервация на сгради съчетава добре доказани принципи с практически техники за ремонт. Влиятелна организация за опазването на сградите в световен мащаб и е в основата на много закони за наследството на Обединеното кралство. Организира практически семинари, майсторски класове, семинари, лекции, кратки курсове, онлайн уебинари и други дейности на стотици хора от Обединеното кралство и отвъд океана всяка година. Водени от експерти по консервация на сгради, курсовете предоставят практически насоки за грижата, ремонта и поддръжката на стари сгради. Всяка година отпуска стипендии за обучение с акцент върху практическия подход, а не на лекции в класната стая. Например за 2022 г. стипендианти са производител на керемиди, зидаро-мазач и двама дърводелци. Поддържа регионални групи, които организират широка гама от събития, вариращи от обиколки с екскурзовод на частни къщи до проекти за ремонт „на живо“ на значими исторически сгради – включително катедрали и големи къщи, както и технически семинари за традиционни строителни

¹⁰² The Council for British Archaeology. <https://www.archaeologyuk.org>

¹⁰³ The Society for the Protection of Ancient Buildings. <https://www.spab.org.uk>

умения и занаяти. От основаването си през 1877 г. организацията е натрупала значителен архив от документи и изображения, свързани с Обществото и неговата работа. По-голямата част от материалите в тази уникална колекция са генерирани чрез работа по казуси и кампании, но архивът също така включва записи на проекти за консервация, законодателство, изследвания, образователни материали, публикации, съвети и др. Архивът понастоящем съдържа над 23 000 описания на исторически файлове и снимки.¹⁰⁴

Georgian Group – Джорджианската група¹⁰⁵

Джорджианската група, основана през 1937 г., е британска благотворителна организация и национален орган за джорджианска архитектура, построена между 1700 и 1837 г. в Англия и Уелс. Като едно от Националните дружества за благоустройство, Джорджианската група е задължителен консултант по промените в защитени сгради и по закон трябва да бъде уведомена за всяка работа по съответната сграда, включена в списъка, когато предстои елемент на разрушаване. Организацията се основава на следните цели: спасяване от унищожаване или обезобразяване на джорджиански сгради, паметници, паркове и градини от архитектурен и исторически интерес, а когато е необходимо, ремонтване или реставриране, защита и подобряване на тяхната среда. Другата цел на сдружението е да стимулира общественото познаване и оценяване на джорджианската архитектура и градоустройство; на джорджианския стил в дизайна и приложните изкуства, и влиянието му върху по-късните периоди. Организацията работи по казуси и кампании, предлага съвети, организира годишни архитектурни награди за проекти за консервация и реставрация. Два пъти годишно издава списание, което играе важна роля в осигуряването на комуникация с членовете. Списанието съдържа информация за сгради в риск, практически съвети за собствениците на имоти, проекти за възстановяване (както екстериор, така и интериор), казуси, изкуство, новини, рецензии, събития и дейности.

The Victorian Society – Викторианското общество¹⁰⁶

Викторианското общество, основано през 1958 г., е благотворителна организация в Обединеното кралство, която провежда кампании за запазване и насърчаване на интереса към викторианската и едуардианската архитектура и наследство, построени между 1837 и 1914 г. в Англия и Уелс. Организацията помага за справяне с извънредната климатична ситуация, като

¹⁰⁴ Society for the Protection of Ancient Buildings archive catalogue. <https://catalogue.spab.org.uk>

¹⁰⁵ Georgian Group. <https://georgiangroup.org.uk>

¹⁰⁶ The Victorian Society. <https://www.victoriansociety.org.uk>

провежда кампании за повторна употреба на исторически сгради, за генериране на много по-ниски въглеродни емисии от разрушаването и възстановяването. Организира събития и посещения, издава книги, списания и списание за членове. Обществото е разделено на регионални клонове. Отговаря за оценката на викторианските сгради, когато от местните органи за планиране се иска разрешение за строеж, което ги засяга. Въз основа на тази оценка, представя своите възгледи на органите по планиране, строителните предприемачи и English Heritage. Обществото предоставя експертни мнения, основани на доказателства за обществени запитвания, проведени във връзка с викториански и едуардски сгради. Провежда активни кампании за защита на сгради от особено значение. Поддържа архив на казуси, обхващащ 1958-2005 г., който се съхранява в Лондонския столичен архив.¹⁰⁷

The Twentieth Century Society – Общество за архитектурното наследство на 20 век¹⁰⁸

Обществото за архитектурното наследство на 20 век, основана през 1979 г., е британска благотворителна организация, която се бори за опазване на архитектурното наследство от 1914 г. насам. Провежда кампании за спасяване на изключителни сгради и дизайн, които са оформили британския пейзаж. Друг фокус на организацията е образованието, като помага на възможно най-много хора да оценят важността и красотата на сградите. Провежда кампании, в които се включват експерти, членове, доброволци и поддръжници. Работи по казуси, свързани с планирането на изброените сгради, тъй като има законова роля в системата за планиране. Издава книги и три пъти годишно списание „С20“, прави рецензии на книги, свързани с архитектурните изследвания. Организира лекции и събития. Поддържа ресурси за военните паметници от 20 век.

Граждански организации

В Обединеното кралство има над 1000 местни граждански организации за опазване на недвижимото културно наследство. Обявените от тях цели варират, но повечето се фокусират върху популяризиране и провеждане на кампании за по-добра местна среда, включително чрез опазване на активите на местното културно наследство.

The Civic Trust of England – Гражданският тръст на Англия¹⁰⁹

¹⁰⁷ Records of the Victorian Society.

https://search.lma.gov.uk/scripts/mwimain.dll/144/LMA_OPAC/web_detail?SESSIONSEARCH&exp=refd%20LMA/4460

¹⁰⁸ The Twentieth Century Society. <https://c20society.org.uk/#dismiss-cookie-notice>

Гражданският тръст на Англия е благотворителна организация, основана през 1957 г. Тя преустановява дейността си през 2009 г.

След закриването ѝ се създава благотворителната организация Civic Voice - „Граждански глас“¹¹⁰. Тя е резултат от обширни консултации и дискусии със стотици граждански и благотворителни организации и техните членове и над 100 други заинтересовани организации и партньори относно бъдещето на гражданското движение след закриването на Гражданския тръст. работи, за да направи местата, където живеят всички, по-привлекателни, приятни и отличителни. Застъпва се за гражданските общества и местните общности в цяла Англия. Стреми се за изграждане на по-силни, по-активни и по-ангажирани общности. Гражданското движение се основава на мрежа от стотици местни доброволни граждански общества и дружества в цяла Англия. Това е едно от най-големите социални движения в страната. Първото гражданско общество е създадено през 1846 г. Гражданските общества са най-многобройните участници в страната при дейности, свързани с планиране на земеползването. Доброволците от гражданското общество често действат като доверени посредници между местните власти при планирането, транспорта и вземането на други решения. Много граждански общества провеждат кампании за по-добро управление на местните активи, сгради и открито пространство, и намират решения за тяхното дългосрочно управление.

Някои от кампаниите на Civic Voice са „Проектиране и дизайн на населените места, ръководени от общността“, „Големият разговор за опазване на защитените места“, „Национален граждански ден“, „Как да направим главните улици различни“, „Списък на местното културно наследство“, „Нова визия за системата за планиране на Англия“, „Кампания за намаляване на уличния безпорядък“, „Програма за паметници на Първата световна война“, „Обичай местното“ и др.¹¹¹

Heritage Alliance – Алианс за културното наследство¹¹²

Създаден през 2002 г., Heritage Alliance е членска организация, която представлява независимото движение за наследство в Англия. Като такъв, алиансът има уникална роля, насърчавайки сектора в цялото му многообразие. Алиансът работи за недвижимото наследство, общностното наследство и обществената ангажираност, културата и спомените, индустриалното, морското и транспортното наследство, културния пейзаж,

¹⁰⁹ The Civic Trust of England. <https://www.civictrust.org.uk>

¹¹⁰ Civic Voice. <http://www.civicvoice.org.uk>

¹¹¹ Campaigns: Civic Voice. <http://www.civicvoice.org.uk/campaigns>

¹¹² Heritage Alliance. <https://www.theheritagealliance.org.uk>

парковете и природата, археологията, академичните среди, обучението и традиционни умения, местата за поклонение. Алиансът за културно наследство влияе на законодателството и политиката, застъпва се за интересите на независимия сектор на наследството, като изпраща ключовите послания на членовете му към формиращите общественото мнение и вземащите решения. Това включва застъпничество по широк кръг въпроси като значението на наследството за националния просперитет, благоденствие и стимулиране на ново мислене и диалог по проблемите на наследството. Това се случва чрез групи за застъпничество и чрез писане на заключения, резюмета и отговори на консултации. Алиансът работи за улесняването на съвместната работа, споделянето на информация, подобряване на ангажираността и разбирането. Това включва насърчаване на проекти за изграждане на капацитет и организиране на събития, като този за „Дебат за наследството” и „Националния ден на наследството”.

Institute for Conservation (ICON) - Институт за конзервация

Институтът за конзервация е регистрирана благотворителна организация, която има за цел да повиши осведомеността за културната, социалната и икономическата стойност на грижата за наследството и поддържа високи стандарти за опазване. Членове са около 2300 лица и организации, включително професионални консерватори, доброволци и собственици на културно наследство. Сдружението е професионален орган, повишаващ стандартите на конзервационната практика чрез кодекс за поведение, професионални стандарти и процедура за жалби.

Предлага опит в услугите за финанси, професионално развитие, комуникация, стратегия, политика и застъпничество. Стреми се да създаде положителна промяна за културното наследство. Издава списание за членовете „Icon News” и списание „Journal of the Institute of Conservation” с международен принос във всички аспекти на опазването и безценен ресурс за сектора на културното наследство. Консерваторите, реставраторите и учените по наследството работят в много различни среди: публичен сектор - музеи, архиви и библиотеки; частен сектор, където една трета са самостоятелно заети лица и повече от половината работят в дребния бизнес; академичен сектор, например университетски факултети.

Други организации, насърчаващи опазването на недвижимото културно наследство са:

The Architectural Heritage Fund (AHF) - Фондът за архитектурно наследство¹¹³

Association of Small Historic Towns and Villages of the United Kingdom (ASHTAV) - Асоциация на малките исторически градове и села на Обединеното кралство¹¹⁴

The Churches Conservation Trust - Тръст за опазване на църквите¹¹⁵

International Council on Monuments and Sites – UK - Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места - Великобритания¹¹⁶

The Institute of Historic Building Conservation (IHBC) - Институтът за конзервация на исторически сгради¹¹⁷

SAVE Britain's Heritage - СПАСЕТЕ британското наследство¹¹⁸

War Memorials Trust - Тръст за военни паметници¹¹⁹

5. Начини за участие на обществеността в държавите от Европейския съюз при вземането на решения по отношение на управлението на недвижимите културни ценности

Управлението на културното наследство с участие е реално и активно включване на съответните заинтересовани страни в рамките на публични действия като вземане на решения, планиране, изпълнение, мониторинг и оценка на политиките и програмите за културно наследство, мониторинг и оценка на отчетността и прозрачността при изразходването на публични ресурси и финанси.

Заинтересовани страни са отделни заинтересовани граждани, неформални групи на гражданското общество, неправителствени организации, доброволци.

„Активното участие“ на заинтересованите страни означава, че участието в управлението се изпълнява през целия цикъл на политиката (планиране, вземане на решения, изпълнение и оценка) на множество нива.

Въпреки това по-горното определение не може да се използва като „универсален метод за всички“. Управлението с участие на гражданите би

¹¹³ The Architectural Heritage Fund. <https://ahfund.org.uk/about-us/what-we-do>

¹¹⁴ Association of Small Historic Towns and Villages of the United Kingdom. <http://www.ashtav.org.uk>

¹¹⁵ The Churches Conservation Trust. <https://www.visitchurches.org.uk>

¹¹⁶ International Council on Monuments and Sites – UK. <https://icomos-uk.org>

¹¹⁷ The Institute of Historic Building Conservation. <https://ihbc.org.uk>

¹¹⁸ SAVE Britain's Heritage. <https://www.savebritainsheritage.org>

¹¹⁹ War Memorials Trust. <https://www.war memorials.org>

могло да започне в различни моменти от цикъла, ако това може да направи гражданското общество по-способно и в крайна сметка да стане част от целия цикъл.

Не само в хода на историята, но и днес има различия в начина, по който културното наследство се оценява и управлява в различните европейски страни. Социалните функции и оценката на културното наследство за обществата все още се променят непрекъснато, тъй като самите общества се променят. Поради тези различни исторически отправни точки и настоящите еволюции, едва ли е възможно да се даде описание на съгласувано развитие или да се направи пряко сравнение между миналото и настоящето в този контекст. Има обаче някои констатации, които са от значение за всички.

Като общо правило за демократичните държави, **прозрачните администрации и институции е необходимо условие** за гарантиране на **открит граждански дебат** относно културната идентичност и открит достъп за всички социални групи до култура и културно наследство. Съществуването на жизнено гражданско общество с възможност и средства да действа независимо от държавните институции и институциите за културно наследство, е друго общо правило.

Вълни от модернизация, войни, революции, техническо развитие, миграции и т.н. многократно са повлиявали върху използването и унищожаването на културното наследство. В светлината на днешната тенденция за преминаване от управление отгоре-надолу към управление с участието на гражданите, културното наследство може да се разглежда като ресурс за демократично развитие. **Ролята на гражданското общество и хората като цяло варира между пасивна публика и активни участници.**

Културното образование отдавна е важно за насърчаване на общественото съзнание за културното наследство. Още през 19 век нараства значението на културното образование като условие за оценяване на културното наследство. Това е свързано с развитието на археологията, етнологията и др. научни дисциплини през този период. И разбира се, културното наследство, както е било дефинирано от държавата и академичните среди, винаги е било незначителна част от това, което сега обикновено се разглежда като културно наследство. По-голямата част от това културно наследство не би оцеляло, ако самата общественост не беше ангажирана с поддържането му. Инициативи отдолу-нагоре могат да бъдат открити навсякъде и във всички държави членки. Днешното културно образование се опитва да обхване както научен, така и популярен дискурс и да бъде интерактивно и отворено към различни гледни точки и възгледи.

След Втората световна война Европа се характеризира с реорганизации. Огромните трудности от войната водят до създаването на международни организации, свързани с образованието, науката и културата, като ЮНЕСКО, Съвета на Европа и др. Тези международни организации играят значителна роля в определянето на стандартите и принципите за защита на културното наследство и международния дискурс за опазването на наследството в световен мащаб. Чрез работата на тези организации, общата концепция за участие на обществеността в културното наследство, за първи път навлезе в административния и политически дискурс. Това стана чрез редица международни конвенции и препоръки.

Една много важна международна инициатива, „Европейската година на архитектурното наследство – Бъдеще за миналото“, се провежда през 1975 г. Тя силно допълва идеята за гражданска ангажираност към културното наследство по отношение на историческите области и ежедневно култура.

Европейската харта за архитектурното наследство на Съвета на Европа от 1975 г. посочва, че архитектурното наследство принадлежи на всеки през целия му живот и че гражданите трябва да имат думата при вземането на решения относно наследството, тъй като то е неразделна част от тяхната жизнена среда.

През 80-те и 90-те години на 20. век международните организации една след друга признаха наследството на местната общност, както и етичната отговорност на институциите за културно наследство, като напр. музеите, да уважават и подкрепят общностите, на които служат и с които си сътрудничат. Това движение се развива силно в Западна Европа. В Източна Европа еквивалентното развитие се случи едва след 1989 г.

Международните конвенции, харти, препоръки и други доктринални текстове от този период допринесоха за повишаване на теоретичното и реторичното ниво на интерес към управлението на културното наследство с участието на гражданите и неговото разбиране. Въпреки това бяха необходими почти 30 години, за да влезе в сила концепцията за гражданска ангажираност в преговорите и процесите на вземане на решения, свързани с културното наследство.

От началото на 21. век голям брой страни от Централна и Източна Европа се присъединиха към Европейския съюз. Неразделна част от членството е зачитането на демократичните ценности на ЕС и ангажимента за насърчаването им. Тези политически, икономически и социокултурните промени оказаха огромно влияние върху много страни. В някои от тези страни се забелязва културна промяна, която е потвърдена в проекти за демократизиране на професионалните организации за културно наследство,

като ги прави по-достъпни за по-широка публика и като отговор на нуждите на гражданите, обществото и заинтересованите страни.

Признава се, че промяната се съсредоточава върху това, че **индивидът се развива от културен потребител към културен производител**. Това е последвано от редица международни законодателни текстове, като Бялата книга на Европейската комисия за управлението от 2001 г., в която се споменава, че „качеството и уместността на политиките на ЕС зависят от осигуряването на широко участие в цялата политическа верига от концепцията до изпълнението“, и Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г.

През 2005 г. както ЮНЕСКО, така и Съветът на Европа ясно признават значението на участието на местната общност в решенията относно културното наследство (Конвенцията на ЮНЕСКО за защита и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване и Рамковата конвенция за стойността на културното наследство за обществото). Конвенцията на Съвета на Европа за опазване на архитектурното наследство на Европа (Гранада, 1985 г.) насърчава взаимодействието, като твърди, че ще бъдат разработени политики за опазване, ако публичните органи, частните организации и широката общественост участват в решенията за защита на архитектурното наследство и ако организациите с нестопанска цел и различни видове спонсори се насърчават да се включат в защитата и популяризирането на наследството. Европейската конвенция за ландшафта от Флоренция, 2000 г. поставя хората в самото сърце на управлението на ландшафта, тъй като състоянието на ландшафта е тясно свързано с нивото на общественото съзнание и общественото участие в решенията, засягащи жизнената среда.

Освен това Рамковата конвенция за стойността на културното наследство за обществото от Фаро, 2005 г. определя индивидуалните и колективните отговорности към наследство. Конвенцията също така препоръчва насърчаване на обществеността да се включи по-активно в процеса на развитие на наследството и подчертава важността на общественото обсъждане при определяне на националните приоритети за културното наследство и неговото устойчиво използване.

По време на разнообразните дискусии за по-силно и по-активно гражданско участие в обществото, фокусът върху културната политика и институциите за културно наследство се променя **от управление и участие на гражданите към подход на управление с участието на гражданите**. Изводите на Съвета на Европейския съюз относно управлението на културното наследство с участието на гражданите и Резолюцията на Европейския парламент от 8 септември 2015 г. „Към интегриран подход към

културното наследство за Европа”, отбеляза по-нататъшна значителна стъпка в развитието и прилагане на концепцията за управление с участието на културното наследство.

За да се реализира ефективно включване на гражданите в управлението, представителност на различните участници и легитимност на дебатите за практиките на управление на културното наследство, могат да се прилагат различни начини и подходи, като: гражданска наука / Citizen Science; съвместно създаване / Co-creation; съвещателни процеси / Deliberative processes; използване на ИТ базирани инструменти.¹²⁰

Термините "гражданска наука" и "граждански учен" /**Citizen Science**/ се употребяват поне от 60-те години на XX век, но официално се вписват в Оксфордския речник през юни 2014 г.¹²¹. Гражданската наука се определя като "научна работа, извършена от членове на широката общественост, често в сътрудничество с или под ръководството на професионални учени и научни институции", а граждански учен се определя като "член на обществото, аматьор в областта, който се занимава с научна работа, често в сътрудничество с или под ръководството на професионални учени и научни институции".¹²² Начините за ангажиране на любители-изследователи в областта на културното наследство са:

- Събиране и предоставяне на данни;
- Категоризиране и анализ на данни;
- Активно участие в изследванията съвместно с експертите (Екстремна гражданска наука);
- Самостоятелни научни открития;
- Оценка на науката и научните проекти.

Гражданската наука е гъвкава концепция, която може да се адаптира и прилага в различни ситуации и дисциплини. Принципите, изброени по-долу, са разработени от работната група „Споделяне на най-добри практики и изграждане на капацитет“ на Европейската гражданска научна асоциация, ръководена от Природонаучния музей в Лондон с принос от много членове на Асоциацията.¹²³

¹²⁰ Handbook with education material about practical methods and tools for understanding, preserving and benefiting from CH. Report. https://www.pericles-heritage.eu/wp-content/uploads/2021/09/PERICLES_D7.3_v1.0.pdf

¹²¹ Oxford English Dictionary. <https://www.oed.com>

¹²² Добрева, Милена и Красимира Иванова. Гражданската наука (citizen science) в хуманитаристиката като средство за ангажираност средство средство за ангажираност ангажираност и добиване на нови добиване на нови знания. 2014.

¹²³ European Citizen Science Association (ECSA). <https://www.ecsa.ngo/about-us>

- Гражданските научни проекти включват активното участие на гражданите в научни начинания, които водят до нови знания и разбиране. Гражданите могат да бъдат ръководители или участници в проекти или да играят друга важна роля.

- Гражданските научни проекти водят до истински научни резултати, както за отговори на чисто научни въпроси, така и за приложни аспекти.

- Всички участници в научните изследвания имат взаимна полза, както професионалните учени, така и учените любители („граждански учени“). Ползата може да включва публикуване на научни резултати, професионално развитие, лично удоволствие или социално взаимодействие и удовлетворение от участие в научни дейности на регионално, национално и международно ниво, чрез които е възможно да се влияе върху политиката.

- Гражданските учени могат да се проявят на всички етапи от научния процес. Това може да включва разработване на изследователски въпроси, разработване на методи, събиране и анализиране на данни и информация и разпространение на резултати.

- Гражданските учени получават „обратна връзка“. Например, те имат право да знаят как се използват данните, които са събрали, и какви са научните, политическите и социалните последици от проекта.

- Гражданската наука разчита на научни подходи, имащи свои собствени ограничения и недостатъци, които трябва да бъдат взети предвид и контролирани. За разлика от повечето традиционни изследователски подходи, гражданската наука разработва механизми за широко обществено участие и залага на демократизацията на науката.

- Данните и метаданните за граждански научни проекти трябва да бъдат предоставени на обществеността; когато е възможно, всички резултати от изследванията се публикуват във формат с отворен достъп. Обменът на информация е възможен по време или след изпълнението на проекта, стига да не застрашава нечия безопасност или неприкосновеност на личния живот.

- Имената на граждански учени се споменават в резултати от изследвания и публикации.

- Програмите за гражданска наука се оценяват според техния научен принос, качеството на получените данни, опита от участието и степента на тяхното въздействие върху обществото и политиката.

- Ръководителите на граждански научни проекти вземат под внимание правни и етични аспекти, свързани с авторското право, интелектуалната собственост, споразуменията за споделяне информация, поверителност, отговорност, въздействие върху околната среда.

Към Европейската гражданска научна асоциация е създадена постоянна работна група „Овластяване, приобщаване и справедливост”¹²⁴, която работи с организатори на проекти в областта на гражданската наука, за да се създадат ресурси и да се улесни обмена на приобщаване, равнопоставеност и овластяване в изследванията с участие на гражданите. Общата цел е повече хора с различен произход да могат да участват в съвместни изследователски дейности, да ги оформят според желанията си и да генерират въздействие, което отговаря на техните нужди.

Оксфордският английски речник дефинира термините знания, експертиза и експерт по следния начин: Знания: Факти, информация и умения, придобити от дадено лице чрез опит или образование; теоретичното или практическото разбиране на даден предмет; Експертиза: Експертно умение или знание в определена област; Експерт: Лице, което има изчерпателни и авторитетни познания или умения в конкретна област. Тези стандартни дефиниции в речника подкрепят твърдението, че знанията и експертизата не се извличат единствено от формално образование и обучение. По този начин е полезно изрично да се признае, че емпирично базираните знания и опит могат да възникнат в различни контексти и сред различни хора, независимо от тяхното формално обучение.

Изключването, липсата на ресурси и пренебрегването на различните общности в науката, предизвикват дисбаланс в обществото. Оценяването на различните форми на знание и на експертния опит е от решаващо значение. Необходимо е изрично да се идентифицират ценностите относно практиките за оценка на знанията и експертизата и на кои знания или експертиза се дава по-голяма тежест.¹²⁵

Съвместното създаване /„co-creation“/ е инициатива за политики и управление или форма на стратегия, която обединява различни страни, за да се постигне съвместен резултат. Стъпките са: идентифициране на проблема, поставянето му на дневен ред, формулиране на политика, вземане на съвместно решение и оценка на резултатите. Заинтересованите страни участват заедно с държавата и дори работят заедно (хипотезата за съвместно създаване) за разрешаването на обществени проблеми. Информацията е предпоставка за всички видове участия, включително и съвместното създаване. Информацията позволява да се предотврати неразбирането и да се образуват гражданите по обществени въпроси. Обществената информация е

¹²⁴ Empowerment, inclusiveness & equity. <https://www.ecsa.ngo/working-groups/empowerment-inclusiveness-equity>

¹²⁵ Key concepts: knowledge and expertise, v 1.0. CSA IDE Working Group. Revised 9 August 2016.

предпоставка за всички демократични системи. Процесът на съвместно създаване създава условия за:

- намиране на връзка и изграждане на взаимоотношения между групи, които обикновено не биха си сътрудничили;
- повишаване на осведомеността и чувствителността към важни проблеми с определени групи и индивиди;
- създаване на безопасно пространство за споделяне;
- създаване на общо разбиране;
- споделен контрол върху процеса и овластяване на гражданите и заинтересованите страни;
- създаване на равни условия за експертиза и опит;

Съвещателни процеси /Deliberative processes/

Представителните съвещателни процеси са един от най-иновативните методи за насърчаване на участието на гражданите в управлението. Въпреки че има голямо разнообразие от модели, съществуват редица общи принципи и добри практики.¹²⁶

- Цел: Целта трябва да бъде очертана като ясна задача и да е свързана с определен обществен проблем.

- Отчетност: Трябва да има влияние върху обществените решения. Публичния орган трябва да се ангажира да отговори на препоръките на участниците или да действа по тях своевременно. Той трябва да наблюдава изпълнението на всички препоръки с редовни публични доклади за напредъка.

- Прозрачност: Съвещателният процес трябва да бъде обявен публично преди да започне. Форматът на процеса и всички материали – включително дневен ред, документи за брифинги, представяне на доказателства и факти, аудио и видео записи на тези, които представят доказателствата, доклад на участниците, техните препоръки (формулировката, за която участниците трябва да имат последната дума) трябва да бъдат достъпни за обществеността. Източникът на финансиране трябва да бъде оповестен. Отговорът на възлагащия публичен орган на препоръките и оценката след процеса трябва да бъде публикуван и да има стратегия за публична комуникация.

- Представителност: Участниците трябва да бъдат микрокосмос на широката публика. Всеки трябва да има равни възможности да бъде избран за участник.

¹²⁶ Chwalisz, Claudia. Good practice principles for deliberative processes for public decision making. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b40aab2a-en/index.html?itemId=/content/component/b40aab2a-en>

- Приобщаване: Включването трябва да се постигне чрез обмисляне на това как да се включат слабо представените групи. Участието също трябва да бъде насърчавано и подкрепяно.

- Информация: Участниците трябва да имат достъп до широк набор от точни, уместни и достъпни доказателства и експертиза. Те трябва да имат възможност да слушат и да задават въпроси на ораторите.

- Групово обсъждане: Участниците трябва да могат да намерят обща основа, за да подкрепят своите колективни препоръки към публичния орган. Това включва внимателно и активно слушане, разглеждане и преценка на различните гледни точки, възможност за изказване на всеки участник, комбинация от формати, като се редуват малки работни групи и пленарни дискусии и дейности под квалифицирано фасилитиране.

- Време: Обсъждането изисква достатъчно време за участниците да преценят доказателствата и различните гледни точки и да разработят препоръки.

- Почтеност: Процесът трябва да се управлява от независим координационен екип, различен от възлагащия публичен орган. В зависимост от контекста, трябва да има надзор от консултативен или мониторингов съвет с представители на различни гледни точки.

- Оценяване: Препоръчва се независима оценка за някои съществени процеси, особено тези, които продължават значително време. Същественият процес също трябва да бъде оценен по отношение на крайните резултати и въздействието на изпълнените препоръки.

През 2018 г. е публикуван Доклад на работната група от експерти на държавите членки от 27 държави, поискан от Съвета на Европейския съюз, за идентифициране на „иновативни подходи към многостепенното управление на материалното, нематериалното и цифровото наследство, които включват публичния сектор, частни заинтересовани страни и гражданското общество“¹²⁷. Исторически погледнато, най-разпространеният подход за управление на културното наследство е отгоре надолу: от институциите (т.е. „експертите“) към обществеността. За разлика от него, управлението с участието на гражданите съчетава познания за реалните интереси и потребности на обществото с тези на експертите.

Отличителна черта на демокрацията е, че се дава възможност да бъдат обсъдени правилата на управление и да се търсят заедно нови форми, които отговарят на настоящите и бъдещите предизвикателства. Понастоящем на

¹²⁷ Participatory governance of cultural heritage: Report of the OMC (Open Method of Coordination) working group of Member States' experts. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission) 2018. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8837a15-437c-11e8-a9f4-01aa75ed71a1>

ниво ЕС има фокус върху проучването на начини за даване на по-голяма гласност на европейските граждани в обществените дела чрез създаване на иновативни модели за управление и процеси на участие на гражданите.

Насърчаването на нови дългосрочни модели на политики за културно наследство, които се основават на доказателства и факти, ръководени от обществото и гражданите, е постоянна тема в утвърждаването на ролята на културното наследство като „стратегически ресурс за устойчива Европа“. Културното наследство се разглежда като свидетелство за културния, социалния и икономическия обмен, допринесъл за изграждане на пространствената среда и днешното общество. Освен това е източник на вдъхновение за креативност и иновации и ресурс за хората и общностите да изградят своето бъдеще. Поради това фокусът на политиката за културното наследство се измества постепенно към балансиране при опазването на конкретни обекти и паметници. Едновременно с това се цели повишаване на значимостта на обектите за местната общност. Активното ангажиране на общностите с културното наследство допринася за отключването на неговия потенциал за устойчиво развитие и повишеното качество на живот.

Тези принципи са заложили както в Рамковата конвенция на Съвета на Европа относно стойността на културното наследство за обществото /Конвенцията от Фаро/¹²⁸, така и в заключенията на Съвета на Европейския съюз за културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа¹²⁹.

Този подход поставя хората и човешките ценности в центъра на разширена и междудисциплинарна концепция за културно наследство, където културното наследство се счита за „споделен ресурс“ и „общо благо“, държано на доверие за бъдещите поколения, чиято грижа е „обща отговорност“ за всички заинтересовани страни. „Културното наследство е споделен ресурс и общо благо. Като други подобни стоки, може да бъде уязвимо от свръхексплоатация и недостатъчно финансиране, което може да доведе до пренебрегване, разпад и в някои случаи забрава.“¹³⁰

Следователно защитата, опазването, управлението и насърчаването на културното наследство изисква ефективно многостепенно управление и

¹²⁸ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (CETS No. 199) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199>

¹²⁹ Council conclusions of 21 May 2014 on cultural heritage as a strategic resource for a sustainable Europe (OJ C 183, 14.6.2014, p. 36). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG0614%2808%29>

¹³⁰ Съобщение от Комисията към Европейския парламент, Съвет, Европейският икономически и социален комитет и Комитетът на Регионите, Към интегриран подход към културното наследство на Европа (COM/2014/0477 окончателен). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0366&from=EN>

добро междусекторно сътрудничество, включващо всички заинтересовани страни, от публични органи и специалисти до частни участници, организации на гражданското общество, неправителствени организации и доброволческия сектор.

Всичко това изисква енергично развитие на управлението на културното наследство с участието на гражданите. Това е признато и от Съвета на Европейския съюз в неговите заключения относно управлението с участие на гражданите на културното наследство¹³¹. Новите модели на управление са в процес на укрепване. Това са модели, които се стремят да ангажират активно всички заинтересовани страни и местните общности в „отворени, с участието на гражданите, ефективни и съгласувани“ процеси, дори при ниво на създаване на политика.

В доклад на работната група от експерти на държавите членки от 27 държави, поискан от Съвета на Европейския съюз, за идентифициране на „иновативни подходи към многостепенното управление на културното наследство“ са констатирани следните **тенденции**:

- Гражданите и политическите представители днес вече виждат новите форми на участие на гражданите като толкова важно, колкото гласуването на избори.
- Страхът, че представителните власти и институциите на политическата система могат да бъдат подкопани е, ако не неоснователно, то поне преувеличено. Всъщност изглежда точно обратното: демокрацията се укрепва от тези ориентирани към диалога и пряко демократични стълбове на политика.

Скорошният дебат на европейско ниво¹³² също така подчертава, че културното наследство обхваща няколко политики, както на национално, така и на европейско ниво, надхвърляйки културната политика, за да засегне области като околна среда, образование, туризъм и гражданско общество. В същото време тези области на политика имат въздействие върху наследството, което предлага силен потенциал за постигане на техните цели. Тъй като културното наследство засяга множество области на политиката, то създава повече сложност и изисква участието на множество участници. Ето защо Съветът в своите заключения от май 2014 г. призова държавите членки

¹³¹ Council conclusions on participatory governance of cultural heritage (OJ C 463, 23.12.2014, p. 1). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN)

¹³² Заключения на Съвета от 21 май 2014 г. относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа 2014/C 183/08. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG0614%2808%29>

и Комисията да „засилят диалога със заинтересованите страни в областта на културното наследство, за да идентифицират и прилагат координирани политики и действия, устойчивото управление и развитие на културното наследство“. Освен това Съветът подчертава заключенията от ноември 2014 г. относно управлението на културното наследство с участието на гражданите, че участието на всички заинтересовани страни във вземането на решения, планирането, изпълнението, мониторингът и оценката на политиките и програмите за културно наследство може да увеличи общественото осъзнаване за ценностите, укрепването на прозрачността и отчетността в използване на публични ресурси и изграждането на доверие между гражданите и публичните власти. Съветът прикани държавите членки да насърчават по-активното участие на гражданското общество и частния сектор в управлението на културното наследство на местно, регионално, национално и европейско ниво; следователно трябва да се предпочита интегриран подход към него¹³³.

В статията „Управление на културното наследство: към подходи на участие“¹³⁴ от Сакирас Сока от Центъра за изследване на културната политика CUPORE, Финландия, Франческо Бадия от Университета в Бари, Италия, Анита Кангас от Университета в Ювяскюля, Финландия и Фабио Донато от Университета на Ферара, Италия, се анализира управлението на културното наследство с участието на гражданите, търсенето на консенсус при вземането на решения и зачитането на нюансите и ценностите. Според авторите изборът на режим при управлението на наследството е резултат от социално – исторически, политически и културни процеси. Следователно културното наследство може да бъде уязвимо и натоварено от определена идеология. През последните години обаче управлението на културното наследство чрез участие на гражданите придобива популярност. То се утвърждава чрез организиране на съвместни начинания, насочени към извличане, обработка и трансформиране на знания, за да бъдат използвани в процесите на вземане на решения. Анализирайки различните роли на гражданите, управленската логика и институционалните функции на управлението чрез участие на гражданите, изследователите формират **четири отличителни логики за съвместно управление: инструментална, основана на интереси, съвещателна и функционална. Инструменталната**

¹³³ За интегриран подход към културното наследство на Европа. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0477&from=en>

¹³⁴ Сока, Сакирас и др. Управление на културното наследство: към подходи на участие. Европейско списание за културен мениджмънт и политика, 2021, бр. 1.

логика се основава на вертикални отношения и прилагане отгоре надолу на политически цели, където вземането на решения разчита на „парламентарната верига”. **Останалите три логики се основават на хоризонтални отношения.** Всяка от четирите логики предоставя на гражданите различни роли. Съгласно **инструменталната логика** на управлението чрез участие на гражданите, самите граждани гласуват, участват в дейностите на политическите партии и допринасят за изпълнението на политиките отгоре надолу. Инструменталната логика може да бъде открита към използването на инструменти като потребителски проучвания, които следват вертикални структури за изпълнение. **При съвместно управление, основано на интереси,** гражданите участват активно, като представляват своите собствени или групови интереси. Основаната на интересите логика води до използването на инструменти като бюджетиране и събиране на предложения от граждани. В **съвещателния модел** гражданите участват чрез публични разговори. Съвещателната логика се реализира чрез граждански панели и съвети за диалог. И накрая, според **функционалната логика** на съвместното управлението, гражданите допринасят чрез своите знания и други ресурси за ефективно решаване на проблемите.

По отношение управлението на културното наследство, се **описват четири вида управление:**¹³⁵ **1. Правителствен тип управление; 2. Корпоративен тип управление; 3. Управление, ръководено от услуги; 4. Съвместно творческо управление.**

Правителственият тип управление на културното наследство предполага институционализирана дефиниция за културното наследство и по-нисък процент на гражданско участие. Непълната прозрачност по отношение на административните процеси и ограниченото участие на гражданите могат да бъдат резултат от едно изключително детерминирано, ограничено и фиксирано понятие за културно наследство.¹³⁶ Традиционно политиката и управлението на културното наследство най-често са контролирани от държавни органи. Този тип управление може да се дефинира като „крехко управление“¹³⁷: то се фокусира върху традиционните

¹³⁵ Сока, Сакирас и др. Управление на културното наследство: към подходи на участие. Европейско списание за културен мениджмънт и политика, 2021, бр. 1.

¹³⁶ Paquette, Jonathan. 2012. From Decolonization to Postcolonial Management: Challenging Heritage Administration and Governance in New Zealand. *Public Organization Review* 12 (2): 127–138.

¹³⁷ Duit, Andreas, and Victor Galaz. 2008. "Governance and Complexity — Emerging Issues for Governance Theory." *Governance* 21 (3): 311–335.

йерархии и може да се сблъска с трудности при натрупването на нови знания, адаптирането към нови обстоятелства и постигането на колективни действия, което го прави трудно приспособимо към промени и новости. В резултат на това на гражданите може да им е трудно да се присъединят към процесите, генерирани отгоре надолу, и да поставят под въпрос мотивацията и автентичността на държавните служители, които от своя страна могат да се страхуват и да не са сигурни какво да очакват след потенциална промяна. Освен всичко това държавните служители често твърдят, че няма пари за необходимите промени ¹³⁸. Липсата на отчетност е често срещана реалност, особено когато се правят опити за развитие на управление на културното наследство с участието на гражданите. Участието и ангажираността на гражданите изискват подкрепа за обществени действия. Общественото участие и принципите на добро управление са важни за създаване на легитимност, глас и насока в управлението на културното наследство. Хората трябва да имат възможности и средства да покажат своите предпочитания, да се създаде отчетност между тях и администрацията: такива инструменти могат да включват организирани публични срещи, редовни проучвания на общественото мнение и официални процедури за сигнали и оплаквания. ¹³⁹ При правителствения тип управление на културното наследство много често политиците използват експертна информация „символично“ в играта за избягване на обсъждане на определен проблем или отговорност. В някои случаи политиците могат да използват експертен опит, за да „обосноват“ своето предпочитано политическо решение. ¹⁴⁰

На организационно ниво традиционната бюрокрация отгоре надолу представлява пречка пред гражданското участие, основано на овластяване. Поради сложните проблеми и бързината на промяната в съвременните общества, политиците и държавните служители могат да се сблъскат с нарастващи трудности при ефективното управление на многообразието от интереси на местните жители. ¹⁴¹ При правителствения тип управление е вероятно държавните служители да се страхуват от загубата на статуса и властта си, от недостатъчните си професионални умения и евентуалното

¹³⁸ Kangas, Anita, and Sakarias Sokka. 2015. 'Cultural Access and Activation: Civic Participation in Local Sustainable Communities.' In *Culture and Sustainability in European Cities: Imagining Europolis*, eds. Svetlana Hristova, Milena Dragičević Šešić, and Nancy Duxbury. London & NY: Routledge, 141–153.

¹³⁹ Blair, Harry. 2000. "Participation and Accountability at the Periphery: Democratic Local Governance in Six Countries." *World Development* 28 (1): 21–39.

¹⁴⁰ Caby, V. Explaining the legitimizing function of expert knowledge: how France got away with pain in farm animals. *Fr Polit* 19, 1–19 (2021).

¹⁴¹ Ackerman, John. 2004. "Co-governance for Accountability: Beyond 'Exit' and 'Voice.'" *World Development* 32 (3): 447–463.

отричане на техният опит. Това ги прави подозрителни към нововъзникващите компетенции на техните „клиенти“ и се стремят да подчертават механизмите, които укрепват властта им чрез законодателство и административна терминология. Тези съображения могат да бъдат разширени до културното наследство. Правителственият тип управление на наследството представлява както слабо участие на гражданите, така и хегемонистичната визия за наследството. Компетентността и отчетността на администрацията могат да бъдат поставени под въпрос, тъй като не се създават открити и демократични стандарти за участие и свободен трансфер на знания. В обобщение, въпреки че този тип управление все още присъства в контекста на управлението на културното наследство, то не е подходящо като положителен отговор на настоящите изисквания. То представлява инструменталната логика за управлението на участието, при което гражданите гласуват, участват в дейностите на политическите партии и допринасят за изпълнението на политиките отгоре надолу.

Корпоративният тип управление на културното наследство предполага институционализирана дефиниция на културното наследство и по-висок процент на гражданско участие. Корпоративното управление се отнася до контролирано сътрудничество между държавата и гражданското общество, където установените организации на гражданското общество формират посреднически структури между държавата и гражданите. Корпоративизмът може да бъде идентифициран в много области на политиката.¹⁴² Той може да се разглежда като взаимноизгоден обмен между групи по интереси и правителството, където „някои участници контролират нещо, което други желаят“. В рамките на своите институционализирани области държавата дава привилегии на едни организации пред други и им предоставя статут на групови представители в процеса на правене на политики. В много случаи групи по интереси и избрани професионалисти участват във формирането на културна политика без по-широкото включване на всички заинтересовани граждани. Уместен е въпросът кой има право на глас, кой е включен и кой е изключен от административния процес при взимане на решения. Изборът на групи по интереси може да бъде пристрастен и користен, което води до модел на управление на културното наследство, който по принцип е версия на елитаризма. Тези проблеми се появяват в някои области, свързани с управлението на културното наследство, като напр. недвижимото културно наследство и туризма, където

¹⁴² Öberg, Per Ola, Torsten Svensson, Peter Munk Christiansen, Asbjørn Sonne Nørgaard, Hilmar Rommetvedt, and Gunnar Thesen. 2011. "Disrupted Exchange and Declining Corporatism: Government Authority and Interest Group Capability in Scandinavia." *Government and Opposition* 46 (3): 365–391.

овластяването на местните жители е от решаващо значение. При този тип управление ролите на гражданите се определят от инструменталната логика. Благодарение на контролираното сътрудничество между държавата и гражданското общество, корпоративното управление увеличава стабилността, но моделът не е гъвкав по отношение на променящите се обстоятелства. Сътрудничеството с избрани групи по интереси води до частичен трансфер на знания и лошо организирана обратна връзка. Перспективата за културна политика е свързана единствено с генерираните идеи от избраните и предпочетени участници. Липсват възможности за промени, взаимодействие с всички заинтересовани страни и респективно положителни промени в културната политика. Ако е установен проблем в мениджмънта или законодателството на културното наследство при този модел, съществува риск никога да няма подобрене и корекция, докато не бъде отворен отвъд вече установените неправителствени организации, близки до властта. Успехът на управлението ще зависи от отварянето на процеса към всички заинтересовани.

Управление на културното наследство, ръководено от услуги, предполага баланс между търсенията от клиенти и бенефициенти на обществени услуги и ефективното използване на публичните ресурси. Публичните мениджъри работят в контекст, в който нуждите на клиентите (и гражданите) не са изразени така ясно, както в пазарната система, но където те все пак трябва да бъдат интерпретирани и евентуално удовлетворени. Перспективата за предоставяне на услуги е насочена „за“ общността, но пренебрегва изграждането на капацитет на общността – гражданската ангажираност, която може да бъде постигната само чрез работа с общностите.¹⁴³

Опитът от подобно управление показва, че има опасност от съревнование за договори, вместо стремеж към кооперативно поведение. А това лесно може да доведе до създаване на напрежение в една културна общност. В крайна сметка съперничеството на участниците може да ограничи разнообразието от културни и творчески прояви, когато участниците се опитват да увеличат максимално индивидуалната си стойност чрез пазарно базирани процеси на подбор, където оцеляват само най-силните. На организационно ниво целта е да се предостави услуга за задоволяване на нуждите на публиката, но този модел не подкрепя активното участие на гражданите.

¹⁴³ Cuthill, Michael, and John Fien. 2005. "Capacity Building: Facilitating Citizen Participation in Local Governance." *Australian Journal of Public Administration* 64 (4): 63–80.

Съвместното творческо управление на културното наследство предполага хибридна дефиниция на културно наследство с по-висок процент на гражданско участие, където гражданите допринасят със знания и други ресурси за ефективното решаване на проблемите. В контекста на обществения сектор, основаните на опита знания на гражданите, е ценен в намирането на отговори на злободневните обществени проблеми. Важно е не само да се обърне внимание на продуктивността и ефективността, но и да бъдат включени маргинализирани и социално изключени граждани, които да поддържат легитимността на съвместното управление. Социалното изключване е процес, при който определени индивиди са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълноценно участие по силата на тяхната бедност, поради липсата на основни компетентности, на възможности за учене през целия живот или в резултат от дискриминация. Изключените индивиди или групи имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решения, поради което мнозинството от тях често чувстват себе си безвластни и неспособни да контролират решенията, които влияят върху техния ежедневен живот. Важна част от процеса на социално включване е реформирането на институциите и тяхното демократизиране, като за целта е необходимо да се признае правото и ролята на заинтересованите страни пряко да участват и да влияят върху процеса на вземане на решение, засягащо техните съдби. Съвместното творческо управление на културното наследство не би могло да успее без създаване на благоприятни условия за стимулиране на гражданското участие. Важно условие за подкрепата на гражданите и тласък за тяхното участие е намаляване на йерархията в системата на културното наследство, създаване и поддържане на двупосочни канали за комуникация и системи за изява на индивида или групите по интереси.

6. Преглед на международни политики и харти в областта на управлението на културните ценности и участието на гражданите в тези процеси

1966 г. Международен Пакт за икономически, социални и културни права¹⁴⁴

Резолюция 2200А (XXI) на Общото събрание на ООН

Международният Пакт за икономически, социални и културни права е документ на Организацията на обединените нации, който посочва в член 15

1. Държавите страни по този пакт, признават правото на всяко лице:

a) да участва в културния живот;

b) да се ползва от научния прогрес и приложението му;

i) да се ползва от защитата на моралните и материалните интереси, произтичащи от всякакво научно, литературно или художествено произведение, чийто автор е то.

1972 г. ЮНЕСКО: Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство¹⁴⁵

Конвенцията обвързва държавите, страни по нея със задължението да осигурят идентифицирането, защитата, опазването, представянето и предаването на бъдещите поколения на културното и природно наследство.

1976 г. ЮНЕСКО: Препоръка за опазването и съвременната роля на историческите територии¹⁴⁶

В препоръката се заявява, че програмите за опазване „трябва да се предприемат с възможно най-тясното участие на засегнатите общности и групи от хора“. Дейностите по опазване трябва да съчетават приноса на публичните органи с приноса на индивидуалните или колективните собственици, обитателите и потребителите, поотделно или заедно, които трябва да бъдат насърчавани да правят предложения и като цяло да играят активна роля. Поради това трябва да се установи постоянно сътрудничество

¹⁴⁴ Международен пакт за икономически, социални и културни права. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>

¹⁴⁵ Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство.

<https://whc.unesco.org/en/conventiontext>

¹⁴⁶ Препоръка за опазването и съвременната роля на историческите територии.

<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-safeguarding-and-contemporary-role-historic-areas>

между общността и индивида на всички нива, особено чрез методи като: информация, адаптирана към типовете засегнати лица; анкети, адаптирани към анкетиранията лица; създаване на консултативни групи към екипите за планиране; представителство на собственици, обитатели и потребители с консултативна функция в органите, отговорни за вземане на решения, управление и организиране на дейностите, свързани с плановете за защита; Създаването на доброволни групи за опазване, асоциации с нестопанска цел и учредяването на почетни или финансови награди трябва да бъдат насърчавани, така че да може да бъде призната особено достойната работа във всички аспекти на опазването.

1976 г. ЮНЕСКО: Препоръка за участието на хората в културния живот и техния принос към него¹⁴⁷

За целите на препоръката, участието в културния живот предполага участие на различните социални партньори във вземането на решения, свързани с културната политика, както и в провеждането и оценката на дейностите;

1982 г. ЮНЕСКО: Декларация за културни политики, Мексико Сити¹⁴⁸

Културната демокрация, се отбелязва на конференцията, е следствие от правото на култура за всеки и като такова е в основата на политическата и икономическа демокрация. Това означава, че на всеки индивид трябва да се даде възможност да участва в развитието на своята общност. Културната демокрация трябва да се проявява в участие на всички граждани и всички социални и професионални групи в културния живот, и във формулирането и провеждането на културна политика.

1986 г. Международен съвет на музеите ИКОМ.¹⁴⁹

Глава 6. от Етичен кодекс на ИКОМ (ICOM) за музеите се фокусира върху това, че „Музейните колекции отразяват културното и природното наследство на общностите, от които са произлезли. Поради това колекциите имат характер, различен от обикновената собственост, който може да е обвързан с национална, регионална, местна, етническа, религиозна или политическа идентичност. Ето защо е важно музейната политика да реагира на тази ситуация.“ Интересът към обществото и познаването му, част от

¹⁴⁷ Препоръка за участието на хората в културния живот и техния принос към него. ЮНЕСКО. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-participation-people-large-cultural-life-and-their-contribution-it>

¹⁴⁸ World Conference on Cultural Policies: final report. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505>

¹⁴⁹ ICOM Code of ethics for Museums. <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>

което са институциите и професионалистите в областта на културното наследство, са необходими, но не са единствената стъпка към управлението на културното наследство с участието на гражданите.

1989 г. ЮНЕСКО: Препоръка за опазване на традиционната култура и фолклор¹⁵⁰

Фокусира се върху общностите като носители на традиции и подчертава правото на достъп на различните културни общности до техния собствен фолклор чрез подкрепа на работата им в областта на документирането, архивирането, изследванията и т.н. както и в практиката на традициите.

1994 г. ICOMOS: Документът от Нара за автентичността¹⁵¹

Документът за автентичността от Нара гласи, че „...отговорността за културното наследство и управлението му принадлежи на първо място на културната общност, която го е създала, и впоследствие на този, който се грижи за него...“

1991-1996 г. Общото събрание на ЮНЕСКО¹⁵²

Общото събрание на ЮНЕСКО създава Световна комисия за култура и развитие, за да подготви световен доклад, озаглавен „Нашето творческо многообразие“, който е одобрен през 1995 г. В този контекст Съветът на Европа поръча свой собствен доклад за Европа, публикуван през 1996 г.¹⁵³ И двата доклада предоставиха по-широко разбиране за културата и културното наследство, ролята на местните общности и по-добро разбиране на необходимостта от политики с интегриран подход.

1998 г. ЮНЕСКО, дискуссионен документ: „Градът на участието – иновации в Европейския съюз“¹⁵⁴ заявява, че „идеята за устойчивост включва не само екологично съзнание и устойчива икономика, но също, което е по-важно, социална интеграция и нови начини за управление на градовете, които ще включват участие на всеки гражданин“.

¹⁵⁰ Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-safeguarding-traditional-culture-and-folklore>

¹⁵¹ The NARA document on authenticity (1994). <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>

¹⁵² Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development; summary version. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000105586>

¹⁵³ In from the margins - A contribution to the debate on Culture and Development in Europe (1998). <https://book.coe.int/en/cultural-development/327-in-from-the-margins-a-contribution-to-the-debate-on-culture-and-development-in-europe.html>

¹⁵⁴ The Participatory city: innovations in the European Union. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114605>

1999 г.: Съветът на Европа, проучване: „Управлението на културата: подходи към интегрираното културно планиране и политики”¹⁵⁵, Антъни Еверит направи рационален и убедителен случай за междусекторна координация в областта на културата.

2001 г. Европейската комисия: „Бяла книга за европейското управление”¹⁵⁶ отбелязва, че „качеството и уместността на политиките на ЕС зависят от осигуряването на широко участие в цялата политическа верига от концепцията до изпълнението. Подобреното участие вероятно ще създаде повече доверие в крайния резултат и в институциите, които предоставят политики. Участието зависи изключително много от това дали централните правителства следват приобщаващ подход при разработването и прилагането на политиките на ЕС.“

2003 г. ЮНЕСКО: Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство¹⁵⁷ се основава на идеята за участие и насърчава държавите страни да си сътрудничат с общности, групи и съответни неправителствени организации. В нея също така се посочва, че „в рамките на своите дейности по опазване на нематериалното културно наследство, всяка държава полага усилия да осигури възможно най-широко участие на общности, групи, а когато е подходящо, на лица, които създават, поддържат и предават такова наследство, и да да ги включи активно в своето управление“.

2005 г. ЮНЕСКО: Конвенцията за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване¹⁵⁸ последователно се позовава на значението на „гражданското общество за насърчаване и защита на (...) културното наследство“. Документът също така заявява, че „тъй като културата е един от основните източници на развитие, културните аспекти на развитието са също толкова важни, колкото и икономическите му аспекти, в които хората и народите имат основното право да участват и да се наслаждават“. На 20 октомври 2005 г., в рамките на 33-а сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО, състояла се в Париж от 3 до 21

¹⁵⁵ The governance of culture : approaches to integrated cultural planning and policies.

<https://book.coe.int/en/cultural-policies/1670-the-governance-of-culture-approaches-to-integrated-cultural-planning-and-policies-policy-notes-no-5.html>

¹⁵⁶ European Governance A White Paper. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10

¹⁵⁷ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/convention>

¹⁵⁸ Конвенция за опазване и насърчаване многообразието от форми на културно изразяване. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=LEGISSUM:4554118>

октомври 2005 г., е приета „Конвенция за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване“. Конвенцията за защита и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване и Решение 2006/515/ЕО относно сключването на Конвенция за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване е **важен етап по пътя на утвърждаване на гражданското участие в управлението на културното наследство**. Конвенцията има за цел да се подкрепят националните политики и мерки чрез създаване на информирана, прозрачна и основана на участието система на управление на културата; насърчаване на творческата свобода и социалните и икономическите права на хората на изкуството. България ратифицира конвенцията на 18 декември 2006 г., като същата влиза в сила на територията на страната от средата на 2007 г. От този момент тя става основен документ, който следва да бъде съблюдаван. Въз основа на правата на човека и основните свободи, Конвенцията в крайна сметка предоставя нова рамка за информирани, прозрачни и основани на участие системи на управление на културата.

2005 г. Съвет на Европа: Рамкова конвенция за стойността на културното наследство за обществото („Конвенцията от Фаро“)¹⁵⁹ изтъква тясната връзка между правата и отговорностите и ролята на културното наследство в изграждането на мирни и демократични общества и „по-голяма синергия на компетенциите“ сред всички засегнати публични, институционални и частни участници“. Конвенцията също така определя ролята на наследствените общности: такава наследствена общност „се състои от хора, които ценят специфични аспекти на културното наследство, които желаят, в рамките на обществени действия, да поддържат“. Освен това Конвенцията подчертава „споделената отговорност за културното наследство и общественото участие“ и посочва „ролята на доброволческите организации както като партньори в дейности, така и като конструктивни критици на политиките за културно наследство“. Конвенцията от Фаро е приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 13 октомври 2005 г. и влиза в сила на 1 юни 2011 г. Към днешна дата тя е ратифицирана от 23 държави /Армения, Австрия, Белгия, Босна и Херцеговина, Хърватия, Естония, Финландия, Грузия, Унгария, Италия, Латвия, Люксембург, Република Молдова, Черна гора, Норвегия, Португалия, Сърбия, Словакия, Словения, Испания, Швейцария, Украйна и Северна Македония/ и подписана от още 5

¹⁵⁹ Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention, 2005).

<https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

държави /Албания, България, Кипър, Полша и Сан Марино/¹⁶⁰. Прилагането на Конвенцията се координира чрез Плана за действие на Конвенцията от Фаро, който се преразглежда и коригира на всеки две години въз основа на конкретни обществени предизвикателства и определени организационни приоритети. Подписалите Конвенцията признават необходимостта хората и човешките ценности да бъдат поставени в центъра на една разширена междудисциплинарна концепция за културно наследство; признават, че всеки човек има право да се занимава с културното наследство по свой избор; и са **убедени в необходимостта от включване на всички в обществото в продължаващия процес на дефиниране и управление на културното наследство**. Въпреки че не всички държави-членки са подписали или ще подпишат тази конвенция, тя все пак променя начина, по който всички ние мислим за наследството, като признава, че наследството трябва да бъде приобщаващо, а не изключващо, и че всекидневното и обикновеното има заслуги наред със специалното и емблематичното. Конвенцията от Фаро е „рамкова конвенция“, която разглежда широк кръг от аспекти и въпроси, свързани с културното наследство. Основава се на идеята, че правата, свързани с културното наследство, са присъщи на правото на участие в културния живот, както е определено във Всеобщата декларация за правата на човека. Съгласно Конвенцията опазването и зачитането на културното наследство има положителен ефект върху качеството на живот. Една от ключовите цели на Конвенцията е да засили връзката между културното наследство, качеството на живот, идентичността и устойчивото развитие в обществото. Един от основните принципи на Конвенцията е, че всеки, самостоятелно или колективно, има право да се възползва от културното наследство и да **допринесе за неговото управление и обогатяване**.

2007 г. Икономическият и социален съвет на ООН: Комитетът на експертите по публична администрация¹⁶¹ на своята сесия на тема „Управление с участието и ангажираност на гражданите в разработването на политики, предоставянето на услуги и бюджетиране“ определи, че Световната среща на върха през 2005 г. е признала „необходимостта от задълбочаване на процеса на участие на гражданите в правителствата, за да

¹⁶⁰ Chart of signatures and ratifications of Treaty 199. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (CETS No. 199) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=199>

¹⁶¹ Resolutions and decisions adopted by the Economic and Social Council at its resumed substantive session of 2007. European Union. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/663/92/PDF/N0766392.pdf?OpenElement>

се гарантира ангажираността на гражданите за постигане на международно договорени цели за развитие”.

2012 г. Съветът на Европейския съюз: В Заключенията на Съвета относно управлението на културата¹⁶² се признава, че „културната политика има хоризонтален характер и следователно е необходимо трансверсално сътрудничество между секторите и между различните нива на управление“.

2013 г. ICOM, декларация: В декларацията „Подкрепете културата и музеите да се изправят пред глобалната криза и да изградят бъдещето”¹⁶³ се призова институциите на ЕС и държавите-членки да подкрепят музеите, изправени пред икономическата криза, и се призна значението на участието на гражданите в музейните дейности и в насърчаването на синергии и партньорства с публични и частни организации като фактори, които „гарантират устойчивото управление на музеите и наследството“.

2014 г. Съветът на Европейския съюз: Заключения на Съвета от 21 май 2014 година относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа¹⁶⁴, подчертава, че европейските общества трябва да могат да използват за настоящи и бъдещи предизвикателства и решения широк спектър от ресурси, наследени от миналото „във всички форми и аспекти – материални, нематериални и цифрови (родени цифрови и дигитализирани), включително паметници, обекти, пейзажи, умения, практики, знания и изрази на човешкото творчество, както и колекции, съхранявани и управлявани от публични и частни органи като музеи, библиотеки и архиви. Призовава се държавите членки да утвърждават дългосрочните политически модели в областта на наследството, които са основани на факти и чийто двигател са обществото и гражданите; да насърчават свързването и партньорствата между културното наследство и други области на политиката, между публичния и частния сектор във всички подходящи области и на различни равнища на управление.

¹⁶² Council conclusions on Cultural Governance. European Union.

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/133821.pdf

¹⁶³ Support Culture and Museums to Face the Global Crisis and Build the Future. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Lisbon_Declaration_ENG.pdf

¹⁶⁴ Заключения на Съвета от 21 май 2014 година относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614(08)&from=EN)

2014 г. Съвет на Европейския съюз: Заключение на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство,¹⁶⁵ където се подчертава „колко е важно управлението на културата да стане по-отворено, с участието на гражданите, ефективно и съгласувано“ и се признава, че „културното наследство предлага възможности за насърчаване на демократично участие, устойчивост и социално сближаване за да се изправи пред социалните, политическите и демографските предизвикателства на днешния ден“. Отчита се, че основаното на участието управление на културното наследство предоставя възможности за укрепване на демократичното участие, устойчивостта и социалното сближаване и за посрещане на социалните, политическите и демографските предизвикателства на днешния ден; има за цел активното участие на съответните заинтересовани страни в рамките на публичните действия — т.е. публичните органи и власти, частния сектор, организациите на гражданското общество, неправителствените организации, доброволческия сектор и заинтересованите лица — във вземането на решения, планирането, изпълнението, наблюдението и оценката на свързаните с културното наследство политики и програми с цел повишаване на отчетността и прозрачността на инвестираните публичните ресурси, както и с цел изграждане на обществено доверие в политическите решения; допринася за повишаването на осведомеността относно ценностите на културното наследство като споделен ресурс, което води до намаляване на опасността от злоупотреби и увеличаване на социалните и икономическите ползи; Приканва всички държави да разработят рамки за управление на много равнища и с участието на множество заинтересовани страни, които отчитат културното наследство като споделен ресурс, чрез засилване на връзките между местните, регионалните, националните и европейските равнища на управление на културното наследство, при надлежно спазване на принципа на субсидиарност, така че се предвиждат ползи за хората на всички равнища; да насърчават включването на съответните заинтересовани страни, като направят необходимото тяхното участие да е възможно на всички етапи от процеса на вземане на решения”.

2014 г. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите: „За интегриран подход към културното наследство на

¹⁶⁵ Заключение на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN)

Европа¹⁶⁶ идентифицира културното наследство като общо богатство, споделен ресурс и отговорност за него от всички. В документа се посочва също, че за да се засили позицията на Европа в сферата на съхраняването, възстановяването и остойносттаването на културното наследство, е необходимо да се продължи разработването на тълкувателни и управленски модели с по-висока степен на участие на гражданите, които са по-подходящи за съвременна Европа, чрез по-висок ангажимент на частния сектор и гражданското общество.

2014 г. Становище на Европейския комитет на регионите „За интегриран подход към културното наследство на Европа“¹⁶⁷ приветства съобщението „За интегриран подход към културното наследство на Европа“, чиято двойна цел е, от една страна, да оцени икономическото и социалното въздействие на културното наследство и от друга — да подчертае, че Европа се намира в повратен момент, а именно пред възможността да даде отговор на предизвикателствата в сектора на културното наследство чрез цялостен, интегриран и стратегически подход. Подчертава, че всички равнища на управление, с активното участие на заинтересованите страни трябва да играят важна роля в защитата и подкрепата на европейското културно наследство, както и, предвид предизвикателствата на XXI век, в насърчаването на многообразието на културното наследство в полза на икономическото възстановяване. Счита, че доброволческата дейност е обещаваща форма на участие на местното население и за изграждане на връзки с обществеността, изпълнява важна роля за усвояването на знания и за пораждаване на интерес към културата и допринася за предотвратяване на маргинализацията на уязвимите групи от обществото. Счита, че е важно в селските общини и в малките градове да се създават и задействат тематични проекти за сътрудничество в сферата на културното наследство, както и да се насърчава активното участие на всички заинтересовани страни в процеса на вземане на решения, така че да се стимулира ефективно управление, основано на участието. Подчертава стойността и важността на многостепенното управление, което улеснява, наред с останалото, разпространението на най-добри практики в областта на културното наследство, развитието на демокрацията на участието, взаимното обучение, появата на нови форми на партньорство и диалог, както и ефективността и съгласуваността на секторните политики, които имат отношение към

¹⁶⁶ За интегриран подход към културното наследство на Европа. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014DC0477>

¹⁶⁷ Становище на Европейския комитет на регионите — „За интегриран подход към културното наследство на Европа“. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014IR5515>

културното наследство. отбелязва, че преосмислянето на значението на културата и културното наследство е продължителен процес, който включва всички заинтересовани участници в обществото. Комитетът на регионите е на мнение, че тази промяна в начина на мислене може да бъде постигната само ако се гарантира, че още по-голяма част от населението се ангажира, например чрез намаляване на социалното неравенство, чрез изграждането на местни общности, чрез увеличаване на възможностите за участие в обществото, чрез откритост за нови идеи и чрез развитието на способностите за създаване, разпознаване и оценяване на уменията за иновации и на културните ценности.

2015 г. Европейски парламент: Докладът към „За интегриран подход към културното наследство за Европа”¹⁶⁸ бележи по-нататъшна важна стъпка, в която Парламентът приветства новите модели на управление в областта на културното наследство чрез насърчаване на аспекта „споделен ресурс“ и укрепване на връзките между местни, регионални, национални и европейски планове. В същото време Парламентът изисква от държавите-членки да осигурят разработването на правни инструменти, които позволяват алтернативни модели на финансиране и администриране, като участие на общността, участие на гражданското общество и публично-частни партньорства, с оглед на изпълнението на действия, свързани с културното наследство (консервация, възстановяване, опазване, развитие и насърчаване); и „насърчава всички заинтересовани страни, участващи в управлението на културното наследство, да постигнат баланс между устойчивото опазване и развитието на икономическия и социален потенциал на културното наследство“; подчертава „необходимостта от нови модели на управление, които да включват система за контрол на качеството във всички алтернативни форми на финансиране и управление на културното наследство“; „Настоятелно призовава държавите-членки да засилят контрола върху разходите за компоненти, свързани с културното наследство, и да насърчат сътрудничеството в борбата с измамите, корупцията и всяка друга неправомерна дейност, срещана в тази област“; „Обръща внимание на необходимостта от подобряване на методологичната рамка, за да има по-добра статистика, свързана с областта на културното наследство; призовава Комисията да предложи набор от показатели, които биха могли да се използват за наблюдение и оценка на състоянието на културното наследство и които биха били еднакви за всички държави-членки; подчертава

¹⁶⁸ Доклад към „За интегриран подход към културното наследство за Европа”.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_EN.html#_section5

необходимостта от получаване в по-голяма степен на резултати от изследвания, обхващащи всички аспекти на културното наследство, и тяхното свързване, така че да се противодейства на фрагментацията в тази област; посочва в тази връзка потенциала на „големите данни“ по отношение на извличането на повече знания от изследователски проекти; подчертава, че за да се оцени действителната и потенциалната икономическа стойност на културното наследство, е от съществено значение по-систематичното събиране на статистически данни”.

2016 г. ООН: Програма до 2030 г. за устойчиво развитие¹⁶⁹ съдържа стратегическа цел 11.4, отнасяща се до културното наследство. Целият документ подчертава факта, че е необходимо широко участие на гражданите и междусекторно сътрудничество във всяка област. Стратегическа цел 17.16: Партньорства с множество заинтересовани страни. „Засилване на глобалното партньорство за устойчиво развитие, допълнено от партньорства с множество заинтересовани страни, които мобилизират и споделят знания, опит, технологии и финансови ресурси, за да подкрепят постигането на целите за устойчиво развитие във всички страни, по-специално в развиващите се страни”. Стратегическа цел 17.17: „Насърчават се ефективните публични, публично-частни партньорства и партньорства на гражданското общество, надграждащи опита и стратегиите за осигуряване на ресурси на партньорствата”.

2017 г. Решение (ЕС) 2017/864 на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2017 г. относно Европейска година на културното наследство (2018 г.).¹⁷⁰

Конкретните цели включват: „да насърчава подходи към културното наследство, които са ориентирани към хората, приобщаващи и насочени към бъдещето, по-интегрирани, устойчиви и междусекторни; да насърчава иновативни модели на основано на участието управление на културното наследство, които да включват всички заинтересовани страни, в това число публичните органи, сектора на културното наследство, частни лица и организации на гражданското общество; да насърчава дебата, научните изследвания и обмена на добри практики във връзка с качеството на консервацията, опазването, иновативното повторно използване и развитието

¹⁶⁹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations.

<https://sdgs.un.org/2030agenda>

¹⁷⁰ Решение (ЕС) 2017/864 на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2017 г. относно Европейска година на културното наследство (2018 г.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017D0864&from=EN>

на културното наследство, както и във връзка със съвременната намеса в историческата среда.”

2018 г. Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Приносът на селските райони в Европа към Европейската година на културното наследство (2018 г.) за гарантиране на устойчивостта и сближаването на градските/селските райони“¹⁷¹

Подчертава се, че „културното наследство на селските райони е свързано и с демокрацията на участието. Има силна европейска традиция за общностна солидарност и за справяне с изолацията и неравнопоставеността чрез дейности на общността, много от които се основават на културата. Изграждането на местно устойчиво лидерство и постигането на местните приоритети чрез водено от общностите местно развитие (ВОМР) и метода LEADER обогатяват наследството на организирани граждански групи и движения. Социалните и културните дейности спомагат за сближаването на хората в географските райони с недостатъчни обществени и частни услуги. Традицията за намеса на доброволческия сектор, понякога като крайно средство, помага за опазването на чувствителните и уязвими ландшафти, необходими за оцеляването на хората. Публичната подкрепа за тези дейности е жизненоважна”.

2018 г. Заключение на Съвета относно извеждането на преден план на културното наследство в политиките на ЕС (2018/С 196/05)¹⁷²

Приканва държавите членки „да стимулират иновациите, устойчивостта и социалното приобщаване чрез специфични ориентирани към културното наследство проекти с европейско измерение и социална добавена стойност и като се вземе предвид аспектът на равенството между половете; Да наложат в още по-голяма степен принципа на основано на участието управление на културното наследство чрез анализиране на текущите практики в управлението на културата, определяне на действия, по целесъобразност, за създаване на по-отворено, основано на участието, ефективно и последователно управление на културата, както и чрез обмен на най-добри практики.”

¹⁷¹ Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Приносът на селските райони в Европа към Европейската година на културното наследство (2018 г.) за гарантиране на устойчивостта и сближаването на градските/селските райони“. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018IE1641&qid=1673515229044&from=BG>

¹⁷² Заключение на Съвета относно извеждането на преден план на културното наследство в политиките на ЕС. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52018XG0608%2802%29&qid=1673515229044>

2018 г. Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите: Нова европейска програма за култура¹⁷³

Комисията приканва държавите членки да вземат под внимание следните теми за съвместна работа: основано на участието управление на културното наследство в сътрудничество със Съвета на Европа. Комисията планира да разшири настоящия структуриран диалог, като излезе извън темите, разглеждани в рамките на отворения метод на координация, използва оптимално възможностите за онлайн сътрудничество и направи възможно сътрудничеството с подходящи организации извън секторите на културата и творчеството, в зависимост от всеки конкретен случай. Освен това тя ще предложи поемането на по-активна роля на гражданското общество при подготовката на провеждания на всеки две години Европейски културен форум.

2021 г. Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2021 г. относно постигането на ефективни дългосрочни резултати от политиката във връзка с Европейската година на културното наследство¹⁷⁴

В документа се „подчертава ролята на гражданското общество и значението и стойността на доброволческата дейност за опазване и дори за откриване на културното наследство и за изтъкване на значението му, както и знанията, експертния опит и енергията, с които доброволците допринасят за каузата; призовава Комисията и държавите членки да продължат да подкрепят действия в тази връзка; отбелязва ролята, която Европейският корпус за солидарност може да играе, за да се даде възможност на младите хора да участват в опазването и обновяването на европейското наследство и в повишаването на осведомеността; приветства специалната покана, отнасяща се до сферата на културното наследство, за участие в тази инициатива”.

2021 г. Съобщение на Комисията до Европейския Парламент, Съвета, Европейския Икономически и Социален Комитет и Комитета на Регионите: Нов европейски Баухаус¹⁷⁵

¹⁷³ Нова европейска програма за култура. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0267&qid=1673515229044>

¹⁷⁴ Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2021 г. относно постигането на ефективни дългосрочни резултати от политиката във връзка с Европейската година на културното наследство. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52021IP0008&qid=1673515229044>

¹⁷⁵ Нов европейски Баухаус: красиво, устойчиво, заедно. Европейски съюз. 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0573&qid=1673515229044>

Европейската комисия е категоричен застъпник на основан на участието подход, както е видно от текущата Конференция за бъдещето на Европа, която има за цел да задълбочи и затвърди ангажираността на гражданите.

7. Идентифициране и оценка на добри практики на ниво Европейски съюз по отношение на процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики/законодателство при взаимоотношенията между публичните власти и заинтересованите страни в сферата на опазването на недвижимите културни ценности

Тази глава анализира естеството на практиките в управлението на културното наследство с участието на гражданите въз основа на набор от текущи примери за най-добри национални практики. Те обхващат недвижимото културно наследство и различни нива на участие управление, вариращо от обикновен контакт, консултация или участие под различни форми със заинтересованите страни до стремеж към истинско управление с участие или споделени отговорности в някои части на проект, програма или разработване на политики.

Добри практики

Любители – археолози /потребители на металдетектори/ в Дания и цифровата платформа DIME¹⁷⁶

Цифровата платформа DIME е съвместна работа между всички музеи в страната, любители – археолози и изследователи. Археологът и ръководител на проекта, Андреас Добат, намира за уместно потребителите на металдетектори да помогнат за дефинирането на културното наследство на Дания. Той вижда, че потенциалът за повече граждански изследвания е голям, ако се инвестира в него. Позволява се на любителите археолози да регистрират находките си на терен и да изпращат данните си на музеите. След това музеите могат да надграждат върху данните, предоставени от

¹⁷⁶ Digitale Metaldetektorfund. <https://www.metaldetektorfund.dk/ny>

любителите археолози и техните огромни познания за находките. Благодарение на новооткритите находки, датските археолози се сдобиват с ценна информация за новооткрити места и местности, които стават обект на бъдещи археологически проучвания.

Андреас Добат, ръководител на проекта DIME, изразява мнение, че DIME е скъсване с класическата археология, където *„имаше музей с монопол върху находките [...] а светът днес е едно различно място”*. Проектът говори за датския демократичен и основан на доверие социален модел, както и за най-новите научни тенденции с култура на цифров отворен достъп.

Платформата DIME е дигитален мост между любителите археолози, музеите и широката общественост. По този начин важна част от датското културно наследство става достъпна за широката публика.

Стартирането на DIME свидетелства, че важна част от датското културно наследство става публично достояние и ще бъде по-лесно за музеите да бъдат в крак с многото нови открития – движими и недвижими културни ценности. DIME е част от Европейската година на културното наследство 2018.

„Дълго време потребителите на металдетектори очакваха с нетърпение разработването на цифров портал за регистриране на находки. DIME е лесен за използване и има толкова много полезни функции, които го правят забавен за използване. Щастлив съм, че вече можем да започнем да използваме това“, казва Фреди Арнтсен, потребител на металдетектор и представител на Асоциацията на датските любители археолози в управителния комитет на DIME.

„Датската археология е най-добрият пример за широкото участие на хората в нашето културно наследство. Това също е израз на специалната датска култура на доверие, където всеки защитава и допринася за споделеното културно наследство и където професионалистите също са готови да оставят отговорността на доброволците. Сега извеждаме това сътрудничество на по-високо ниво с DIME. Ще създадем още по-силна връзка между многото доброволци и музеите и ще получим нови инструменти, които ни помагат да придобием общ поглед върху многото нови находки и да споделяме знанията си“, казва Мадс Келер Холст, изпълнителен директор на музея Moesgaard /MOMU/, посветен на археологията и етнографията. Намира се в Бедер, предградие на Орхус, Дания.

„Идеята, на която се основава DIME, е проста и брилянтна и се надяваме, че DIME е един от ключовете за решаване на предизвикателството, пред което сме изправени ние и другите музеи с нарастващия брой потребители на металдетектори. Днес любителите археолози често са също толкова компетентни, колкото и професионалистите. Това е особено вярно за

датските детектористи и просто е въпрос на признаване и да им се даде възможност да приложат огромното си количество знания в игра“, казва Ране Вилерслев, директор на Националния музей на Дания.

Издават се книги с представяне на избрани открития, както и местоположения и области, наситени с археологически находки. Това от своя страна стимулира интереса към тълкуването на ландшафта и историята на заселването в по-големи подробности. Културната история се разпространява по неформален начин въз основа на конкретни констатации и места.

Голямо предимство е и организирането на любителите-археолози в сдружения. Общността е ценна за членовете, които имат вътрешни правила за дисциплина. Също така е по-лесно да се поддържа връзка с тези хора чрез асоциацията.

Най-голямото гражданско движение за защита на застрашени паметници в Германия Deutsche Stiftung Denkmalschutz

Германската фондация за защита на паметниците¹⁷⁷ е най-голямата гражданска инициатива за защита на паметниците и най-голямата частна фондация за опазване на паметниците в Германия. От 1985 г. работи творчески, професионално и самостоятелно за опазване на застрашени архитектурни паметници. Фондацията спонсорира около 600 проекта всяка година, основно благодарение на активната помощ и даренията на над 200 000 спонсора. Основана е през 1985 г. и е под патронажа на федералния президент. Представена е в цялата страна от повече от 500 доброволци в над 85 местни настоятелства. Германската фондация за защита на паметниците интензивно се ангажира с опазването на множество църкви и манастири, замъци и дворци, градски къщи и технически сгради, включително археологически паметници. На интернет страницата на фондацията е публикувана обява за набиране на местни куратори – доброволци.

Проектът „Heritage municipalities” в Дания

Проектът „Heritage municipalities” стартира през 2005 г. след проучване на отношението на датчаните към техните културно наследство. Констатациите показваха, че има голям потенциал в използването на културното наследство като динамо в развитието на общините.¹⁷⁸ Проектът

¹⁷⁷ Deutsche Stiftung Denkmalschutz. <https://www.denkmalschutz.de>

¹⁷⁸ Heritage municipalities. <https://slks.dk/omraader/kulturarv/bevaringsvaerdige-bygninger-og-miljoeer/eksempler-paa-lokalplaner>

Heritage municipalities дава възможност на общините, които кандидатстват за финансиране, с професионална помощ да защитават своето градско наследство и околна среда в сътрудничество с гражданите, да развиват културното наследство, което да бъде използвано в съвременен контекст. Това може да бъде както във връзка с модерни градски пейзажи, така и в селски райони. Всяка община получава финансова подкрепа от приблизително 65 000 евро. За много градове и селски райони е от голяма полза съчетаването на защитата на наследството с физическото състояние на района развитие. Културното наследство предлага потенциал за развитие, точно както културното наследство може да доведе до ангажираност и собственост сред гражданите. Това важи особено много за районите, които предстои да бъдат трансформирани или обновени. Надграждането върху културното наследство често може да бъде възможност за развитие на нови качества, включително осигуряване на устойчиви решения.

Архитектурната политика на Дания „Хората са на първо място”

Датската архитектурна политика „Хората са на първо място“ от 2014 г. се фокусира върху гаранцията, че обществеността ще получава повече познания за архитектурата, дизайна и културното наследство, за да могат да участват в дискусии и решаване на задачи относно недвижимите културни ценности и построената среда, използвайки по-добре процесите на участие на гражданите.

Общините са много важни за архитектурното развитие в Дания, както като орган за планиране и строителство, така и като основен обществен предприемач. Местните власти имат централна роля, когато става дума както за участието на потребителите, така и на гражданите. По отношение на строителството - както публично, така и частно - ролята на общините става все по-целеево ориентирана и улесняваща, а не са просто в класическата авторитетна роля. Общините са тези, които определят общите цели и визии за даден район и след това улесняват реализацията на визиите в диалог с обществеността и с пазара, т.е. частни разработчици и играчи.

Днес приблизително всяка четвърта община е формулирала свои собствени архитектурни политики. Една местна архитектурна политика може да има различен дизайн от всички останали. Не е задължително да се нарича архитектурна политика, но може да приеме формата на наръчник или план за действие за качество в градовете и ландшафта. Мащабът на архитектурата и физическото планиране може да се различава в отделните общини.

Чрез разпоредбите за публичност и дебат в закона за планиране, може да се осигури висока степен на участие на обществеността и гражданите.

Общинското и местното планиране определя рамката за законно гражданско участие във физическото развитие на местните райони. Този достъп до влияние не винаги е бил успешен, но може да бъде засилен чрез ангажиране на повече хора и заинтересовани страни на възможно най-ранен етап. Тенденцията се развива от участие към включване на гражданите, така че съответните знания от гражданите и заинтересованите страни относно историята, културата, градското наследство и общностите, се включват на най-ранен етап от процеса на планиране.

Министерството на околната среда, в сътрудничество с Министерството на културата и Датския архитектурен център, разработва два проекта. Проектите включват разработване на иновативни концепции и методи за включване на общността в управлението с участието на съответните заинтересовани страни.¹⁷⁹

Проект за картографиране на обекти на недвижимото културно наследство в Естония

Целта на проекта, който се провежда от 2005 до 2012 г., е извършване на инвентаризация на естонското културно наследство и създаване на публична база данни за обекти на недвижимото културно наследство, която е достъпна за местните власти, предприемачите, изследователите и собствениците на земя и гори. Фокусът на идеята, заложен в проекта, е предимно върху недвижими културни обекти, открити в природата. Група от етнографи, археолози, лесовъди и други експерти, както и местните хора с техните познания за различни региони на Естония, се включват в откриването и картографирането на обектите.

Водещ партньор по проекта е Държавният център за управление на горите (РМК).¹⁸⁰ Днес повече от 28 700 обекта на културното наследство са картографирани от РМК и могат да бъдат прегледани в публична база данни на гео-уебсайта на Естонския поземлен съвет.¹⁸¹

¹⁷⁹ New Danish Architecture Policy Is Putting People First. <https://news.cision.com/danish-agency-for-culture/r/new-danish-architecture-policy-is-putting-people-first,c9562357>

¹⁸⁰ Heritage culture: Estonia. <https://rmk.ee/for-a/heritage-culture>

¹⁸¹ Eesti geoportaal. <https://geoportaal.maaamet.ee>

Интерактивна онлайн платформа за картографиране на културно наследство. Съвместен проект на Гърция, Франция, Дания, Естония, Ирландия, Шотландия, Малта, Португалия¹⁸²

Порталът <https://mapyourheritage.eu> е интерактивна онлайн платформа за картографиране на културно наследство. Той дава възможност за събиране на данни и анализ за материалното и нематериалното културно наследство в осем европейски региона – Егейско море, полуостров Бретан във Франция, Дания, Естония, Ирландия и Шотландия, Малта, Португалия и Ваденско море. Целта на портала е да позволи на потребителите да разберат по-добре културното наследство, особено по начина, по който то е разположено в крайбрежието. Платформата предоставя възможност на гражданите да се ангажират с културното наследство в леснодостъпен формат, както като сътрудници, така и като зрители. Порталът също така е онлайн пространство, където заинтересованите страни и гражданите могат да преглеждат и да се ангажират със съществуващите данни за морското и крайбрежното културно и индустриално наследство, като фарове, пристанища, обозначения на защитени зони и вятърни паркове. Порталът предоставя платформа за краудсорсинг, обществено участие и ангажиране в събирането на данни за културното наследство. На потребителите е позволено да качват снимки, видеоклипове, звукозаписи и документи, свързани с картата. Платформата е многоезична, за да отразява участието на различните региони. Предоставени са нови данни от цяла Европа, които могат да се използват както за изследване на моделите на културното наследство в регионален и по-голям мащаб, така и за по-добро разбиране на връзката му с морските екосистеми, местообитанията и характеристиките на природната среда. Заедно с портала е създадена дискусийна група за морското културно наследство като допълнително онлайн пространство, създадено в проекта PERICLES за улесняване на ангажираността и обмена на знания. Целта е да обедини заинтересованите страни, участващи във всички аспекти на морското културно наследство, да улесни дискусията, да сподели опит, мнения и съвети и да намери общи неща и синергии в нашите европейски региони и извън тях.

¹⁸² PERICLES. <https://mapyourheritage.eu>

Шотландско крайбрежно наследство в риск

Проектът Шотландско крайбрежно наследство в риск (SHARP)¹⁸³ е разработен от SCAPE Trust, благотворителна организация и компания, подкрепяна от Университетът Сейнт Андрюс и Historic Environment Scotland, водещият публичен орган, създаден да проучва, да се грижи и популяризира историческата среда на Шотландия. SHARP има за цел да увеличи възможностите за доброволчество в научните изследвания и управлението на ерозиращото крайбрежно наследство на Шотландия. Първият фаза на проекта за гражданска наука стартира 2012-2016 г. и използва иновативни подходи към обществеността с цел участие на гражданите в управлението на недвижимото културно наследство.

Между 2012 и 2016 г. SCAPE Trust набира, обучава и подкрепя доброволци за извършване на национално проучване на крайбрежното археологическо наследство, застрашено от ерозия. Целта е да бъдат актуализирани данните за археологическото наследство по бреговата ивица. Основният фокус е да се идентифицират местата с най-висок приоритет, изложени на риск в рамките на зоната на изследване, за да се осигури солидна база от доказателства за практически действия. Това е постигнато чрез актуализиране на записите за състоянието на 322 обекта с най-висок приоритет и общо 1041 актуализирани проучвания на различни археологически обекти. В проучванията участват около 500 доброволци.

През 2022 г. SCAPE обхожда части от крайбрежието на Moray Firth и Aberdeenshire, за да актуализира записите на обекти на културно наследство по крайбрежието и в приливната зона. Проучванията включват ходене по крайбрежието и използване на приложението SCAPE за актуализиране на записи на съществуващи археологически обекти и записване на нови. Ние организираме два до четири дни на проучване, за да съвпадне с отливите. Вървим около 6-8 км брегова ивица и сме навън за около 5 часа. Не се изисква предварителен опит от доброволците за участие.

¹⁸³ The SCAPE Trust. <https://scapetrust.org>

SITAR - Археологическа териториална информационна система на Рим, Италия

Археологическа териториална информационна система на Рим SITAR е публичен археологически проект, насърчаван от Специално управление по археология, изящни изкуства и пейзаж на Рим, Италия.¹⁸⁴ Целта е да се даде видимост, прозрачност и разпространение на научните данни за археологически разкопки на град Рим чрез дигитален портал посветен на недвижимото културно наследство на Рим. SITAR от самото си създаване въвежда инструмент, насочен не само към знания, защита, подобряване и градско планиране, но е предназначен да изгради диалог с обществеността.¹⁸⁵ По този начин традиционната гледна точка на връзката администрация-потребител се обръща благодарение на използването на стратегии за връзка и методи за въвеждане на данни отдолу нагоре, които благоприятстват аспекта на участието. Традиционно публичните администрации се поставят в ролята на разпределители на информация за потребителите чрез своите бази данни и ГИС системи, без да имат никакво реално взаимодействие с тях. Системата се превръща в мрежа между администрацията, професионалистите и гражданите, поемайки истинска роля на „мост“ между данните и различните потребители. В основата на този процес е убеждението, че разпространението на широкообхватна информация и участието на всеки в производството на данни може не само да допринесе за по-голямо разпространение на качествени знания, но преди всичко за по-добро управление на недвижимото културно наследство, като участието на гражданското общество става фундаментално. Този иновативен подход позволява потенциална демократизация на информацията, дори ако създава редица проблеми по отношение на качеството на данните, достъпа до технологии и информация и използването, което тези данни могат да бъдат направени от публичните администрации, които управляват и координират териториалното и градско планиране.

¹⁸⁴ Sistema Informativo Territoriale Archeologico di Rom. <https://www.archeositarproject.it>

¹⁸⁵ SERLORENZI, M., G. LEONI, F. LAMONACA, S. PICCIOLA. Il SITAR e le comunità degli utenti: un'infrastruttura culturale al servizio del patrimonio archeologico di Roma. in F. R. CERAMI, M. L. SCADUTO, A. DE TOMMASI (a cura di), "I bacini culturali e la progettazione sociale orientata all'heritage-making, tra politiche giovanili, innovazione sociale, diversità culturale", framework del Progetto ABACUS – Attivazione dei Bacini Culturali Siciliani, alla luce della Convenzione Quadro del Consiglio d'Europa sul valore del Patrimonio culturale per la società, pp. 201-212.

Научни конференции и симпозиуми на тема недвижимото културно наследство и участието на гражданите в управлението му

В Европа все по-често се провеждат научни конференции на тема недвижимо културно наследство и участието на гражданите в управлението му. Освен учени и експерти, в тези събития участват и граждани, любители-изследователи и практики. Подчертава се промяната в научната комуникация от модела на дефицит към обществената ангажираност към повишено внимание към гражданската наука и овластяването на гражданите в културния мениджмънт.

На 3-4 октомври 2018 г. в Амерсфорт, Нидерландия, се провежда международната конференцията „Управление на архитектурно-строителното културно наследство с участието на граждани“, на която се презентират на най-добрите европейски практики и реални проекти от лектори с опит от първа ръка, идващи от различни професионални среди.¹⁸⁶ Фокусът беше основно върху застроеното наследство, като се вземат предвид успешни примери за участие на гражданите в археологията и по-големите области на историческа застроена среда и културни пейзажи. Активно се включиха над 100 участници от 18 държави.

Целта на конференцията е да се подчертаят предимствата и недостатъците на управлението с участие, да се обмени опит и да се предложат съвети – включително какво трябва и какво не трябва – за управлението на бъдещи инициативи за участие гражданите в наследството. Представени са нови прозрения в стратегиите за управление на културното наследство, включително резултатите от скорошни изследователски проекти. Конференцията е организирана от Агенцията за културно наследство на Холандия в контекста на JHER2, проект за Инициатива за съвместни дейности в културното наследство и глобалната промяна (JPICH), Партньорство в рамките на Хоризонт 2020. Това е едно от водещите събития в контекста на Европейската година на културното наследство - 2018. Подчертава се, че в областта на културното наследство се наблюдава преминаване от правителствено управление към управление с участие на гражданите. Частни лица участници, организации на гражданското общество, НПО, доброволческият сектор и заинтересованите граждани трябва да бъдат включени в целия процес на вземане на решения, планиране, изпълнение, мониторинг и оценка на политиките и програмите за културно наследство.

¹⁸⁶ International Conference on Participatory Governance of Built Cultural Heritage – 3-4 October 2018 – Amersfoort, the Netherlands. <http://www.iperionch.eu/international-conference-on-participatory-governance-of-built-cultural-heritage-3-4-october-2018-amersfoort-the-netherlands>

Конференцията също се провежда в съответствие с Конвенцията за стойността на културното наследство за обществото (Конвенция FARO от 2005 г.). Въз основа на тези прозрения и на изследвания, направени в контекста на JPICH, конференцията разглежда няколко въпроса, свързани с този важен проблем:

- Какви са реалните предимства на управление с участие?
- Инициативите отдолу нагоре по-ефективни ли са от процесите отгоре надолу и при какви условия? Или трябва да бъдат допълващи се?
- Управление с участие повишава ли отчетността, прозрачността и въздействието на инвестициите на публични ресурси?
- Кои са ценните методи на работа с устойчиви резултати? Какви са ползите и какви са предизвикателствата?

През 2022 г. в Германия се провеждат редица събития в подкрепа на гражданската наука. Подчертава се значението на обмена между науката и обществото, също както и между различните научни дисциплини. Работата през последните месеци показва, че и двете страни – науката и гражданите, печелят от подобни формати на участие. Диалогът насърчава взаимното разбиране, създава прозрачност, укрепва доверието в научните методи и открития и носи нови перспективи в науката. По този начин науката може да реализира добавена стойност за обществото, която се отразява в реалния живот на хората. Множеството въпроси, зададени от гражданите, подчертават колко е важно да се премине от знание към действие.

Науката и обществото трябва да са в диалог много преди новите технологии или социалните иновации да окажат влияние върху ежедневието на хората. Важно е да се провежда научна комуникация по такъв начин, че изследователският процес, с неговите условности и несигурности, да стане по-лесен за разбиране. Комуникацията в диалога и участието създават добавена стойност: те укрепват доверието в науката, внасят разнообразни гледни точки и опит в изследванията и носят нещо ново на света.

В рамките на германския форум се обсъжда в отделен панел как може да стане възможно и защитено демократичното участие на гражданите в управлението. Демокрацията трябва да бъде защитена от неправомерно влияние чрез лобиране или от недемократични политически сили. Гражданите в този клъстер питат как това може да стане ефективно. Те също искат да знаят как демократичните процеси могат да бъдат модернизирани и оптимизирани. И как демокрацията може да бъде трайно защитена от атаки отвън и отвътре. Отговорите в рамките на събитието на тези въпроси са, че Според д-р Хайко Гиблер „влиянието върху демократичния процес трябва да

се основава на принципа на равнопоставеност, който не трябва да бъде застрашен от твърде тясна връзка между политика и бизнес (лобиране) или манипулация. Защото демокрацията също е застрашена отвътре от откритостта и толерантността, което е изискване за разлика от други, авторитарни режими. Демокрациите са изправени пред предизвикателството да интегрират едно все по-плюрализирано общество в демократичния процес в нова медийна среда и да се модернизират чрез иновации отвъд партийната демокрация. За да може демокрацията да устои на недемократичните предизвикателства отвън и отвътре, е важно да разбираме демокрацията още по-добре в бъдеще. Изследователите трябва да използват научните знания, за да помогнат за организирането на участието на гражданите, така че хората, които трябва да живеят с политическите решения, да могат да участват в демократичния процес с еднакво влияние. Освен това демокрацията се нуждае от отговор от науката на въпроса как представителните процеси трябва да бъдат модернизирани и обградени, за да се създадат по-тесни връзки между хората и демократичните ценности.”¹⁸⁷

Мнения от участници в събитията в Германия по повод обявената от Министерството на образованието и науката „2022 – Година на науката” /Wissenschaftsjahres 2022/:

- Проф. д-р Торстен Лодж, историк в Хамбург: „Гражданското участие прави възможно усвояването на импулсите от обществото и по този начин по-бързото идентифициране на нуждите и интересите.”¹⁸⁸
- Проф. д-р Фридерике Флес, археолог в Берлин: „Да участваме [в събитията на кампанията], за да можем да дадем началото на нови формати на диалог и на формати на участие с въпросите към нас учените.”; „Да излезем с нови научни въпроси и перспективи чрез въпроси от обществото.”¹⁸⁹
- Зина Брудер, студентка по метеорология в Лайпциг: „Често изпитвам известно чувство на безсилие, когато става въпрос за наука и политика. Тази инициатива ми дава възможност да противодействам на това усещане за недостъпност. Надявам се да получа много нови прозрения

¹⁸⁷ Giebler, Heiko. Wie kann demokratische Teilhabe ermöglicht und geschützt werden?

<https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/cluster/20-wie-kann-demokratische-teilhabe-ermoglicht-und-geschuetzt-werden>

¹⁸⁸ Logge, Thorsten. Welche drei Dinge verbinden Sie mit Bürgerbeteiligung in Wissenschaft und Forschung?

<https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/science-panel/prof-dr-thorsten-logge>

¹⁸⁹ Fless, Friederike. Was motiviert Sie dazu, sich an der Mitmachaktion IdeenLauf -

#MeineFragefürdieWissenschaft zu beteiligen? <https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/science-panel/friederike-fless>

за работата на науката, но също и за тревогите, въпросите и нуждите на гражданите. Целта е функциониращо сътрудничество между науката и обществото.”¹⁹⁰

На 16 – 17 октомври 2021 г. в Съндърланд, Великобритания, се провежда конференция на тема шотландската солна индустрия съвместно с историци, археолози, ентузиаста и производители на сол.¹⁹¹ Основен лектор е историкът професор Крис Уотли, автор на научни изследвания за Шотландската солна индустрия 1570-1850 г. Обширната програма включва разговори с лектори, представящи най-новите археологически и исторически изследвания в производството на шотландска морска сол, занаятчийски производители на сол в Шотландия и всички интересувани се граждани от археологията и историята на солта и ранния въгледобив.

Проектът „Heritage Quest” /”Издирване на културното наследство”/ в Холандия ¹⁹²

„Heritage Quest” е широкомащабен граждански научен проект в областта на археологията, който позволява на всеки един да допринесе за научни изследвания. Проектът, финансиран от провинция Гелдерланд – отделът за иновации, като пилотна безвъзмездна помощ за Erfgoed Gelderland и Лайденския университет. Това е първият широкомащабен археологически граждански научен проект в Холандия и един от малкото по рода си в света. Награден е с престижната награда на Европейския съюз за културно наследство „Европа Ностра”.¹⁹³ „Археологията е постоянно под заплаха от човешкото въздействие и все повече се сблъсква с разрушения от изменението на климата. Heritage Quest показва, че гражданите могат да играят активна роля в опазването на културното наследство чрез създаване на знания и че това ще изгради дългосрочни, устойчиви взаимоотношения с практикуващите и по-широката общност. Тази комбинация от изграждане на общност, съчетана с най-съвременна технология, е вълнуващ път напред за проекти в областта на археологията и наследството“, коментира журито на наградите.

¹⁹⁰ Bruder, Sina. Was motiviert Sie dazu, sich am IdeenLauf – #MeineFragefürdieWissenschaft zu beteiligen? <https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/citizen-panel/sina-bruder>

¹⁹¹ Scottish Salt Symposium. 16 – 17 OCTOBER 2021 SUTHERLAND. BRORA <https://www.archaeologyuk.org/get-involved/events-and-activities/event-calendar/scottish-salt-symposium.html>

¹⁹² Heritage Quest. <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/heritage-quest>

¹⁹³ European heritage Europa Nostra Awards. <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/heritage-quest>

Чрез „Heritage Quest” доброволци помагат на археолозите в търсенето на неоткрито недвижимо археологическо наследство.¹⁹⁴ Този проект дава възможност на всеки, който има интерес, да помогне на археолозите с научни изследвания. На новите LiDAR¹⁹⁵ карти с висока разделителна способност се виждат археологически структури, които досега са били скрити от растителност. За първи път данните от LiDAR позволяват изследване на зони, които са закрити от горска покривка. Именно в тези райони са скрити повечето археологически структури, като гробни могили и келтски селища, които чакат да бъдат открити. Участниците помагат за валидирането на откритите структури в полето. По този начин гражданите помагат за откриването на недвижими археологически обекти и за защитата им.

Гражданската част от проекта се съсредоточава върху запознаването на възможно най-много хора с уникалното археологическо наследство на Холандия. Проучванията показват, че повишената осведоменост и чувството за собственост в резултат на участие в управлението, води до по-добра защита на това крехко наследство от далечното минало.

Научната цел е да се открият все още неизвестни археологически структури. Участието на гражданите дава възможност да се изследват много по-големи площи и да се получи по-представителна извадка, отколкото би било възможно само от професионалните археолози. Включването на обществеността позволява събирането на големи бази с информация.

Освен инструментите за търсене на недвижими археологически обекти и за въвеждане на основната информация, уебсайтът включва платформа за дискусии и разговори, където участниците могат да задават въпроси и да обсъждат карти и находки с археолози и други граждани. Дискусионната платформа се използва също за обмен на статии на археологическа тематика и за организиране на срещи.

Ратификацията на Конвенцията от Фаро от Финландия и инициативата „Културното наследство е на всички”

През 2014 г. Финландия инициира проекта „Културното наследство на всички“, който предшества присъединяването към Конвенцията от Фаро на Съвета на Европа. Целта на проекта е да се картографират и оценят възгледите на гражданите и заинтересованите страни по отношение на

¹⁹⁴ Heritage Quest. <https://www.universiteitleiden.nl/en/erfgoed-gezocht/about-the-project>

¹⁹⁵ LiDAR (Light Detection And Ranging) работи по подобен начин на радар и сонар, но използва светлинни вълни от лазер, вместо радио или звукови вълни. Едно от приложенията на технологията е в картографирането, геодезията и геопространствените данни.

актуалните предизвикателства в насърчаването на културното наследство и да се насърчи дискусията относно стойността на наследството за обществото, общностите и отделните граждани. Друга цел е Конвенцията и нейното съдържание да станат по-известни във Финландия. Идентифицирането на съществуващи добри практики е допълнителна цел. В процеса на интерактивна подготовка е проведено отворено интернет проучване (otakanta.fi) и са организирани три дискуссионни форума в различни части на страната. Социалните и традиционните медии също са използвани активно. Диалогът е структуриран в три теми: първо, културното наследство като част от ежедневието на общности и индивиди; второ, наследството като ресурс за устойчиво развитие и трето, открито, справедливо и ориентирано към хората управление на наследството.

Интернет проучването картографира какъв вид наследство и среда се считат за значими и ценни от респондентите. То съдържа въпроси като: какъв вид наследство искате да поддържате и предавате на бъдещите поколения? Очаквате ли и имате ли нужда от подкрепа в насърчаването на наследството и ако да, каква подкрепа и съвети и от кого? Какви нови, иновативни начини за управление и използване на наследството можете да посочите, например във вашия квартал? Трябва ли наследството да бъде включено в образованието в детската градина, основното и средното училище и образованието за възрастни и как? Дали и как наследството влияе на качеството ви на живот? По какви начини трябва да се развива администрацията на наследството, какви нови канали и методи на сътрудничество са необходими? Беше засегната и стойността на наследството за обществото.

Проектът, изпълнен през 2014 г., е съвместно усилие на Националния съвет за антики /по-късно Финландска агенция за културно наследство/ и Финландската федерация за местно наследство. Министерството на културата и образованието финансира проекта. Окончателният доклад на проекта представи Конвенцията и нейните основни принципи, а също съдържа анализ на констатациите от проекта и очертава редица заключения за последиците от ратифицирането на Конвенцията. Докладът, публикуван през пролетта на 2015 г., също препоръчва ратифицирането на Конвенцията от Фаро.

Ула Салмела /Ulla Salmela/, директор във Финландската агенция за културното наследство на срещата на Фаро във Вилнюс през 2017 г. в своя доклад посочва¹⁹⁶, че трябва да бъдат разгледани по-отблизо гражданските

¹⁹⁶ Salmela, Ulla. Why Finland signed the Faro Convention and what is the added value. Vilnius, FARO meeting, Session 1, Finnish Heritage Agency, 15.11.2017.

общности и сдружения, чиято дейност е свързана с културното наследство; да се създаде диалог, да се проучат и споделят съществуващи добри практики и да се създадат нови процедури за сътрудничество между администрацията и различни участници, нови иновативни и устойчиви партньорства за наследство.

Г-жа Салмела добавя, че администрацията трябва да действа все повече и повече като фасилитатор, докато ролята на гражданското общество с неговите променящи се нови форми, включително граждански общности, свързани с културното наследство, ще стават все по-силни. Участието и устойчивостта са сред ключовите думи на изпълнението. Една от големите възможности в днешния свят са цифровите средства за подобряване на достъпа до културното наследство и информацията за него. Това също е сред предизвикателствата, както по отношение на информацията за наследството, така и за нейното производство – или копродукция – с нашите партньори и обществеността, включително краудсорсинг и социалните медии.

„Осинови паметник” / „Adopt a Monument”/ във Финландия

„Осинови паметник” е финландски проект, при който обществеността може доброволно да се грижи за археологически обекти, исторически структури и стари сгради и преди всичко става дума за включване на гражданите в управлението на недвижимото културно наследство.¹⁹⁷ Проектът включва събиране на данни, изготвяне на планове за управление, за поддръжка, като почистване на растителност, покриване на повърхости с различни материали, боядисване на повърхности или ремонт на прозорци в различни среди и места. Към момента има 38 осиновени обекта. Концепцията първоначално има успех в Шотландия, като „Adopt a Monument“ се провежда там от 2007 г., но Финландия скоро я адаптира, за да поеме в нова собствена посока, използвайки методология, която е подходяща за финландските нужди и ситуации. Методът има гъвкавост за различни условия и ситуации. През 2015 г. стартира в Централна Финландия. През 2016 г. усилията на „Adopt a Monument” са възнаградени с голямата награда на „Европа Ностра”, най-високото отличие, което се дава за културното наследство на Европейския съюз. През 2017-2018 г. „Adopt a Monument” се разраства с бързи темпове в градовете Хелзинки и Вантаа, както и в Сатакунта. През 2020 г. в гр. Еспоо.

¹⁹⁷ Adopt a Monument. <https://adoptoimonumentti.fi/info-2/?lang=en>

Кой може да участва в тези дейности? Осиновителят може да е гражданска общност, асоциация, компания или публична организация, като например училище и др. Осиновителят не се нуждае от предишен опит или предварителна информация по културни въпроси или специалист по околната среда. Интересът и ентузиазмът са повече от достатъчни. Екипът за подкрепа на младежката работа „Adopt a Monument” работи в музеите заедно с професионалисти по управление на културното наследство като археолози, строителни изследователи, експерти по ремонт на сгради и местни културни изследовател. Музеите също организират образователни събития и пътувания, в рамките на които човек може да бъде обучен и да се срещне с други осиновители. Важни принципи са подхранването на желанието за доброволчество, чувство за общност, практическа грижа, планиране и проява на толерантност. Осиновителите могат да подчертават свои собствени значения на паметниците и местата, но данните от изследването трябва да са достъпни. Поддръжката може да включва премахване на растителност, косене и премахване на отпадъци съгласно плана за поддръжка. Поддържането на градското наследство може да включва малка и проста реставрация, тъй като тези видове ремонтни дейности са от голямо значение. Например поддържането на покрива и улуците чисти, премахването на растителността по стените, боядисването и обновяването на прозорците са подходящи задачи за осиновителите. Наблюдението на състоянието на сградата предотвратява потенциални сериозни щети. Целта на осиновяването също така е да се направи културната среда по-позната. Осиновителите могат да събират научна информация за тяхното осиновено място и да поставят информационни табла. Работата по поддръжката се основава на споразумения между музеи, собственици на земя и осиновители. Музеите преговарят между страните. Осиновяването може да бъде дългосрочна или краткосрочна дейност. Ако издържачата страна желае да прекрати издържката, се търси нов осиноvitел. Споразумението може да уточнява, че осиновителите имат право да използват сградата или мястото като място за събития. За всеки обект или сграда се създава нов план за поддръжка, който служи като наръчник при извършване на дейности по поддръжката. Планът включва описание на обекта, неговата среда и история. Спазват се инструкциите за наблюдение на състоянието на обекта и дейности по поддръжката. Споразумението определя подходящото използване на мястото и очертава проблемите, свързани с безопасността, ако има такива. Споразумението също така включва данни за контакт на всички участващи. Сградите за осиновяване могат да бъдат напр. необитаеми сгради или структури. Подходящи са напр. обществена сграда, вила, ферма, мелница, гара, естрада, павилион, плевня, зърнохранилище, параклис, стойка за биене

на мляко, баня, електрическа подстанция, мост или заемно зърнохранилище. Археологическите обекти, подходящи за осиновяване, са например селищни могили, каменни зидове, надгробни могили, ловни ями, древни жилища, гробища с кремация и укрепления. Финландската агенция за културно наследство поддържа регистър на всички археологически обекти, където всеки може да провери дали има обекти в близост на кандидат-осиновителя. Музеите също приемат предложения и проверяват дали предложеният обект е подходящ за осиновяване. Осиновителите могат да кандидатстват за финансиране за издръжка от различни национални и местни източници. Други възможности за финансиране са набиране на средства от събития с такса за участие, лотарии, панаири и разпродажби, както и различни опции за групово финансиране.

Възстановяване и укрепване на манастира Санта Мария де Риосеко в Испания

През 2010 г. колективът на асоциация „Salvemos Rioseco” с участието на група граждани на различна възраст, започва възстановяването на манастира Санта Мария де Риосеко.¹⁹⁸ В продължение на векове той има извънредно голямо значение за района на Лас Мериндадес. Към момента на стартиране на проекта манастирът е погребан от растителност, изпаднал в забравя и ограбен. Идеята е местните жители да опознаят пространството и историята му и веднъж опознали манастира, да го припознаят като свое място, което е оформяло миналото им и тогава да се включат в опазването му.

Кооперация „Ла Паранца” и възстановяване на катакомбите в Неапол, Италия

„La Paranza“ е кооперация от граждани, които работят за възстановяване на своето местно наследство и за превръщане на катакомбите на Неапол в оживена атракция за посетителите, като също така са довели до осезаемо съживяване на квартал Sanità.¹⁹⁹ През 2000 г. пристига нов енорийски свещеник в базиликата „Санта Мария дела Санита”, Дон Антонио Лофредо, което бележи началото на процес на преустройство на

¹⁹⁸ Salvemos Rioseco. <https://www.monasterioderioseco.com>

¹⁹⁹ La Paranza Cooperative. <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/la-paranza-cooperative>

културното наследство на областта. „La Paranza Onlus”, социален кооператив за създаване на възможности за работа за младежи чрез възстановяване на културното наследство, е създаден през 2006 г. и веднага получава подкрепа от Архиепископията на Неапол за своите дейности. След години на пренебрегване, катакомбите на Сан Гаудиозо са поверени на „Ла Паранца”. След получено финансиране започва процеса на възстановяване и впоследствие отваряне на катакомбите на Сан Дженаро за обществеността. Екипът на „La Paranza Cooperative” включва и археолози, реставратори и историци на изкуството, участващи в проучването, надзора и реставрацията на фреските и мозайките в катакомбите. Към днешна дата са възстановени 13 000 m² от катакомбите, създадени са 44 работни места за млади хора, а през 2019 г. 160 000 души са посетили обектите.

Дейностите значително допринасят за съживяването на имиджа на града чрез преоткриването на художественото и културно наследство на Sanità и прилагането на иновативна структура на управление отдолу нагоре. Създадени са курсове за обучение и схема за намиране на работа за хора, организации и асоциации.

Проектът получава най-престижната награда на Европейския съюз за културно наследство „Europa Nostra”. „Тази кооперация от млади хора се зае с изключителна задача в полза на наследството и хората на Неапол, създавайки чувство за собственост сред общността за тяхното местно културно наследство. Те помогнаха за трансформирането на предишна слабо развита зона в привлекателна дестинация за туристите, като същевременно възстановиха очарователен, скрит елемент от наследството на града. С голяма решителност и изобретателност „La Paranza Cooperative” демонстрира как да се грижи за наследството, въпреки ограничените ресурси“, подчерта журито на наградите.

Проект за градско възстановяване с участието на гражданите „Ил дьо Нант” /Île de Nantes/, Франция

Град Нант във Франция дължи своето развитие на местоположението си на брега на Лоара и историята му е свързана с пристанището и търговията. Проектът Île de Nantes има за цел да превърне **старата индустриална пристанищна зона в съвременна част от града.**²⁰⁰

Част от града е остров Нант /Ил дьо Нант/ с площ от 337 хектара, свързан със северния и южния бряг с десет пътни моста, пешеходен мост и

²⁰⁰ Île de Nantes. <https://www.iledenantes.com>

две железопътни линии. За да се запази значението, което тази стара пристанищна структура е имала за местната корабостроителна и корабна индустрия и жителите като част от тяхната идентичност, процесът по възстановяването е проектиран да включва голям брой заинтересовани страни и жители. Резултатът е трансформацията и градското обновяване на западаща част от града в оживена зона, с участието на граждани от всички възрасти, зачитайки местното културно наследство и създавайки трайно положително въздействие за всички заинтересовани страни.

Една от ключовите точки на проекта „Île de Nantes” е да се **защити изоставеното индустриално наследство** и паметта за мястото. Участието на гражданите е основно измерение на градския проект и неговия успех. Всеки етап се започва с предложенията и инициативите на жители, асоциации, дизайнери, икономически и институции. Внедрени са много системи за представяне, обяснение, споделяне, обсъждане, консултиране и съвместно изграждане на Нант.

Археологически парк Centocelle, Рим, Италия

Районът на археологическия парк Centocelle попада в археологическия район „Ad duas lauros“ и представлява обширна зелена площ от 136 хектара, предимно в община Рим V район, отчасти в община Рим VII район, и е културен ресурс, среда и ландшафт с изключителна стойност.²⁰¹ През 90-те години на миналия век е част от голям проект за археологическо проучване. Откритията са многобройни и в различно състояние, размер и хронология. Намерените вили са пример за големите крайградски комплекси, с които са били осеяни околностите на древния град и имат много дълга история. Въпреки че първоначално те са били селища от „селски” тип, с течение на времето са се трансформирали в луксозна селска среда, оборудвана с пространства и удобства, каквито едно градско жилище не винаги може да има. В Генералния план на Рим от 1965 г. районът е посочен като пространство, в което да се настанят поредица нови сгради за нежилищна употреба. Тази градска програма има за цел да облекчи историческия център от тежестта на управленския сектор (министерства и служби). Следователно планът предвижда изграждането на нов алтернативен бизнес център на изток. През 1992 г. районът е поставен под закрила поради археологическата важност на обекта. Въпреки това през следващите години се разглеждат различни проекти и по този начин нараства нетърпимостта на жителите на

²⁰¹ Parco Archeologico di Centocelle. <https://parcodicentocelle.it>

кварталите, граничещи с парка. Започват да се формират в комитети за борба за възстановяване, подобряване и защита на района. Гражданското движение, което води до създаването на различни сдружения, оказва значителен медиен натиск върху администрациите. Въпреки това все още няма определен план за развитието на района като археологическо зелено пространство. Археологически парк Centocelle, място, богато на археологически останки и голяма зелена зона в Рим, е избрано за първото експериментално място за „Протокол за съвместен град“ /Протоколът Co-City/ на LabGov.²⁰² LabGov – Лабораторията за управление на града като общност – е международна мрежа от теоретични, емпирични и приложни изследователски платформи, ангажирани с проучване и разработване на методи, политики и проекти, фокусирани върху споделеното и съвместно управление на градските пространства и ресурси.²⁰³ Първият проект на LabGov, осъществен в Болоня, постави основите на протокола Co-City, който по-късно е тестван в други италиански градове, включително Батипалия, Мантуа, Реджо Емилия и Рим. Няколко общини участват в разработването на иновативни проекти за Co-City и експериментиране с пактове за териториално сътрудничество за социален и икономически растеж. Използвайки знанията, придобити чрез наблюдение на експерименти в проектите Co-Cities и базата данни, е кодифицирана първата версия на протокола Co-City. Този протокол, който е в постоянна еволюция и се адаптира към нуждите и условията на всеки местен контекст, където се прилага, е методология, насочена към насочване на създателите на градска политика, изследователите и общностите, желаещи да участват в експерименти за съвместно управление. Концепцията за Co-City ситуираща града като инфраструктура, позволяваща сътрудничество, споделяне и вземане на решения за партньорско производство, подкрепена от отворени данни и ръководена от принципите на справедливостта на разпределението. Съвместният град се основава на съвместно и полицентрично управление на различни градски физически, екологични, културни, знания и цифрови ресурси, които се управляват или притежават съвместно чрез договорни или институционализирани партньорства публично-общностни или публично-частно-общностни отношения.

В случая с Археологически парк Centocelle, протоколът Co-City се прилага с цел преосмисляне на културата и културното наследство като общо достояние. Целта е да се създаде управление на културното наследство, основано на общите блага, чрез прилагане на принципите на Конвенцията от Фаро относно стойността на културното наследство за обществото. LabGov

²⁰² Co-City Protocol. <http://labgov.city/city-as-a-commons/#CCP>

²⁰³ LabGov. <http://labgov.city>

се основава на идеята, че за да се постигне социално и институционално възстановяване, е необходимо да се създадат отношения на сътрудничество между гражданите, административните органи и бизнеса, така че те да могат да споделят оскъдните ресурси и да се грижат за общите блага.

Решението да се съсредоточи върху района на парка Centocelle е мотивирано от специфичните характеристики на обекта, които го правят особено подходящ за процес на управление с участието на гражданите.

Този проект може да се разглежда като пример за публично-частно-общностно партньорство, включващо институции на знанието, граждански обществени организации и членове на обществеността, които си сътрудничат в съвместно управление на културното наследство.

Венеция, Италия, гражданите и културното наследство на града

Асоциацията "Фаро Венеция"²⁰⁴ е културна асоциация, която насърчава подобряването на културното наследство във всички негови аспекти и по-специално, съгласно определението, дадено в Конвенцията от Фаро, подписана през октомври 2005 г. и насърчавана от Съвета на Европа относно стойността на културното наследство за обществото. Основният проблем на град Венеция е свързан с обезлюдяването му поради увеличаване на масов туризъм, който се насърчава и от местните политики. Непрекъснатото намаляване на жителите достига точка, отвъд която градът ще се превърне в празна сцена на масовия туризъм. Тази среда е помогнала за развитието на няколко граждански организации, чиято цел е да предотвратят туристическата експлоатация на културното наследство. Въпреки това участието в управленията и решенията по тези въпроси е трудно, тъй като липсват конструктивни и открити платформи за дискусии и демократично участие. Специализираният екип активно си сътрудничи с университета Ка Фоскари за изследователски и конгресни дейности и е особено ангажиран да насърчава сътрудничеството в мрежа между най-важните общности на венецианското наследство. Екипът допринася за подчертаването на връзките между своите дейности и принципите на Конвенцията от Фаро. Асоциацията провежда семинари за основните концепции за активно гражданство, общи блага и демократичните принципи за участие на гражданите в управлението.

Венеция е град в Североизточна Италия и столица на регион Венето. Разположен е в група от 118 малки острова, които са разделени от канали и

²⁰⁴Faro Venezia: Associazione per la promozione e l'attuazione della Convenzione di Faro.
<https://farovenetia.org>

свързани помежду си с над 400 моста. Части от Венеция са известни с красотата на своята среда, своята архитектура и произведения на изкуството. Лагуната и някои части на града са включени в списъка на ЮНЕСКО за световно наследство. През 2020 г. 258 685 души пребивават в община Венеция, от които около 55 000 живеят в историческия град. Градът се посещава от 60 000 туристи на ден. Прогнозите за годишния брой туристи варират от 22 милиона до 30 милиона. Този „прекомерен туризъм“ създава пренаселеност и екологични проблеми в екосистемата на канала. До 2017 г. ЮНЕСКО обмисля да добави Венеция към списъка си със застрашени обекти. За да се намали броят на посетителите, които причиняват необратими промени във Венеция, агенцията подкрепя ограничаването на броя на круизните кораби, както и създаването на пълна стратегия за по-устойчив туризъм.

Една от най-активните асоциации във Венеция е Forum Future Arsenal (FFA), мрежа от около 40 местни организации, които имат за цел да превърнат древния производствен център Serenissima /Венецианския Арсенал/ в полезно място за всички граждани.²⁰⁵ Венецианският арсенал (на италиански : Arsenale di Venezia) е комплекс от бивши корабостроителници и оръжейни складове, групирани заедно в град Венеция. Притежаван от държавата, Арсеналът е отговорен за по-голямата част от военноморската мощ на Венецианската република от късното Средновековие до ранния модерен период. Това е „едно от най-ранните широкомащабни индустриални предприятия в историята“. Асоциацията Forum Future Arsenal преследва цели като защита на правата на гражданите, популяризиране и подобряване на културното и художествено наследство, защита и подобряване на околната среда и работи по-специално за защита, насърчаване и подобряване на Венецианския арсенал. Сдружението има специфична организационна структура, която осигурява непрекъснато участие на гражданите в определянето на целите, в мониторинга на действията, в икономическото управление и в оценката на резултатите. Целите са: възстановяване на физическата и архитектурна цялост на древните структури на Венецианския Арсенал, възстановяване на оригиналните естетически и социокултурни функции и ценности, насърчаване на производствените дейности в съответствие с историята, насърчаване на социалното включване и участието на обществеността в управлението, за да се преодолее пропастта между вземащите решения и гражданите.

Тъй като собствеността върху комплекса Arsenale е прехвърлена от държавата на община Венеция през 2012 г., асоциация Forum Futuro Arsenale

²⁰⁵ Forum Future Arsenal. <https://futuroarsenale.org>

(FFA) определи възстановяването му като вероятно последния шанс за изграждане на здравословно бъдеще за Венеция. За първи път във Венеция голям брой асоциации и общности за културното наследство успяват да разработят общ проект за управление на стратегическа част от града за следващите 30 години. По този начин се демонстрира силният проактивен и планиращ капацитет на гражданите. Борбата на сдруженията и гражданите продължава и към момента. През 2022 г. Градският съвет на Венеция с решение №.18/03.03.2022 г. одобрява друг проект на меморандум за разбирателство с Министерството на културата и Министерството на отбраната за промяна на структурата на собствеността на Арсенале, независимо от критиките на многобройните сдружения и граждани.²⁰⁶ Срещу неоснователното прехвърляне на публични активи и безразличието към исканията на много граждани, Асоциацията "Фаро Венеция" подава жалба до Регионалния административен съд на Венето, за да бъде обявена нелегитимността на тази резолюция.

Но проблемите на град Венеция не са само тези. Джовани Андреа Мартини, градски съветник, казва: „Изоставеният град. Всеки прави каквото си иска и болезненото е, че в претоварените лодки, в претъпканите с хора обществени пространства, цари законът на най-силния, често и на най-грубия... А най-голямо неудобство и опасност има в транспорта. Опашки, безкрайно чакане, опасност в тълпата, особено за възрастните хора. Град в безпорядък.”²⁰⁷ Друг гражданин допълва в коментар под статията: „Градът е негоден за живеене и всяка обществена инициатива е насочена към влошаване живота на жителите.”

²⁰⁶ <https://farovenezia.org>

²⁰⁷ “Una città allo sbando. Un solo pontile di linea 1 a Rialto”. Di Giovanni Andrea Martini.

<https://www.lavocedivenezia.it/una-citta-allo-sbando-un-solo-pontile-di-linea-1-a-rialto-di-andrea-martini>

8. Характеристики на системата (политиките и практиките) за опазване на недвижимото културно наследство в България

България притежава значим ресурс от недвижими културни ценности. Към момента по реда на националното законодателство са защитени близо 40 хил. недвижими културни ценности, 7 от които са вписани в Листата на световното културно наследство. През последните години опазването на културното наследство ангажира вниманието на все по-широки обществени среди. Проблемите на юридическата и физическата защита на културните ценности придобиват все по-голяма гражданственост и са обект на повишена обществена чувствителност.

Институции с отговорност към недвижимото културно наследство

Според Устройствения правилник на **Министерството на културата**²⁰⁸, министерството е администрация, която подпомага министъра на културата при осъществяване на правомощията му.

Министърът на културата ръководи разработването на стратегическите цели и приоритети на политиката в областта на културата; организира разработването на краткосрочни програми, както и текущата дейност на министерството за постигане целите на политиката в областта на културата; създава условия за участие в обсъждането и провеждането на държавната политика в областта на културата с граждански сдружения, неправителствени организации и обществените съвети, работещи в областта на културата, като осигурява активното взаимодействие с тях при разработването, реализацията и мониторинга на отделни програми и проекти за осъществяването ѝ; Осъществява контрол по спазването на разпоредбите на Закона за културното наследство; организира и осъществява дейността по предоставяне на концесии на недвижими културни ценности и изпълнението на концесионните договори съгласно Закона за културното наследство и Закона за концесиите; осъществява постоянно сътрудничество с органите на изпълнителната власт и с органите на местното самоуправление с цел провеждане на ефективна регионална и местна културна политика и ресурсното ѝ подпомагане.

Главна дирекция "Инспекторат за опазване на културното наследство" в **Министерството на културата** контролира спазването на изискванията на Закона за културното наследство от физическите и

²⁰⁸ Министерство на културата на Република България. <https://mc.government.bg>

юридическите лица при условията и по реда на действащото законодателство; осъществява предварителен, текущ и последващ контрол за спазване изискванията на Закона за културното наследство и на издадените въз основа на него актове, свързани със: извършване на теренни и подводни археологически проучвания; прилагането и изпълнението на изискванията и мерките по териториалноустройствена защита на недвижимите културни ценности; опазване на движимите и недвижимите културни ценности в музеите; извършване на консервация и реставрация на движимите и недвижимите културни ценности; изпълнение на сключените концесионни договори; извършва проверки на място или по документи и прилага предвидените в Закона за културното наследство принудителни административни мерки; съставя актове за установяване на извършени административни нарушения; осъществява процесуално представителство във връзка с образувани дела по прилагането на Закона за културното наследство; участва в разработването на нормативни актове, свързани с опазването и представянето на културните ценности, музейното дело и изобразителните изкуства; със свой представител в Съвета за теренни проучвания; дава указания за укрепителни, консервационно-реставрационни и ремонтни работи при наличие на обстоятелства, застрашаващи недвижима културна ценност от увреждане или разрушаване; участва в комисиите за приемане на обекти по чл. 83 от Закона за културното наследство, държавните приемателни комисии по Закона за устройство на територията и приемателни комисии, когато възложител е министърът на културата.

Дирекция "Правнонормативна дейност и обществени поръчки" в Министерството на културата разработва самостоятелно или участва съвместно с други звена в изготвянето на проекти на закони и подзаконовни нормативни актове, регулиращи дейностите в областта на културата, както и във всички случаи, когато министерството е заинтересувано ведомство; дава правни становища по прилагането на законовите и подзаконовите нормативни актове; прави предложения за промени в нормативни актове, засягащи дейността на министерството, които произтичат от изменения или от отменяне на закони или подзаконовни нормативни актове; дава становища относно законосъобразността на проекти на нормативни актове и решения на Министерския съвет, представени за съгласуване в министерството от други ведомства, и по внесените за разглеждане от Министерския съвет проекти на актове; дава становища по законосъобразността на проектите на административни актове на министъра; подготвя и изпраща материалите за заседания на Министерския съвет, разработени в министерството; оказва правна помощ и съдействие на държавните културни институти за решаването на правни проблеми, свързани с дейността им; дава становища за

законосъобразността на проекти на договори, сключвани от министерството или предложени от други организации; осъществява процесуалното представителство и правна защита на министъра и на министерството пред всички съдебни инстанции по дела; подготвя документацията и участва в провеждането на процедурите по Закона за обществените поръчки.

Дирекция " Международна дейност, европейски програми и проекти" в Министерство на културата изпълнява функциите на координационно звено по усвояване на средства от структурните фондове на Европейския съюз или от други международни финансови институции и донори по проекти в областта на културата, изкуствата и културното наследство; участва в разработването на международни проекти и програми в областта на културата, финансирани от Европейския съюз или от други международни финансови институции и донори; изготвя предварителни оценки на подготвените проекти за кандидатстване пред структурните фондове на Европейския съюз или по други програми в областта на културата, изкуствата и културното наследство; идентифицира, разработва, участва в разработването, изпълнението и контрола на проекти в областта на културата, националните планове за развитие и оперативните програми на Република България; организира и осъществява мониторинг по проекти, финансирани от структурните фондове на Европейския съюз в областта на културата, изкуствата и културното наследство; осъществява цялостната координация и мониторинг на изпълнението на международните програми и проекти; разработва и актуализира система от критерии и индикатори за мониторинг и оценка на изпълняваните от министерството програми и проекти; докладва за напредъка на проектите пред институциите, отговорни за наблюдението и контрола по усвояването на средства от фондове на Европейския съюз и международните финансови институции; организира и координира международната дейност на министерството в областта на културата, свързана с международни конвенции и двустранни договори, осъществява организацията и контрола за тяхното изпълнение; изготвя проекти на международни договори в областта на културата и прави предложения за сключване, присъединяване, ратифициране или изменение на международни договори в областта на културата; изготвя становища за сътрудничеството между Република България и Европейския съюз, Съвета на Европа, ЮНЕСКО, Агенцията за франкофония, Съвета на министрите на културата от Югоизточна Европа и други правителствени и неправителствени организации в областта на културата; участва в изготвянето на проекти на нормативни актове; събира и предоставя информация за европейския и световния опит в областта на управлението на културата и за международни и регионални културни дейности.

Дирекция "Музеи, галерии и изобразителни изкуства, културни ценности" събира, анализира, обобщава и предоставя информация, свързана с опазването на културните ценности, музейното дело, изобразителните изкуства; участва в разработването на нормативни актове, свързани с опазването и представянето на културните ценности, музейното дело и изобразителните изкуства; анализира нормативната уредба в областта на културното наследство и прави мотивирани предложения за актуализирането ѝ или за приемането на нови актове; оказва методическа и експертна помощ на музеите и галериите; участва със свой представител в Съвета за теренни проучвания и координира дейността по издаване от министъра на разрешения за теренни археологически проучвания; координира и подпомага дейността по деклариране, предоставяне на статут и определяне на режими за опазване на недвижимите културни ценности по Закона за културното наследство; организира и координира работата на Специализирания експертен съвет по опазване на недвижимите културни ценности; съдейства при провеждане на процедурите по възлагането и приемането на задания и планове за опазване и управление на недвижими културни ценности в случаите, когато се възлагат от министъра; подготвя становищата, свързани с концесии за търсене, проучване и добив на подземни богатства; участва в разпределянето на държавната субсидия за целева финансова подкрепа за обекти и дейности в областта на проучването и опазването на недвижимите културни ценности; подпомага по компетенции подготовката на техническата документация за концесиониране на обекти - недвижими културни ценности - държавна собственост.

В изпълнение на функциите и поставените конкретни задачи административните звена в министерството изготвят становища, отчети, доклади, докладни записки, анализи, програми, концепции, позиции, информации, паметни бележки, проекти на решения по конкретни въпроси, вътрешни актове, проекти на нормативни актове и други документи. Главният директор и директорите на дирекции ръководят, организират, контролират, планират, координират, отчитат и носят отговорност за дейността и за изпълнението на задачите на съответната дирекция в съответствие с определените с правилника и възлаганите допълнително от министъра функции.

Важен елемент в системата на управление на културното наследство е дейността развивана от **Националния институт за недвижимо културно**

наследство (НИНКН)²⁰⁹. Понастоящем същият е със статут на държавен културен институт с национално значение, с научноизследователски и експертни функции в областта на недвижимото културно наследство. Със своите действия той подпомага министъра на културата при упражняването на неговите правомощия по провеждане на държавната политика в областта на опазването и популяризирането на недвижимите културни ценности. НИНКН изпълнява следните дейности: подпомага министъра на културата при упражняване на неговите правомощия по провеждане на държавната политика в областта на опазването на недвижимото културно наследство, като: изготвя експертни становища в предвидените от ЗКН случаи; участва в разработването на стратегическите цели за опазване на недвижимото културно наследство; изготвя и участва в подготовката на нормативни актове в областта на недвижимото културно наследство; участва със свои представители в експертни съвети и комисии, създадени към министъра на културата; провежда научноизследователска и научноприложна дейност по издирване, изучаване и опазване на недвижимото културно наследство; изготвя предварителни и заключителни оценки и мотивирани предложения за деклариране и за предоставяне статут на недвижими културни ценности; прави предложение до министъра на културата за определяне на режимите за опазване на недвижимите културни ценности; извършва специализирано документиране на недвижими културни ценности и на наличната информация за тях; води публичен регистър на недвижимите културни ценности, поддържа национален документален архивен фонд и организира информационен център; създава и поддържа специализирана карта и регистри на недвижимото културно наследство по смисъла на чл. 32, ал. 1, т. 2 от Закона за кадастъра и имотния регистър; издава документи и дубликати, предоставя справки и копия на архивни материали; поддържа и развива информационна система за недвижимото културно наследство; изготвя проекти на планове за опазване и управление, експертизи, планови задания, пилотни проекти и други по недвижимото културно наследство по искане на физически и юридически лица; осъществява обучение и провежда методическа дейност в областта на опазването на недвижимите културни ценности; подготвя справочни, научни и научно-популярни издания за опазване на недвижимото културно наследство; взаимодейства с културни институти, с научни и други организации в страната и в чужбина в областта на недвижимото културно наследство; осъществява и други дейности, определени в закон. Научноизследователската, научноприложната дейност и обучението на кадри за опазване на културното наследство Институтът

²⁰⁹ Национален институт за недвижимо културно наследство. <http://ninkn.bg>

осъществява във взаимодействие с други научни организации и висши учебни заведения в страната и чужбина. Във връзка с подпомагане дейността на министъра на културата при осъществяване на държавната политика по опазване и популяризиране на недвижимото културно наследство директорът на НИНКН прави предложения до министъра на културата за: деклариране на недвижими обекти, които притежават признаци на недвижими културни ценности, с предварителна категоризация, класификация и временни режими за опазването им или за отказ за деклариране; прекратяване на временния режим на опазване на декларирани недвижими обекти, които не притежават качества на недвижими културни ценности; предоставяне статут на недвижими културни ценности с класификация, категоризация и режими за опазването им; промяна на статута на недвижимите културни ценности; предлага на министъра на културата становища за съгласуване на устройствени планове, инвестиционни проекти и искания за намеси в защитени територии за опазване на културното наследство по чл. 80, 83 и 83а от ЗКН, като процедурата по представяне на становищата в Министерството на културата се урежда със заповед на министъра на културата; предлага специфичните изисквания, свързани с опазването на недвижимите културни ценности при предоставяне на концесия, и дава становища при съгласуване на концесии за съгласуване и добив на подземни богатства; определя условията и реда за обществен достъп до недвижими културни ценности; участва в Специализирания експертен съвет по чл. 64, ал. 2 от ЗКН; организира и определя реда за водене на публичния регистър на недвижимите културни ценности и на списъците на обектите, свързани с българската история и култура извън страната; съдейства за разработването на проекта за разпределяне на предвидената в бюджета на Министерството на културата субсидия за опазването на недвижими културни ценности чрез изготвяне на становища по направените заявки и чрез предложения вследствие на проведен мониторинг. **Дирекция „Регистри, архивен фонд, информационна система и специализирано документиране” в НИНКН** води публичен регистър на декларационните актове и на актовете за прекратяване на временния режим; води Националния регистър на недвижимите културни ценности и списъците на обектите, свързани с българската история и култура извън страната; поддържа Националния документален архивен фонд, издава документи и дубликати, предоставя справки и копия на архивни материали; създава, поддържа и развива информационна система за недвижимото културно наследство и поддържа библиотека на института; организира информационен център за недвижимите културни ценности и за обектите, свързани с българската история и култура извън страната; дигитализира наличната архивна

информация за обектите на недвижимото културно наследство; извършва специализирано инструментално (геодезично и фотограметрично) заснемане на недвижимите културни ценности; създава и поддържа специализирана кадастрална карта и регистър на недвижимото културно наследство по смисъла на чл. 32, ал. 1, т. 2 от Закона за кадастъра и имотния регистър. **Дирекция „Идентификация, деклариране и предоставяне на статут“ към НИИ НКН** провежда експертна и научноизследователска дейност по издирване и изучаване на недвижимото културно наследство; извършва предварителната и заключителна оценка на обектите на недвижимото културно наследство; изготвя предложения за: деклариране на обекти на недвижимото културно наследство с предварителна класификация, категоризация и временни режими за опазването им или за отказ за деклариране; прекратяване на временния режим на опазване на декларирани недвижими обекти, които не притежават качества на недвижими културни ценности; предоставяне статут на недвижими културни ценности с класификация, категоризация и режими за опазването им; отнемане или промяна на статут на недвижима културна ценност; предлага условията и реда за обществен достъп до културните ценности с оглед на тяхното опазване, социализиране и популяризиране; консултира извършването на дейностите по т. 1, когато се изпълняват от външни изпълнители; участва със свои представители в комисии, назначени със заповед на министъра на културата и на директора на Института; участва в изготвянето на програми, задания и проекти на планове за опазване и управление за недвижими културни ценности.

Дирекция „Експертна и методическа дейност“ към НИИ НКН провежда експертна и методическа дейност за осъществяване на териториално-устройствена защита на недвижимото културно наследство; изготвя експертни становища във връзка със съгласувателната процедура по чл. 84 от ЗКН; извършва мониторинг на недвижими културни ценности; изготвя програми, научноекспериментални и пилотни проекти, проекти на планове за опазване и управление, експертизи, планови задания и други за недвижими културни ценности; провежда консултации по процедурни и методически въпроси относно опазването на недвижимите културни ценности, свързани с устройствени и инвестиционни проекти; участва със свои представители в комисии, назначени със заповед на министъра на културата и на директора на Института, както и в приемателни комисии за недвижими културни ценности; осъществява обучение в областта на опазването на недвижимото културно наследство; съдейства за разработването на проекта за разпределяне на предвидената в бюджета на Министерството на културата

субсидия за опазване на културните ценности.

Министерство на регионалното развитие и благоустройството²¹⁰ и Дирекция за национален строителен контрол²¹¹ имат контролни функции при реализирането на инвестиционни намерения спрямо обекти, които представляват недвижими културни ценности. Министърът на регионалното развитие и благоустройството определя специални разпоредби със специфични правила и нормативи за застрояване, касаещи териториите с наличие на недвижими културни ценности. Директорът на Дирекция за национален строителен контрол провежда държавната политика в областта на националния строителен контрол за строежите от първа, втора и трета категория. Като първа категория строежи са определени недвижими културни ценности с категория "световно значение" и "национално значение", както и сгради в границите и охранителните зони на археологическите резервати извън урбанизирани територии.

Министерство на туризма²¹² ползва недвижимите културни ценности като обекти за развитие на културния туризъм в България. Дейностите по консервация и реставрация на културните ценности са обвързани с дейностите по представянето им и използването им като туристически ресурс. Дирекциите в министерството имат функции спрямо недвижими културни ценности, когато се развиват като туристически обекти. Главната дирекция поддържа Единната система за туристическа информация като единна електронна база данни; събира, обработва, съхранява и актуализира данни за Единната система за туристическа информация, включително за регистъра на туристическите атракции; извършва предварителен контрол на заявленията на лицата, кандидатстващи за категоризиране и сертифициране на туристически обекти. Съгласно чл.3, ал.2, т. 9 и 10 от Закона за туризма в обхвата на туристическите обекти попадат посетителските центрове за представяне и експониране на местното природно и културно наследство, и музеите и обществените и частните колекции с културни ценности и художествените галерии. За осъществяване на сътрудничеството и координацията в областта на туризма се създава Национален съвет по туризъм - консултативен орган към министъра на туризма.

²¹⁰ Министерство на регионалното развитие и благоустройството. <https://www.mrrb.bg>

²¹¹ Дирекция за национален строителен контрол.

<https://www.dnsk.mrrb.government.bg/UI/Home.aspx?0ZKDwUgLUJrvrWmbKCluPA%3d%3d>

²¹² Министерство на туризма на Република България. <https://www.tourism.government.bg>

Общинските администрации разработват, изпълняват и отчитат стратегии и планове; управляват общинското имущество; осигуряват информация за органи и институции относно регистрирането, защитата, съхранението и опазването на културното наследство на територията на общината; изготвят информация и предложения за извършването на реставрационни дейности, свързани с опазването на културното наследство; прилагат политики за разработване и популяризиране на общините като туристически дестинации чрез опазване и развитие на природното и културното наследство. Кметовете на общини организират и координират осъществяването на политиката по опазване на културното наследство на територията на съответната община, като оказват съдействие при извършването на дейности по издирване, изучаване, опазване и популяризиране на културните ценности съобразно правомощията си; създават обществен съвет за закрила на културното наследство като съвещателен орган към общината.

Областните администрации извършват контрол върху опазването на обектите държавна собственост.

Българското законодателство в областта на недвижимото културното наследство

Страна по международни договори

Всеобща декларация за правата на човека²¹³

Всеобщата декларация за правата на човека, приета от Общото събрание на ООН през 1948 г., е първият правен документ, който определя основните човешки права, които трябва да бъдат защитени. Главната цел е да осигури една обща мярка за правата на човека и да служи като стандарт. Днес тя е вече акт с нормативен характер. Декларацията е приета от 40-то Народно събрание на 18 декември 2008 г.

Член 27. Всеки човек има право свободно да участва в културния живот на обществото, да се наслаждава на изкуствата, да участва в научния напредък и да се ползва от неговите достижения.

Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт на ООН от Хага от 1954 г. България става страна по конвенцията

²¹³ <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights>

през 1956 г. През 1958 г. подписва Първия протокол, през 2000 г. подписва Втория Хагски протокол от 1999 г. Защитата означава, че е забранено всяко изземване, унищожаване или умишлено увреждане на културните ценности. Окупиращата сила също така има задължението да предотврати незаконния износ на културни ценности от окупираната територия и трябва да върне незаконно изнесеното имущество на компетентните органи на окупираната територия.

Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство, приета от Генералната конференция на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура в Париж от 1972 г. България става страна членка по Конвенцията през 1974 г. Тя обединява в един документ концепцията за опазване на природата и на културните ценности. Правният текст има редица достояния, сред които могат да бъдат открити признанието за съществуване на природни и културни обекти с универсална стойност за човечеството; осъзнатите международни усилия да се опазва и оценява световното културно и природно наследство с мисъл за следващите поколения; възможността на държавите да включват обекти в Списъка на световното наследство.

Европейската културна конвенция, на 19 декември 1954 г. в Париж е приета Европейска културна конвенция, в сила за България от м. октомври 1991 г. Тя се основава на стремежа за провеждане на съвместни действия на държавите за опазване на европейската култура и насърчаване на развитието ѝ, поощряване на гражданите им да изучават езиците, историята и цивилизацията на другите договарящи страни, както и на общата за всички тях цивилизация. Съгласно конвенцията всяка държава трябва да взема необходимите мерки за запазване и насърчаване развитието на нейния национален принос в общото културно наследство на Европа.

Конвенция за защита на европейското архитектурно наследство от Гранада, 1985 г. Конвенцията е ратифицирана с решение на Великото Народно събрание от 25 януари 1991 г. Всяка страна се задължава да: създаде правен режим за защита на архитектурното наследство; осигури в рамките на този режим и съобразно особеностите на всяка държава или регион защитата на паметниците, архитектурните ансамбли и местностите.

Конвенция за опазване на археологическото наследство на Европа от Валета, 1992 г. Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от 36-о Народно събрание през 1993 г. и влиза в сила от 25 май 1995 г. Всяка от

страните участнички се ангажира да изгради с подходящите за всяка държава средства правна система за опазването на археологическото наследство, която предвижда: поддържане на регистри на археологическото наследство и определяне на защитените паметници и райони; създаване на археологически резервати; задължително докладване пред компетентните органи от откривателя на случайните находки, представляващи елементи на археологическото наследство, и тяхното представяне за изследване.

Рамкова конвенция за стойността на културното наследство за обществото от Фаро. Подписана е от България на 27 октомври 2005 г., но не е ратифицирана. Страните по тази Конвенция признават, че правата, свързани с културното наследство са присъщи на правото на участие в културния живот, съгласно дефиницията за това в Общата декларация за правата на човека; да признават индивидуалната и колективна отговорност по отношение на културното наследство; да подчертават, че консервацията на културното наследство и неговото устойчиво използване имат като свои цели човешкото развитие и качеството на живот; да предприемат необходимите стъпки за прилагане разпоредбите на Конвенцията по отношение на: ролята на културното наследство в изграждането на едно мирно и демократично общество, и на процесите на устойчивото развитие и популяризирането на културното многообразие; по-добра координация на компетенциите между участващите в процеса публични, институционални и частни действащи лица.

Национално законодателство

Конституция на Република България²¹⁴

Чл.18. Подземните богатства, крайбрежната плажна ивица, републиканските пътища, както и водите, горите и парковете с национално значение, природните и археологическите резервати, определени със закон, са изключителна държавна собственост.

Чл.23. Държавата създава условия за свободно развитие на науката, образованието и изкуствата и ги подпомага. Тя се грижи за опазване на националното историческо и културно наследство.

Чл.54. Всеки има право да се ползва от националните и общочовешките културни ценности, както и да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност, което се признава и гарантира от закона.

²¹⁴ Конституция на Република България. <https://www.parliament.bg/bg/const>

Закон за закрила и развитие на културата²¹⁵ - обн., ДВ, бр. 50 от 1.06.1999 г, посл. доп. ДВ. бр.18 от 4 Март 2022 г. Законът определя основните принципи на националната културна политика, културните организации, органите и организациите за закрила на културата, както и начините за подпомагане на културата и творците.

Закон за културното наследство²¹⁶ - обн., ДВ, бр. 19 от 13.03.2009 г., в сила от 10.04.2009 г.; посл. изм. ДВ. бр.17 от 26 Февруари 2021 г. Законът урежда опазването и закрилата на културното наследство. Той е сновният нормативен акт в сферата на политиката за недвижимите културни ценности.

Закон за меценатството²¹⁷ - обн., ДВ, бр. 103 от 23.12.2005 г., посл. изм. ДВ. бр.69 от 4 Август 2020 г. Законът урежда обществените отношения, свързани с безвъзмездно предоставяне на помощ от физически и юридически лица за създаване, съхранение и популяризиране на произведения на културата.

Закон за военните паметници²¹⁸ - обн. ДВ. бр.13 от 8 Февруари 2008 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.62 от 1 Август 2017 г. Този закон урежда статута на военните паметници, както и правата и задълженията на държавните органи и общините, на юридическите и физическите лица във връзка с издирването, проучването, регистрирането, картотекирането, опазването, поддържането, възстановяването и изграждането на военните паметници.

Закон за администрацията²¹⁹ - обн., ДВ, бр. 130 от 5.11.1998 г., в сила от 6.12.1998 г.; посл. изм. ДВ. бр.21 от 13 Март 2020 г.

Чл. 31.(1) Областният управител:

9. организира и ръководи дейностите по защитата на населението, културните и материалните ценности, околната среда при бедствия;

Постановление № 290 на МС от 20.10.2011 г. за одобряване на Тарифа за таксите, които събират музеите, Националният институт за недвижимо културно наследство и Националната библиотека "Св. св. Кирил и

²¹⁵ Закон за закрила и развитие на културата. <https://lex.bg/laws/ldoc/2134664704>

²¹⁶ Закон за културното наследство. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135623662>

²¹⁷ Закон за меценатството. <https://lex.bg/index.php/mobile/ldoc/2135514206>

²¹⁸ Закон за военните паметници. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135579103>

²¹⁹ Закон за администрацията. <https://lex.bg/laws/ldoc/2134443520>

Методий" за извършване на услуги и за издаване на документи и дубликати; посл. изм. и доп. ДВ, бр. 84 от 27 септември 2013 г.

Наредба за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности - приета с ПМС № 45 от 25.02.2011 г., обн., ДВ, бр. 19 от 8.03.2011 г., в сила от 8.03.2011 г., изм. и доп., бр. 87 от 9.11.2012 г., в сила от 9.11.2012 г.

Устройствен правилник на Министерството на културата – в сила от 08.12.2017 г., Приет с ПМС № 266 от 30.11.2017 г.; посл. изм. и доп. ДВ, бр.76 от 23 Септември 2022 г. С правилника се определят структурата, организацията на дейността, функциите и числеността на персонала в административните звена на Министерството на културата

Правилник за устройството и дейността на Националния институт за недвижимо културно наследство - приет с ПМС № 8 от 18.01.2012 г., обн., ДВ, бр. 8 от 27.01.2012 г., в сила от 27.01.2012 г., посл. изм. ДВ, бр. 72 от 31 Август 2018 г. Правилникът урежда устройството, дейността, управлението и организацията на работата на института, структурата и функцията на дирекциите.

Наредба за допълнение на Наредба № 3 от 2019 г. за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в националния публичен регистър на недвижимите културни ценности, обн., ДВ, бр. 57 от 2019 г., посл. доп. ДВ, бр. 9 от 2 Февруари 2021 г.

Наредба № 4 от 21.12.2016 г. за обхвата и съдържанието на документации за извършване на консервационно-реставрационни дейности на недвижими културни ценности - издадена от министъра на културата и министъра на регионалното развитие и благоустройството, обн., ДВ, бр. 105 от 30.12.2016 г., в сила от 30.12.2016 г.;

Наредба № Н-3 от 6.04.2011 г. за условията и реда за създаване и поддържане на публичен регистър на лицата, които имат право да извършват дейности по консервация и реставрация - издадена от министъра на културата, обн., ДВ, бр. 32 от 19.04.2011 г., в сила от 19.04.2011 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр.35 от 30 Април 2019 г.

Наредба № Н-3 от 26.01.2012 г. за създаването, съдържанието, поддържането, съхраняването и използването на Националния документален архив на Националния институт за недвижимо културно наследство и научния архив на музеите - издадена от министъра на културата, обн., ДВ, бр. 11 от 7.02.2012 г., в сила от 7.02.2012 г., изм. и доп., бр. 11 от 7.02.2014 г., в сила от 7.02.2014 г.

Правилник за устройството, организацията на работата и финансирането на Специализирания експертен съвет за опазване на недвижимите културни ценности - издаден от министъра на културата, обн., ДВ, бр. 48 от 24.06.2011 г., посл. изм. и доп., бр. 3 от 13.01.2015 г.

Наредба Н-4 от 8.10.2013 г. за условията и реда за представяне на културните ценности – обн., ДВ, бр.28 от 28.03.2014 г., в сила от 28.03.2014 г.;

Наредба № Н-2 от 6 април 2011 г. За създаване, поддържане и предоставяне на информацията от автоматизирана информационна система „Археологическа карта на България“, в сила от 19.04.2011 г. Автоматизираната информационна система „Археологическа карта на България“ представлява база данни, която съдържа информация за археологическите обекти в Република България. Базата данни се създава в Националния археологически институт с музей при Българската академия на науките.

В доклада от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство, изготвен от м. септември 2019 г. до м. февруари 2020 г., се обобщават следните резултати от оценката:²²⁰

„Измерването на ефективността при прилагане на ЗКН чрез съпоставяне на неговите цели и постигнатите резултати трудно може да се осъществи, тъй като нито в мотивите към първоначалните текстове на закона от 2009 г., нито към тези за изменение и допълнение са предложени количествени показатели за наблюдение и измерване постигането на целите, които законът си поставя.

Събраните за целите на последващата оценка данни показват, че въздействието на ЗКН върху заинтересованите страни не е добре

²²⁰ Доклад от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство. 2020. <https://strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&categoryId=&Id=234&y=&m=&d=>

балансирано, защото въвежда повече разходи и задължения за собствениците и концесионерите и по-малко на МК.

Дейностите по контрол не се изпълняват достатъчно добре.

Въз основа на събраните и анализирани данни за прилагане на ЗКН, за неговите ефекти и въздействия, може да направят следните заключения:

Не са постигнати целите на изменението в ЗКН, насочени към създаването на звената по чл. 17, ал. 3 от ЗКН - 6 специализирани звена със специалисти от наличната численост на общинската администрация, чиито капацитет да се използва ефективно.

Не е постигнато създаването на публичен регистър на НКЦ и поддържането на национален документален архивен фонд в електронен вид, като не е спазен предвидения срок от 2 години от влизане в сила на закона за тези дейности.

Липсват количествени измерители на целите в проекта на ЗКН и проектите за неговото изменение и допълнение.

Публичните данни и служебната информация, която може да послужи за измерване на постигането на целите и въздействията от ЗКН не са достатъчни.

В националното законодателство следва да се въведе изискване за оценка на въздействието по отношение на културното наследство в съответствие с документ, приет на годишната сесия на Комитета за световно наследство през 2015 г., в който се препоръчва да се предприемат мерки за минимизиране на негативното влияние на инфраструктурни и устройствени проекти върху обекти на световното наследство. Основен инструмент е оценката на въздействие на проекти върху изключителната световна ценност на обектите на световното наследство. В Закона за културното наследство следва да се въведат разпоредби за извършване на оценки на въздействие върху недвижимото културно наследство, за условията и реда на тяхното изпълнение (обхват, обем, степен на намеса на проектите, които подлежат на оценка).

Да се приемат предвидените в ЗКН наредби, както следва:

Наредба, която да определи реда за опазването на културното наследство при природни бедствия и въоръжени конфликти.

Наредба за условията и редът за изработването и поддържането на специализираните карти регистри на недвижимото културно наследство.”

Други препоръки в доклада от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство са:²²¹

„Определяне на количествени измерители на целите: Препоръчително е МК, като вносител да формулира количествени измерители (показатели) за резултат, за изпълнение и за въздействие (в опазване на КН), да предложи стойности, съобразно които да се измерва напредъка по или постигането на желаната цел, както и данни, които да се събират за целите на мониторинга и оценката.

Формулиране на показатели за въздействие: Препоръчително е МК да формулира не само показатели за изпълнение, но и такива за резултат и въздействие от действието на ЗКН.

Събиране на данни за измерване постигането на целите и въздействията: Въз основа на формулираните от МК показатели за изпълнение, резултат и въздействие от прилагането на ЗКН е препоръчително да се съгласува списък на липсващите данни, които да започнат да се събират.

Насърчаване на заинтересованите лица да проявяват активност при набирането / предоставянето на данни: Препоръчително е МК да насърчава заинтересованите страни активно да участват в консултациите при изменение и допълнение на ЗКН, при извършването на оценка за неговите ефекти и въздействие, включително чрез предоставяне на обратна връзка и данни.

Регистриране на времето за извършване на дейности и услуги: Препоръчително е МК да въведе практика за регистриране на времето за извършване на отделните дейности и задачи. Събираните данни ще улеснят ръководството и администрацията при оптимизирането на дейността и ще позволят извършването на надеждни оценки и анализи на ефективността и ефикасността.

Изграждане на нагласа сред заинтересованите страни за идентифициране и анализ на въздействията: Препоръчително е МК регулярно (например, веднъж годишно) да провежда консултации (под формата на кръгли маси) със заинтересовани страни с цел дискутиране на желани или нежелани въздействия от прилагането на ЗКН, както и други аспекти, произтичащи от неговите разпоредби.”

²²¹ Доклад от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство, 2020.
<https://strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&categoryId=&Id=234&y=&m=&d=>

Медиен мониторинг

За целите на изследването е извършен анализ на национални и регионални печатни и онлайн издания, и информационни агенции, за да се направи оценка как е отразена темата за опазване и управление на недвижимите културни ценности в тях от 2009 г. до настоящия момент. Проучването няма за цел да обхване всички публикации по темата, а да очертае неутрална външна панорама на състоянието на сектора и на проблемите в него. Това благоприятства да се предоставят допълнителни аспекти върху проблемите, с които се сблъсква културната политика, действията на държавните органи и отражението върху обществото. От медийните публикации е видно, че състоянието на голяма част от недвижимите културни обекти са в незадоволително състояние и необходимо преосмисляне на държавната политика.

Рухна част от фасادا на ценна сграда в София, общината налага законна ипотека. 24 часа, 30.01.2019.²²²

Елемент от фасадата на сграда, която е паметник на културата, се откърти в центъра на София - на пресечката на ул. "Пиротска" и бул. "Христо Ботев". Орнаментът се стоварил на тротоара със страшна сила във вторник през деня и по чудо няма пострадали. Над 20 са собствениците на сградата, в нея има 12 обекта. Издадена е заповед, че тя трябва да бъде ремонтирана и реставрирана, но до момента собствениците не са предприели действия. Затова вече тече процедура за връчване на покани за принудително изпълнение, обясни шефът на общинската дирекция по строителен контрол арх. Влади Калинов. Ако собствениците не предприемат нужните действия след връчването на поканите, общината ще започне сама ремонта. "След това ще се опитаме да стартираме процедура по законна ипотека срещу тази част от собствениците, които не са платили, за да си възстановим средствата", уточни Калинов.

Кметът на район "Централен": И държавата да помага за опазването на старинните сгради. Марица /Пловдив/, 05.12.2022.²²³

Сградите, които имат статут на паметници на културата, няма да се рушат и да застрашават живота на пешеходците, ако се приеме държавна политика за

²²² Рухна част от фасادا на ценна сграда в София, общината налага законна ипотека. 24 часа, 30.01.2019. <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/7273143>

²²³ Кметът на район "Централен": И държавата да помага за опазването на старинните сгради. Марица /Пловдив/, 05.12.2022. <https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/kmett-na-rajon-centralen-i-drjavata-da-pomaga-za-opazvaneto-na-starinnite-sgradi>

тяхната реставрация. Това е мнението на кмета на район „Централен” Георги Стаменов по повод на десетки къщи, от чиито фасади се свлича мазилка. Само през последните два месеца специално сформираната комисия е издала над 30 предписания за укрепване на козирки, орнаменти, мазилка, балкони.

Слаби управници и лоши стопани погребват ценни имоти за милиони в Пловдив : Докато градът се къса по шевовете от новото строителство. Марица /Пловдив/, 01.02.2022.²²⁴

Бетонните гета никнат като гъби из всички краища на града, а за разрешение и препоръки при ремонт на къщи в защитени архитектурни зони се чака с години. Битката с времето губят както частни, така и държавни, и общински сгради. Стоотици ценни имоти в Пловдив - частни, общински, държавни, включително и със статут на паметници на културата, са изоставени от произвола на времето от техните собственици. Това са милиони левове, погребани най-често от тежката бюрократична машина. В някои от случаите собствениците чакат с години разрешително и препоръки за ремонт от Националния институт за недвижимо културно наследство /НИНКН/. В други те просто нямат средства, за да поддържат сградите или губят интерес заради забавата на документите в различните институции. От НИНКН оправдават бавните си действия с недостиг на експерти. От Министерството на културата пък от години не обръщат внимание на проблема и заветните щатове все така не идват.

Срути се кулата на Малтепе край Пловдив.²²⁵ Actualno.com, 21.02.2020. 18 вековната кула, разкрита преди две години на Малтепе край Пловдив, внезапно почти се срути за една нощ преди два дни. Уникалното съоръжение в момента е силно повредено, като има щекотливи въпроси дали това се е случило заради дъжд или защото кулата не е била добре укрепена при разкопките. Според директора на Регионалния археологически музей д-р Костадин Кисъов, причината за това са иманярски набези от 16 век или по-точно западният отвор на иманярски тунел, издълбан в основите с размери 70 см ширина и 2 м височина.

²²⁴ Слаби управници и лоши стопани погребват ценни имоти за милиони в Пловдив : Докато градът се къса по шевовете от новото строителство. Марица /Пловдив/, 01.02.2022.

<https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/slabi-upravnici-i-loshi-stopani-pogreivat-cenni-imoti-za-milioni-v-plovdiv>

²²⁵ Срути се кулата на Малтепе край Пловдив. Actualno.com, 21.02.2020.

https://www.actualno.com/plovdiv/sruti-se-kulata-na-maltepe-kraj-plovdiv-news_1435626.html

Защо не могат да бъдат спасени историческите сгради на България : Институтцията НИИКН, която отговаря за 40 хиляди ценни имота, трябва да ги пази с едва 14 експерти, Капитал, 09.09.2022.²²⁶

Проблемите според настоящия директор на НИИКН, арх. Петър Петров, служебния министър проф. Велислав Минев и ред специалисти, с част от които "Капитал" разговаря, са няколко. Първият е липсата на държавна политика по отношение на опазването от началото на прехода насам. Законът за културното наследство не предоставя на Министерство на културата, НИИКН и общините достатъчно ефективни инструменти в тази област. Регистърът на недвижимите културни ценности не е актуализиран от 30 години, нито е дигитализиран. Има поръчка по програма "Добро управление", спечелена още през 2017 г., която трябваше да приключи през юни тази година, за дигитализиране на целия архив. Не е ясно дали това се е случило, а ако не се е - защо.

Пожар изгори покрива на „Царските конюшни“ в центъра на София. БНТ, 29.07.2018.²²⁷

Пожар тази сутрин в т.нар. „Царски конюшни“ на бул. Дондуков в столицата. Няма пострадали. Все още не се знаят причините за пожара. Изгорял е покривът на посторийките, след гасенето има и наводнени офиси в съседство. По продажбата на имота все още се водят дела, а от Столичната община съобщиха, че ще направят оценка на щетите и ще задължат собственика да възстанови сградата в автентичния ѝ вид.

Царските конюшни в София се рушат : СО месеци наред настоятелно изисква от Министерство на културата да обяви сградите в центъра на столицата за недвижима културна ценност с категория от „национално значение“. iNews, 16.06.2019.²²⁸

²²⁶ Защо не могат да бъдат спасени историческите сгради на България : Институтцията НИИКН, която отговаря за 40 хиляди ценни имота, трябва да ги пази с едва 14 експерти, Капитал, 09.09.2022.
https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/gradove/2022/09/09/4388018_zashto_ne_mogat_da_budat_spaseni_ist_oricheskite_sgradi

²²⁷ Пожар изгори покрива на „Царските конюшни“ в центъра на София. БНТ, 29.07.2018.
<https://bntnews.bg/bg/a/pozhar-izgori-pokriiva-na-tsarskrite-konyushni-v-tsentra-na-sofiya>

²²⁸ "Царските конюшни" в София се рушат : СО месеци наред настоятелно изисква от Министерство на културата да обяви сградите в центъра на столицата за недвижима културна ценност с категория от „национално значение“. iNews, 16.06.2019.
<https://inews.bg/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/-%D0%A6%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%8E%D1%88%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D0%A1%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B0%D1%82-.1.a.c.327.i.628827.html>

Само след месец се навършва една година от избухването на зловещия пожар, при който една от най-големите сгради в Царските конюшни почти изцяло изгоря, след като покривът ѝ се запали по тъмна доба. За всичките тези изминали месеци след пожара чиновниците в Министерството на културата и в Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН) обаче така и не намериха време, за да "задвижат" и да доведат най-сетне до успешен завършек процедурата по предоставянето на статут на паметник на културата от "национално значение" на този знаков исторически обект, подчертават от гражданското сдружение. Като естествен и логичен резултат от проявеното чиновническо безхаберие, Царските конюшни продължават да се саморазрушават, много от прозорците в сградите на комплекса направо липсват и съвсем не е изключено поради тази явна безстопанственост и пълна разруха много скоро там отново да избухне опустошителен пожар, причинен от неизвестен извършител, посочват от сдружение "Зограф".

Как да се отървем от паметник на културата : Центърът на София все повече губи историческия си облик. Схемата често е една и съща, а последната ѝ жертва - сградата на бившето кино "Възраждане". СЕГА, бр. 5859 (93) 24.04.2017.²²⁹

Петиция за спасяване къщата на арх. Георги Фингов на ул. "Шипка" 38 в София²³⁰, УПИ VIII-14, кв. 554, м. "Центъра", зона 'А' (обявена за архитектурно-строителен паметник на културата от местно значение, ДВ бр. 40/1978 г.). Макар ценността на сградата далеч да надхвърля ограниченията на локалното, тя е обявена за паметник на културата с категория "местно значение" (по стария Закон за паметниците на културата и музеите). Според много авторитети това е достатъчно юридическо основание тя да се запази от посегателства и неправомерни действия, нарушаващи цялостта и автентичния ѝ образ, и съгласно действащия от 10.04.2009 г. Закон за културното наследство. Уви - не. Още през 2008 г. в навечерието на зимата в покрива е отворена голяма дупка, мазилките по фасадите са докарани до окаяно състояние, интериорите са разграбени. 10.11.2009.

²²⁹ Как да се отървем от паметник на културата : Центърът на София все повече губи историческия си облик. Схемата често е една и съща, а последната ѝ жертва - сградата на бившето кино "Възраждане". СЕГА, бр. 5859 (93) 24.04.2017. <https://old.segabg.com/article.php?id=851650>

²³⁰ Петиция за спасяване къщата на арх. Георги Фингов на ул. "Шипка" 38 в София. 10.11.2009. <http://sofiazanas.blogspot.com/2009/11/et-38.html>

В границите на концесията на "Петругия" във Върбовка има късноантична крепост. Дневник, ²³¹06.02.2022.

Обобщените данни показват, че в границите на концесионната територия и извън нея има значителна крепост със затворена от оградащата платовидната част на възвишението стена площ 168 дка... При теренното издирване през март 2021 г. е забелязано скорошно опресняване с тежка техника на съществуваща от преди това инфраструктура, пресичаща неправомерно крепостта. Освен това при югозападния ъгъл на крепостта е установен голям изкоп, направен с взрив. След разговор е представител на фирма "Петругия" ЕООД е установено, че това е проба... Въпросният взрив е нарушил целостта на археологическия обект. В изкопа се откриват археологически материали. Тази площ попада в границите на крепостта от времето на регистрацията ѝ през 1992 г. както и на очертаванията, регистрирани през март 2021 г. За този изкоп е уведомена Главна дирекция "Инспекторат за опазване на културното наследство" към Министерството на културата... Частта за културно наследство в доклада за ОВОС съдържа много обща информация. Смущаващо е, че е разработена от специалист с квалификация в областта на финансите, а не в областта на културното наследство, заради което е обясним и видът на крайния резултат. Не са посочени източниците, на базата, на които специалистът твърди, че инвестиционното намерение не застрашава НКЦ, както и на основата на каква информация твърди останалото в текста по тази тема и влиянието на инвестиционното предложение... По време на общественото обсъждане на 06.01.2022 г., на мой въпрос дали проектът е съгласуван с НИНКН, представител на фирмата ми отговори, че имат съгласувано изменение на СПУП, което е категорично невярно.

Вече съборена софийска къща е обявена за паметник на културата. Дневник, 05.01.2023. ²³²

Собственикът "Арко асет реалти" е оспорвал връщането на статута с мотива, че двуетажната къща е съборена с разрешение на Столичната община и Министерството на културата. През 2018 г. главният архитект на София Здравко Здравков е одобрил промяна в подробния план, с която се позволява в имота да се построи шестетажна жилищна сграда. Промяната в плана е

²³¹ В границите на концесията на "Петругия" във Върбовка има късноантична крепост. Дневник, 06.02.2022. https://www.dnevnik.bg/analizi/2022/02/06/4309572_v_granicite_na_koncesiata_na_petrugiia_vuv_vurbovka/?fbclid=IwAR0thJEFFZpswnf9C27p1PHizjtV7nhuDPHCVARrTYOKw1UJOoCG26qgIDw

²³² Вече съборена софийска къща е обявена за паметник на културата. Дневник, 05.01.2023. https://www.dnevnik.bg/gradska_sreda/2023/01/05/4434732_veche_suborena_sofiiska_kushta_e_obiavena_za_pam_etnik

била съгласувана с Министерството на културата. През същата 2018 г. е подадено искане в НИИКН от двама граждани, живеещи в съседство, за връщане на статута ѝ на НКЦ, но решението се бави четири години.

Бутнаха сграда до Кукления театър, чакаща статут на паметник на културата (снимки). ²³³Moreto.net, 12.09.2022.

Сградата до Кукления театър, която само преди месеци стана жертва на пожар, вече е съборена. Зданието, включено в списъка с чакащи за статут на паметник на културата, е бутнато миналата седмица. Сградата на ул. „Драгоман“ 12, която е част от архитектурен ансамбъл, горя на два пъти в рамките на 12 месеца. Пламъци я обхванаха през ноември 2021, а след това и през юни 2022 година. Вторият пожар нанесени значителни щети на зданието. Част от него се срути... От документи в сайта на районно кметство „Одесос“ става ясно, че за имота е издадена виза за проектиране на хотел, жилищно строителство и магазин през 2014 година. Няма издадено разрешение за строеж по сега действащия подробен устройствен план за имота.

Наследството на минералните бани – общо благо, но не съвсем, Дневник, 04.08.2022. ²³⁴

В условията на все по-чести водни и енергийни кризи се очаква управлението на минералните води и свързаната с тях инфраструктура да е приоритетно за държавните и местните политики. Скорошни събития в България обаче подсказват, че това богатство ще става все по-малко достъпно, а управлението му - без гражданско участие... Прехвърлянето на управлението на публична собственост и ресурси в ръцете на частни инвеститори е все още най-често предписваният "лек" в условията на несвършващ Преход. Несигурната икономическа обстановка и ограничените средства, с които разполагат общините, са обичайният аргумент за "освобождането" от публична собственост. Но възможни ли са други подходи и какви са те?

Граждани отново настояват жп гарата в Нова Загора да бъде ремонтирана. 1kam1.com, 25.03.2022. ²³⁵

²³³ Бутнаха сграда до Кукления театър, чакаща статут на паметник на културата (снимки). Moreto.net, 12.09.2022. <https://www.moreto.net/novini.php?n=465157>

²³⁴ Наследството на минералните бани – общо благо, но не съвсем, Дневник, 04.08.2022. https://www.dnevnik.bg/analizi/2022/08/04/4376663_nasledstvoto_na_mineralnite_bani_obshto_blago_no_ne

²³⁵ Граждани отново настояват жп гарата в Нова Загора да бъде ремонтирана. 1kam1.com, 25.03.2022. <https://1kam1.com/grazhdani-otnovo-nastovavat-zhp-garata-v-nova-zagora-da-bade-remontirana>

Граждани настояват железопътната гара в Нова Загора да бъде ремонтирана и да функционира като приемно здание. Категорично не приемаме вариант за строеж на ново здание в близост до старото. Това е неприемливо от архитектурна и градоустройствена гледна точка, коментира Кремена Петрова, общински съветник в града. Припомняме, че казусът с новозагорската жп гара е от началото на миналата година. Тогава стана ясно, че проект на Национална компания „Железопътна инфраструктура“ предвижда събарянето на старата сграда и изграждане на ново приемно здание – павилион. Тогава над 2000 души се обявиха против това и настояха гарата да бъде обследвана и да получи статут на паметник на културата от местно значение. А на 16 август над сто души направиха жива верига край сградата в своеобразен протест за запазването ѝ. „Искаме промяна в проекта. Искаме ремонт на съществуващата сграда, защото това е нашата новозагорска гара. Тя е емблематична сграда за нашия град, построена е през 1918 година и категорично не сме съгласни да бъде заменена от един павилион от термопанели“, коментира още общинският съветник Красимира Петрова. И посочи, че желанието на гражданите има и подкрепата на Съюза на българските архитекти.

Няма вече "Хасково - затвора" : Багери срутиха зандана - паметник на културата, който е на апетитно място в центъра на областния град. clubz.bg, 27.07.2015.²³⁶

Ето този хасковски затвор, вече го няма. Бутнаха го багери, въпреки че е обявен за паметник на културата още през 1970 г. В петък сайтът Haskovo.net съобщи новината и че общината възнамерява да продаде на търг терена от около 5 декара. Това се виждало от докладна записка на кмета Георги Иванов, която ще се гласува на сесията този петък... Заради скандала днес Министерството на културата разпореди спешна проверка за разрушаването на сградата на затвора. От ведомството потвърдиха, че зданието е исторически паметник на културата с национално значение. Пред "Дневник" хасковският кмет Георги Иванов обясни, че в общината не знаели, че сградата е била паметник на културата.

Добавиха пластмасови арки към амфитеатъра в Несебър, Труд онлайн, 24.04.2017.²³⁷

²³⁶ Няма вече "Хасково - затвора" : Багери срутиха зандана - паметник на културата, който е на апетитно място в центъра на областния град. clubz.bg, 27.07.2015. https://clubz.bg/23890-nyama_veche_haskovo_zatvora

²³⁷ Добавиха пластмасови арки към амфитеатъра в Несебър, Труд онлайн, 24.04.2017.

<https://trud.bg/%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%B0-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8->

Ремонт на амфитеатъра в стария град на Несебър остави местните хора и туристите шокирани – към него бяха достроени още две „старинни“ пластмасови арки, съобщава БТВ. Като град под егидата на ЮНЕСКО, всяка промяна, която се прави в стария град на Несебър трябва да бъде съгласувана с Института за недвижимо културно наследство. В Министерството на културата останаха изненадани, че има такъв проект. С новата визия не са запознати и в музей „Старинен Несебър“.

Мост от XVI в. се срути в Харманли, Изворът на Белоногата тъне в мръсотия. skif.bg, 15.03.2017.²³⁸

На 23 февруари 2017 г. построеният през 1585 г. Сводест мост се срути. Паднаха 10 м от перилата му, които още преди година бяха в толкова трагично състояние, че е чудо как издържаха до днес. „ХарманБГ“ алармира на 1.8.2016 г. в своя статия, че парапетът на моста откъм Общинския пазар е пред срутване.... Точно преди година, на 21 февруари, 2016 г., в пълно информационно затъмнение под багерите падна декларираната недвижима ценност – сградата на „Тютюнева промишленост“... На мястото му сега зее трап. Една културна ценност по-малко... Най-яркият символ на Харманли, ценност от национално значение – Изворът на Белоногата, също тъне в мръсотия и разруха. Безценната плоча на Гергана със стих от поемата на Славейков, по която личат следи от куршуми и нецензурни надписи, преди няколко месеца бе застрашително отлепена в единия си край от бетонната основа.... Да не пропусна и запазената до днес стена на Кервансарая, около която през 1510 г. всъщност възниква Харманли. Тя е циментирана доста грозно там, където се руши. Някой беше казал, че е възможно циментирането да е част от консервацията ѝ, което никак не ми изглежда приемливо. През 2017 г. възстановяването на Извора на Белоногата и Гърбавия мост отпадна и от строително-инвестиционната програма на общината.

Предложили 100 000 лева подкуп, за да бутнат "Двойната къща". OFFNEWS, 02.05.2017.²³⁹

100 000 лева подкуп е предложил представител на инвеститор на бившия министър на културата в кабинета "Орешарски" Петър Стоянович, за да бъде съборена емблематичната за София "Двойна къща". Това разкри самият

[%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%B0%D0%BC%D1%84%D0%B8%D1%82%D0%B5](#)

²³⁸ Мост от XVI в. се срути в Харманли, Изворът на Белоногата тъне в мръсотия. skif.bg, 15.03.2017.

<https://skif.bg/index.php/haid-park/4751-most-ot-hv-v-se-sruti-v-harmanli-izvorat-na-belonogata-tane-v-mrasotiya>

²³⁹ Предложили 100 000 лева подкуп, за да бутнат "Двойната къща". OFFNEWS, 02.05.2017.

https://m.offnews.bg/news/Obshtestvo_4/Predlozhili-100-000-leva-podkup-za-da-butnat-Dvojnata-kashta_654419.html

Петър Стоянович в "България сутрин" по Bulgaria ON AIR. Багер бутна "Двойната къща" през почивните дни, като изпревари подготвяната жива верига в защита на сградата в събота.

Груби нарушения при реставрация в резерват „Яйлата”. Moreto.net, 16.06.2014.²⁴⁰

Груби нарушения в археологичен резерват „Яйлата” се извършват в този момент, алармират от ГИОКИН чрез писмо до ДНСК. Въпреки, че проектът е оповестен със статут "временно спрял" в страницата на информационната система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България, от снимките, които изпратиха до Moreto.net става ясно, че в момента на обекта текат строителни дейности, а самото строителство е в пълно противоречие с българското законодателство. Нарушенията изглеждат маловажни пред неестетичния кич, грубо контрастиращ с визията на автентичния зид.

Фотогалерия: Новите антични крепости на България : Вълна за "реставриране" на старини заля страната в последните години. baricada.org, 27.12.2016.²⁴¹

Вместо общините да инвестират в поддръжката на рушащите се след две десетилетия negliжиране старини, те бяха насърчени да построят нови крепости върху тях. В много отношения това прилича повече на унищожение, отколкото на реставрация. Потенциалните икономически ползи, с които то беше оправдано, така и не дойдоха.... Докато се вдигат нови крепости, за някои старини така и не достигат средства.

Дисниленд "България". offnews.bg, 16.03.2015.²⁴²

В България е в ход същинска диснификация: дотук са построени над 30 крепости, които струват по 4-5 милиона; подготвят се нови 100-200. Но даваме ли си сметка за драматичния ефект от този историко-туристически хибрид?

Бутафорните замъци и неслучилият се туристически бум. Терминал 3, 05.09.2018.²⁴³

²⁴⁰ Груби нарушения при реставрация в резерват „Яйлата”. Moreto.net, 16.06.2014.
<https://www.moreto.net/novini.php?n=254882>

²⁴¹ Фотогалерия: Новите антични крепости на България : Вълна за "реставриране" на старини заля страната в последните години. baricada.org, 27.12.2016. <https://baricada.org/2016/12/27/new-ancient-fortresses-of-bulgaria>

²⁴² Дисниленд "България". offnews.bg, 16.03.2015. <https://offnews.bg/analizi-i-komentari/disnilend-balgaria-476415.html>

Експертните групи, включително Международният съвет за паметниците на културата и забележителните места, ИКОМОС, предупреждават, че желанието за усвояване на допълнителни евросредства за дострояването на исторически руини, е „фалшифициране на историята“ и „необратимо унищожаване на културни паметници“. Министър защитава „бутафорията“ като начин за насърчаване на туризма.

Критикуват реставрацията на крепостта "Кракра Пернишки" : Местните я наричат „замък от „Лего“, "увеселителен парк", или "неуважение към историческите паметници". citybuild.bg, 25.09.2013.²⁴⁴

Съвсем скоро ще бъде финализирана работата по проекта „Подобряване на туристическа атракция - Средновековна крепост "Кракра Пернишки" в Перник и свързаната с нея инфраструктура", пише perniknews.com. Общият одобрен бюджет по проекта е 4 211 219 BGN. Бенефициент по проекта е община Перник, а партньори - Агровединвест, "Приватсистем" ООД, "ДиДжи Консулт" ЕООД - София, Барзи БГ ЕООД, Пи Ес Инвент ЕООД и "Бигла III" ООД (според данните в Информационната система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България). Перничани обаче критикуват реставрацията, защото според тях величието, което е излъчвала крепостта „Кракра“, се е загубило между наподобяващите теракото-картон „каменни блокчета“, пише изданието. Темата се коментира от известно време и в други местни медии, както и в създадената фейсбук група "Крепостта "Кракра" - нека спрем погубването ѝ"

Има сериозни нарушения: Багери са разкопали могила с останки от древна цивилизация. Дневник, 05.12.2022.²⁴⁵

Багери са разкопали района около могила край асеновградското село Долнослав, която крие останки от древна европейска цивилизация, съобщава Би Ти Ви. Районът е разкопан от община Асеновград в опит да реши проблема с безводието на околните села с дренажни тръби и помпена станция. Първата копка е през август, а пораженията по археологическия обект са забелязани през ноември. Археолози твърдят, че в могилата има изящна керамика, останки от пещи и жилища на 7000 години. "От селищата

²⁴³ Бутафорните замъци и неслучилият се туристически бум. Терминал 3, 05.09.2018.

<https://terminal3.bg/butaforните-zamci-i-nesluchiliyat-se-turisticheski-bum>

²⁴⁴ Критикуват реставрацията на крепостта "Кракра Пернишки" : Местните я наричат „замък от „Лего“, "увеселителен парк", или "неуважение към историческите паметници". citybuild.bg, 25.09.2013.

<https://citybuild.bg/news/kritikuvat-restavratsiata>

²⁴⁵ Има сериозни нарушения: Багери са разкопали могила с останки от древна цивилизация. Дневник, 05.12.2022.

https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2022/12/05/4424107_ima_seriozni_narusheniia_bageri_sa_razkopali_mogila_s

Мулдава, Долнослав започва всъщност развитието на една от най-старите цивилизации на европейския континент", казва Росица Миткова от Регионалния археологически музей в Пловдив. "По най-жесток и варварски начин унищожават културното наследство не само на България, на цяла Европа, на целия свят, бих казала. Обекти от такъв тип на пръсти се броят", коментира още тя.

9. Оценка и сравнение между политиките на ниво Европейски съюз и националната политика за опазване на недвижимото културно наследство

Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР) е един от основните финансови инструменти на европейската политика на сближаване. Предназначението му е да спомага за смекчаване на различията в степента на развитие на европейските региони и да подобрява жизнения стандарт в най-необлагодетелстваните региони. ЕФРР е важен източник на финансиране за публични инвестиции в културни обекти за някои държави членки. В Регламента за ЕФРР има набор от тематични цели и инвестиционни приоритети, между които държавите членки могат да избират съобразно нуждите си. **В Специалният доклад на Европейската сметна палата „Инвестициите на ЕС в културни обекти — област, която се нуждае от по-добро насочване и координация” от 2020 г. се посочва, че периода 2010—2017 г. размерът на средствата от ЕФРР, инвестирани в културни обекти в държавите членки на Европейския съюз, е около 750 млн. евро годишно. Над 25 % от всички публични инвестиции в областта на културните услуги са реализирани в около една трета от държавите членки, а повече от 50 % — в Португалия и Гърция.**²⁴⁶

В същия доклад се отбелязва, че на национално равнище се откриват примери за това как държавите членки разнообразяват източниците на приходи от културни обекти и за разработването на схеми за финансиране, които се основават на частни средства. Например, във Франция е въведена лотария в областта на културното наследство. По примера на Обединеното кралство през 2018 г. френското правителство стартира национална лотария в областта на културното наследство, за да подкрепи възстановяването на някои емблематични обекти (през посочената година са събрани 20 млн. евро за възстановяване на 18 обекта). В Италия е въведена лотария в областта на

²⁴⁶ Инвестициите на ЕС в културни обекти — област, която се нуждае от по-добро насочване и координация. Специален доклад. 2020.

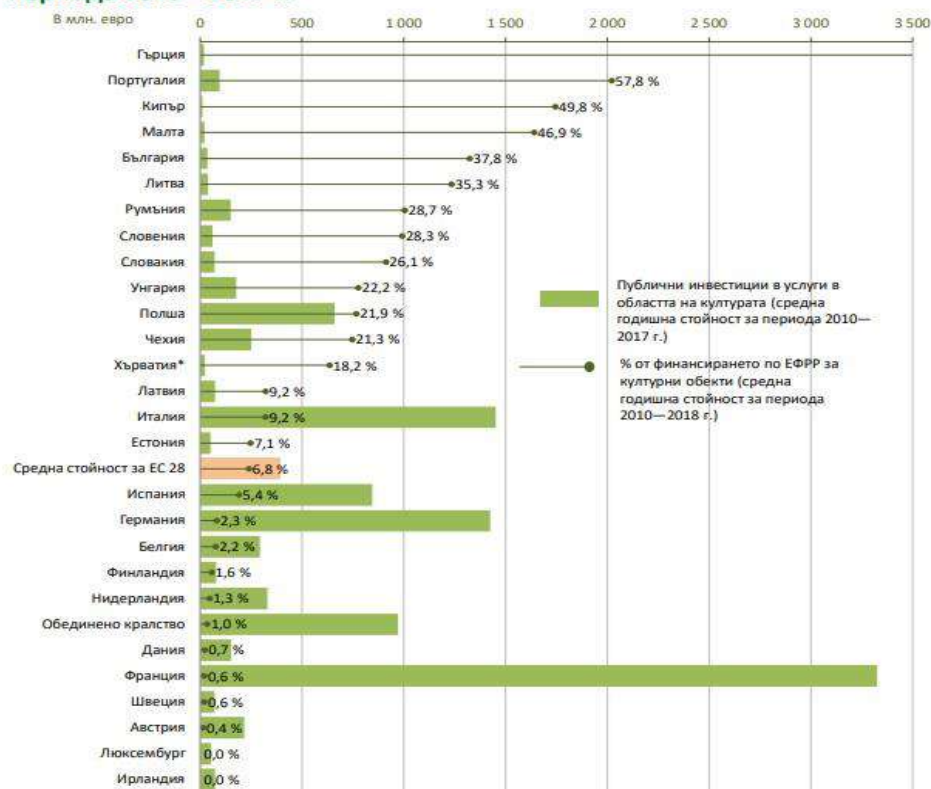
https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_08/SR_Cultural_investments_BG.pdf

културното наследство. От 1997 г. насам част от лотарийните приходи е запазена за Министерство на културното наследство и се разпределя за широк спектър от проекти в областта на културното наследство в цяла Италия, свързани с възстановяване и опазване на различни обекти, включително археологически, исторически и художествени проекти, проекти за архивиране и библиотекарство, както и за възстановяване на ландшафтното устройство и културните дейности. Проектът „Ex-Convento di Sant Antonio“ е един от четирите проекта в извадката на Сметната палата, който е получил около 2,4 млн. евро по „Programma Triennale Lotto 2007—2009“. Пантеонът в Рим и гръцкият театър в Сиракуза са други примери за финансирани културни обекти. В Полша е въведено коригиращо данъчно облагане. През 2018 г. Полша създава нов фонд за финансиране на опазването и обновяването на историческите обекти. Финансирането произтича от административните глоби, наложени за нарушения на изискванията за опазване на историческите обекти.

В България 37.8% от финансирането по ЕФРР са за културни обекти за периода 2010 – 2017 г. Преди България по процент на финансиране за културни обекти са единствено Гърция, Португалия, Кипър и Малта.

Фигура 1 — Финансиране от ЕФРР и капиталови инвестиции на държавите членки в културни обекти, средна годишна стойност за периода 2010—2017 г.

Европейската сметна палата признава, че като цяло не съществува подходяща рамка за гарантиране на ефективността и устойчивостта на инвестициите на ЕФРР в културни обекти. Съществува ограничена координация по отношение на инвестициите на ЕС в културни обекти.

В декларация, приета на 6 юни 2014 от Общото събрание на Българския национален комитет на ИКОМОС се казва, че „насочването на значителни средства към фалшиви реконструкции (около 80 млн. лв. по данни на Министерството на културата) е в силен контраст с незначителните средства, отделяни от държавата за опазване на автентичните културни ценности, които са в критично състояние (500 хил. лв. по данни на Министерството). Това драстично деформира националната политика за опазване на културното наследство.” БНК на ИКОМОС апелира към компетентните централни и местни власти „да се преустанови практиката на хипотетични реконструкции на български културни ценности, която е несъвместима с реставрационната наука. Предлага решенията във всички фази на проектите, които засягат недвижимото културно наследство, да бъдат вземани прозрачно и след професионални и обществени дебати, с участието на компетентни експерти по опазване на културните ценности. В това отношение БНК на ИКОМОС е изцяло на разположение. Също така Българския национален комитет на ИКОМОС настоява „за определени законодателни промени в Закона за обществените поръчки, Закона за културно наследство и др., които да гарантират опазването на културните ценности според възприетите международни принципи и норми, както и да осигуряват условия за избора на най-подходящите проекти, с приоритет на конкурсното начало.”²⁴⁷

Проф. Тодор Кръстев през 2015 г. по БНТ по повод конференция "Културно наследство: Автентичност в риск", чийто главен организатор е Гражданска инициатива за опазване на културно-историческото наследство (ГИОКИН) и др. заявява, че е „пълна лъжа това, че няма начин един археологически паметник да стане подобен туристически продукт и да привлече туристи, ако не се вдигне догоре, до зъбера. Това е абсолютна манипулация. Световната практика дава прекрасни примери за археологически обекти, които са интерпретирани и презентирани пред хората и привличат маса туристи. Съвременният турист и бъдещият турист ще иска да види автентика, истина, а не фалшификация.” Арх. Дафина Барфончовска посочва, че „участниците във форума са подписали декларация, в която се иска обществен дебат и

²⁴⁷ Декларация на БНК на ИКОМОС от 12.06.2014 г. <https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/04/bnc-icomos.pdf>

партньорство с всички държавни институции за опазване на културно-историческото ни наследство.”²⁴⁸

В друга декларация на ГИОКИН през 2015 г. се настоява, че „трябва да бъдат потърсени и други модели за инвестиране на европейското финансиране за развитие на културния туризъм, които биха довели до по-устойчивото му развитие, а не тези инвестиции да бъдат сведени до разгръщането на мащабни строителни дейности, неуместни и недопустими за археологически, архитектурни и културни паметници. Ние от ГИОКИН призоваваме българското общество, както и честните хора в Министерството на културата и изобщо в управлението на държавата, да спрем унищожаването на това, което все още е останало от свидетелствата за миналото по нашите земи. Обществото трябва да научи и да разбере, че много паметници в България - в Созопол, в Пещера, във Велики Преслав, Яйлата и Траянови врата - вече практически не съществуват. Това, което стои на тяхно място, не е паметник на историята и културата, а паметник единствено на алчността, невежеството и глупостта. Подобна участ е подготвена и за старите български столици, за Небет тепе в Пловдив и за още много места, които завинаги ще бъдат превърнати в театрален декор.”²⁴⁹

В статия във вестник „Култура”, бр. 20, 30 май 2014 г. по повод 50-годишнината на Венецианската харта проф. Тодор Кръстев пише: „Възстановени са до зъбер: порта, кули и част от крепостната стена в Созопол, Пернишката крепост и Цари Мали Град, в момента се надгражда стената на Яйлата, готви се проект за възстановяване на крепостта на Небет тепе в Старинен Пловдив, предлага се да бъде възстановена крепостта в Старинен град Несебър и пр. Засега се очертават около 30 крепости за възстановяване. Финансирането на тази дейност се осъществява чрез европейска безвъзмездна помощ по линия на Оперативна програма Регионално развитие.”

В България е налице видимо изоставане от актуалните европейски тенденции на опазване и представяне на културно наследство, на участието на гражданите при управлението на недвижимото културно наследство, при работата с публики и употребата на нови технологии. Съществува забавяне на процесите на дигитализация на регистъра на недвижимите културни ценности и архива на НИИКН и недостатъчно приложение на новите информационни методи и технологии при проучването и опазването на културното наследство, в това число

²⁴⁸ Културно наследство - автентичност в риск. <https://bnt.bg/bg/a/kulturno-nasledstvo-avtenticnost-v-risk>

²⁴⁹ Декларация ГИОКИН. 2015. <https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/04/deklaracia-giokin.pdf>

дигитализиране, GIS-картографиране на културно-исторически зони, изграждане на отворена информационна база от данни, 3D моделиране, заснемане и сканиране на цялостни интериорни или екстериорни културно-исторически обекти. Регистърът на недвижимите културни ценности е непълен и следва да бъде актуализиран. Същият не е достъпен електронно. Ако този аспект се проектира в контекста на така търсеното разкриване на икономическия потенциал на културното наследство, то сме изправени пред ситуация, в която представянето на родните културни ценности се оказва до голяма степен неконкурентоспособно.²⁵⁰

В България, в сравнение с нивото на Европейския съюз, е налице централизация на дейностите по провеждането на националната и местна политика и недостатъчно участие на общините, частните собственици, местните общности и граждани в управлението на недвижимите културни ценности. В голямата част от общините не е създаден регламентиращия със ЗКН обществен съвет за закрила на културното наследство като съвещателен орган към общината.

За по-голямата голяма част от недвижимите културни ценности не са определени режими за опазване. Забавянето във времето на определянето на режими за опазване на НКЦ води до неприемливи намеси и застрашава обектите на културното наследство от увреждане или разрушаване.

Съществува дублиране на функции на дирекциите на Министерството на културата и Националния институт за недвижимо културно наследство и недостатъчно ефективна координация между ДНСК и МК / НИНКН, което най-често води до увреждане или загуба на недвижимите културни ценности. Следва да се прегледат обстойно функциите на ключовите звена, отговорни за изпълнението на политиката, за да се идентифицират наличието на дублиране на функции от една страна или празноти в нормативната уредба от друга. Прецизирането на функциите следва да бъде извършено, както между отделните органи на централната власт, ангажирани с тази политика, така и между тях и териториалните администрации.

За разлика от другите държави в Европейския съюз, в България липсват финансови облекчения и подпомагане за частните собственици на недвижими културни ценности, което стимулира търсенето на възможности за заобикаляне на режимите за опазване. Налице е неспазване на режимите за опазване и лоша поддръжка на недвижимите културни ценности, които често биват оставяни да се саморазрушат.

²⁵⁰ Кабаков, Иван и Милена Колева-Звънчарова. Културното наследство и неговото опазване, социализация и управление: какво би могло да се направи?. Законодателство и професионално развитие в областта на културното наследство. Историческа реконструкция и актуално състояние в Република България. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2020.

Високите цени на недвижимите имоти и парцелите в градска среда стимулират собствениците на недвижими културни ценности да реализират инвестиционни инициативи, които често са свързани с повреди и умишлено унищожаване. Необходимо е да се промени разпределението на правата и задълженията на собствениците и държавните органи, в съответствие с Конституцията, която задължава държавата да се грижи за опазване на културното наследство. Да се предвидят задължения за държавните органи да осигуряват финансово подпомагане, безплатни консултации, издаване на определени документи без такси, както и данъчни облекчения за собствениците на обекти със статут на недвижима културна ценност.

Съществува непоследователна, хаотична и кампанийна политика в областта на недвижимото културно наследство, неотговаряща на съвременните реалности и политиките на Европейския съюз. Липсват превантивните мерки и се разчита единствено на спасителните дейности. Липсва ясна визия за националните приоритети и програмна обвързаност с общоприета дългосрочна стратегия, задължаваща всяко правителство да я прилага. Налице са съмнения за корупционни практики и неправомерни действия на различните централни и местни администрации.

В България, за разлика от повечето държави на Европейския съюз, **съществува правителствен тип на управление на културното наследство** и не се прилагат се прилагат начини и подходи, като: гражданска наука/Citizen Science, съвместно създаване/Co-creation и съвещателни процеси/Deliberative processes при определяне на политиките за недвижимото културно наследство.

II. ЧАСТ 2: ПРОУЧВАНЕ, АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ТЕКУЩОТО НИВО НА УЧАСТИЕ НА ГРАЖДАНИТЕ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА НЕДВИЖИМИТЕ КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ В БЪЛГАРИЯ

В България първите граждански формирания датират още от периода преди Възраждането, като те основно имат културно-просветни цели. Въпреки това гражданското общество в страната е сравнително младо и все още търпи своето развитие и утвърждаване. Една от първите граждански активности в новата история на България е осъществена през 1987 г., две години преди смяната на тоталитарния режим, от шест русенки, организирани екологична демонстрация срещу честото обгазяването на града от химическия комбинат в Гюргево ²⁵¹. С появата на социалните мрежи и навлизането им все повече в ежедневието на хората, гражданската активност в България бележи ръст на активност през последните години ²⁵².

10. Методология на анализа

Методологията за провеждане на анализа включва инструменти и методи за проучване на информацията от разнородни източници и документи по отношение на българската и европейската нормативна рамка и съществуващите политики в областта на недвижимите културни ценности и управлението им с участие на гражданите.

За целите на анализа са разгледани голям брой публично достъпни първични и вторични документи, свързани с практиките на управление на недвижимото културно наследство и участието на гражданите в опазването, управлението и представянето чрез кабинетното проучване. Проучени са международни и национални официални документи и статистики, научни издания, разработки, изследвания и доклади, експертни оценки, публикации в медиите. Резултатите от кабинетното проучване са представени под формата на аналитичен доклад, придружен със списък на използваната литература и информация.

²⁵¹ Михайлов, Д., Д. Андреева, И. Душкова и Д. Петкова. Гражданско общество без гражданите. Оценка на българското гражданско общество 2003-2005. Сдружение за партньорство и подкрепа на гражданската активност „Болкан Асис“, София, 2005, с. 24.

²⁵² Куджиловски, Д. Индекс на гражданското общество 2008-2010. София, Институт „Отворено общество“, 2011, с. 27.

Приложени са следните методи за събиране, обработка на достоверни данни и анализ:

Анализ на средата: фактори, които влияят на политиката на вътрешно и международно ниво, историческа и политическа обстановка, национални приоритети и тенденции, основни проблеми, прогресът в технологиите и комуникациите, еволюция на политиките в областта на недвижимите културни ценности, медиен мониторинг.

Анализ на съответствието: обяснява подходите на отговорните институции за недвижимо културно наследство и съответствието на политиките с рисковете и приоритетите; с очакванията от обществото и резултатите от водените политики за опазване; действа ли се в съответствие с предоставените в законодателството правомощия; мониторинг и оценка за съответствието; несъответствия при спазването на законодателството.

Анализ на ефективността: установява провежданата политика ефективна ли е спрямо поставените цели; наличието на индикатори и начина на отчитане на резултатите, оценката на изпълнението на целите.

Анализ на ефикасността: идентифицира се и се анализира устойчивостта на проектите, финансирани от националния бюджет, европейските фондове и международни организации, подкрепящи изпълнението на политиката; анализират се разходите и ползите за конкретни проекти и политики.

Анализ на риска: рискове, свързани с липсата на нормативна осигуреност спрямо политиката; липсата на административен капацитет при изпълнение на политиките; проследяват се контролните дейности за предотвратяване на риска.

Изпълнението на кабинетното проучване е довело до следните резултати:

1. Осъществен е задълбочен анализ на различните управленски подходи, причинно-факторната обусловеност, нагласите и отношението към участието на гражданите в управлението на недвижимото културно наследство в България, няколко европейски държави и в Европейския съюз.
2. Проучено е в каква степен дейностите по изпълнение на политиката са успешни и до какви конкретни резултати са довели.
3. Разработени са обобщена визия, списък с констатации и препоръки за подходящи подходи и необходими действия при управлението на недвижимото културно наследство; проектиране, къде трябва да се съсредоточат усилията от страна на вземащите решения.

11. Анализ на текущото ниво на участие на гражданите при управлението на недвижимите културните ценности в България

Нива на гражданското участие

Един от най-известните модели за участие е „Стълбата на гражданско участие” на Шери Арнщайн.²⁵³

Стъпало 1: Манипулация

Гражданите имат намерение да вземат участие, но нямат реално влияние върху решенията и резултатите. Всъщност, тяхното присъствие се използва за постигане на други задачи, например за спечелване на избори, за създаване на по-добра визия на институцията или за осигуряване на допълнителни средства от институциите. На това стъпало администрацията е тази, която убеждава и съветва гражданите, а не обратното. Това участие се прилага, когато администрацията иска да демонстрира, че е отворена към гражданите и „обикновените хора” могат да вземат участие.

Стъпало 2: Терапия

Гражданите на второто стъпало са необходими на администрацията, за да бъдат представени като безсилна и непривилегирована група. Те нямат друга роля, освен да присъстват като декор. Администрацията опитва да убеди гражданите, че те са проблемът и болестта, когато всъщност установените институции и политики създават проблеми за гражданите.

Стъпало 3: Информирание

Въпреки че Арнщайн признава, че информирането на „гражданите за техните права, отговорности и възможности може да бъде най-важната първа стъпка към легитимно участие“, той отбелязва, че „много често акцентът се поставя върху еднопосочен поток от информация - от длъжностните лица към гражданите - без осигурен канал за обратна връзка и без възможност за преговори. Срещите са превърнати в средства за еднопосочна комуникация за предоставяне на повърхностна информация, обезсърчаващи въпроси или даване на неуместни отговори.“ Администрацията смята, че с тези срещи гражданите ще бъдат „уплашени от безсмислието, юридическа терминология

²⁵³ A Ladder of Citizen Participation,” Journal of the American Planning Association, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224.

и престижа на длъжностното лице“, като целта е да приемат предоставената информация като достоверен факт и/или да подкрепят предложенията, направени от властимащите.

Стъпало 4: Консултации

Привличането на мненията на гражданите, както и при информирането, може да бъде легитимна стъпка към тяхното пълно участие. Но ако консултирането не се комбинира с други начини на участие, това стъпало все още е измамно участие, тъй като не предлага никаква гаранция, че опасенията и предложенията на гражданите ще бъдат взети под внимание. Най-често използваните методи за консултиране на хората са проучвания на нагласите и обществените изслушвания. Когато администрацията ограничи гражданските предложения само до това ниво, без да бъдат обсъждани по-нататък, означава, че властимащите използват ситуацията като формално доказателството, че са преминали през необходимите стъпки за включване на гражданите.

Стъпало 5: Предразполагане

Участието като предразполагане възниква, когато на гражданите се предоставя ограничена степен на влияние в даден процес, но тяхното участие е до голяма степен или изцяло символично: гражданите са включени само за да демонстрират, че са участвали. Пример за това стъпало са консултативните съвети, работните групи и съветите по планиране. Участието на гражданите на това стъпало не означава, че ще се вземе наистина споделено решение. Администрацията позволява на гражданите да съветват или планират безгранично, но крайното решение запазва за себе си като право на последна преценка. На това стъпало основно значение за успех на гражданите има качеството на формулираните предложения и степента, до която общността е организирана да настоява за тези приоритети.

Стъпало 6. Партньорство

Участието като партньорство възниква, когато публичните институции и длъжностните лица позволяват на гражданите да преговарят с тях, да налагат вето на решения, да споделят финансиране или да представят искания, които са поне частично изпълнени. По думите на Арнщайн: „На това стъпало на стълбата властта всъщност се преразпределя чрез преговори между граждани и властимащи. Те се съгласяват да споделят отговорностите за планиране и вземане на решения чрез такива структури като съвети за съвместна политика, комитети за планиране и механизми за разрешаване на безизходни ситуации. След като основните правила са установени чрез някаква форма на

даване и вземане, те не подлежат на едностранна промяна. Арнщайн обаче отбелязва, че в много ситуации на партньорство властта не се дава доброволно от публичните институции, а по-скоро се взема от гражданите чрез действия като протести, кампании или организиране на общността.

Стъпало 7. Делегирана власт

Участието като делегирана власт възниква, когато публичните институции и длъжностните лица се откажат от поне някаква степен на контрол, управление, правомощия за вземане на решения или финансиране. По думите на Арнщайн: „На това ниво стълбата е мащабирана до точката, в която гражданите държат важните карти, за да се гарантира отчетността на администрацията пред тях. За да разрешат различията, властимащите трябва да започнат процеса на договаряне, вместо да отговарят на натиска от другата страна.“

Стъпало 8. Граждански контрол

Участието като граждански контрол възниква, когато гражданите могат да управляват програма или институция, да отговарят изцяло за политическите и управленските аспекти и да могат да преговарят за условията, при които „външни лица“ могат да ги променят. В ситуации на граждански контрол, например, публичното финансиране ще тече директно към обществената организация и тази организация ще има пълен контрол върху това, как се разпределя това финансиране. На това стъпало е необходимо да се следи и да не се дава възможност на лидерите на гражданското общество да бъдат купени от администрацията; да не се получи опортюнизм, сепаратизъм вътре в гражданското общество и разпадане.

Друг модел за степента на участие е стълбата на Чан, който прехвърля модела на Арнщайн върху управлението на културните ценности през 2016 г.²⁵⁴

„Стълбата за участие при управление на културното наследство“ изглежда по този начин:

1. Образование / Популяризиране
2. Защита / Опазване
3. Консултиране
4. Съвещаване
5. Партньорство

²⁵⁴ Grcheva, Olga and Beser Oktay Vehbi. From Public Participation to Co-Creation in the Cultural Heritage Management Decision-Making Process. Department of Architecture, Eastern Mediterranean University.

6. Преговори, водени от гражданите
7. Самоуправление

Първото стъпало е обозначено като „образование“ или „популяризиране“, в което експертите и правителството обучават обществеността за ценностите и значението на културното наследство. Участието се състои основно в повишаване на обществената осведоменост за опазването на наследството.

На второто стъпало обществеността признава, че тяхното културно наследство, независимо дали е материално или нематериално, се защитава и съхранява от правителството и всякакви агенции и министерства. Общественото участие е сравнително пасивно, почти не е активно на тези две стъпала, тъй като комуникационната мрежа е с еднопосочен информационен поток, предаващ се от правителство или експерти към неспециалисти.

Придвижвайки се до средните стъпала на стълбата, обществеността излиза на арената, за да упражнява своето влияние върху управлението на културното наследство. Гласовете могат да бъдат изразени и чути в под формата на „информиране“ и „консултиране“. Обществеността дори може да поеме по-активна роля на „консултативното“ стъпало, в което може да съветва относно пренебрегвани райони, които изискват опазване и да коментира проекти за опазване. Но дейностите с участие на това ниво лесно могат да бъдат просто форма на символизъм, ако няма подходящ механизъм за улесняване на комуникацията между секторите. Обществеността има малко влияние върху решенията, следователно няма последващи действия за промяна на статуквото.

На по-горните стъпала обществеността започва да натрупва сила за влияние. На ниво „сътрудничество“ гражданите и правителството управляват съвместно наследството така, че обществения принос оказва влияние върху процеса на управление на активите на наследството. Разпределението на властта е доста равномерно на това стъпало.

На стъпалото „преговори, водени от гражданите“ обществеността инициира кампании за опазване и настоява за действие от страна на правителството или експертите. На този етап обществеността има голяма управленска власт или влияние при създаването на решения относно управлението на наследството.

На стъпалото „самоуправление“ гражданите имат право на вето върху управлението на наследството. Те могат да изискват гаранции и да преговарят за определени условия.

Подход към опазването, ориентиран към хората²⁵⁵

Различни научни документи относно „включването на общността в наследството“ се концентрират върху ориентиран към хората подход за управлението на наследството. Този подход се прилага по-специално към обекти на наследството, които се използват от общността, т.е. практикуват ежедневиите си дейности в обекта на наследството или просто живеят и работят там. При този подход общностите трябва да бъдат включени от една страна, за да изградят дългосрочен капацитет и да подобрят способността на местните общности да управляват и влияят върху развитието на „техния“ обект на наследство, а от друга страна, да разпределят ползите на местните общност. На места с наследство, което се счита за „жива“ част от тяхната общност (примерите варират от храмовете до лондонското метро), ангажираността на общността често носи предимства както за наследството, така и за общността. Общностите имат капацитет и активи, които надживяват политическите или професионалните дадености и допълват специализираните знания и умения. Подходът, ориентиран към хората, използва тези способности, за да предложи дългосрочно опазване и съвместно управление за доброто на наследството и за доброто на общността. И обратно, има много примери, които илюстрират отрицателните въздействия, които могат да възникнат, когато наследството е отделено от обществото чрез небалансирана система за управление. Когато връзката между хората и наследството е отслабена или прекъсната, подходът, ориентиран към хората, се стреми да идентифицира проблемите и да ги коригира. Възприемането на ориентиран към хората подход не е просто предложение за увеличаване на участието в системата за управление. Вместо това става дума за признание, че хората са основен компонент при управлението на наследството, че хората са свързани с наследството и се гарантира, че те са неразделна част от опазването на това наследство. Общностите са във фокуса на редица международни и национални политики, тъй като силните общности обикновено са от полза както за отделните хора, така и за обществото. Силните общности се състоят от мрежи за подкрепа и активни общностни групи с възможности за доброволчество, които допринасят за подобряване на здравето и благосъстоянието; повишено

²⁵⁵ People-Centred Approaches to the Conservation of Cultural Heritage: Living Heritage. ICCROM, 2015.

социално включване; намалено престъпно и антисоциално поведение; повишена култура на предприемачество и обучение; насърчаване на участието в демократичния процес. В случая с наследството участието на общността допринася за тази по-широка картина, но също така носи специфични предимства за наследството. В този контекст подходът, ориентиран към хората, не разглежда наследството просто като изолирана единица, която изисква ресурси за опазване и управление. Вместо това наследството се разглежда като притежаващо потенциала да играе активна роля в общностите и да носи ползи на хората, като по този начин се демонстрира, че наследството има значение за обществото, както и се печели подкрепата на обществото за неговото текущо използване и защита. Ангажирането на общностите е свързано с укрепване на способността им да участват смислено в процеса на вземане на решения за опазване и управление за тях самите и тяхното наследство.

Общностите могат да бъдат общности по местоживеене (тези, които живеят в рамките на или близо до наследството), общности по интереси (тези, които се интересуват от наследството) или общности от практиката (тези, които работят с наследството).

Ползи от подходът, ориентиран към хората

Чрез насърчаване участието на общността в управлението на наследството, политиките могат да бъдат разглеждани като участващи в много по-мощни дебати (като устойчивото развитие), отваряйки демократични процеси и подобрявайки прозрачността на управлението. Това от своя страна може да осигури политическо предимство, като привлече нова подкрепа от по-широк кръг хора. Собствениците на културно наследство и други групи по интереси биха могли потенциално да имат достъп до повече финансиране и други ресурси. Хората с професии в областта на културното наследство биха могли да получат одобрения за планираните от тях проекти по-ефективно чрез ангажиране на обществеността, спестявайки време и пари.

За изграждане на възможно най-ефективни и здрави взаимоотношения, ангажирането на общността трябва да се състои възможно най-рано. Диалогът трябва да бъде постоянна дейност.

Подходите, ориентирани към хората, могат да бъдат подкрепени от всяка една от групите, ангажирани с наследството, чрез конкретни действия, примери за които са изброени по-долу като предложения за начини за напредък.

Лицата, вземащи решения и политиците, могат:

- Да дадат гласност на национално или международно ниво на ползите, наследството може да достави на обществото;
- Да насърчат диалога с институциите за развитие и благоустройство, за да се постави наследството като част от дневния ред за устойчивост;
- Да се преразгледат съществуващите системи за управление на наследството и да се преценят начините, по които могат да бъдат коригирани, за да позволят по-голямо участие на общността;
- Да се отделят ресурси за развитие на капацитета в областта на ангажираността на общността;
- Да се уверят, че финансирането на проекти, свързани с наследството, позволява консултации и участие на общността.

Практикуващите професии в областта на културното наследство могат:

- Да оценяват съществуващата система за управление и нейната способност да улеснява ангажираността на общността, като прави корекции в полза насърчаване на процеси на съвместно управление и мониторинг;
- Да водят диалог с общностите;
- Да ангажират общностите в практически дейности за идентифициране на наследството и неговата интерпретация, както и в проекти за опазването му;

Членовете на общността могат:

- Да бъдат проактивни в предлагането и организирането на собствени инициативи, свързани с наследството;
- Да се възползват от възможностите, предлагани от политиците и професионалистите, за участие и ангажиране във вземането на решения и доброволчеството;
- Да споделят информация и знания за конкретното място, където се намира културната ценност;
- Да споделят притесненията си и да поискат обезщетение при пропуснати ползи;

Както е посочено в **Доклада от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство през 2020 г.**,²⁵⁶ една от

²⁵⁶ <https://www.strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&categoryId=&Id=234&y=&m=&d=>

препоръките е, да бъдат насърчени заинтересованите лица да проявяват активност при набирането и предоставянето на данни. Министерството на културата трябва да **насърчава заинтересованите страни активно да участват в консултациите** при изменение и допълнение на Закона за културното наследство, при извършването на оценка за неговите ефекти и въздействие, включително чрез предоставяне на обратна връзка и данни. Също така се препоръчва на Министерството на културата **регулярно да провежда консултации със заинтересовани страни с цел дискутиране** на желани или нежелани въздействия от прилагането на Закона за културното наследство, както и други аспекти, произтичащи от неговите разпоредби.

Механизми за участие на гражданите в управлението на недвижимите културни ценности

Обществени консултации по Закона за нормативните актове

Провеждането на консултации с основните заинтересовани участници в процеса на разработване на нормативни актове и политики е изискване по Закона за нормативните актове. Консултациите представляват структурирана обществена ангажираност, която включва търсене, получаване, анализ и обратна връзка на отговорите, получени от заинтересованите участници. Заинтересовани участници с тези, чиито интереси са засегнати от нормативния акт, политиката или чиито дейности оказват силен ефект върху тях, включително организирани интереси, индивиди и заинтересовани страни в други държави, и тези, които притежават необходимата информация, ресурси и компетентност за извършване на оценка на въздействието, формулиране на политики и тяхното изпълнение, както и тези, които контролират съответните инструменти по прилагането.²⁵⁷ Според Закона за нормативните актове с допълнение през 2016 г. е прието, че „в процеса по изработване на проект на нормативен акт се провеждат обществени консултации с гражданите и юридическите лица. Преди внасянето на проект на нормативен акт за издаване или приемане от компетентния орган съставителят на проекта го публикува на интернет страницата на съответната институция заедно с мотивите, съответно доклада, и предварителната оценка на въздействието по чл. 20. Когато съставителят на проекта е орган на изпълнителната власт, публикуването се извършва на Портала за обществени консултации²⁵⁸, а когато е орган на местното самоуправление - на интернет

²⁵⁷ Стандарти за провеждане на обществени консултации. Министерски съвет на Република България, 2009.

²⁵⁸ Портал за обществени консултации. <https://www.strategy.bg/Default.aspx?lang=bg-BG>

страницата на съответната община и/или общински съвет. Срокът за предложения и становища по проектите, публикувани за обществени консултации по ал. 3, е не по-кратък от 30 дни. При изключителни случаи и изрично посочване на причините в мотивите, съответно в доклада, съставителят на проекта може да определи друг срок, но не по-кратък от 14 дни. След приключването на обществената консултация по ал. 3 и преди приемането, съответно издаването на нормативния акт, съставителят на проекта публикува на интернет страницата на съответната институция справка за постъпилите предложения заедно с обосновка за неприетите предложения. Когато съставителят на проекта е орган на изпълнителната власт, публикуването на справката се извършва едновременно и на Портала за обществени консултации.”²⁵⁹

Минималното изискване за консултация е публикуване в продължение на 30 дни на Портала за обществени консултации. Въпреки, че този метод е бърз и евтин, има опасност да бъдат изключени немалки групи от граждани, които не следят правителствените интернет-страници. Друг недостатък е, че не се дава възможност за диалог и обратна връзка. Консултацията приключва с представянето на коментарите от заинтересованите страни.

Мониторинг на обществените консултации на Портала за обществени консултации в областта на недвижимите културни ценности

Проект на нормативен акт	Период на консултацията	Статистика на постъпили предложения и обратна връзка
Проект на НИД на Наредба №Н-4 от 2007 г. за провеждане на конкурсите за директори на държавните културни институти	27.7.2022 г. - 26.8.2022 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че 39 от тях са „приети”, 3 от тях са „приети по принцип”, 17 от тях „не са приети”. В графа „Мотиви” накратко е мотивиран отказът или приемането на предложенията.
Проект на Наредба за допълнение на № Н-00-0001 от 14 февруари 2011 г. за извършване на теренни археологически	27.4.2022 г. - 27.5.2022 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че са постъпили 2 предложения, които не са приети, с мотиви, че предлаганите промени касаят друг вътрешен правилник и Закона за

²⁵⁹ Закон за нормативните актове. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2127837184>

проучвания		културното наследство.
Проект на НИД на Наредба № Н-5 от 27 юни 2007 г. за условията и реда за провеждане на конкурси за предоставяне на средства от Национален фонд „Култура“	17.3.2022 г. - 30.3.2022 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че са постъпили 25 предложения, от които 19 не са приети, 2 са приети частично, 2 предложения „приема се по принцип“ и 2 от предложенията се приемат.
Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за културното наследство	11.10.2021 г. - 10.11.2021 г.	Публикувана е частична оценка на въздействие. Постъпили са 2 становища, всяко с коментари и няколко предложения. Липсва справка на постъпилите предложения и становища с информация дали са приети предложенията и мотиви към решението.
Проект на Наредба за реда за създаването на музеи по чл. 25, ал. 2 от Закона за културното наследство	13.8.2021 г. - 13.9.2021 г.	Постъпили са 2 предложения. Липсва справка на постъпилите предложения и становища с информация дали са приети предложенията и мотиви към решението.
Проект на правилник за изменение и допълнение на правилника за устройството и дейността на Националния исторически музей – София.	8.6.2021 г. - 8.7.2021 г.	Липсват постъпили предложения.
Проект на Наредба за допълнение на Наредба № Н-00-0001 от 2011 г. за	15.4.2021 г. - 15.5.2021 г.	Липсват постъпили предложения.

извършване на теренни археологически проучвания		
Проект на Наредба за допълнение на Наредба № 3 от 2019 г. на министъра на културата	18.11.2020 г. - 18.12.2020 г.	Постъпили са 2 предложения, които не са приети. Публикувани са мотиви.
Проект на ЗИД на Закона за културното наследство	26.8.2020 г. - 25.9.2020 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че са постъпили 6 предложения, от които за 2 няма информация дали се приемат, 1 е прието частично, 1 предложение „приема се по принцип” и 2 от предложенията се приемат.
Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за закрила и развитие на културата	3.12.2019 г. - 3.1.2020 г.	Справка за предложенията, становищата и възраженията - не са постъпили предложения, становища и възражения.
Наредба за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в Националния публичен регистър на недвижимите културни ценности.	25.4.2019 г. - 25.5.2019 г.	Липсва публикувана справка за предложенията, становищата и възраженията.

Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за културното наследство	5.4.2019 г. - 5.5.2019 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че е постъпило 1 предложение, което не е прието.
Проект на Постановление на Министерския съвет за изменение и допълнение на Правилника за устройството и дейността на Националния институт за недвижимо културно наследство	20.7.2018 г. - 20.8.2018 г.	Липсва публикувана справка за предложенията, становищата и възраженията.
Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за закрила и развитие на културата	30.3.2018 г. - 30.4.2018 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че няма постъпили предложения и становища.
Проект на Правилник за изменение и допълнение на Правилника за устройството, организацията на работата и финансирането на Специализирания експертен съвет за опазване на недвижимите културни ценности	9.3.2018 г. - 9.4.2018 г.	На сайта има публикуван един коментар с предложение, липсва обратна връзка.
Проект на Наредба за изменение и допълнение на Наредба № Н-00-0001	5.1.2018 г. - 5.2.2018 г.	От публикуваната справка на постъпилите предложения и становища се разбира, че едно от предложението не се приема,

от 14.02.2011 г. за извършване на теренни археологически проучвания		второто – приема се частично, за останалите предложения няма информация дали се приемат.
---	--	--

Видно от проведените обществени консултации на интернет страницата на Портала за обществени консултации се разбира, че за някои предложения има обратна връзка, за други – няма такава. В някои от случаите изцяло липсва справка дали са постъпили предложения и становища.

Национални граждански инициативи за участие в управлението на недвижимото културно наследство²⁶⁰

Гражданската инициатива е форма на пряко участие на гражданите в управлението, уредена в Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление. Гражданската инициатива може да се произвежда на европейско, национално и на местно ниво.

Целта на националната гражданска инициативата е представяне на предложения до Народното събрание или до органите на централната изпълнителна власт за решаване на въпроси от национално значение. Националната гражданска инициатива се организира по решение на събрание на не по-малко от 50 граждани с избирателни права. Национална гражданска инициатива се осъществява чрез подписка. Всеки гражданин с избирателни права може да положи подписа си еднократно в подписката. Инициативният комитет организира информационна кампания и обществени дискусии във връзка с предложението, по което се провежда подписката. Органите, до които е отправена подписката за национална гражданска инициатива, са длъжни да разгледат направените предложения и в тримесечен срок от връчването на подписката да обявят своето решение и мерките за неговото изпълнение на своите интернет страници, в един национален ежедневник и по обществените електронни медии.

През 2013 г. е организирана Национална гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство“.²⁶¹ На редовно заседание, проведено

²⁶⁰ <https://www.parliament.bg/bg/register-referendum?page=act&lng=>

на 25 септември 2013 г., Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения в Народното събрание разгледа Национална гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство” № ПГ-339-00-15, внесена от инициативен комитет на 12 юли 2013 г. С внесената подписка в подкрепа на инициативата „За нов закон за културното наследство” се предлага:

1. да бъдат променени неясните, противоречиви и несвършени текстове в Закона за културното наследство, като се приеме нов закон;
2. да бъде изменена Наредба № Н-2 от 12.01.2012 г. за определяне размера на възнаграждението на лицата, предали вещи по реда на чл. 93 от Закона за културното наследство или съобщили ценна информация за такива вещи;
3. да се въведат ясни и точни граници за недвижимите културни ценности и техните охранителни зони, които да бъдат публично оповестени пред гражданите;
4. да се приемат нови законови разпоредби, гарантиращи правото на гражданите да колекционират, притежават, купуват, продават и разменят помежду си предмети с културна стойност, както и регламентиращи работещи пазарни механизми в съответствие с европейските изисквания за свободен пазар;
5. представител на Националната гражданска инициатива да участва в работните групи по изготвянето на новия Закон за културното наследство, както и да бъде включен в състава на Обществено-консултативния съвет към министъра на културата от квотата за представители на гражданското общество. Към подписката са представени протокол от организационното събрание за Националната гражданска инициатива в подкрепа на исканията за нов Закон за културното наследство от 15 април 2013 г., списък на участниците в организационното събрание, обръщение към всички граждани с отношение към културното наследство, любители и съмишленици на колекционерството и металдетектинга в България, предложения и мотиви към внесената в Народното събрание Национална гражданска инициатива.

В съответствие с изискванията на чл. 45, ал. 1 и чл. 48, ал. 2 от Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление, заседанието е било организирано от 52 граждани с избирателни права, като е спазен тримесечния срок за провеждане на подписката.

От представения протокол за резултатите от извършената проверка на подписката на Националната гражданска инициатива от главна дирекция

²⁶¹ Национална гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство”.

<https://www.parliament.bg/pub/cW/20140417115700%D0%9D%D0%93%D0%98-%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.PDF>

„Гражданска регистрация и административно обслужване” в Министерството на регионалното развитие се установяват 4907 броя проверени записи, като от тях 4131 броя са на гражданите с коректно вписани данни, 776 броя на некоректните записи, в т.ч. 605 броя на записите с грешен, непълен или липсващ ЕГН (единен граждански номер) и 171 броя на записите с грешни данни. В писмено становище на Министерството на културата до Комисията е посочено, че в законодателната програма на министерството е заложено изготвяне на законопроект за изменение и допълнение на Закона за културното наследство, със срок за внасяне в Министерския съвет месец декември 2013 г. За тази цел от министерството е изпратено писмо и до инициативния комитет на Националната гражданска инициатива с предложение, при желание от тяхна страна, да определят свои участници в работната група. Асоциацията на българските археолози не подкрепя идеята за изработване на нов Закон за културното наследство, както и за съществено пренаписване и промяна във философията на действащия закон. От Националния археологически институт с музей при Българската академия на науките се обявяват против предприемането на каквито и да е действия за изменения на Закона за културното наследство в съответствие с направените предложения, което според тях ще доведе до увреждането на културно-историческото наследство на страната.

В становището представено от Върховната касационна прокуратура категорично се подчертава, че по отношение на защитата на археологическите културни ценности не трябва да има принципни изменения в Закона за културното наследство и в съответните разпоредби на Наказателния кодекс. Заявява се, че не е необходим нов закон в тази област, а по-скоро трябва да се прецизират действащите разпоредби и добавят нови раздели.

Съветникът на министъра на културата информира, че по инициатива на министъра на културата са проведени срещи с представители на всички институции, заинтересовани с опазването на културно - историческото наследство, като е обективизирана необходимостта от изменение на Закона за културното наследство. В края на месец юли в Министерството на културата е проведена среща с инициативни комитети и е сформирана работна група по промени в закона, в чиито състав са включени представители на инициативния комитет на Националната гражданска инициатива. Първото заседание на групата е обявено за началото на месец октомври 2013 г.

В хода на дискусиата участие вземат двама народни представители. Единият от тях предлага Министерството на културата, чрез работната група да изготви разпоредби, съобразени с направените предложения, които да залегнат в законопроекта за изменение и допълнение на Закона за културното

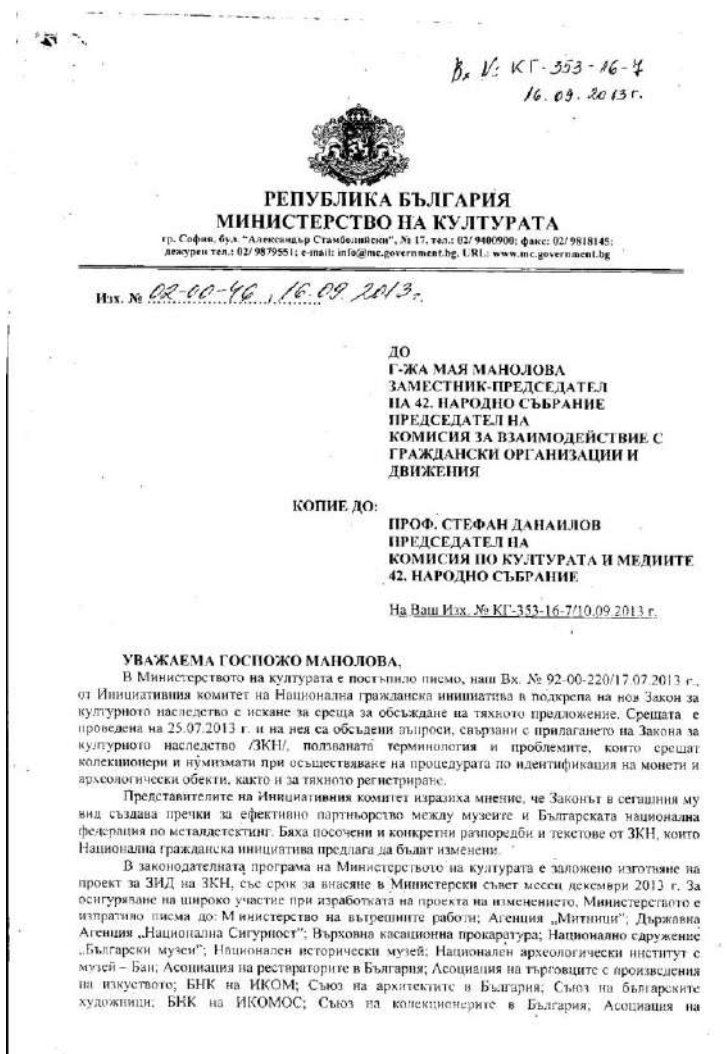

наследство, като след внасянето му в Народното събрание Комисията по културата и медиите ги разгледа по същество. Вторият народен представител изразява позиция, че доколкото в законодателната програма на Министерството на културата е заложено изготвяне на законопроект за изменение и допълнение на Закона за културното наследство, необходимостта от законодателни промени следва да бъде преценена от министерството.

Председателят на Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения в Народното събрание подчертава необходимостта комисията да отправи препоръка към Министерството на културата за провеждането на по-широко обществено обсъждане за изработването на законопроекта за изменение и допълнение на Закона за културното наследство, в което да бъдат включени и граждански организации, извън инициативния комитет, които са взели участие в обсъждането на Националната гражданска инициатива. Народните представители се обединяват около становището, че националната гражданска инициатива трябва да бъде разгледана и от работната група към Министерството на културата, която ще изработва законопроекта за изменение и допълнение на Закона за културното наследство. Въз основа на гореизложеното и след проведено гласуване, Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения, с 9 гласа „за“, 0 „против“ и 0 „въздържал се“, предлага на Народното събрание да приеме следното: становището на Комисията за взаимодействие с граждански организации и движения, подписката и получените писмени становища по Националната гражданска инициатива да бъдат изпратени на министъра на културата. Препоръчва на министъра на културата във връзка с предвиденото изработване на законопроект за изменение и допълнение на Закона за културното наследство да проведе обществено обсъждане по въпросите, поставени в предложението, постъпило в Народното събрание чрез Националната гражданска инициатива, както и да включи в работната група по изработването на законопроекта за изменение и допълнение на Закона за културното наследство представители на други граждански организации и движения, които са взели участие в обсъждането на Националната гражданска инициатива. Провежда се среща със заместник-министъра на културата и членовете на Инициативния съвет. В работната група е включен един представител на Инициативата. По-късно групата прекъсва заседанията си с мотив, че е необходима по-продължителна обработка и систематизация на представените предложения и мотиви. В началото на 2015 г. член на Инициативния комитет изпраща питане до министъра на културата на какъв етап е стигнала работата на работната група и кога предстои ново събиране. Заместник-министърът на културата отговаря

с писмо, че министерството на културата обмисля възможността работата в тази насока да продължи като се вземат предвид вече изразените становища по изменението на ЗКН през 2013 г. През 2016 г. същият заместник-министър назначава нова работна група в друг състав, различен от състава през 2013 г.²⁶² В новия състав не е включен представител на Националната гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство”. Новата работна група е изготвила предложения за изменение на ЗКН, без да са взети предвид предложенията на Националната гражданска инициатива.²⁶³ Националната гражданска инициатива е пренебрегната предумишлено, съзнателно и преднамерено от вземащите решенията по изключително брутален и агресивен начин – без открита дискусия и дебати.

²⁶² Заповед РД-09-156/24.03.2016 г. Министерство на културата.

²⁶³ https://mc.government.bg/files/4415_1496738378753document.pdf

2

българските археолози; Камара на архитектите в България; Национален институт за недвижимо културно наследство; Национална библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" и Сдружение „Българска музейна камара“, с искане да бъдат излъчени представители за участие в работна група.

Също така, в резултат от проведената среща със заместник-министър Велислава Кръстева, Министерството на културата е адресирало писмо, наш Изх. № 92-00-220/30.07.2013 г., до Инициативния комитет на Гражданската инициатива с предложение, при желание от тяхна страна, да определят свои участници в тази работна група. В писмо, наш Вх. № 91-00-41/15.08.2013 г., Инициативният комитет е посочил като свои представители г-н Георги Георгиев и г-жа Росица Манолева.

Първото заседание на работната група ще се проведе в началото на месец октомври 2013 г., тъй като все още не сме получили отговор от всички запитани. В работната група ще бъдат разгледани всички предложения и тяхната законосъобразност, с цел да бъдат предложени текстове, по които е постигнато съгласие от всички заинтересовани групи.

Министерството на културата остава на разположение да предостави допълнителна информация при необходимост.

МИНИСТЪР:

Д-Р ПЕТЯ СТОЯНОВИЧ

Работни групи

Активен метод за консултации е **участието в работни групи**. При този метод ключова роля за успеха е осигуряването на равен достъп, привличане на всички заинтересовани страни, принципите на сътрудничество, партньорство и прозрачност. Проблемът е, че избирането на членове много често се извършва от вземащите решенията и управляващите, чиито избор е преднамерен и „случайни участници“ трудно могат да се включат в комисиите. Примерът за това е описан по-горе при информацията за проведената Национална гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство“.

Консултативни съвети

Създаването на **консултативни органи** към органите на изпълнителната власт е предвидено в Закона за администрацията, според който в състава на такива органи могат да бъдат привлечани представители на неправителствени организации, имащи отношение към дейността на съответния съвет. Като правило това са постоянно действащи консултативни органи, чрез които се осигурява сътрудничество с неправителствени организации при определянето и провеждането на държавната политика в дадена област или по особено важни въпроси от обществена значимост. Това предполага "специализация" на участващите представители на гражданския сектор. Представителите на граждански организации могат да бъдат членове и/или наблюдатели.

Специализирания експертен съвет за опазване на недвижимите културни ценности (СЕСОНКЦ) е постоянно действащ орган към министъра на културата по въпроси на опазването на недвижимото културно наследство. Съветът се състои от председател, заместник-председател и членове, назначени със заповед на министъра на културата. Членове на съвета са:

1. ръководителят на Инспектората по опазване на културното наследство;
2. директор от съответната специализирана дирекция на Министерството на културата;
3. директорът на НИНКН;
4. директорът на Центъра за подводна археология;
5. представители на специализираните институти на БАН;
6. представител на Камарата на архитектите;
7. експерти по консервация и реставрация, включени в регистъра по чл. 165 ЗКН;
8. други специалисти при необходимост.

На официалната страница на Министерството на културата не е публикуван съставът на съвета. Не е ясно „други специалисти при необходимост“ дали са представители на неправителствения и граждански сектор, при какви обстоятелства участват и какъв е механизма за избор на представители.

На страницата Министерство на културата са публикувани **експертно – консултативните съвети** към министерството. Създадени са Експертно-консултативен съвет за театър, Експертно-консултативен съвет за книга, Експертно-консултативен съвет за пластични изкуства, Експертно-

консултативен съвет за музика. **Липсва информация за експертно-консултативен съвет за недвижимите културни ценности.**²⁶⁴

Обществени съвети

Друга форма за гражданско участие в процеса на вземане на управленски решения са **обществените съвети**, създадени към някои институции. Участието в обществените съвети е доброволно, участниците са равнопоставени, съблюдава се принципа за законност. Обществените съвети осигуряват включване на гражданите в изработването на политики, стратегии и програми и ги мобилизират за принос за подобряване на качеството на управлението. Обществените съвети могат да стимулират граждански инициативи за решаване на проблеми на различни групи в обществото и изграждат действено партньорство между институциите и гражданския сектор за намиране на общи решения. Информация за дейността на обществен съвет към определена институция може да бъде публикувана на нейната официална интернет страница.

Към министъра на културата е създаден обществен съвет със заповед № РД09-748 от 8.09.2014 г. за утвърждаване на Правила за устройството и дейността на Обществен съвет към министъра на културата на културата. Общественият съвет към министъра на културата осъществява следните функции и задачи: обсъжда и дава мнения по проекти на нормативни актове, разработвани от Министерството на културата и други решения по въпроси от обществена значимост; изработва и предлага конкретни инициативи за развитие на хоризонтални публични политики в сферата на културата; наблюдава изпълнението на предприетите от министъра на културата действия, предлага мерки за оптимизиране на реализираните действия и обсъжда постигнатите резултати; изготвя и предлага становища и препоръки към министъра на културата; приема решения по въпросите, включени в дневния ред на заседанията му.

Не ясно публикуваният състав на обществения съвет дали е актуален и дали работи, тъй като заповедите, протоколите и поименния състав са от 2013 и 2014 г.²⁶⁵

Като цяло информацията на интернет страницата на Министерството на културата не е добре систематизирана и намирането на необходимите документи е трудно..

²⁶⁴ Експертно-консултативни съвети към Министерството на културата.

<https://mc.government.bg/page.php?p=58&s=81&sp=537&t=0&z=0>

²⁶⁵ Обществен съвет към министъра на културата.

<https://mc.government.bg/page.php?p=1&s=3&sp=495&t=0&z=0>

Обществен съвет за закрила на културното наследство към общините

Чл. 17 от Закона за културното наследство /ЗКН/ указва, че към общинските администрации в България се създават обществени съвети за закрила на културното наследство като съвещателен орган към общината. В ЗКН липсват каквито и да било други разпоредби относно статута на този съвет. Липсва информация колко общини са създали такъв съвет.

Създадени обществени съвети за закрила на културното наследство към общински администрации

Създаването и дейността на обществените съвети за закрила на културното наследство е свързано с изработването на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности. В приетата с ПМС № 45/25.02.2011 г. Наредба за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности, чл. 23 гласи: „В тримесечен срок от внасянето на проекта на плана за опазване и управление на недвижима културна ценност по чл. 81, ал. 3 ЗКН общината организира разглеждането на плана на заседание на Обществения съвет за закрила на културното наследство (ОСЗКН), създаден по реда на чл. 17, ал. 1, т. 2 ЗКН.” Чл.24.(1) от ЗКН: „На заседанието на ОСЗКН проектът на план за опазване и управление по чл. 23, ал. 1 се представя от изпълнителя. Въз основа на представените становища след проведени обсъждания ОСЗКН предлага на общинския съвет да вземе решение за: 1. приемане на плана; 2. приемане на плана след отразяване в определен срок на бележки и предложения по него; 3. връщане на плана за преработване.” Плановете за опазване и управление се изготвят задължително за недвижимите културни ценности, включени в Индикативната листа за културното и природното наследство на Република България; археологическите резервати; груповите недвижими културни ценности с национално значение; единичните недвижими културни ценности с национално значение – в случаите, когато се предоставят на концесия. Могат да се изготвят и за други недвижими културни ценности по инициатива и при възлагане и финансиране от техния собственик, ползвател или концесионер, или общината, на чиято територия те се намират.

В голямата част от общините в България не е създаден регламентирания със Закона за културното наследство обществен съвет за закрила на културното наследство като съвещателен орган към общината.

Обществените дебати

Обществените дебати са друг метод за участие в управлението. Това са срещи, които се организират за представителите на обществото, за да бъдат изслушани и изразени техните виждания по конкретен въпрос. Срещите се провеждат публично и обикновено всеки може да присъства. В България липсва системен обществен дебат за недвижимото културно наследство.

Дебати чрез онлайн-форуми, социални групи и други интернет инструменти

Въпреки, че този метод е евтин и гъвкав, се използва рядко. Осигуряват възможност за диалог с вземащите решения, за обмен на мнения и включване в по-задълбочена дискусия. Не е предвиден законов механизъм за провеждане на периодични онлайн дебати между управляващите и заинтересованите страни.

Интерактивната платформа Heritage.bg е инициатива на професионалисти в сферата на културното наследство с цел формиране на национална стратегия за опазване на културното наследство в България чрез постигане на национално съгласие в активен публичен дебат.

Екипът на интерактивната платформата през 2014 г. изпраща отворено писмо до отговорните институции, министри, ректори на ВУЗ-ове, професионални сдружения, директори на музеи и др., в което апелират към публичен дебат за изготвяне на национална стратегия за културното наследство и с представяне на интерактивната платформа. В нея са изложени виждания за проблемите и предложения за техните решения като крачка към постигането на необходимото национално съгласие и формиране на национална стратегия за опазване на културното наследство в България.

Форум „Културно наследство“ е експертна и гражданска общност за съхранение на автентичността на културното наследство на България.²⁶⁶ Общността поддържа страница в социална медия с 2200 последователи.²⁶⁷ Публикува редовно информация. Прави впечатление обаче, че почти липсват реакции и коментари под публикациите. Според Heritage.bg проблемът с опазването на българските културни ценности е **липсата на обществена ангажираност и активност**. „Основен проблем за опазването на културното наследство в България днес е липсата на обществена ангажираност в тази дейност, липсата на съзнание за ролята на общественото мнение, за

²⁶⁶ Форум „Културно наследство“. <https://forumnasledstvo.wordpress.com>

²⁶⁷ <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064593199818>

важността на личната позиция на всеки гражданин. Обществото пасивно чака държавата да се погрижи за културните си ценности (което е може би логично поведение в богатите, развити страни), а трябва да е обратното – то активно да изисква от нея тази грижа. До голяма степен това е наследено поведение от тоталитарния период, когато обществено-политическата система подтиска гражданското общество и индивидуалното мнение, личната позиция е безсмислена, дори опасна за индивида. От друга страна в същия период властта залага на културната идентичност в своята борба с „врага“ на Запад и целенасочено подпомага опазването на наследството със законови и финансови мерки. Така на практика през социализма се постига ефективно опазване на културното наследство без активното изискване (и участие) на обществото за това. Но тази формула категорично не работи в променените политически и пазарни условия днес. Оказва се, че държавните приоритети са далеч както от културата по принцип, така и от опазването на наследството в частност. Има крещяща нужда от обществен коректив по този въпрос.”²⁶⁸

През м. септември-октомври 2017 г. в Европейския съюз по поръчка на Европейската комисия е проведено специално проучване „Европейците и културното наследство”.

На въпрос „Според Вас доколко важно е културното наследство за Вас лично?” 87% от българите отговарят, че лично за тях е важно. Средният процент на ЕС е 84%.

На въпрос „Според Вас доколко важно е културното наследство за Вашата местна общност?”, 85% от българите отговарят, че е важно за местната общност.

На въпрос „Според Вас доколко важно е културното наследство за България?”, 91% отговарят, че е важно за България.

На въпрос „Ангажиран/а ли сте по някакъв начин със сферата на културното наследство?”, 59% от българите отговарят, че не са ангажирани.

Обществени форуми, срещи, конференции, медийни изяви

През 2015 г. Гражданската инициатива за опазване на културно-историческото наследство заедно с Дружество „Архитектурно наследство” към САБ, БНК на ИКОМОС, Катедра „История и теория на културата” към СУ, Институт за изследване на изкуствата към БАН и Инициатива за

²⁶⁸ Heritage.bg. Защо ни е нужна Стратегия за опазване на недвижимото културно наследство в България?
<http://heritage.bg/za-tozi-sait>

стратегия за опазване на недвижимото културно наследство (heritage.bg) организират конференция на тема „Културно наследство: автентичност в риск“.²⁶⁹ Организаторите обявяват, че „събитието ще бъде първото от серия конференции в тази насока, докато в диалог с българската държава успеем да спрем фалшифицирането на културното ни наследство, което би могло да доведе до фалшифицирането на историята ни.“²⁷⁰

Участниците излагат своите послания в меморандум, с който се обявяват за „страна в диалога с държавата за съхраняване на автентичността на недвижимото културно наследство и неин партньор в изготвянето на национална стратегия и нормативни документи за усъвършенстване на националната политика за неговото опазване, в съответствие с международните документи, принципите, методите и етиката на научната реставрация и в защита на обществения интерес.“²⁷¹ Финален документ от конференцията е декларация, изпратена до отговорните институции в България, с която настояват за „диалог и партньорството между държавата и експертните общности за съдбата на българското недвижимо културно наследство, като Форум Културно наследство да бъде страна в този диалог; диалогът да започне с оценка на днешната практика за опазване на културното наследство, проведена с национална и с международна експертиза.“ Предвид изключителната обществена значимост на поставените проблеми считат за целесъобразно той да бъде публичен и да се проведе най-късно до септември на същата година, след което дебатът да продължи за усъвършенстването на националната политика в тази област - стратегия, законодателство и управление. Настоява се за запазване и утвърждаване на експертното начало при вземане на решения за опазване на културното наследство. Във всички фази на проектите, които засягат културните ценности, решенията да бъдат вземани прозрачно и след научно-професионална оценка, с участието на компетентни експерти - проучватели и реставратори, както и на експертни граждански организации – в съответствие с разпоредбите на чл.4 от Закона за културното наследство и в духа на Декларацията на Съвета на Европа за ролята на гражданските организации в опазването на културното наследство (Порторож, 2001), Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото (Фаро, 2005) и Декларацията на Съвета на Европа за културното

²⁶⁹ Конференция „Културно наследство: автентичност в риск“. 2015.

<https://forumnasledstvo.wordpress.com/organizatori>

²⁷⁰ Конференция на тема „Културно наследство: автентичност в риск“. 2015.

<https://www.youtube.com/watch?v=5oq470oVolg>

²⁷¹ Форум Културно наследство. Меморандум.

https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/05/memorandum_spisak_organisazii.pdf

наследство на 21 век за по-добър живот заедно. За всички недвижими културни ценности да бъде прилагана научната консервация и реставрация при пълно съобразяване с международните документи, с принципите и методите за съхраняване на автентичността и за превръщането на културните ценности в продукти на устойчив културен туризъм, с респект и грижа към тяхната автентичност. Призовава се Министерство на културата и Министерство на регионалното развитие и благоустройството с участието на експертни организации, включително и Форум Културно наследство, да разработят специфични изисквания – методически насоки към проектите, свързани с опазване на културното наследство, реализирани със средства по европейско финансиране. Изисква се (норма) решението за съгласуване на проектите за намеса по недвижимите културни ценности от световно и национално значение да се предшества от независима експертна оценка на въздействието на проектните предвиждания върху автентичността на културните следи. Оценката да се оповестява публично чрез националните медии и електронната страница на общината, на чиято територия е обектът, и да се съпровожда от публичен научно-професионален дебат. За всички проекти, които са в процес на изпълнение или в процедура за съгласуване, във връзка с които има подаден сигнал от експертни и граждански организации за опасност от нарушаване на автентичността, държавните органи, отговорни за културното наследство, да инициират незабавно независима експертна оценка. При доказано противоречие с международните документи и българското законодателство, установено в резултат на независима експертна оценка, да бъдат спряни всички проекти за хипотетични реконструкции, които нарушават автентичността на оригиналните културни ценности и на естествената им природна или урбанизирана среда. Да се осигури от страна на публичните власти навременна, публично огласена, предварителна информация, относно намеренията за намеси в културните ценности, предоставена за целите на научно-професионален дебат върху тях. Да се въведе задължително конкурсно начало за всички проекти, свързани с опазването на културните ценности от световно и национално значение. Държавата да гарантира осъществяването на експертен мониторинг както върху състоянието на културните ценности така и върху процеса на реализация на проектите за тяхното опазване. Да се създадат постоянно действащи обучителни програми за опазване на културното наследство и за културен туризъм, с цел изграждане на капацитет и разбиране в тази област на местните власти, религиозните общности, професионални гилдии и широката общественост.

Граждански акции и инициативи за отделни недвижими културни обекти

Наблюдаваме все повече инициативи „отдолу“, в които граждани се мобилизират около конкретни каузи за опазване. Този процес със сигурност е улеснен и усилен от нашата свързаност в социалните мрежи, чрез която се катализира по-голяма подкрепа. В България такива мобилизации са скорошно явление и се обединяват около необходимостта да бъдат опазени конкретни паметници в риск. Някои съвсем скорошни примери са Централни хали и ЖП гарата в град Нова Загора.²⁷²

Сградата на Централните хали в София е създадена по проекта на архитекта Наум Торбов като тържище за продажба на пресни храни и въпреки промените през годините запазва търговската си функция. Открита е през 1911 г. като първия съвременен покрит пазар за месни и млечни продукти, риба и зеленчуци. В продължение на около 30 години функционира в този си вид, като постепенно стоките започват да се излагат в характерния за времето дюкянен тип. През 50-те години на миналия век е извършена реконструкция на сградата и в продължение на няколко десетилетия тя функционира като супермаркет. Изградена е и рампа за зареждане на търговския обект. Следва дълъг период, в който сградата е затворена, до 2000 г., когато в Централни хали е направено преустройство, при което са изградени допълнителни нива с цел постигане на по-голяма търговска площ. В този си вид сградата функционира и до днес. Веригата „Кауфланд“ е в процес на придобиване на Халите от израелската компания „Ащром“, която е настоящият собственик на сградата. „Кауфланд“ съобщи, че планира да инвестира 50 млн. лв. и да открие сто работни места. Тогава тя заяви, че ще опита да запази духа на сградата и няма да брандира името си. Според регистъра на недвижимите културни ценности и архива на Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН) статутът на сградата на Централните хали е обявен през 1995 г. като „Градските хали (Гастроном № 1) – архитектурно-строителен паметник на

²⁷² Савова, Слава. Белите полета на културното наследство. Журнал за социална визия.

<https://www.journalforsocialvision.org/bg/post/%D1%81%D1%8A%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F>

културата с категория „местно значение” и в ДВ бр. 25 от 1988 г. като „Градски хали, бул. „Мария Луиза” 25 – архитектурно-художествен паметник на културата с категория „национално значение”, уточняват от МК. Сградата притежава статут на единична архитектурно-строителна и художествена недвижима културна ценност с категория „национално значение”. Имотът попада и в границите на археологическия резерват „Антична Сердика и Средновековен Средец”, като за него са предвидени режими на опазване. **Протестиращи граждани образуват жива верига** през м. август 2021 г. пред Централните хали с искане сградата да бъде запазен като културна ценност и да не се допуска да се превърне в супермаркет. Протестиращите призовават Министерството на културата да не съгласува подобен проект преди да се направи обстоен анализ. Обновеният проект за реконструкция трябва да бъде одобрен от Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН). На заседание на експертния съвет към Министерството на културата на 19 юли са отправени редица препоръки, с които „Кауфланд” обявява, че се е съобразила. Фасадите на Централни хали ще бъдат реставрирани в автентичния им вид.²⁷³

През 2021 г. сградата на **ЖП гарата в град Нова Загора**, която е на повече от 100 години, е подготвена за разрушаване с всички необходими разрешения. Проектът за реконструкция на гаров комплекс Нова Загора е от 2017 г. След проведени процедури за избор на изпълнители, са сключени договори, които предвиждат събаряне на съществуващата сграда и построяване на ново здание. **Гражданите на Нова Загора и инициативен комитет застават срещу проекта** на Национална компания "Железопътна инфраструктура" (НКЖИ). В началото на 2022 г. **след протести и жива верига на гражданите**, министърът на транспорта инициира обществено обсъждане за бъдещето на сградата. В обсъждането участват част хора от Инициативния комитет за спасяване на сградата, граждани, архитекти и общественици.²⁷⁴

Години наред е проявявана безстопанственост при поддържането на сградата. Тя е оставена да се руши, а има безспорни архитектурни достойнства. Тя е каменна, построена през 1921-1925 г. по проект на арх. Панайот Калчев, изградил гарите Подуяне и Сточна в София. В края на 2022 г. сградата е обявена за единична архитектурно-строителна недвижима културна ценност

²⁷³ Kaufland преработи проекта си за Халите. 12.10.2021. <https://www.investor.bg/a/451-balgariya/337452-kaufland-preraboti-proekta-si-za-halite>

²⁷⁴ Министър Събев: Искаме да запазим и реставрираме сградата на жп гарата в Нова Загора. Градът, 28.03.2022. <https://gradat.bg/sgradi/ministr-sbev-iskame-da-zapazim-i-restavrirame-sgradata-na-zhp-garata-v-nova-zagora>

от Ново време с категория „местно значение“. Съгласно заповедта, се допуска конструктивно укрепване на сградата и подмяна на носещи елементи само при доказана необходимост на база конструктивно обследване. Допуска се и използване на сградата в оригиналната ѝ функция или адаптиране за нова такава, но съвместима с оригиналната ѝ за обществен достъп. Позволена е промяна на разпределението при отпаднали функции на част от помещенията и необходимост от създаване на нови. По отношение на външния облик на сградата се изисква възстановяване на първоначалния вид и използване на технологии, материали, детайли, обработка, цветове и други, идентични на оригиналните. Дървената дограма може да се подмени с нова дървена, външната топлоизолация трябва да е само с боя, а улуците и водостоците трябва да са идентични с оригиналните по оформяне, материал и местоположение.²⁷⁵

Казусът с **Тютюневия град в Пловдив** и полуразрушените постройки е резултат от противоречивите и самоизключващи се указания на вземащите решенията от няколко години. До 1944 година тютюневите складове са били частна собственост, след това са национализирани и стават част от Булгартабак. В началото на новия век те се приватизират от различни собственици. Години наред повечето от сградите пустеят, а за реставрирането или укрепването им не се предприема нищо. Районът е в идеалния център на града, но изглежда запуснат. Голямата част от постройките се рушат под ударите на времето и липсата на адекватни решения на чиновниците от институциите. Превърнали са се в язва в сърцето на града, около която определени политици от време навреме се опитват да трупат дивиденди. Въпреки многократни обществени обсъждания, представяне на различни гледни точки, предложения и протести, за тютюневите складове в Пловдив няма взето разумно решение. Министерство на културата, съвместно с гражданите и собствениците на сградите, трябва да намери нормативна база и разумно административно решение, като едновременно се запазят най-добрите образци и не се спъват инвеститорските намерения.

Петиции

Петицията е искане до орган, обикновено правителствен или публичен. Всички пълнолетни български граждани могат да подават жалби и петиции, които се отнасят до усъвършенстване на законодателството, поставят

²⁷⁵ Обявиха приемното здание на жп гарата в Нова Загора за паметник на културата. Citybuild. 07.11.2022. <https://citybuild.bg/news/obyaviha-priemnoto-zdanie-na-jp-garata-v-nova-zagora-za-pametnik-na-kulturata>

въпроси от голямо обществено значение и са в компетентността на Народното събрание. Жалбите и петициите се подават до Комисията за прякото участие на гражданите и взаимодействието с гражданското общество.

Според Вътрешните правила за работа на комисията, тя „осъществява диалог и взаимодействие с представители на неправителствените организации, включително като провежда обществени обсъждания по въпроси от значим обществен интерес; осъществява парламентарно и гражданско наблюдение на дейността на държавните регулаторни органи чрез публични обсъждания; заключенията от обсъжданията се изпращат на съответните компетентни комисии; разглежда и дава становища по предложенията за референдуми и граждански инициативи по Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление, както и петиции по чл. 45 от Конституцията; разглежда и дава становища по онлайн петиции на гражданите; разглежда и дава становища по предложения за подобряване на законодателството, свързани със случаи, водещи до ангажиране на отговорност на държавата за вреди; Комисията осигурява възможност за пряко участие чрез **портал за подаване на онлайн петиции**. Комисията подготвя доклад по темата на всяка петиция, който е неразделна част от петицията и се предоставя на съответната компетентна комисия.”²⁷⁶

От правилата не се разбира дали портала за подаване на онлайн петиции е конкретен или може да се използва всеки портал за онлайн петиции. Не е ясно какво ще последва след подаването на петицията в Комисията. Разглеждането и становището обвързани ли са с конкретен ангажимент?

За сравнение, във Великобритания, всички подадени петиции към Парламента и Правителството, са видими за обществото. Подават се през специалната онлайн-платформа.²⁷⁷ Петиция, събрала поне 10 000 подписа, задължително получава отговор от правителството. При 100 000 събрани подписа петицията се разглежда и се представя за разискване в парламента. Депутатите могат да разгледат петиция и преди подкрепящите я да достигнат 100 000 души. Населението на Великобритания е близо 68 000 000 през 2022 г. Спрямо населението на България, това съответства, че онлайн петиция, подписана от 955 български граждани, трябва задължително да получи отговор от правителството. Онлайн-петиция, подписана от 9550 човека, трябва да бъде разгледана и представена за разискване в парламента.

²⁷⁶ <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3141/steno/7065>

²⁷⁷ Petitions UK Government and Parliament. <https://petition.parliament.uk>

Онлайн петиции, свързани с недвижимото културно наследство в България

Име на петиция и адрес	Организатор на петиция	Искане	Дата на създаване и брой подписи към 23.01.2023 г
Милост за "Гъбата"! https://www.peticiaq.com/382368	Фондация Гея	Настоява се да се съхрани и да бъде отново социализирана като обществено пространство сграда във Варна, известна на всички като „Гъбата“. От фондация Гея се ангажират да съдействат за ремонт и включване на сграда "Гъбата" като градско пространство с особено значение за устойчивото, съвременно и културно развитие на Варна.	23.11.2022 г. 1423 подписа
Да спасим Тютюневия град https://www.peticiaq.com/376877	Петкана Бакалова	Да бъде издадена заповед от министъра на културата, която да завърши процедурата по предоставяне на статут както на двата потърпевши склада, така и на останалите четири, за които има решение на СЕСОНКЦ. Министърът на културата да инициира предоставяне на статут на исторически изброени в петицията сгради. Дъ бъде разпоредена проверка чрез ДНСК. Да бъде сезирана прокуратурата и съдебните органи във връзка със закононарушения.	30.09.2022 г. 129 подписа
Против отстъпване на правото на строеж за ФВЕЦ в общински имоти във водосборния басейн на вододайната зона в м. Грамадите, снабдяваща с питейна вода Брацигово, Бяга, Козарско и Исперихово https://www.peticiaq.com/362641	Инициативен комитет в състав: Мария Мадарова, Костадинка Найденова, Вълчо Шопов, Никола Мегенов и арх. Георги Цапков	Против даването на съгласие от страна на Общински съвет Брацигово за учредяване на отстъпено право на строеж върху имоти частна общинска собственост в местността Грамадите в землището на гр. Брацигово, промяна на предназначението им и изграждане на фотоволтаични електроцентрали върху тях. Теренът на м. "Грамадите" е „земяделска зона със специален режим“. Специалният режим се налага поради наличието на множество археологически обекти, исторически местности, исторически паметници и е в близост до манатстира „Св. Троица“. Обектите в тази зона попадат под защитата на Закона за културното наследство.	29.04.2022 г. 408 подписа
Не продавайте наследството на	Георги Кралев	В програмата за управление и разпореждане с имоти общинска собственост се предвижда	22.02.2022 г. 684 подписа

Пловдивчани! https://www.peticiaq.com/356568		продажба на сгради с архитектурно-историческа стойност, сгради, разказващи за други времена и притежаващи неповторим дух и очарование, сгради, които общината е занемарила и съществува реална опасност да бъдат загубени. Това са все сгради, за които общината трябва да предприеме спешни мерки за консервация и реставрация, а не да бяга от отговорност, като ги продава. Сградите са изброени в петицията.	
Да спасим вековен кромлех от унищожение, край с. Царев Брод, обл. Шумен https://www.peticiaq.com/353482	"Български и граждани, интересувани се от историята и културното наследство"	Предприемане на незабавни и спешни мерки за спасяване от унищожение на вековен мегалитен паметник, край с. Царев Брод, обл. Шумен, за неговата консервация и реставрация.	25.01.2022 г. 1042 подписа
Да спасим училището на с. Свежен (старо име Аджар) от продажба и от превръщането му в туристически обект - "място за настаняване" https://www.peticiaq.com/-saveourschool	Георги Кеменchedжиев	Кметът и общинските съветници на Община Брезово, не са счели за необходимо да информират жителите в селото за своите действия, нито са насрочили обществено обсъждане на промяната на предназначението на УПИ XII - училище. Искане се 1. Отмяна на Решение № 286, взето с протокол № 23 от заседание на Общинския съвет на Община Брезово, Област Пловдив, състояло се на 25.02.2021 г. 2. Запазване статута на УПИ XII-училище, в кв. 14р от действащия план на с. Свежен, Община Брезово, Област Пловдив и за използването му по предназначение.	10.03.2021 г. 474 подписа
Петиция за спасяването на сгради – културни ценности със средства по Плана за възстановяване и устойчивост на ЕС https://www.peticiaq.com/307754	Сдружение "Таяна"	Апелира се в програмите, които българското правителство ще предложи за финансиране по ПВУ на ЕС, да бъде включена и програма за комплексно възстановяване на сгради НКЦ, включващо повишаване енергийната ефективност, консервация и реставрация.	24.01.2021 г. 629 подписа
Да спасим Небет тепе - древното сърце на Пловдив	Петкана Бакалова	Настоява се за прекратяване на обществена поръчка „Инженеринг (проектиране, авторски надзор и СМР/КРР) за изпълнение на обекти по	20.08.2020 г. 205 подписа

https://www.peticiaq.com/283247		три обособени позиции, във връзка с реализацията на проект: “По крепостните стени на Филипопол“. Настоява се чрез самостоятелна процедура по ЗОП, да бъде възложено изработването на инвестиционни проекти в работна фаза и авторски надзор за посочените обекти, съобразно всички изисквания на Закона за културното наследство, конвенциите за защита на археологическото наследство и добрите световни и европейски практики. Критериите за оценка да бъдат предварително съгласувани с професионалните организации и експертната общност. Настоява се за широко експертно и обществено обсъждане на работните проекти.	
Петиция за запазването и съхраняване на стенописите в бившия фирмен магазин “Боряна” https://www.peticiaq.com/282217	Гражданска инициатива “Културата на Червен бряг”	Настоява се стенописите, намиращи се в сградата на банка ДСК бъдат запазени и видни за всички граждани на гр. Червен бряг.	14.08.2020 г. 82 подписа
Връщане на проектите за ул. „Народно хоро“ и банята в Горна баня в бюджета на Столична Община за 2020 година https://www.peticiaq.com/proekti_ovcha_kupel	Граждански съвет към район Овча Купел	Настоява се банята в „Горна баня“ да остане в инвестиционния календар на СО за 2020 година, защото: „Сградата е паметник на културата с местно значение. Поради нехайство или липса на професионализъм не едно и две здания с подобен статут вече са в историята. Бихме искали съдбата на една от нашите бани да не последва нелеката участ на „Двойната къща“, Царските конюшни, складовете на Кудоглу в Пловдив и други, чиято символична стойност надминава дори най-дългия кметски мандат.”	24.04.2020 г. 1263 подписа
Петиция за участие на държавата при откупуване на Стайновата къща в гр. Казанлък със стенописи от Иван Милев и превръщането ѝ в негов музей https://www.peticiaq.com/252299	Милена Георгиева	Призовава се кметът на гр. Казанлък, Общинския съвет на Казанлък и неговите културни подразделения и Министерство на културата да вземат отношение към продажбата на Стайновата къща. Настоява се къщата да бъде откупена от държавата и да бъде превърната в музей на художника Иван Милев.	24.02.2020 г. 3115 подписа
За възстановяване на Мемориала на I	Пейо Колев	Отворено писмо – подписка до кмета на Столична община и Направление „Архитектура и	18.08.2014 4870

<p>и VI Пехотен полк https://www.peticiaq.com/za_vuzstanoviane_pametnika_na_purvi_i_shtesti_pehoten_polk</p>		<p>градоустройство“ на Столична община за отмяна на конкурс „за „реновиране” на съоръжението, известно в недалечното минало като „паметник 1300 години България”. Както несъмнено Ви е известно, понастоящем това съоръжение, или по-точно останките от него, представляват заплаха за гражданите, поради което отстраняването им не търпи отлагане. През 1934 г. на това място (или в пряка близост) е издигнат Мемориал на загиналите в балканските и първата световна войни бойци от Първи и Шести пехотен полк на „Желязната първа софийска дивизия”. Настоява се да бъде възстановен мемориалният комплекс в неговият автентичен вид.</p>	<p>подписа</p>
<p>Да запазим къщата-музей на Яворов https://www.peticiaq.com/yavorov_kushta</p>	<p>„Патриот изъм значи общност”</p>	<p>„Къщата-музей на големия български поет Пейо Яворов, намираща се на ул. „Раковски“ в столицата, е на път да се превърне в пиано-бар. Столична община е издала заповед за строеж на предишните собственици на къщата. В следствие става ясно, че самото разрешително е утвърдено и от Националния институт по паметниците на културата.”</p>	<p>02.04.2013 г. 3192 подписа</p>
<p>Да съхраним автентичността на Небет тепе https://www.peticiaq.com/92240</p>	<p>„архитект”</p>	<p>Подписалите петицията се обявяват за запазване автентичността на археологически комплекс „Небет тепе” в гр.Пловдив. „Категорично се изключва избирателна реконструкция на археологически структури. Не се приемат никакви интерпретации на исторически факти. Задължително е оригиналът да доминира, а не да спомага за експониране на новоизграденото. Реставрацията на „Небет тепе” трябва да се основава на пълна, детайлна и достоверна информация за оригинала и в никакъв случай да не е хипотетична.”</p>	<p>14.07.2014 г. 991 подписа</p>
<p>Къщата на Драгоман 44 - културен паметник на Варна https://www.peticiaq.com/dragoman44</p>	<p>Нора Свиленова</p>	<p>Настоява се за: „оттегляне на разрешителните по събаряне и ново строителство; вписване на сградата в списъка с НКЦ град Варна и предприемане на незабавни мерки по опазването и съхраняване на нейната автентичност, художествена и обществена стойност; гарантиране на неприкосновенната цялост на къщата - както по отношение на външната фасада, така и в добре съхранения първи етаж на къщата; законови мерки срещу собствениците - в случай,</p>	<p>31.03.2014 г. 536 подписа</p>

		че бъде установено умишлено оттегляне на сградата от списъка с НКЦ.”	
Петиция за запазване на „Къщата с ягодите” https://www.peticiaq.com/strawberry_hou se	Сюзан Таки	Къщата с Ягодите да се съхрани и реставрира. „Всички процедури по промяна състоянието и статута на „Къщата с ягодите“, находяща се в София, ул. „Сан Стефано“ 6 - в това число събаряне, преизграждане, реставрация да бъдат спрени незабавно. Да бъде направена нова експертна оценка относно състоянието и възможностите за реставрация и възстановяване на сградата, както и да бъде извършена независима такава от преподаватели и студенти в НХА и УАСГ. Да бъде издадена оценка относно стойността на реставрацията и консервацията на къщата в автентичен вид, както и стойността на изграждането на обекта в случай, че бъде съборен и преизграден. Всички документи, оценки и архитектурни проекти свързани с “Къщата на ягодите”, находяща се на ул. „Сан Стефано“ 6 да бъдат публикувани на сайта на НИНКН и Министерство на Културата. На сайта на НИНКН и Министерство на културата да бъде проведена анкета която да се допита до мнението на гражданите относно всяко решение свързано с бъдещето на тази къща. Същото да бъде приложено с визуализация на проект по реставрация и краен вид на "Къщата с ягодите". Мнението на гласувалите граждани да бъде зачетено от съответните институции и при необходимост горните процедури да бъдат повторени.	20.10.2015 г. 12930 подписа
Да запазим символа ПОКРИТ МОСТ- гр. Ловеч https://www.peticiaq.com/pokritmost	Инициати вен комитет	Петицията е за спиране на процедурите по одобряване и реализиране на проект „Преустройство и рехабилитация на Покрит мост, гр. Ловеч”, за отмяна на Разрешение за строеж № 139/ 09.11.2015г.	01.05.2015 3779 подписа
Да предотвратим събарянето на още една КЪЩА-ПАМЕТНИК на културата в центъра на София! https://www.peticiaq.com/milarodino	Венцисла в Илиев	Изменението на устройствения план и предвиденото застрояване касаят поземлен имот, в който се намира сграда-единичен паметник на културата – къщата на братя Иванови на ул. „Ангел Кънчев“ №3, проектирана в стил „сецесион“ през 1905г. от бележитите арх. Георги Фингов и арх. Кирил Маричков – автори на едни от най-красивите сгради от началото на ХХ. век. Инвестиционните намерения предвиждат събарянето на част от сградата-паметник на	15.04.2021 г. 6070 подписа

		културата, в която е живял и творил Цветан Радославов – автор на химна на България „Мила Родино“, а на нейно място да се изградят три нива подземни гаражи с асансьор.	
Спасяване на къща - исторически паметник на културата! https://www.peticiaq.com/help_for_old_s_ofia	Красимир Симеонов	С петицията се настоява: „Да спасим историческия паметник на културата - къщата на гениалния ни филолог академик Стефан Младенов на ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ и ШЕСТИ СЕПТЕМВРИ - от мутренската алчност! В плана за унищожение са замесени големи и мрачни фигури. Документите за строеж са пълни с противоречия, противопоставяне на закона и явни фалшификации - можете да ги намерите в моя профил! Въпреки това съдебният процес - защото тече дело - тече с променлив успех.“	05.10.2017 г. 659 подписа
Срещу разрушаването сградата на бившето иранско посолство https://www.peticiaq.com/176077	Виктор Луков	Гражданска петиция: срещу одобряването на обемно-устройствено предложение за изменение на ПУП-ПРЗ за УПИ II, кв. 452, ГГЦ зони Г8 и Г10, гр. София представено на ОЕСУТ на Столична Община със заявление № САГ16-ГРОО-841-[1,2,3 и 4]; В подкрепа на произвеждането на отворен студентски архитектурен конкурс с цел намиране на издържано градоустройствено и архитектурно решение за терена на бившето посолство на Ислямска република Иран, УПИ II, кв. 452, ГГЦ зони Г8 и Г10, гр. София.	06.06.2017 г. 807 подписа
Спасяването на Пангаловата Къща, кв. Райково, гр. Смолян https://www.peticiaq.com/pangalovata_ku_shta	Народно Читалище „Балканск и Просвети тел”	Петицията призовава да се вземат мерки за полагане на грижи за Пангаловата къща - недвижима художествена архитектурно-строителна културна ценност с категория „национално значение“	04.10.2017 г. 465 подписа
За София - автентичност, история, дух https://www.peticiaq.com/-sofia	Сюзан Таки	За възстановяване в автентичния вид на Минералните бани в София, Захарна фабрика, „Къщата с ягодите”, Първо българско кино, Паметните плочи на Първи и Шести пехотен софийски полк, Комплекс от дърворезби и каменни пластики, дело на Рачо Ангелов и други емблематични недвижими културни ценности в гр. София.	13.04.2017 г. 299 подписа
ПАМЕТНИК НА КУЛТУРАТА или ПОДЗЕМЕН ГАРАЖ	Свободни граждани	Незабавно спиране разрушаването на Двойната къща. Неизпълнено... Незабавен мораториум за забрана на събаряне на къщи паметници на културата и надстрояването на такива. Незабавно	27.04.2017 г. 806 подписа

https://www.peticiaq.com/173619		публично оповестяване инвестиционните проекти на собственика. Незабавно разследване кой със свои действия или бездействия е увредил или създал опасност за увреждане на обекти на културно-историческото наследство - Двойната къща, Къщата с ягодите, Къщата на арх. Георги Фингов и други емблематични сгради на територията на гр. София. Незабавни оставки и разследване на всички допринесли със свои действия или бездействия към състоянието на този паметник на културата както и незабавно разследване сделката относно покупко-продажбата ѝ. Незабавно прекратяване снемането на статут на паметници на културно наследство и анулиране на всички такива решения за изминалите 10 години.	
---	--	---	--

12. Оценка на текущото ниво на участие на гражданите при управлението на недвижимите културните ценности в България

В България не липсва активност от страна на неправителствения сектор и гражданите по отношение на недвижимите културни ценности. В същото време е необходимо да се засили значението на гражданския ангажимент.

Неуспешните акции срещу разрушаване на сгради – културни ценности и загубените битки водят до усещане за невъзможност за промяна, безпомощност и граждански цинизъм. Липсата на добре изградена система за комуникация с институциите, отговорни за управлението на културните ценности засилва чувството на безпомощност.

Органите, които имат консултативни правомощия и в тях участват неправителствените организации и гражданите, често се създават формално. В много от случаите се смята, че в тях не участват „автентични“ представители на третия сектор, а по-скоро организации, които са конюнктурно или практически свързани с властта и с политическата класа. Много често изборът на конкретно НПО, което да участва в определен консултативен орган, се формира на база лични контакти или друга зависимост. В резултат на тези практики консултативните органи в много случаи не се приемат като ефективно средство за влияние върху вземащите решения.

В голямата част от общините в България не е създаден регламентирания със Закон за културното наследство обществен съвет за закрила на културното наследство като съвещателни органи към общините. Там, където вече ги има, членове на съветите са в близък контакт с взимашите решения или представители, работещи в зависими от общинската и/или държавната администрация институции.

Нормативната уредба по отношение участието на неправителствените организации и гражданите в процесите на вземане на решения в България е разпокъсана на различни институционални нива – парламент, правителство, отделни министерства и агенции. Тази уредба не е изградена около едно ядро от принципи, а е разпръсната в различни по степен и юридическа сила актове – закони, подзаконови нормативни актове, вътрешноведомствени регулации. Отсъства кодификация на механизмите и практиките за консултиране на институциите с гражданските организации в процеса на изработването на политики и нормативни актове. Съществуващата уредба е пожелателна в зависимост от добрата воля и сътрудничеството на съответните публични институции. Така участието на гражданите и гражданските организации в процеса на вземане на решения и политики е поставено в зависимост от преценката на съответния орган, т.е. няма задължение решенията на администрацията да се консултират с гражданите и НПО и съответно няма ясен механизъм, по който това да става. Комуникацията между държава и граждански организации при осъществяване на изпълнителната власт е възможна, но нейното реално осъществяване зависи от волята на компетентния държавен орган.

Липсват ясни правила, процедури и политики за комуникация и консултация между отговорните институции и частните собственици на недвижими културни ценности. Често липсва обратна връзка при предоставяне на съответно становище или предложение, отсъства мотивировка на отказа да се вземе под внимание предложеното. Не са предвидени задължения за администрацията да мотивира неприемането на предложенията на граждани.

III. ЧАСТ 3: ЗАКЛЮЧЕНИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

13. Заключение

Гражданите в България имат намерения и постъпки за участие в управлението на недвижимото културно наследство, но липсват възможности за реално влияние върху решенията и резултатите.

Няма законови правила и процедури, които да гарантират, че мненията и предложенията на гражданите относно изготвянето на проекти за нормативни актове, ще бъдат подложени на широк и сериозен дебат. Гражданските предложения са ограничени до ниво на изслушване, без да бъдат обсъждани по-нататък чрез диалог или работни групи. Обществените консултации са ограничени и се използват от властите като формално доказателство за участие на гражданите.

България е подписала, но не е ратифицирала Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото от 2005 г. В нея са предвидени текстове от значение за по-широкото включване на гражданското общество в процесите на опазването на културното наследство. От Конвенцията ще произтекат редица задължения на национално ниво да бъде разработена правна и финансова рамка, която да позволи провеждането на повече съвместни дейности между държавните институции, бизнеса и неправителствените организации.

Няма условия за граждански контрол при взимането на решения, свързани с недвижими културни обекти. Липсва открита, навременна, леснодостъпна информация и често възникват ситуации, когато вече е станало твърде късно, както по отношение на недвижими паметници на културата, така и по отношение на засегнати интереси на гражданите. Лесният достъп до информация е първата стъпка към подобряване участието на гражданите в управлението на недвижимите културни ценности.

Липсва национална стратегия за развитие на културното наследство, която да включва участието на гражданите в управлението му. Областните стратегии също не включват взаимодействие с гражданите при управлението на културни активи.

Няма достоверна информация колко и кои са общините със създадени обществени съвети за закрила на културното наследство. Липсва контрол за изпълнението на това задължение.

Не е постигнато създаването на публичен регистър на недвижимите културни ценности и поддържането на национален документален архивен фонд в електронен вид, като не е спазен предвидения срок от две години от влизане в сила на закона за тези дейности.

Не е разработена процедура и механизъм за консултиране и препоръки от страна на компетентните органи на собствениците на недвижими културни ценности. Собствениците, концесионерите и ползвателите на недвижими културни ценности имат право на консултации и препоръки от компетентните органи за опазването на културната ценност, но това право е декларативно. Консултациите и препоръките от тези органи се получават обикновено във вид на задължителни предписания.

Няма разработени ръководства и методически указатели за собственици на недвижими културни ценности и за професионалната общност, касаещи дейности с недвижими културни ценности.

Програмата за подпомагане от държавния бюджет на собственици на недвижими културни ценности за извършване на аварийни, укрепителни, консервационни и реставрационни работи, разпределя твърде малко средства, провежда се един път в годината при големи разходи и дълго време за подготовка на документи. Повечето частни собственици на недвижими културни ценности не са запознати с програмата. Липсват информационни срещи за запознаване на собствениците на недвижими културни ценности за финансиране.

Съгласно чл.7 от Закона за туризма Министерът на туризма определя представителите на държавата в Националния съвет по туризъм, съгласувано с ръководителите на съответните държавни ведомства. Необходимо е в състава на Националния съвет по туризъм да бъдат включени като членове и наблюдатели собственици и ползватели на недвижими културни ценности.

Съгласно чл.13 от Закона за туризма кметовете на общини създават общински консултативни съвети по туризма. В състава на общинските съвети не се включват представители на частни собственици на недвижими културни ценности.

14. Предложения

Ратифициране на Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото на Съвета на Европа от Фаро

Конвенцията от Фаро е ключов инструмент при овластяване на гражданите и участието им при взимане на решения, свързани с управлението на недвижимото културно наследство. Ратифицирането и транспонирането на Конвенцията в българското законодателство ще бъде гарант за възможността за участие на гражданите в процеса на вземане и прилагане на решения. Конвенцията от Фаро разглежда правото на участие на гражданите в културния живот на общността. Тя начертава нов начин за разглеждане на културното наследство. Докато предишните конвенции се концентрират върху необходимостта от опазване и защита на културното наследство, този инструмент идентифицира начините за използване на културното наследство и значението му за хората.

Приемане на Стратегия за участието на гражданите в процесите на вземане на решения

Необходимо е правната регулация в България за участие на неправителствения и гражданския сектор в процесите на вземане на решения да придобие концептуално завършен характер и да бъде изградена около едно ядро от принципи. Това би могло да се постигне чрез приемането на Стратегия за участието на НПО и гражданите в процесите на вземане на решения, в която да са заложени основни принципи като устойчивост, отчетност и прозрачност, както и основните форми и механизми за това – обществени обсъждания, правила за включване на гражданския сектор в работни групи, обществени съвети към институциите, консултативни органи и др. Стратегията трябва да бъде разработена съвместно от гражданските организации и представители на държавната власт. Впоследствие тези форми и процедури ще бъдат импортирани в законодателството, напр. в Закона за нормативните актове, Правилника за организация и дейност на Народното събрание и правилниците за работа на отделни парламентарни комисии, устройствените правилници на Министерския съвет и отделните министерства.

Приемане на Кодекс за консултиране с неправителствения и гражданския сектор

В изпълнение на приетите стратегически документи за отношенията между държавата и гражданите, в някои страни се приемат Кодекси на добрите

практики за консултиране с гражданското общество. Въз основа на приетата Стратегия, да се изработи Кодекс за консултиране с гражданите, който да съдържа конкретни изисквания към държавните органи и техните администрации за консултиране на нормативни актове и политически документи. В Кодекса могат да бъдат разписани детайлни процедури, по които да се извършва консултирането, които доразвиват заложените в Стратегията принципни положения. Също така Кодексът може да предвижда и по-високи стандарти за консултиране, над задължителния минимум, предвиден в Закона за нормативните актове. Самият Кодекс да бъде разработен с участието на гражданските организации при използване на добрите практики в редица европейски страни.

Създаване на специални отдели за взаимодействие с гражданите към Министерството на културата и Националния институт за недвижимо културно наследство

Практиката в различните страни по организирането на специални отдели за работа и консултиране с неправителствения сектор и граждани на ниво правителство и парламент, разкрива разнообразие от форми и модели. Администрацията трябва да стимулира диалога с гражданите. Затова е важно всяка институция да има обособен отдел или определен служител, който да отговаря за организирането на консултации, поддържане на връзки с граждански организации и др. Тяхна основна функция ще бъде да организират включването на гражданския сектор в публичните обсъждания и консултативния процес, като работни групи, кръгли маси и др. Определените да изпълняват тази функция ще са служители с опит във връзките с обществеността.

Промени в Закона за нормативните актове

Необходимо е съществуващата уредба за консултиране на нормативни актове с граждани и неправителствения сектор (няколкото принципни разпоредби от действащия Закон за нормативните актове), да бъде развита в отделни разпоредби и обособена в самостоятелна глава на закона „Обществено обсъждане и консултиране на проекти на нормативни актове“. Следва да се предвиди възможност за включване на заинтересованите страни – граждани и НПО, още на предварителния етап на планиране на нов нормативен акт, а след това и при вече изготвен проект на нормативен акт. Необходимо е да се даде възможност не само за писмени предложения, а да се организират различни публични обсъждания като дискусии, кръгли маси и др., на които заинтересуваните лица могат да изразят своята позиция.

Важно е да се разработи и механизъм, по който действително заинтересованите страни ще бъдат представени в различните формати на консултиране на нормативните актове.

Основните предложения могат да бъдат систематизирани в няколко основни точки:

- Процесът за консултиране следва да е отворен и достъпен за всички – граждани, граждански организации (юридически лица с нестопанска цел), граждански групи и инициативи (с неперсонифициран характер, без качество на юридически лица).
- Своевременно осигуряване на достатъчно информация, включително чрез интернет, за съответния проект на нормативен акт, както и за формите на обществено обсъждане, така че представители на гражданското общество да могат ефективно да се включат в процеса.
- Достатъчен срок за подаването на предложения в предварителен етап и в етап публикуване на проекта.
- Експертната, която се предлага от страна на гражданите и структурите на гражданското общество, да бъде рационално използвана чрез гарантиране на възможност за включване на представители на гражданското общество в съвместни работни групи с държавните органи, както и в обществените обсъждания. В този случай, да има механизъм, по който гражданска организация или група, която се чувства засегната от бъдеща регулация, да може да участва в общественото обсъждане.

Публичен регистър на недвижимите културни ценности и поддръжане на национален документален архивен фонд в електронен вид

Необходимо е да се актуализира списъкът с обектите, представляващи недвижимо културно наследство и да се създаде съвременна информационна система за културните ценности. Достъпът до регистъра на културните ценности и Националния документален архив трябва да бъде онлайн, като за целта бъдат дигитализирани и публикувани на интернет страницата на Националния институт за недвижими културни ценности. Това ще подобри информационната среда за гражданите, събирането, обмена и използването на данни и информация за обектите – културни ценности. Несъмнено е, че публикуването на регистъра и документалния архивен фонд ще повиши нивото на участие на гражданите в управлението на недвижимите културни ценности.

Независим мониторинг и одит на проекти, свързани с недвижимото културно наследство

Необходимо е подобряване на контролът по спазване на решенията, като публичността на информацията е предпоставка за привличане на гражданите към каузата за опазване на културното наследство. Така биха се намалили предпоставките за корупция и възможностите за популизъм и злонамерени оценки. В края на всеки проект, свързан с недвижимо културно наследство, независими експерти по културно наследство и граждани, пряко засегнати от дейностите по проекта, следва да извършат оценка, която да включва проверка на културните, технически, социални, икономически и екологични резултати и на въздействията им върху местните общности. Неспазването на принципите на качеството следва да породи коригиращи действия. В подходящи етапи от процеса следва да бъдат осигурени адекватни информационни ресурси за осъществяване на оценка от страна на независими експерти със специфична компетентност в областта на наследството.

Обществени съвети за закрила на културното наследство в общините

Необходимо е Министерството на културата да осъществи контрол за изпълнението на задължението за създаване на обществени съвети за закрила на културното наследство в общините. Към настоящия момент са малко общините със създадени обществени съвети за закрила на културното наследство.

Чл. 17(1) от Закона за културното наследство: „кметовете на общини организират и координират осъществяването на политиката по опазване на културното наследство на територията на съответната община, като: т. 2. създават обществен съвет за закрила на културното наследство като съвещателен орган към общината.” Общественият съвет за закрила на културното наследство трябва действително да представлява местната общност, а не само местните институции. Необходимо е да бъдат идентифицирани всички заинтересовани страни на местно ниво и да бъдат включени чрез действителни техни представители. Това ще подобри ангажираността на общността и ще насърчи взаимното доверие и уважение. Правилата за създаване на обществени съвети да се основават на демократични стандарти и равни възможности за всички.

Национален съвет по туризъм

Съгласно чл.7 от Закона за туризма министърът на туризма определя представителите на държавата в Националния съвет по туризъм съгласувано с ръководителите на съответните държавни ведомства. В състава на Националния съвет по туризъм участват представители на държавата, туристически сдружения, сдружения на въздушни, сухопътни и водни

превозвачи, национално представените сдружения на потребителите в Република България и Националното сдружение на общините в Република България. В състава на съвета е включен и заместник-министър на културата. Необходимо е в състава на Националния съвет по туризъм да бъдат включени като членове и наблюдатели собственици, концесионери или ползватели на недвижими културни ценности.

Общински консултативни съвети по туризъм

Съгласно чл.13 от Закона за туризма кметовете на общини създават общински консултативни съвети по туризма. Обектите, които са недвижима културна ценност, имат статут на туристически обекти. Независимо от това, собствениците, концесионерите или ползвателите на недвижими културни ценности, които не са общинска собственост, не са представени в съветите. В състава на общинските съвети да се включат представители на собственици на недвижими културни ценности.

Финансиране на недвижими културни ценности за консервация и реставрация

Програмата за подпомагане от държавния бюджет на собственици на недвижими културни ценности за извършване на аварийни, укрепителни, консервационни и реставрационни работи, разпределя твърде малко средства, провежда се един път в годината при големи разходи и дълго време за подготовка на документи. Повечето частни собственици на недвижими културни ценности не са запознати с програмата. Липсват информационни срещи за запознаване на собствениците на недвижими културни ценности за финансиране.

Разработване на наръчници, ръководства и методически указатели

Наръчниците и ръководствата за извършване на ремонтни дейности и поддръжка на недвижими културни ценности са необходими и практични помощници за собствениците на недвижими културни обекти, за проектантите, архитекти, строители, занаятчии, граждани с интерес в тази област. Наръчниците трябва да съдържат практически съвети и препоръки относно техники за строителство, довършителни работи и поддръжка. Необходими са наръчници за археологическите паметници, даващи указания, които да се имат предвид, когато гражданите се сблъскат с археологическото културно наследство.

15. Препоръки

1. Ратифициране на Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото на Съвета на Европа от Фаро
2. Приемане на Стратегия за участието на неправителствените организации и гражданите в процесите на вземане на решения
 - заложен основни принципи за включването на гражданското общество при разработването на политики и приемането на закони
3. Приемане на Кодекс за консултиране с неправителствения сектор и гражданите
 - Кодексът да бъде разработен с участието на граждански организации и гражданите
 - Да бъдат разписани детайлни процедури, по които да се извършва консултирането, които доразвиват заложените в Стратегията принципни положения
4. Създаване на специални отдели за взаимодействие с неправителствените организации и гражданите към Министерството на културата и Националния институт за недвижимо културно наследство
 - Администрацията трябва да стимулира диалога с гражданите.
5. Промени в Закона за нормативните актове
 - Отворен и достъпен процес за консултиране при проектиране на нормативни актове
 - Осигуряване на публична информация
 - Всяка организация или група, която се чувства засегната от бъдеща регулация, да има право да участва в работните групи и обществените обсъждания
6. Публичен онлайн регистър на недвижимите културни ценности и поддържане на национален документален архивен фонд в електронен вид
7. Независим мониторинг и одит на проекти, свързани с недвижимото културно наследство
 - Независима експертиза и оценка
 - Граждански контрол

8. Обществен съвет за закрила на културното наследство в общините
 - Министерството на културата да осъществи контрол за изпълнението на задължението за създаване на обществени съвети за закрила на културното наследство в общините.
 - Представителност на гражданското общество и местните общности
 - Независим орган от управляващите и взимащите решенията
 - В състава на общинските съвети по туризъм да се включат представители на собственици на недвижими културни ценности.

9. В състава на Националния съвет по туризъм да бъдат включени като членове и наблюдатели собственици, концесионери или ползватели на недвижими културни ценности.

10. Да се провеждат информационни срещи със собствениците на недвижими културни ценности за запознаване с възможностите за финансиране на проекти за консервация и реставрация.

11. Да се разработят наръчници, ръководства и методически указатели за собственици, за професионалната общност и интересуващите се граждани, касаещи дейности с недвижими културни ценности.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

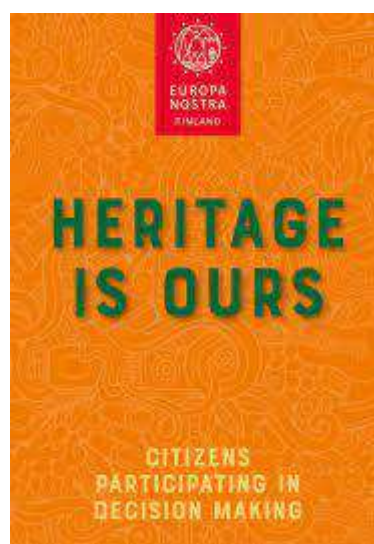
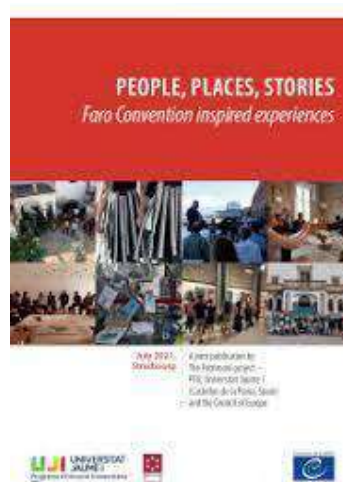
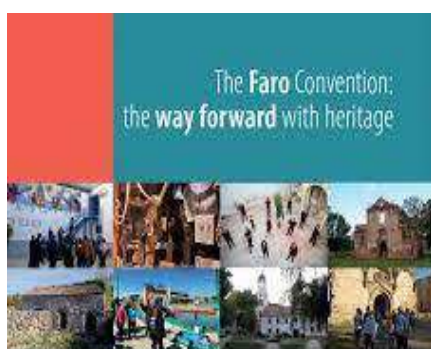

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

Препоръки

Ратифициране на Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото на Съвета на Европа от Фаро

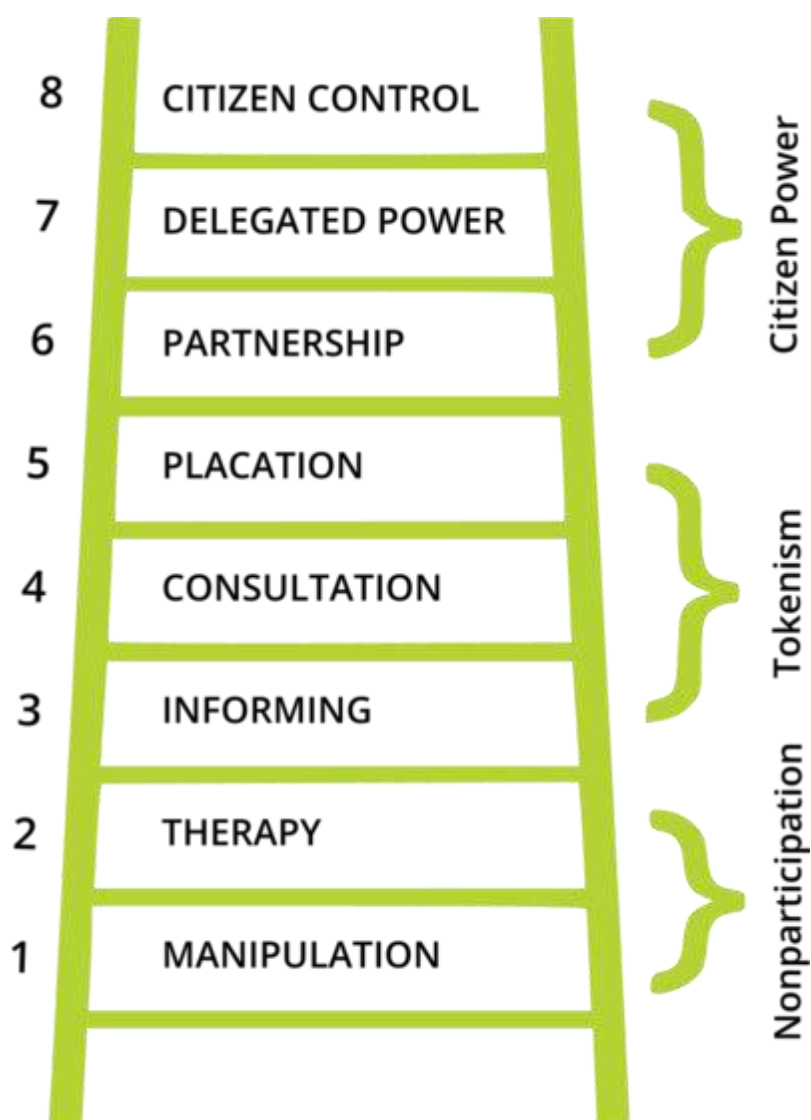

Приемане на Стратегия за участието на неправителствените организации и гражданите в процесите на вземане на решения

Приемане на Кодекс за консултиране с неправителствения сектор и гражданите

Създаване на специални отдели за взаимодействие с неправителствените организации и гражданите към Министерството на културата и Националния институт за недвижимо културно наследство

Отворен и достъпен процес за консултиране при проектиране на нормативни актове. Право за участие в работните групи

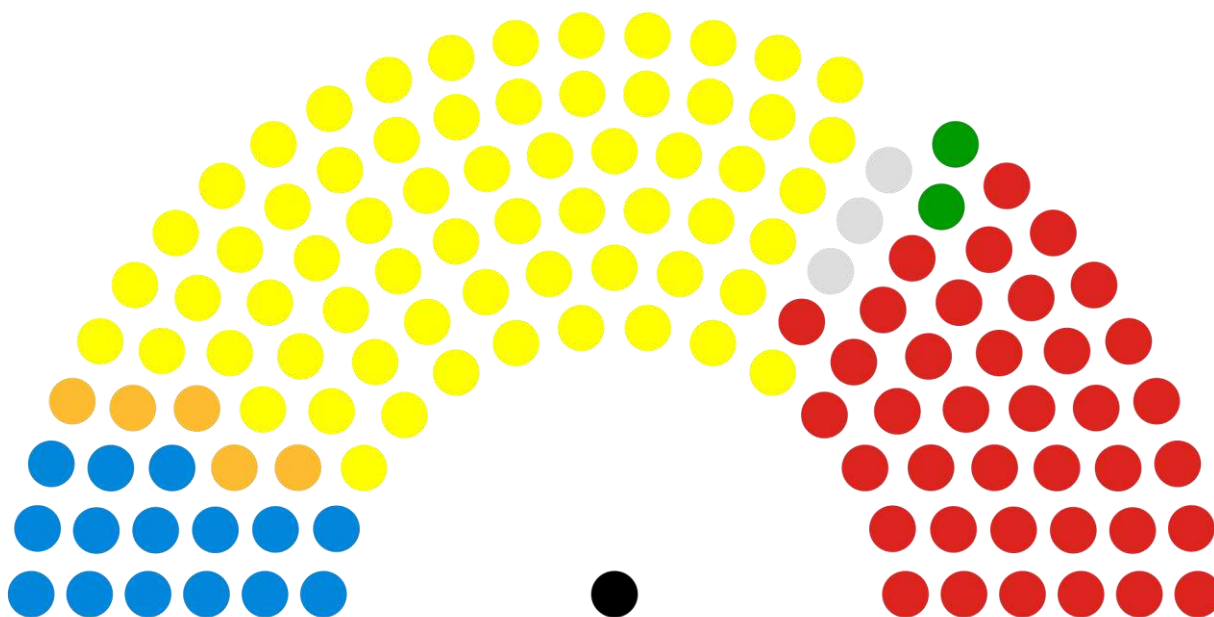

Независим мониторинг и одит на проекти, свързани с недвижимото културно наследство

Създаване на обществени съвети за закрила на културното наследство в общините с представителност на гражданите и собствениците на недвижими културни ценности

В състава на Националния съвет по туризъм да бъдат включени като членове и наблюдатели собственици, концесионери и ползватели на недвижими културни ценности

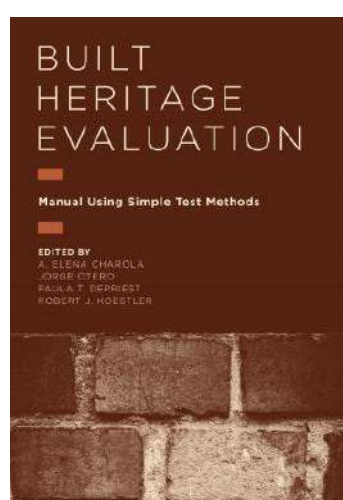
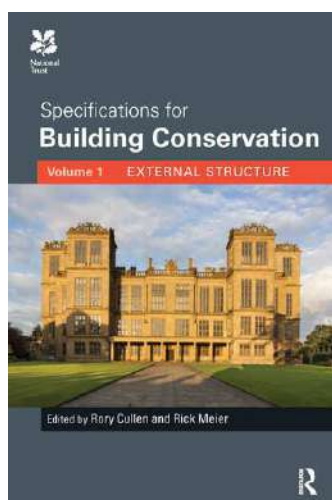
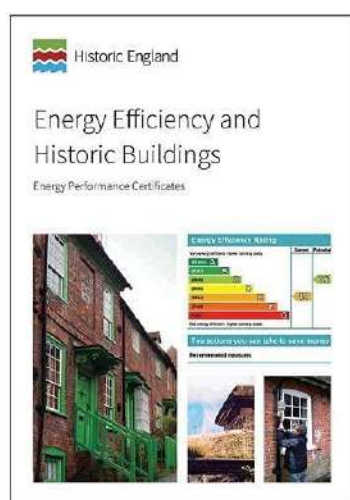
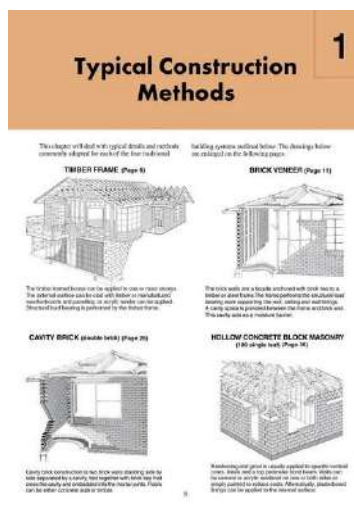
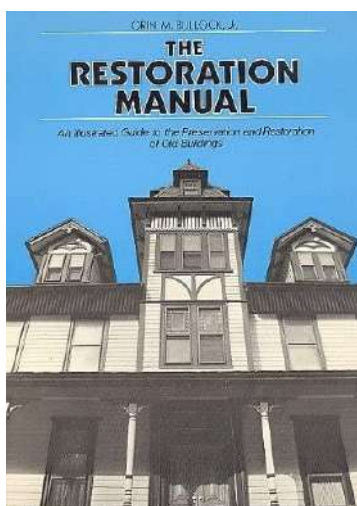

Информационни срещи със собствениците на недвижими културни ценности за запознаване с възможностите за финансиране

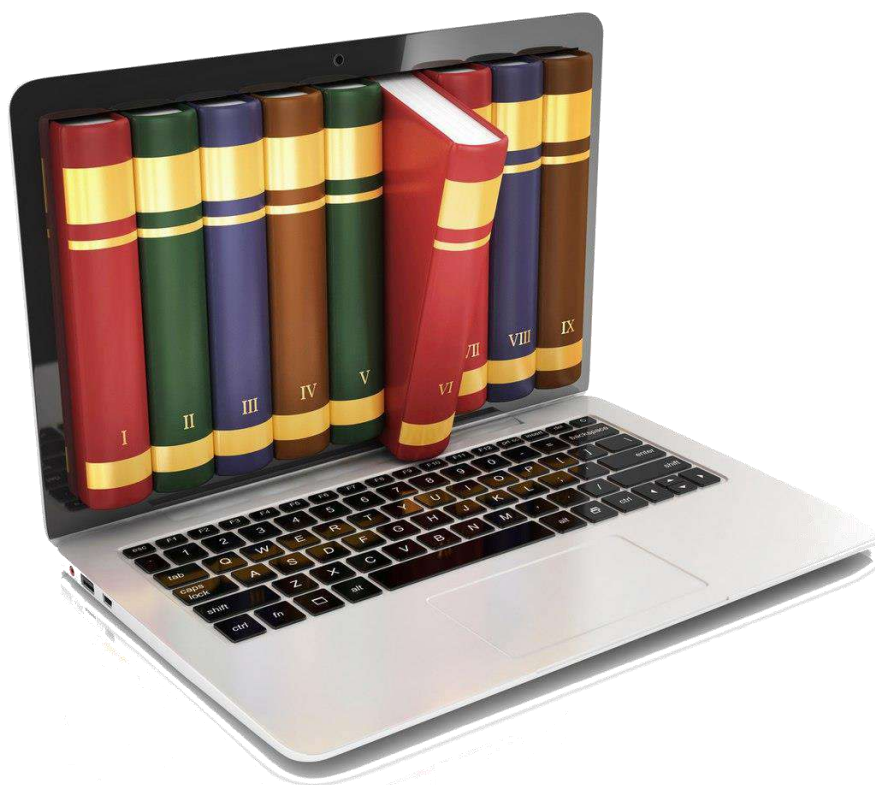

Да се разработят наръчници и ръководства за собственици, за професионалната общност и интересуващите се граждани, относно дейности с недвижими културни ценности

Публичен онлайн регистър на недвижимите културни ценности и поддържане на национален документален архивен фонд в електронен ВИД

IV. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Бутафорните замъци и неслучилият се туристически бум. Терминал 3, 05.09.2018. <https://terminal3.bg/butafornite-zamci-i-nesluchilijat-se-turisticheskija-bum>

Бутнаха сграда до Кукления театър, чакаща статут на паметник на културата (снимки). Moreto.net, 12.09.2022. <https://www.moreto.net/novini.php?n=465157>

В границите на концесията на "Петругия" във Върбовка има късноантична крепост. Дневник, 06.02.2022. https://www.dnevnik.bg/analizi/2022/02/06/4309572_v_granicite_na_koncesiata_na_petrurgia_vuv_vurbovka/?fbclid=IwAR0thJEFFZpswnf9C27p1PHizjtV7nhuDpHCVARrTYOKw1UJOoCG26qgIDw

Вече съборена софийска къща е обявена за паметник на културата. Дневник, 05.01.2023. https://www.dnevnik.bg/gradska_sreda/2023/01/05/4434732_veche_suborena_sofiiska_kushta_e_objavena_za_pametnik

Връщане на проектите за ул. „Народно хоро“ и банята в Горна баня в бюджета на Столична Община за 2020 година. Петиция. https://www.peticiaq.com/proekti_ovcha_kupel

Всеобща декларация за правата на човека. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/blg.pdf

Граждани отново настояват жп гарата в Нова Загора да бъде ремонтирана. 1kam1.com, 25.03.2022. <https://1kam1.com/grazhdani-otnovo-nastoyavat-zhp-garata-v-nova-zagora-da-bade-remontirana>

Груби нарушения при реставрация в резерват „Яйлата“. Moreto.net, 16.06.2014. <https://www.moreto.net/novini.php?n=254882>

Да запазим къщата-музей на Яворов. Петиция. https://www.peticiaq.com/yavorov_kushta

Да запазим символа ПОКРИТ МОСТ- гр. Ловеч. Петиция.
<https://www.peticiaq.com/pokritmost>

Да предотвратим събарянето на още една КЪЩА-ПАМЕТНИК на културата в центъра на София! Петиция. <https://www.peticiaq.com/milarodino>

Да спасим вековен кромлех от унищожение, край с. Царев Брод, обл. Шумен. Петиция. <https://www.peticiaq.com/353482>

Да спасим Небет тепе - древното сърце на Пловдив. Петиция.
<https://www.peticiaq.com/283247>

Да спасим Тютюневия град. Петиция. <https://www.peticiaq.com/376877>

Да спасим училището на с. Свежен (старо име Аджар) от продажба и от превръщането му в туристически обект - "място за настаняване". Петиция.
<https://www.peticiaq.com/-saveourschool>

Да съхраним автентичността на Небет тепе.
<https://www.peticiaq.com/92240>

Декларация ГИОКИН. 2015.
<https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/04/deklaracia-giokin.pdf>

Декларация на БНК на ИКОМОС от 12.06.2014 г.
<https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/04/bnc-icomos.pdf>

Декларация от Намюр на Съвета на Европа, 2015.
<https://rm.coe.int/16806a89ae>

Дирекция за национален строителен контрол.
www.dnsk.mrrb.government.bg/UI/Home.aspx?0ZKDwUgLUJrvrWmbKCIuPA%3d%3d

Дисниленд "България". offnews.bg, 16.03.2015.
<https://offnews.bg/analizi-i-komentari/disnilend-balgaria-476415.html>

Добавиха пластмасови арки към амфитеатъра в Несебър, Труд онлайн, 24.04.2017.
<https://trud.bg/%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%>

[85%D0%B0-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%B0%D0%BC%D1%84%D0%B8%D1%82%D0%B5](#)

Добрева, Милена и Красимира Иванова. Гражданската наука (citizen science) в хуманитаристиката хуманитаристиката като средство за ангажираност средство средство за ангажираност ангажираност и добиване на нови добиване на нови знания. 2014.

Доклад към „За интегриран подход към културното наследство за Европа”. Европейски парламент.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_EN.html#_section5

Доклад от извършената последваща оценка на въздействието на Закона за културното наследство. 2020.

<https://strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&categoryId=&Id=234&y=&m=&d=>

Европейска декларация за културните цели, Берлин, 1984.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b23f1>

Европейска конвенция за ландшафта, Флоренция, 2000.

<https://rm.coe.int/16802f3f6d>

Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство.

Валета, 1992.

<https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=147&sp=0&t=0&z=0>

Европейска културна конвенция, Париж, 1954 г.

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018>

Европейска харта на архитектурното наследство, COE, Charter 1975.

<https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>

Експертно-консултативни съвети към Министерството на културата.
<https://mc.government.bg/page.php?p=58&s=81&sp=537&t=0&z=0>

За възстановяване на Мемориала на I и VI Пехотен полк. Петиция.
https://www.peticiaq.com/za_vuzstanoviavane_pametnika_na_purvi_i_shtesti_pehoten_polk

За интегриран подход към културното наследство на Европа.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0477&from=en>

За София - автентичност, история, дух. Петиция.
<https://www.peticiaq.com/-sofia>

Заключения на Съвета от 21 май 2014 година относно културното наследство като стратегически ресурс за устойчива Европа. Официален вестник на Европейския съюз. 2014/C 183/08. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614\(08\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014XG0614(08))

Заклучения на Съвета относно извеждането на преден план на културното наследство в политиките на ЕС. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52018XG0608%2802%29&qid=1673515229044>

Заклучения на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство. Официален вестник на Европейския съюз. (2014/C 463/01). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG1223%2801%29&lang1=BG&from=EN&lang3=choose&lang2=choose&_csrf=f47a453c-a9f4-45a2-aaf2-6291d2ee4f56

Закон за администрацията. <https://lex.bg/laws/ldoc/2134443520>

Закон за военните паметници. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135579103>

Закон за закрила и развитие на културата.
<https://lex.bg/laws/ldoc/2134664704>

Закон за културното наследство. <https://lex.bg/laws/ldoc/2135623662>

Закон за меценатството. <https://lex.bg/index.php/mobile/ldoc/2135514206>

Закон за нормативните актове. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2127837184>

Заповед РД-09-156/24.03.2016 г. Министерство на културата.

Защо не могат да бъдат спасени историческите сгради на България :
Институцията НИИКН, която отговаря за 40 хиляди ценни имота, трябва да ги пази с едва 14 експерти, Капитал, 09.09.2022.

https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/gradove/2022/09/09/4388018_zashto_ne_mogat_da_budat_spaseni_istoricheskite_sgradi

Защо ни е нужна Стратегия за опазване на недвижимото културно наследство в България? Heritage.bg. <http://heritage.bg/za-tozi-sait>

Има сериозни нарушения: Багери са разкопали могила с останки от древна цивилизация. Дневник, 05.12.2022.

https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2022/12/05/4424107_ima_seriozni_narusheniia_bageri_sa_razkopali_mogila_s

Инвестициите на ЕС в културни обекти — област, която се нуждае от по-добро насочване и координация. Специален доклад. 2020.

https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_08/SR_Cultural_investments_BG.pdf

Кабаков, Иван, Милена Колева-Звънчарова. Културното наследство и неговото опазване, социализация и управление: какво би могло да се направи? В.: Законодателство и професионално развитие в областта на културното наследство. Историческа реконструкция и актуално състояние в Република България. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2020, с. 222-228.

Как да се отървем от паметник на културата : Центърът на София все повече губи историческия си облик. Схемата често е една и съща, а последната ѝ жертва - сградата на бившето кино "Възраждане". СЕГА, бр. 5859 (93) 24.04.2017. <https://old.segabg.com/article.php?id=851650>

[Кауфланд] Kaufland преработи проекта си за Халите. Инвестор.бг, 12.10.2021. <https://www.investor.bg/a/451-balgariya/337452-kaufland-preraboti-proekta-si-za-halite>

Кметът на район "Централен": И държавата да помага за опазването на старинните сгради. Марица /Пловдив/, 05.12.2022. <https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/kmett-na-rajon-centralen-i-drjavata-da-pomaga-za-opazvaneto-na-starinnite-sgradi>

Конвенция за опазване и насърчаване многообразието от форми на културно изразяване. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=LEGISSUM:4554118>

Конвенция за опазване на архитектурното наследство на Европа, Гранада, 1985. <https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=147&sp=0&t=0&z=0>

Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО. <https://mc.government.bg/images/docs/Microsoft%20Word%20-%20C6694F14.pdf>

Конвенция за стойността на културното наследство за обществото на Съвета на Европа, Фаро, 2005. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

Конституция на Република България. www.parliament.bg/bg/const

Конференция „Културно наследство: автентичност в риск”. 2015. <https://forumnasledstvo.wordpress.com/organizatori>

Конференция „Културно наследство: автентичност в риск”. 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5oq470oVolg>

Критикуват реставрацията на крепостта "Кракра Пернишки" : Местните я наричат „замък от „Лего”, "увеселителен парк", или "неуважение към историческите паметници". citybuild.bg, 25.09.2013. <https://citybuild.bg/news/kritikuvat-restavratziata>

Куджиловски, Д. Индекс на гражданското общество 2008-2010. София, Институт „Отворено общество”, 2011, с. 27.

Културно наследство - автентичност в риск. <https://bnt.bg/bg/a/kulturno-nasledstvo-avtentichnost-v-risk>

Къщата на Драгоман 44 - културен паметник на Варна. Петиция. <https://www.peticiq.com/dragoman44>

Международен пакт за икономически, социални и културни права. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>

Милост за "Гъбата"! Петиция. <https://www.peticiq.com/382368>

Министерство на културата на Република България. <https://mc.government.bg>

Министерство на регионалното развитие и благоустройството. <https://www.mrrb.bg>

Министерство на туризма на Република България. <https://www.tourism.government.bg>

Министър Събев: Искаме да запазим и реставрираме сградата на жп гарата в Нова Загора. Градът, 28.03.2022. <https://gradat.bg/sgradi/ministr-sbev-iskame-da-zapazim-i-restavrirame-sgradata-na-zhp-garata-v-nova-zagora>

Михайлов и др. Гражданско общество без гражданите. Оценка на българското гражданско общество 2003-2005. Сдружение за партньорство и подкрепа на гражданската активност „Болкан Асист”, София, 2005, с. 24.

Мост от XVI в. се срути в Харманли, Изворът на Белоногата тъне в мръсотия. skif.bg, 15.03.2017. <https://skif.bg/index.php/haid-park/4751-most-ot-hv-v-se-sruti-v-harmanli-izvorat-na-belonogata-tane-v-mrasotiya>

Наследството на минералните бани – общо благо, но не съвсем, Дневник, 04.08.2022. www.dnevnik.bg/analizi/2022/08/04/4376663_nasledstvoto_na_mineralnite_bani_obshto_blago_no_ne

Национален институт за недвижимо културно наследство.
<http://ninkn.bg>

Национална гражданска инициатива „За нов закон за културното наследство“.
<https://www.parliament.bg/pub/cW/20140417115700%D0%9D%D0%93%D0%98%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.PDF>

Не продавайте наследството на пловдивчани! Петиция.
<https://www.peticiaq.com/356568>

Нов европейски Баухаус: красиво, устойчиво, заедно. Европейски съюз. 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0573&qid=1673515229044>

Нова европейска програма за култура. Европейска комисия, 2018.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN>

Няма вече "Хасково - затвора" : Багери срутиха зандана - паметник на културата, който е на апетитно място в центъра на областния град. clubz.bg, 27.07.2015. https://clubz.bg/23890-nyama_veche_haskovo_zatvora

Обществен съвет към министъра на културата.
<https://mc.government.bg/page.php?p=1&s=3&sp=495&t=0&z=0>

Обявиха приемното здание на жп гарата в Нова Загора за паметник на културата. Citybuild. 07.11.2022. <https://citybuild.bg/news/obyaviha-priemnoto-zdanie-na-jp-garata-v-nova-zagora-za-pametnik-na-kulturata>

Паметник на културата или подземен гараж. Петиция.
<https://www.peticiaq.com/173619>

Петиция за запазване на „Къщата с ягодите“. Петиция.
https://www.peticiaq.com/strawberry_house

Петиция за запазването и съхраняване на стенописите в бившия фирмен магазин "Боряна". Петиция. <https://www.peticiaq.com/282217>

Петиция за спасяване къщата на арх. Георги Фингов на ул. "Шипка" 38 в София. 10.11.2009. <http://sofiazanas.blogspot.com/2009/11/et-38.html>

Петиция за спасяването на сгради – културни ценности със средства по Плана за възстановяване и устойчивост на ЕС. Петиция. <https://www.peticiaq.com/307754>

Петиция за участие на държавата при откупуване на Стайновата къща в гр. Казанлък със стенописи от Иван Милев и превръщането ѝ в негов музей. Петиция. <https://www.peticiaq.com/252299>

Пожар изгори покрива на „Царските конюшни“ в центъра на София. БНТ, 29.07.2018. <https://bntnews.bg/bg/a/pozhar-izgori-pokriva-na-tsarskite-konyushni-v-tsentra-na-sofiya>

Предложили 100 000 лева подкуп, за да бутнат "Двойната къща". OFFNEWS, 02.05.2017. https://m.offnews.bg/news/Obshtestvo_4/Predlozhili-100-000-leva-podkup-za-da-butnat-Dvojnata-kashta_654419.html

Препоръка за опазването и съвременната роля на историческите територии. ЮНЕСКО. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-safeguarding-and-contemporary-role-historic-areas>

Препоръка за участието на хората в културния живот и техния принос към него. ЮНЕСКО. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-participation-people-large-cultural-life-and-their-contribution-it>

Призив за действие, Берлин, 13 юни 2018, Europa Nostra. <https://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/09/Berlin-Call-Action-Eng.pdf>

Против отстъпване на правото на строеж за ФВЕЦ в общински имоти във водосборния басейн на вододайната зона в м. Грамадите, снабдяваща с питейна вода Брацигово, Бяга, Козарско и Исперихово. Петиция. <https://www.peticiaq.com/362641>

Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2021 г. относно постигането на ефективни дългосрочни резултати от политиката във връзка с Европейската година на културното наследство. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52021IP0008&qid=1673515229044>

Решение (ЕС) 2017/864 на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2017 г. относно Европейска година на културното наследство (2018 г.). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017D0864&from=EN>

Рухна част от фасада на ценна сграда в София, общината налага законна ипотека. 24 часа, 30.01.2019. www.24chasa.bg/bulgaria/article/7273143

Савова, Слава. Белите полета на културното наследство. Журнал за социална визия. <https://www.journalforsocialvision.org/bg/post/%D1%81%D1%8A%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F>

Слаби управници и лоши стопани погребват ценни имоти за милиони в Пловдив : Докато градът се къса по шевовете от новото строителство. Марица /Пловдив/, 01.02.2022. <https://www.marica.bg/plovdiv/gradat/slabi-upravnici-i-loshi-stopani-pogrebat-cenni-imoti-za-milioni-v-plovdiv>

Сока, Сакирас и др. Управление на културното наследство: към подходи на участие. Европейско списание за културен мениджмънт и политика, 2021, бр. 1.

Спасяване на къща - исторически паметник на културата! Петиция. https://www.peticiaq.com/help_for_old_sofia

Спасяването на Пангаловата Къща, кв.Райково, гр.Смолян. Петиция. https://www.peticiaq.com/pangalovata_kushta

Срещу разрушаването сградата на бившето иранско посолство. Петиция. <https://www.peticiaq.com/176077>

Срути се кулата на Малтепе край Пловдив. Actualno.com, 21.02.2020.
https://www.actualno.com/plovdiv/sruti-se-kulata-na-maltepe-kraj-plovdiv-news_1435626.html

Стандарти за провеждане на обществени консултации. Министерски съвет на Република България, 2009. Портал за обществени консултации.
<https://www.strategy.bg/Default.aspx?lang=bg-BG>

Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Приносът на селските райони в Европа към Европейската година на културното наследство (2018 г.) за гарантиране на устойчивостта и сближаването на градските/селските райони“. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018IE1641&qid=1673515229044&from=BG>

Становище на Европейския комитет на регионите : „За интегриран подход към културното наследство на Европа“. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52014IR5515>

Съобщение от Комисията към Европейския парламент, Съвет, Европейският икономически и социален комитет и Комитетът на Регионите, Към интегриран подход към културното наследство на Европа (COM/2014/0477 окончателен). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0366&from=EN>

Форум „Културно наследство“. <https://forumnasledstvo.wordpress.com>

Форум „Културно наследство“. Меморандум.
https://forumnasledstvo.files.wordpress.com/2015/05/memorandum_spisak_organizacionii.pdf

Фотогалерия: Новите антични крепости на България : Вълна за "реставриране" на старини заля страната в последните години. baricada.org, 27.12.2016. <https://baricada.org/2016/12/27/new-ancient-fortresses-of-bulgaria>

Хагската конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт.
https://mc.government.bg/images/docs/Microsoft%20Word%20-%2020155_10.6.KONVENCIA_3.pdf

Царските конюшни в София се рушат : СО месеци наред настоятелно изисква от Министерство на културата да обяви сградите в центъра на столицата за недвижима културна ценност с категория от „национално значение“. iNews, 16.06.2019.

<https://inews.bg/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/-%D0%A6%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%8E%D1%88%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D0%A1%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D0%B5-%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B0%D1%82- 1.a c.327 i.628827.html>

Ackerman, John. 2004. "Co-governance for Accountability: Beyond 'Exit' and 'Voice.'" World Development 32 (3): 447–463.

Adopt a Monument. <https://adoptoimonumentti.fi/info-2/?lang=en>

The **Architectural Heritage Fund.** <https://ahfund.org.uk/about-us/what-we-do>

Assessment of HBA Governance System in Italy. Detailed assessment of HBA governance system at national level. Interreg Cental Europe. www.interreg-central.eu/Content.Node/ITALY-ASSESSMENT.pdf

Association of Small Historic Towns and Villages of the United Kingdom. www.ashtav.org.uk

Bartetzky, Arnold. Denkmalschutz von unten – Bürgerinitiativen und Stadtforen als Impulsgeber. Informationsdienste Städtebaulicher Denkmalschutz 36, 2011.

Bayerischer Denkmal-Atlas. <https://geoportal.bayern.de/denkmalatlas>

Bekendtgørelse af museumsloven. www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/358

Bekendtgørelse om pleje af og tilsyn med fortidsminder. www.retsinformation.dk/eli/lta/2004/1027

Blair, Harry. 2000. "Participation and Accountability at the Periphery: Democratic Local Governance in Six Countries." World Development 28 (1): 21–39.

Bremisches Gesetz zur Pflege und zum Schutz der Kulturdenkmäler,
(Bremisches Denkmalschutzgesetz - BremDSchG).

www.transparenz.bremen.de/metainformationen/bremisches-gesetz-zur-pflege-und-zum-schutz-der-kulturdenkmaeler-bremisches-denkmalschutzgesetz-bremdschg-vom-18-dezember-2018-124518?asl=bremen203_tpgesetz.c.55340.de&template=20_gp_ifg_meta_detail_d

Bruder, Sina. Was motiviert Sie dazu, sich am IdeenLauf –
#MeineFragefürdieWissenschaft zu beteiligen?

www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/citizen-panel/sina-bruder

Der **Bund** Heimat und Umwelt in Deutschland. <https://bhu.de>

Caby, V. Explaining the legitimizing function of expert knowledge: how
France got away with pain in farm animals. Fr Polit 19, 1–19 (2021).

Campaigns: Civic Voice. www.civicvoice.org.uk/campaigns

Casagrande, Marco. Heritage, Tourism, and Demography in the Island City
of Venice: Depopulation and Heritagisation. Urban Island Studies, 2016, 2, 121-
141.

Chart of signatures and ratifications of Treaty 199. Council of Europe
Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (CETS No.
199) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=199>

The **Churches** Conservation Trust. www.visitchurches.org.uk

Chwalisz, Claudia. Good practice principles for deliberative processes for
public decision making. www.oecd-ilibrary.org/sites/b40aab2a-en/index.html?itemId=/content/component/b40aab2a-en

The **Civic** Trust of England. www.civictrust.org.uk

Civic Voice. www.civicvoice.org.uk

Cizler, Jasna; Stefano Soriani. The Role of Bottom-up Initiatives in Waterfront Development in Venice, Italy Case Study: The Venetian Arsenal. *Sociologija i prostor*, 57 (2019) 215 (3): 229-251.

Co-City Protocol. <http://labgov.city/city-as-a-commons/#CCP>

Codice dei beni culturali e del paesaggio. www.normattiva.it

Constitution of Italy. www.refworld.org/docid/3ae6b59cc.html

The **Council** for British Archaeology. www.archaeologyuk.org

Council conclusions of 21 May 2014 on cultural heritage as a strategic resource for a sustainable Europe (OJ C 183, 14.6.2014, p. 36). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG0614%2808%29>

Council conclusions on Cultural Governance. European Union. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/133821.pdf

Council conclusions on participatory governance of cultural heritage (OJ C 463, 23.12.2014, p. 1). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN)

Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (CETS No. 199) www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199

Country Land and Business Association. www.cla.org.uk

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/convention>

Cultural Heritage. Listed Buildings. <https://slks.dk/english/work-areas/cultural-heritage/listed-buildings/register>

Cultural Policy in Italy. Report by a European panel of Examiners prepared by Christopher Gordon. Culture Committee Strasbourg, 1995.

Cuthill, Michael, and John Fien. 2005. "Capacity Building: Facilitating Citizen Participation in Local Governance." *Australian Journal of Public Administration* 64 (4): 63–80.

Denkmalschutzgesetz Hamburg. www.landesrecht-hamburg.de/bsha/document/jlr-DSchGHA2013rahmen

Denkmalschutzgesetz Hessen. www.rv.hessenrecht.hessen.de/bshe/document/jlr-DSchGHE2016rahmen

Denkmalschutzgesetz Mecklenburg-Vorpommern. www.landesrecht-mv.de/bsmv/document/jlr-DSchGMVrahmen

Denkmalschutzgesetz Rheinland-Pfalz. <https://landesrecht.rlp.de/bsrp/document/jlr-DSchPflGRPrahen>

Denkmalschutzgesetz Sachsen-Anhalt. www.landesrecht.sachsen-anhalt.de/bsst/document/jlr-DSchGSTrahmen

Deutsche Stiftung Denkmalschutz. <https://www.denkmalschutz.de>

Digitale Metaldetektorfund. <https://www.metaldetektorfund.dk/ny>

Duit, Andreas, and Victor Galaz. 2008. "Governance and Complexity — Emerging Issues for Governance Theory." *Governance* 21 (3): 311–335.

Eesti geoportaal. <https://geoportaal.maaamet.ee>

Ehitamise dokumenteerimisele, ehitusdokumentide säilitamisele ja üleandmisele esitatavad nõuded ning hooldusjuhendile, selle hoidmisele ja esitamisele esitatavad nõuded. www.riigiteataja.ee/akt/109092015003?leiaKehtiv

Ehitusseadustik. www.riigiteataja.ee/akt/105032015001?leiaKehtiv

Elaborarea proiectului de Cod pe baza raportului de a analiză și a Tezelor prealabile ale Codului Patrimoniului Cultural. (HG 905/2016). Monumente istorice - planificare strategică și politici publice optimizate. www.umpcultura.ro/monumenteistorice

Empowerment, inclusiveness & equity. www.ecsa.ngo/working-groups/empowerment-inclusiveness-equity

Enriching the List - Contribution Terms and Conditions
<https://historicengland.org.uk/terms/website-terms-conditions/enriching-the-list-contribution-terms>

European Citizen Science Association (ECSA). www.ecsa.ngo/about-us

European governance: A white paper. Official Journal 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52001DC0428>

European heritage Europa Nostra Awards.
<https://www.europeanheritageawards.eu/winners/heritage-quest>

European Heritage Strategy for the 21st Century.
www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/strategy-21

Faro Venezia: Associazione per la promozione e l'attuazione della Convenzione di Faro. <https://farovenetia.org>

Fless, Friederike. Was motiviert Sie dazu, sich an der Mitmachaktion IdeenLauf - #MeineFragefürdieWissenschaft zu beteiligen?
<https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/science-panel/friederike-fless>

Forum Future Arsenal. <https://futuroarsenale.org>

Fredede og bevaringsværdige bygninger.
www.kulturarv.dk/fbb/index.htm;jsessionid=222BB790B56FDEAC79BBFCD0AF23F465

Freiwilliges Engagement in Deutschland. Der Deutsche Freiwilligensurvey 2019. Deutsches Zentrum für Altersfragen, Berlin, Deutschland. 2022.
<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-658-35317-9#about-this-book>

Fund og Fortidsminder. <https://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder>

Georgian Group. <https://georgiangroup.org.uk><https://www.spab.org.uk>

Gesetz über den Schutz und die Pflege der Denkmale im Land Brandenburg (Brandenburgisches Denkmalschutzgesetz - BbgDSchG).

<https://bravors.brandenburg.de/de/gesetze-211719#11>

Gesetz zum Schutz der Denkmale Schleswig-Holstein, (Denkmalschutzgesetz).

<https://www.gesetze-rechtsprechung.sh.juris.de/bssh/document/jlr-DSchGSH2015rahmen>

Gesetz zum Schutz der Kulturdenkmale (Denkmalschutzgesetz - DSchG).

https://www.landesrecht-bw.de/jportal/portal/t/5me/page/bsbawueprod.psml?pid=Dokumentanzeige&showdococcase=1&js_peid=Trefferliste&documentnumber=1&numberofresults=1&fromdocctodoc=yes&doc.id=jlr-DSchGBW1983pG5&doc.part=X&doc.price=0.0#jlr-DSchGBW1983pG5

Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler. (Bayerisches Denkmalschutzgesetz).

www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayDSchG

Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Denkmäler im Lande Nordrhein-Westfalen (Denkmalschutzgesetz).

https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_bes_text?anw_nr=2&gld_nr=2&ugl_nr=224&bes_id=4488&menu=0&sg=0&aufgehoben=J&keyword=Gesetz%20zum%20Schutz%20und%20zur%20Pflege%20der%20Denkm%20E4ler#det0

Gesetz zum Schutz von Denkmalen in Berlin (Denkmalschutzgesetz Berlin).

<https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-DSchGBE1995rahmen>

Get To Know The Cultural Heritage Ecosystem In Romania. Cultural Heritage Actions to Refine Training, Education and Roles (CHARTER).

<https://charter-alliance.eu/cultural-heritage-ecosystem-in-romania>

Giebler, Heiko. Wie kann demokratische Teilhabe ermöglicht und geschützt werden? <https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/cluster/20-wie-kann-demokratische-teilhabe-ermoe-glicht-und-geschuetzt-werden>

Glück, Alois. Verantwortung übernehmen: Mit der Aktiven Bürgergesellschaft wird Deutschland leistungsfähiger und menschlicher. Deutsche Verlags-Anstalt, München 2001.

The **governance** of culture : approaches to integrated cultural planning and policies. <https://book.coe.int/en/cultural-policies/1670-the-governance-of-culture-approaches-to-integrated-cultural-planning-and-policies-policy-notes-no-5.html>

Grcheva , Olgica and Beser Oktay Vehbi. From Public Participation to Co-Creation in the Cultural Heritage Management Decision-Making Process. Department of Architecture, Eastern Mediterranean University.

Handbook with education material about practical methods and tools for understanding, preserving and benefitting from CH. Report. www.pericles-heritage.eu/wp-content/uploads/2021/09/PERICLES_D7.3_v1.0.pdf

Heritage Alliance. www.theheritagealliance.org.uk

Heritage culture: Estonia. <https://rmk.ee/for-a/heritage-culture>

Heritage Gateway. www.heritagegateway.org.uk/gateway

Heritage municipalities.
<https://slks.dk/omraader/kulturarv/bevaringsvaerdige-bygninger-og-miljoer/eksempler-paa-lokalplaner>

Heritage Open Days. www.heritageopendays.org.uk

Heritage Quest. www.europeanheritageawards.eu/winners/heritage-quest

Heritage Quest. www.universiteitleiden.nl/en/erfgoed-gezocht/about-the-project

Historic Buildings and Ancient Monuments Act, 1953.
www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/49/introduction

Historic Buildings & Places. <https://hbap.org.uk>

Historic Houses Association. www.historichouses.org

ICOM Code of ethics for Museums. <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>

Île de Nantes. <https://www.iledenantes.com>

In from the margins - A contribution to the debate on Culture and Development in Europe (1998). <https://book.coe.int/en/cultural-development/327-in-from-the-margins-a-contribution-to-the-debate-on-culture-and-development-in-europe.html>

IN LOCO. <https://inloco.eu>

The **Institute** of Historic Building Conservation. <https://ihbc.org.uk>

International Conference on Participatory Governance of Built Cultural Heritage – 3-4 October 2018 – Amersfoort, the Netherlands. <http://www.iperionch.eu/international-conference-on-participatory-governance-of-built-cultural-heritage-3-4-october-2018-amersfoort-the-netherlands>

International Council on Monuments and Sites – UK. <https://icomos-uk.org>

International Survey of Architectural Values in the Environment. https://slks.dk/fileadmin/publikationer/Kulturarv/InterSave_english.pdf

Kallast, Kadri. Unclaimed heritage: The Historical Urban Landscapes of Residential Areas in Estonia. Heritage for the Future, Science for Heritage, A European Adventure for Research and Innovation 15th and 16th March 2022, European symposium “Heritage for the Future, Science for Heritage: A European Adventure for Research and Innovation”. Musée du Louvre and the National Library of France.

Kangas, Anita, and Sakarias Sokka. 2015. 'Cultural Access and Activation: Civic Participation in Local Sustainable Communities.' In Culture and Sustainability in European Cities: Imagining Europolis, eds. Svetlana Hristova, Milena Dragičević Šešić, and Nancy Duxbury. London & NY: Routledge, 141–153.

Kinnismälestiste ja muinsuskaitsealal paiknevate ehitiste konserveerimise, restaureerimise ja ehitamise projektide koostamise ning neis eelnevate uuringute tegemise tingimused ja kord. www.riigiteataja.ee/akt/108072011027?leiaKehtiv

Kinnismälestise ja muinsuskaitsealal paikneva ehitise muinsuskaitse eritingimuste koostamise kord. www.riigiteataja.ee/akt/108072011026?leiaKehtiv

Kultuurimälestiste register. <https://register.muinas.ee>

LabGov. <http://labgov.city>

A Ladder of Citizen Participation,” Journal of the American Planning Association, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224.

Logge, Thorsten. Welche drei Dinge verbinden Sie mit Bürgerbeteiligung in Wissenschaft und Forschung?

<https://www.wissenschaftsjahr.de/2022/ideenlauf/science-panel/prof-dr-thorsten-logge>

Mahnkopf, G., Faszination Vergangenheit, Archäologie und Ehrenamt, aviso extra "40 Jahre Denkmalschutzgesetz", 2013, S. 158 ff.

Mayer, Sabine. Der Blick zurück – Ehrenamtliches Engagement für Bodendenkmalpflege und Landesarchäologie in Bayern. Archäologie und Ehrenamt Anlass, Verlauf und Bilanz eines Modellprojektes. Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege. 2012, №3

Muinsuskaitseametis kooskõlastatav dokumentatsioon.
www.muinsuskaitseamet.ee/et/kooskolastamine-ulevaade

Muinsuskaitseadus. www.riigiteataja.ee/akt/119032019013?leiaKehtiv

Museums and Galleries Act 1992. www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/44

Museums Public Portal. www.muisee.eu/en_GB

The **NARA** document on authenticity (1994).
<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>

National Heritage Act, 1983. www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/47/2021-02-11

The **National** Heritage List for England (NHLE).
<https://historicengland.org.uk/listing/the-list>

The **National** Heritage Memorial Fund. www.nhmf.org.uk

National Lottery Grants for Heritage. www.heritagefund.org.uk

National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty.
www.nationaltrust.org.uk

New Danish Architecture Policy Is Putting People First.
<https://news.cision.com/danish-agency-for-culture/r/new-danish-architecture-policy-is-putting-people-first,c9562357>

Niedersächsisches Denkmalschutzgesetz <https://voris.wolterskluwer-online.de/browse/document/6ea9911d-8e0c-3f75-b9aa-baff076c753c>

Öberg, Per Ola, Torsten Svensson, Peter Munk Christiansen, Asbjørn Sonne Nørgaard, hilmar Rommetvedt, and Gunnar Thesen. 2011. "Disrupted Exchange and Declining Corporatism: Government Authority and Interest Group Capability in Scandinavia." *Government and Opposition* 46 (3): 365–391.

Otsinguvahendi luba ja teavitus. www.muinsuskaitseamet.ee/et/otsinguluba

Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development; summary version.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000105586>

Oxford English Dictionary. www.oed.com

Paquette, Jonathan. 2012. From Decolonization to Postcolonial Management: Challenging Heritage Administration and Governance in New Zealand. *Public Organization Review* 12 (2): 127–138.

La **Paranza** Cooperative. www.europeanheritageawards.eu/winners/la-paranza-cooperative

Parco Archeologico di Centocelle. <https://parcodicentocelle.it>

The **Participatory** city: innovations in the European Union.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114605>

Participatory governance of cultural heritage: Report of the OMC (Open Method of Coordination) working group of Member States' experts. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission) 2018.
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b8837a15-437c-11e8-a9f4-01aa75ed71a1>

People-Centred Approaches to the Conservation of Cultural Heritage: Living Heritage. ICCROM, 2015.

PERICLES. <https://mapyourheritage.eu>

Petitions UK Government and Parliament. <https://petition.parliament.uk>

Planeerimisseadus. www.riigiteataja.ee/akt/126022015003?leiaKehtiv

Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) Act 1990.
www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/9

Re-activating Heritage. The Experience of ReUse Italy.
www.koozarch.com/interviews/re-activating-heritage-the-experience-of-reuse-italy

Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-safeguarding-traditional-culture-and-folklore>

Records of the Victorian Society.
https://search.lma.gov.uk/scripts/mwimain.dll/144/LMA_OPAC/web_detail?SESS IONSEARCH&exp=refd%20LMA/4460

Resolutions and decisions adopted by the Economic and Social Council at its resumed substantive session of 2007. European Union. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/663/92/PDF/N0766392.pdf?OpenElement>

Restaureerimise käsiraamat. www.muinsuskaitseamet.ee/et/kasiraamat

ReUse Italy. www.reuseitaly.com

Saarländisches Denkmalschutzgesetz.
<https://recht.saarland.de/bssl/document/jlr-DSchGSL2018rahmen>

Salmela, Ulla. Why Finland signed the Faro Convention and what is the added value. Vilnius, FARO meeting, Session 1, Finnish Heritage Agency, 15.11.2017.

Sächsisches Denkmalschutzgesetz.

www.revosax.sachsen.de/vorschrift/5198-Saechsisches-Denkmalschutzgesetz

Salvemos Rioseco. <https://www.monasterioderioseco.com>

SAVE Britain's Heritage. www.savebritainsheritage.org

The SCAPE Trust. <https://scapetrust.org>

Share Your Knowledge to Enrich the List.

<https://historicengland.org.uk/listing/enrich-the-list>

Schmuck, Annelie. Über den Tellerrand: Ehrenamt und Bodendenkmalpflege im Ländervergleich. Archäologie und Ehrenamt Anlass, Verlauf und Bilanz eines Modellprojektes. Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege. 2012, №3.

Scottish Salt Symposium. 16 – 17 OCTOBER 2021 SUTHERLAND.

BRORA <https://www.archaeologyuk.org/get-involved/events-and-activities/event-calendar/scottish-salt-symposium.html>

SERLORENZI, M., G. LEONI, F. LAMONACA, S. PICCIOLA. Il SITAR e le comunità degli utenti: un'infrastruttura culturale al servizio del patrimonio archeologico di Roma. in F. R. CERAMI, M. L. SCADUTO, A. DE TOMMASI (a cura di), "I bacini culturali e la progettazione sociale orientata all'heritage-making, tra politiche giovanili, innovazione sociale, diversità culturale", framework del Progetto ABACUS – Attivazione dei Bacini Culturali Siciliani, alla luce della Convenzione Quadro del Consiglio d'Europa sul valore del Patrimonio culturale per la società, pp. 201-212.

Sistema Informativo Territoriale Archeologico di Rom.

www.archeositarproject.it

The **Society** for the Protection of Ancient Buildings. htt Society for the Protection of Ancient Buildings archive catalogue. <https://catalogue.spab.org.uk>

Stadtforum Leipzig. <https://stadtforum-leipzig.de>

Support Culture and Museums to Face the Global Crisis and Build the Future. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Lisbon_Declaration_ENG.pdf

Survey of Architectural Values in the Environment. www.kulturarv.dk/fbb/bevaringsvaerdier.htm

Thüringer Gesetz zur Pflege und zum Schutz der Kulturdenkmale (Thüringer Denkmalschutzgesetz - ThürDSchG -). <https://landesrecht.thueringen.de/bsth/document/jlr-DSchGTH2004rahmen>

A Tour Through Italy's Massive 'Museum of Abandonment'. www.atlasobscura.com/articles/italy-museum-of-abandonment

Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe: European Parliament resolution of 8 September 2015 towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, Official Journal of the European Union, 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0293&rid=6>

Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

The **Twentieth** Century Society. <https://c20society.org.uk/#dismiss-cookie-notice>

Udredning om fremtidens museumslandskab. 2011. https://slks.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/museer/udredning_museer_2011.pdf

Üldplaneeringu ja detailplaneeringu muinsuskaitse eritingimuste koostamise kord. www.riigiteataja.ee/akt/129042019001

Una città allo sbando. Un solo pontile di linea 1 a Rialto". Di Giovanni Andrea Martini. <https://www.lavocedivenezia.it/una-citta-allo-sbando-un-solo-pontile-di-linea-1-a-rialto-di-andrea-martini>

The **Victorian** Society. www.victoriansociety.org.uk

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

War Memorials Trust. www.warmemorials.org

World Conference on Cultural Policies: final report. UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505>